memorii/jurnale

Jurnalul Generalului SĂNĂTESCU

HUMANITAS

CONSTANTIN SĂNĂTESCU

JURNAL

cu o prefaţă de
SIMONA GHIŢESCU-SĂNĂTESCU

HUMANITAS

Bucureşti, 1993

Coperta IV

Comandant militar al Capitalei în timpul rebeliunii legionare. General combatant pe frontul de răsărit. Şef al Casei Militare regale şi mareşal al Palatului. De două ori prim-ministru, apoi şef al Marelui Stat Major.

Prin funcţiile militare şi politice pe care le-a deţinut, generalul Sănătescu a fost direct implicat în istoria anilor 1941 – 1947.

Campania spre est şi dezastrul militar de la cotul Donului. Actul de la 23 august 1944, culminând cu ultima întâlnire dintre Regele Mihai şi Mareşalul Antonescu. Treptele procesului de sovietizare a României din anii 1944 – 1947.

Generalul era perfect conştient de faptul că relatarea unor asemenea evenimente, la care participase nemijlocit, vor transforma Jurnalul său într-un document militar, istoric şi politic de primă mărime.

Date concrete şi fapte trăite „pe viu”. În marginea lor – un comentariu sobru, dar neiertător.

Generalul Sănătescu voia ca acest Jurnal să devină cândva public şi de aceea a ţinut să spună doar adevărul, oricât de neplăcut.

ISBN 973 – 28 – 0381 – 9

GENERALUL CONSTANTIN SĂNĂTESCU ŞI JURNALUL SĂU

Il semble que ceux desquels la vie est digne de mémoire et d'estime vivent encore apres le trépas, puisqu'on a tant de plaisir de les representer aux ésprits de ceux qui demeurent.

Saint François de Sales, *Correspondence*

Constantin Sănătescu se trage dintr-o veche familie boierească din Gorj, a cărei „diplomă de înnobilare” data din 1717 (cf. documentelor menţionate de G. Giurescu în *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, vol. II, editat de Institutul de Istorie Naţională, Bucureşti, 1944, pp. 431, 465 – 466). Tatăl său, Gheorghe Sănătescu, militar de carieră, a luptat ca voluntar în războiul din 1877 şi ca general de divizie în războiul din 1916 – 1918, la care vor lua parte, de altfel, toţi cei patru fii ai săi.

Constantin, fiul cel mare al generalului Gheorghe Sănătescu, se naşte în 1885 la Craiova. Face liceul la Craiova, Turnu-Severin şi Iaşi, apoi Şcoala Militară la Bucureşti, absolvind-o în 1907 cu gradul de sublocotenent; este repartizat la Regimentul 5 Roşiori din Turnu Severin. În 1910 devine instructor, cu gradul de locotenent, la Şcoala de Cavalerie din Târgovişte. Se căsătoreşte în 1911 cu Gabriela Stematiu; fiica lor, Simona, se va naşte în 1913.

Excelent călăreţ, participă la numeroase concursuri hipice militare sau, ca jocheu, în curse civile (la 22 mai 1911 câştiga, de pildă, „Premiul Armatei”). În 1913 ia parte la campania din Bulgaria. Avansat căpitan, este mutat în 1915 la un regiment din Tulcea. În timpul primului război mondial luptă – în linia întâi – în Dobrogea, Oltenia, Muntenia, Moldova; în ianuarie 1918 trece Nistrul, în fruntea escadronului pe care-l comanda, la Tighina.

După război, maiorul Sănătescu se stabileşte în Bucureşti, unde urmează cursurile Şcolii Superioare de Război. Rămâne, după absolvire, la Marele Stat Major – secţia Operaţii; devenise între timp colonel. În 1928 este numit ataşat militar la legaţia română din Londra. Rechemat în 1930 în ţară de Regele Carol al II-lea, primeşte comanda Regimentului de Escortă Regală, în 1935, înaintat general de brigadă, este numit comandant al Brigăzii 3 Cavalerie din Cernăuţi. În 1937 va deveni subşef al Marelui Stat Major.

De acum înainte, biografia generalului Sănătescu e consemnată în propriul său Jurnal, care acoperă în mare perioada 1937 – 1941 şi apoi, în detaliu, anii 1942 – 1947 (un alt jurnal al generalului, încă inedit, acoperea anii de front 1916 – 1918). Iată elementele esenţiale ale acestei biografii:

În ianuarie 1941, în calitate de comandant militar al Capitalei, generalul Sănătescu reduce complet, în numai patru zile, rebeliunea legionară. Împreună cu alte câteva formaţiuni militare, Corpul 4 Armată de sub comanda sa intră primul în Odessa, la **16 octombrie 1941**. Ajunge – în a doua campanie din Rusia –, cu acelaşi corp de armată, până la cotul Donului, în octombrie 1942; peste trei săptămâni va asista neputincios la victoria armatei ruse (încercase, fără succes, într-un raport trimis superiorilor săi, să preîntâmpine dezastrul). Supraveghează retragerea trupelor române din Crimeea. În martie 1943 e rechemat de pe front, spre a fi numit şef al Casei Militare Regale. În primăvara lui 1944 devine mareşal al Palatului. Are un rol hotărâtor în pregătirea armistiţiului cu puterile aliate şi a actului de la **23 august 1944**; a fost de altfel singurul martor al întrevederii din 23 august de la Palat dintre Regele Mihai, Mareşalul Antonescu şi Mihai Antonescu.

Este numit, imediat după actul de la 23 august, prim-ministru; organizează apărarea Capitalei împotriva nemţilor, iar ulterior întoarcerea armelor şi campania spre vest; i se va conferi în noiembrie 1944 ordinul militar de război „Mihai Viteazul” cu spade clasa a III-a, pentru rolul său în acţiunile din perioada 23 – 27 august 1944. La sfârşitul lui 1944 este numit a doua oară prim-ministru (prima guvernare durase şase săptămâni) şi înaintat general de armată; demisionează curând din funcţia de prim-ministru, devenind, în 1945, şeful Marelui Stat Major, apoi inspector general de armată. E unul din martorii lucizi ai procesului de sovietizare treptată a României din perioada 1945 – 1947; prin funcţiile îndeplinite, avusese acces la date pe care mulţi dintre oamenii politici ai vremii le ignorau.

Moare în noiembrie 1947. E ultimul general înmormântat cu toate onorurile cuvenite gradului său. În jurul sicriului din curtea bisericii Mihai-Vodă s-au depus coroane din partea Regelui, Reginei-mame şi din partea Preşedinţiei de Consiliu, iar o unitate din Regimentul de Gardă Călare a defilat în faţa sicriului; la cimitirul Bellu, ostaşii înşiruiţi de-a lungul aleii

principale au dat onorul la trecerea sicriului; înainte de a fi coborât în criptă, pe capacul acestuia au fost ţintuite, potrivit tradiţiei, sabia scoasă din teacă în chip de cruce, având deasupra şapca militară.

Militar de carieră, Constantin Sănătescu a fost totodată un intelectual rafinat. Iubea literatura şi scria el însuşi – câteva schiţe, din 1914, i-au fost publicate în *Revista Cavaleriei*. Citea mult, chiar şi atunci când se afla în linia întâi: în primul său jurnal, de pe frontul din 1916 – 1918, sunt consemnate peste 50 de titluri, majoritatea cărţi franţuzeşti. Generalul citea însă cu aceeaşi uşurinţă în germană, pe care o învăţase, copil fiind, de la guvernanta sa austriacă; sau, mai târziu, în engleză.

De soldaţii pe care i-a comandat îl lega o caldă solidaritate umană. Alături de ei în linia întâi, suferea de aceleaşi lipsuri, neuzând niciodată de prerogativele sale de ofiţer superior. Încerca să-i ajute, să-i protejeze (v. de pildă însemnările din acest *Jurnal* privind echipamentul de iarnă al trupei). În 1941 a iscălit ordinul de atac al Odessei cu ochii în lacrimi: era perfect conştient că iscălise astfel actul de condamnare la moarte a nenumăraţi soldaţi… Sub o mască severă, se ascundea un om a cărui bunătate mergea până la sacrificiul de sine. E drept că n-avea nicio îngăduinţă pentru hoţie şi minciună; dar pedepsea întotdeauna pe vinovaţi abia a doua zi, după o matură cumpănire. Corect şi demn în relaţiile cu superiorii săi, avea înţelegere şi solicitudine pentru inferiori; era la fel de uman şi faţă de prizonieri.

Probitatea generalului Sănătescu îi uimea pe toţi cei cu care venea în contact. Revenit, în decembrie 1940, de la Moscova (fusese şeful unei delegaţii însărcinate cu fixarea graniţelor dintre România şi URSS, căci creionul lui Stalin le lăţise pe kilometri întregi), s-a dus la Ministerul de Externe ca să înapoieze dolarii pe care nu-i cheltuise; ministrul Creţianu a exclamat: „E prima dată când se întâmplă! De obicei, toţi se plâng că nu le-au ajuns banii, ba mai cer şi în plus!” Singura „pradă de război” luată de generalul Sănătescu din Rusia a constat dintr-o linguriţă şi un castronaş pentru bărbierit. Avea, de altfel, cea mai mică ladă de campanie din tot comandamentul. Pe frontul din Rusia se servea de o tabacheră de tinichea (fumatul a fost singurul lui viciu); ofiţerii din Corpul 4 Armată aveau să i-o arginteze, considerând-o prea modestă

pentru un comandant…

Devenit prim-ministru, Sănătescu n-a vrut să primească decât solda de general, deşi leafa ce i s-ar fi cuvenit ca înalt funcţionar al statului ar fi depăşit-o cu mult. N-a cumpărat din fondurile Preşedinţiei de Consiliu decât o mapă de piele şi un stilou – pe care le-a predat de îndată ce-a părăsit postul guvernamental. Prim-ministru fiind, mergea – spre uimirea bucureştenilor – cu tramvaiul la cinematograf, însoţit doar de ginerele său.

Deşi a luptat în linia întâi în ambele războaie, Dumnezeu i-a ocrotit viaţa. Odată o schijă i-a sfărâmat teaca sabiei, altă dată un glonte s-a oprit în şaua calului. Pe când făcea, în 1942, inspecţia trupelor la cotul Donului, la câţiva metri de ei au explodat trei obuze; n-a fost atins de nicio schijă. Dar boala finală s-a datorat probabil privaţiunilor de tot felul suferite în anii războiului.

Generalul Sănătescu a fost un mare strateg şi tactician; raportul său, de care am amintit deja, privind iminenţa unui dezastru militar la cotul Donului e numai una din dovezile meritelor sale profesionale. I le recunoştea de altfel şi Mareşalul Antonescu atunci când îi încredinţa, de pildă, misiunea de a supraveghea retragerea trupelor române din Crimeea. Bun cunoscător al situaţiei reale a frontului şi capabil să aprecieze cu fineţe şi clarviziune situaţia militară de ansamblu, generalul Sănătescu avea adesea alte opinii decât Mareşalul; istoria i-a dat întru totul dreptate.

Ca şef al Casei Militare Regale şi apoi mareşal al Palatului, generalului Sănătescu i-a revenit sarcina de-a fi un factor de echilibru în tensiunile dintre Rege şi Antonescu. S-a achitat de această grea sarcină cu tact şi înţelepciune. Credincios Casei Regale, l-a apropiat pe tânărul Rege de armată şi de popor, scoţându-l din izolarea impusă de Antonescu. Dar calităţile generalului s-au manifestat în primul rând în rolul-cheie avut în pregătirea armistiţiului, realizarea actului de la **23 august 1944** şi organizarea operaţiunilor militare ulterioare: ca militar şi strateg, era singurul capabil să ducă la bun sfârşit o acţiune atât de complexă.

După **23 august 1944**, generalul Sănătescu apreciază situaţia politică a ţării invadate treptat de ruşi cu aceeaşi luciditate cu care evalua altă dată situaţia frontului din est. Nu-i

este frică să iasă în stradă, însoţit doar de ginerele său, atunci când manifestanţii montaţi de comunişti strigau „Jos guvernul Sănătescu!” Se opune, în calitatea sa de membru în Consiliul Superior al Oştirii, epurărilor din armată şi criteriului politic de selecţionare a ofiţerilor; refuză să fie sărbătorit de guvernul preponderent comunist pentru împlinirea – la **1 iulie 1947** – a 40 de ani de serviciu militar. Statura sa morală şi prestigiul de care se bucura în rândul armatei impunea respect până şi ruşilor. N-a fost arestat, chiar dacă s-a încercat diminuarea rolului său în armată, spre sfârşitul vieţii. Realist şi clarvăzător, generalul nu-şi făcea vreo iluzie, în ultimii săi ani, asupra viitorului ţării sub comunişti.

Viaţa generalului Sănătescu s-a condus după îndemnul pe care-l adresa el însuşi ofiţerilor: „Mai presus de toate, iubiţi-vă ţara în care aţi văzut lumina zilei pentru prima oară, fiind totdeauna gata pentru sacrificiul cel mare pentru Patrie şi Tron”.

*

Am încercat să schiţez în rândurile de mai sus biografia şi portretul tatălui meu, ca un preambul – necesar, cred – la Jurnalul care urmează.

Cititorul este probabil interesat să ştie câte ceva şi despre Jurnalul însuşi.

Tatăl meu l-a scris cu speranţa, cu certitudinea chiar, că mărturia sa va deveni cândva publică. După moartea lui am considerat că e de datoria noastră, a familiei, să veghem ca Jurnalul să nu se piardă.

Ştie toată lumea ce periculos era să ţii în casă, după 1947, un astfel de document. Curând după moartea generalului, m-am dus împreună cu soţul meu la generalul Radu Rosetti, membru al Academiei, rugându-l să păstreze el Jurnalul.

Bănuind că urmează să fie arestat (bănuiala i s-a confirmat, din păcate, foarte curând), generalul Rosetti ne-a refuzat. Am încredinţat atunci Jurnalul generalului Socrate Mardare, şeful Marelui Stat Major; înainte de-a fi şi el arestat, l-a predat generalului Leonida. Acesta ni l-a adus, după puţină vreme, înapoi. Cum nu mai aveam altă soluţie, l-am ţinut ascuns noi înşine, în casă, până în decembrie 1989.

Se pare că unii ştiau de existenţa acestui Jurnal: doi

generali, foşti subalterni ai tatălui meu, deveniţi între timp oamenii regimului, ne-au vizitat interesându-se cu insistenţă de „notele” pe care le scria generalul Sănătescu (îl văzuseră ei înşişi scriind, în vremea când veneau la noi în casă); am avut şi alte „vizite”, mult mai periculoase, al căror adevărat scop trebuie să fi fost descoperirea Jurnalului.

Dumnezeu ne-a ajutat ca acest Jurnal să nu cadă în mâini străine şi să devină în sfârşit, după 45 de ani, public, îndeplinindu-se astfel dorinţa tatălui meu.

SIMONA GHIŢESCU

NOTĂ

Pentru editarea *Jurnalului* de faţă, urmaşii generalului Sănătescu au pus la dispoziţia editurii o transcriere dactilo şi fotocopia originalului.

După confruntarea cu originalul, asupra transcrierii dactilo – devenită text de bază – s-au făcut operaţiile de rutină: actualizarea ortografiei şi punctuaţiei; unele unificări de lexic în sensul modernizării (optându-se, de exemplu, pentru „Preşedinţie” – care apărea alături de „Prezidenţie” sau „Preşedinţie”); complinirea abrevierilor (foarte frecvente) etc. S-au păstrat totuşi unele abrevieri, precum „Col.” (pentru „Colonel”), inclusiv majuscula, atunci când apăreau, în formă nearticulată, înaintea unui nume propriu. În fine, s-au corectat anumite scăpări inerente într-un text nerevăzut de autor în vederea publicării şi s-au făcut mici intervenţii în topica frazei, atunci când erau absolut necesare pentru clarificarea sensului. Pentru numele de persoane şi toponimele ruseşti, redate de regulă de autor în formă germanizată (de ex. „Kalmykow” sau „Tschikoff”), s-a adoptat transliterarea actuală („Kalmîkov”, „Cikov”).

Majoritatea notelor de subsol aparţin generalului Sănătescu. Cele aparţinând Simonei Ghiţescu, fiica generalului, poartă menţiunea *S.G.*

Titlurile şi subtitlurile din *Jurnal* aparţin de asemenea autorului. Ne-am mărginit să completăm uneori datele însemnărilor, adăugând anul. De asemenea, am împărţit textul jurnalului propriu-zis (de după „Introducere”) în trei secţiuni naturale”, deşi diferite ca întindere: *1937 – 1941* (parte redactată de autor, după cum rezultă din *Jurnal*, ulterior acestei perioade), *Jurnal de război*. *1942 – 1943* şi *1943 – 1947*. *Anexa* conţine o parte din documentele indicate de autor spre a fi publicate odată cu *Jurnalul*, şi anume cele aflate în posesia urmaşilor săi.

Volumul mai cuprinde o selecţie de fotografii şi documente din arhiva familiei Sănătescu şi un Indice de persoane.

Indicele a fost alcătuit cu ajutorul calculatorului în momentul culegerii textului, fiind apoi verificat şi completat – acolo unde a fost posibil – de doamna Maria Nicolau, căreia îi

mulţumim încă o dată cu această ocazie.

Mulţumim totodată domnilor Sergiu Iosipescu şi Matei Oroveanu, care au contribuit de asemenea la definitivarea Indicelui şi au asigurat un control de specialitate volumului de faţă. În urma acestui control, ne-au fost semnalate câteva mici inadvertenţe, de genul: Germania n-a *declarat* război Poloniei în 1939 (p. 18); Al. Marcu era de fapt subsecretar de stat, şi nu ministru plin (p. 121), după cum Niculescu-Buzeşti nu avea, la vremea respectivă, funcţia de ministru de externe, ci pe aceea de şef al Cifrului la Ministerul de Externe (p. 140); ruşii au cerut de fapt ca prizonierii germani să le fie predaţi, nu să fie eliberaţi (p. 171) etc. Cititorul va înţelege că tipul de inadvertenţe care apar în *Jurnal* se datorează specificului acestui gen de scriere, care nu aspiră din capul locului la exactitatea „ştiinţifică” a formulărilor.

Am considerat că la prima sa ediţie ***Jurnalul generalului Sănătescu*** trebuie prezentat publicului ca atare, neînsoţit de vreun aparat critic sau alte comentarii în afara celor cuprinse în prezentarea Simonei Ghiţescu.

Procedând astfel, respectăm întru totul dorinţa urmaşilor autorului.

EDITURA

JURNALUL GENERALULUI SĂNĂTESCU

INTRODUCERE

Târziu m-am hotărât a însemna aproape zilnic evenimentele trăite alcătuind un jurnal, şi aceasta numai din vara anului 1942, când am primit ordinul de a pleca din nou în Rusia, cu corpul de armată ce comandam. Din acel moment, mi-am dat seama că războiul se prelungeşte şi evenimente importante se vor desfăşura. Cred că ar fi fost interesant să fi început aceste memorii chiar din anul 1936, când începuseră agitaţii şi frământări în Germania, care au condus apoi la marele război…

Am fost toată viaţa mea un optimist şi nu credeam că se va ajunge la acest deznodământ. Credeam că diplomaţia va fi în stare să canalizeze toate aceste frământări conducând omenirea pe drumul păcii şi că nu le va revărsa, ca să o apuce pe un drum cu totul opus, acela al războiului. Nu puteam să-mi închipui că generaţia noastră va mai face un război. Am făcut unul, i-am văzut dezastrul şi socoteam că ne-am lecuit. Doar cei ce vor veni după noi ar mai putea să facă un război, întrucât nu au luat parte la primul… în afară de aceasta, nu prevedeam că voi ocupa funcţiuni importante, care să mă angreneze în principalele acţiuni.

Iată dar atâtea motive ce m-au făcut să nu alcătuiesc un jurnal de la începutul acestor întâmplări.

Îmi dau seama de lacunele presupuse de întocmirea unui jurnal. Judecarea evenimentelor prea de aproape, fără a le lăsa desfăşurarea completă, conduce la concluzii adesea eronate. Un eveniment trebuie lăsat să se desfăşoare în întregime, apoi lăsat să se proiecteze în trecut şi judecat numai după ce a căpătat oarecare perspectivă. Evenimentul trebuie analizat în ansamblul factorilor care l-au produs, şi nu fragmentar, cum se face într-un jurnal. Apoi, jurnalul este o lucrare prea subiectivă şi de moment, iar starea sufletească din acel moment a autorului determină concluziile. De aceea, se prea poate ca aprecierile ce am făcut, fie asupra faptelor, fie asupra persoanelor, să nu fie cele juste.

Deşi pătruns de aceste consideraţiuni, când am revăzut aceste însemnări nu le-am adus nicio modificare, chiar acolo

unde am făcut unele aprecieri prea aspre asupra unor persoane sau am făcut preziceri care n-au fost aidoma cu desfăşurarea evenimentelor.[1]

Pentru a avea o imagine completă a faptelor, voi încerca din memorie să le stabilesc chiar de la începutul lor. Ca împărţire a materiei voi adopta o împărţire pe funcţiunile ce am îndeplinit.

1 Tot ce voi dori să adaug ulterior voi adăuga în chip de note la finele paginilor, aceasta pentru a lămuri unele evenimente sau a le pune în concordanţă cu anumite fapte, în scopul clarităţii.

1937 – 1941

Subşef al Marelui Stat Major

Începutul evenimentelor m-a găsit în funcţia de comandant al Brigăzii 3 Cavalerie din Cernăuţi.

În toamna anului 1937 am fost mutat la Bucureşti ca prim subşef al Marelui Stat Major. Aci mă aştepta o activitate importantă, căci se hotărâse de conducerea superioară pregătirea armatei în vederea evenimentelor ce puteau să survină. Se pun bazele unei industrii proprii de război, se fac comenzi în străinătate şi se începe revederea instrucţiei rezerviştilor, care până atunci, din cauza economiilor, fusese complet neglijată. Începe dar, în toată armata, o activitate rodnică. Trebuiau revăzute planul de organizare şi planul de mobilizare a armatei, căci ambele aveau lipsuri mari.

Către sfârşitul anului 1937, am însoţit la Praga pe şeful Marelui Stat Major, generalul Ionescu Ştefan, pentru perfectarea protocolului militar, ca o consecinţă a convenţiei politice dintre România, Cehoslovacia şi Iugoslavia. Am privit foarte sceptic acest protocol militar, ca şi cele ce au urmat apoi, întrucât problema politică era greşit pusă. La Praga trebuia studiat un război contra Ungariei, aceasta din urmă fiind agresoarea. Se conta pe o neutralitate a Bulgariei, datorită ameninţării Turciei şi Greciei, şi pe o neutralitate a Germaniei şi Rusiei. Pentru mine era clar că în asemenea situaţie Ungaria nu va fi niciodată agresoare şi deci lucrările noastre sunt de domeniul fanteziei.

În vara anului 1938 am fost la Varşovia tot pentru punerea la punct a protocolului militar, pe care de asemenea l-am găsit inutil căci problema politică era de asemenea greşit pusă. Polonia şi România în război cu Rusia, restul Europei neutru: ce şanse ar fi avut acest război este lesne de înţeles, după cele întâmplate mai târziu. Aş fi înţeles ca politica noastră şi polonă, într-un asemenea conflict, să-şi fi căutat un aliat ca Germania, Anglia sau Japonia.

Dacă pe plan extern munca noastră era fără de folos, cel puţin pe plan intern rezultatele au fost din cele mai bune, datorită priceperii şi energiei şefului de Stat Major, generalul Ionescu Ştefan, şi datorită înţelegerii guvernelor ce s-au perindat la cârma Statului şi care au pus la dispoziţie Marelui

Stat Major creditele necesare pentru înarmare şi pentru instrucţie.

Comandant al Diviziei 3 Cavalerie

În februarie 1939 am trecut la comanda Diviziei 3 Cavalerie şi către finele lunii martie am primit ordin să concentrez divizia în zona Ghimpaţi (40 km sud-vest de Bucureşti, pe şoseaua ce duce la Alexandria). Efectivele unităţilor erau aproape cele de mobilizare. Echipamentul şi armamentul se completează şi ne ocupăm de instrucţie. Această măsură a fost determinată de tensiunea ce exista în Europa, provocată de Germania hitleristă. În planul Marelui Stat Major, Divizia 3 Cavalerie era destinată acoperirii pe Dunăre, între Giurgiu şi Turnu Măgurele.

Către mijlocul verii, tensiunea generală slăbeşte şi Divizia 3 Cavalerie se deplasează în regiunea Copăceni (20 km sud de Bucureşti, pe şoseaua Giurgiului). Marele Stat Major apreciază evenimentele foarte optimist şi studiază ca în luna septembrie să ne deplasăm în Dobrogea, pentru manevre mari.

Către finele lui august, tensiunea dintre Germania şi Polonia devine mai acută şi la **1 septembrie 1939** Germania declară război Poloniei, după ce în prealabil făcuse o alianţă cu Rusia.

Eram unul din acei ce nu credeau că va izbucni războiul şi, în faţa realităţii, am rămas nedumerit. Faţă de această situaţie, Divizia 3 Cavalerie este deplasată în sudul Basarabiei, iar eu primesc ordin la 8 septembrie de a lua comanda Corpului 8 Armată.

Ca şef de stat major, am avut pe lt. col. Balaban Aurel, distins ofiţer de stat major, care m-a secondat în cele mai bune condiţiuni.

Comandant al Corpului 8 Armată

Numirea mea la această comandă a produs o adevărată surprindere, chiar şi pentru mine. Ea a fost foarte mult comentată, întrucât săream peste trei promoţii.

Am plecat imediat la Aiud, în Transilvania, unde se găsea comandamentul Vânătorilor de Munte – care comandament urma să se transforme în Corpul 8 Armată. În timp de pace aveam numai şapte corpuri de armată, aşa că acesta era o creaţie de mobilizare. M-am ocupat de organizarea

comandamentului, întrucât trupe nu aveam pentru moment. În planul general se prevedea că Corpul 8 Armată va opera pe frontul de vest.

Către finele lunii septembrie 1939, comandamentul Corpului 8 Armată primeşte ordin să se deplaseze la Dorohoi pentru a lua în subordine Divizia 6 (general Popescu Ion), Divizia 5 (general Iliescu Traian) şi Divizia 35 (general Dăscălescu), cu misiunea de a apăra Prutul între Ştefăneşti şi Bivolari.

În acest timp, germanii sfărâmaseră armata polonă şi rămăşiţe din această armată le-am întâlnit în deplasarea noastră la Câmpulung şi Vatra Dornei din Bucovina. Mai mare jalea să vezi ce rămăsese din falnica armată polonă, pe care o admirasem cu ocazia vizitei mele în Polonia, în cursul anului 1938.

Toată iarna 1939 – 1940 şi primăvara 1940 am fost ocupaţi cu organizarea defensivă a Prutului. Între Prut şi Nistru aveam puţine trupe – ceva cavalerie care avea doar misiune de acoperire şi întârziere, urmând ca rezistenţa să se facă pe Prut.

Tot timpul a fost linişte şi se părea că această linişte va dura, când, la **26 iunie 1940**, guvernul primeşte o notă ultimativă prin care ni se cere ca nordul Bucovinei şi toată Basarabia să fie cedate Rusiei. Guvernul a acceptat această notă ultimativă. Nu am avut niciun incident pe front, întrucât trupele Corpului 8 Armată nu se găseau pe teritoriul reclamat de ruşi; doar la Herţa un mic incident, deoarece nu eram lămuriţi dacă ne rămâne nouă sau trece la ruşi. Vecinii mei de la dreapta (Basarabia) şi cei de la stânga (Bucovina) n-au avut norocul meu, căci găsindu-se pe teritorii cerute de ruşi au fost busculaţi, dezarmaţi şi prădaţi, deşi se admiseseră pretenţiile ruse fără nicio împotrivire.

Postul de comandă al Corpului 8 Armată s-a deplasat la Botoşani, apoi la Dolhasca, primind misiunea de a rezista la sud de Lihna şi vest de Jijia, în cazul unei agresiuni din partea ruşilor.

În operaţiunile de organizare a Corpului 8 Armată am avut ca şef de stat major pe Col Brătănescu Florea, mai târziu ajuns aghiotant regal şi apoi ataşat militar la Madrid, funcţiuni care ne arată clar capacitatea acestui ofiţer. Ulterior, a venit ca şef de stat major col. Halunga Raul, un brav ofiţer care mai târziu a căzut pe câmpul de luptă în fruntea Regimentului 10 Vânători, pe care l-a comandat în luptele din jurul Odessei.

Făcându-se o altă încadrare a comandamentelor, am fost trecut la comanda Corpului de Cavalerie.

Comandant al Corpului de Cavalerie

Pe la mijlocul lui august 1940, sunt chemat la Bucureşti unde ministrul de război, generalul Niculescu, mă informează că trebuie să iau comanda Corpului de Cavalerie, neavând alt general de cavalerie căruia să-i încredinţeze această comandă. În organică noastră, Corpul de Cavalerie era socotit cu o treaptă inferior Corpului de Armată ce comandasem până acum. Am ezitat la început, însă pe de-o parte insistenţele ministrului, iar pe de altă parte faptul că acest corp de cavalerie se dispunea pe Prut în locul ce-l avusese Corpul 8 Armată – deci o situaţie uşoară pentru mine, căci cunoşteam această zonă – m-au făcut să accept. Am plecat la Botoşani, unde era fixat postul de comandă, şi am cerut ca şef de stat major pe col. Cornea Radu, care mai târziu s-a purtat aşa de vitejeşte în război, încât a fost avansat excepţional la gradul de general.

Eram în subordinele Armatei a III-a (general Iacobici), cu Postul de comandă la Roman, şi aveam sub comandă Divizia 1 Cavalerie (general Pleniceanu) şi Divizia 2 Cavalerie (general Racoviţă). Misiunea Corpului de Cavalerie era acoperirea pe Prut între Herţa şi Sculeni.

Nici n-au trecut zece zile de la luarea comenzii acestei mari unităţi, când sunt chemat la telefon de generalul Mazarini, şeful de stat major al Armatei a III-a, care îmi comunică o telegramă din Bucureşti prin care mi se pune în vedere a fi gata spre a pleca în străinătate cu o misiune. Conţinutul era foarte laconic şi fără vreo precizare, încât m-am frământat timp de douăzeci şi patru de ore, gândindu-mă în ce parte a lumii voi porni. Noroc că în ziua următoare sunt chemat la telefon de generalul Iacobici, comandantul Armatei a III-a, cu care am următoarea convorbire:

— Am primit vestea că vei pleca în Rusia, la Moscova, pentru delimitarea frontierei ce decurge din retragerea noastră din Bucovina şi Basarabia. Îţi convine să pleci?

— Îmi convine.

— Totuşi, eu aş dori să rămâi la această comandă, ca unul ce cunoşti bine zona, şi dacă mă autorizezi pot interveni la

minister să fii înlocuit.

— Vă rog să nu interveniţi, întrucât vreau să mă duc. Dumneata ştii că eu am mai fost în Rusia pe timpul regimului ţarist – şi vreau acum să văd această ţară şi sub noul regim. O ocazie mai nimerită pentru a face singur comparaţia nu se poate.

Şi astfel am rămas pentru a pleca în Rusia. Am luat toate măsurile pentru a putea pleca îndată ce voi primi ordin. Comanda am lăsat-o generalului Pleniceanu, care comanda Divizia 1 Cavalerie.

După două-trei zile, mi-a şi venit telegrama să mă prezint la Bucureşti ministrului de externe (Manoilescu) şi şefului Marelui Stat Major (generalul Mihail), pentru a primi instrucţiuni.

Şef al Comisiei Române
pentru fixarea frontierei între URSS şi România,
potrivit Notei ultimative din 26 iunie 1940.

La Bucureşti am găsit consternare generală în urma Dictatului de la Viena, prin care România era obligată să cedeze Ungariei Ardealul de nord. Sunt nevoit a alerga ba la externe, ba la Marele Stat Major, pentru a primi instrucţiuni în vederea misiunii ce mi s-a încredinţat şi a face formalităţile în vederea plecării. Se hotărăşte să fiu însoţit de consilierul de legaţie Blemika, din partea Ministerului de Externe, de maiorul Dragodănescu, din partea Marelui Stat Major, şi de colonelul Beiu, ca interpret de limba rusă. Fiind urgenţă, ne hotărâm a face călătoria cu avionul până la Moscova pe rută ocolită prin Germania, nefiind altă posibilitate.

Regele Carol, neştiind a pleca la timp, este silit de generalul Antonescu să abdice la 6 septembrie. Chiar în dimineaţa acestei zile am părăsit ţara de pe aeroportul Băneasa, cu un avion al societăţii LARES. Am făcut o escală la Arad şi apoi la Budapesta, unde ne-a întâmpinat un membru al legaţiei noastre, care ne informează de abdicarea Regelui Carol. De aci, o escală la Viena şi spre seară ajungem la Berlin, fiind găzduiţi la Hotelul Eden.

Peste noapte, alarmă în Berlin, întrucât a fost un atac aerian englez. Nu ne-am odihnit mai deloc şi, în ziua de 7 septembrie, de dimineaţă de tot, am şi luat zborul spre Moscova cu un avion al societăţii Lufthansa. Escale la Danzig, Königsberg, apoi pe teritoriul rusesc, la Białystok şi Minsk. Spre seară aterizăm la Moscova, fiind întâmpinaţi de comisia aliată ce va lucra cu noi şi de membrii legaţiei române, în frunte cu ministrul nostru, Gafencu. Suntem cazaţi la Hotelul Metropol, în centrul Moscovei.

Am fost trataţi tot timpul foarte civilizat, însă lucrările mergeau greu de tot din cauza relei credinţe a ruşilor, care nu voiau să respecte înţelesul notei ultimative acceptate de guvernul român. Intenţiile ruse erau să ne îndepărteze complet de la braţul Chiliei, al cărui talveg[2] fusese pe vremuri frontiera

2 Prin talveg (adesea numit şi firul văii) se înţelege linia care urmează partea cea mai joasă a albiei unui curs de apă sau al unei văi şi care uneşte între ele punctele cele mai adânci ale albiei unei ape curgătoare

dintre cele două state. În luna octombrie a fost nevoie să ne deplasăm în Delta Dunării, pentru a face unele sondaje relativ la talvegul braţului Chiliei şi, deşi toate măsurătorile dovedeau teza susţinută de noi, nu am putut ajunge la un rezultat, din care cauză nu am vrut să închei un protocol scris. Am stat în Moscova până la 16 decembrie, fără a putea să-mi îndeplinesc misiunea. În tot acest timp însă mi-am făcut o idee concretă de ce a realizat comunismul.

Splendoarea Moscovei, cunoscută de mine pe timpul regimului ţarist, nu am mai găsit-o. Am găsit sărăcie, lipsuri, cozi nesfârşite în faţa magazinelor de alimente. Prăvălii sărăcăcioase, cu marfă de proastă calitate şi foarte scumpe. S-au construit clădiri imense în stil de cazărmi pentru lucrători, care strică estetica oraşului. S-au menţinut spectacolele, în special opera, dar în săli nu e nicio atracţie, fiind pline de lumea mizeră ce o întâlneşti ziua pe stradă. Nimic din bogăţia şi luxul de odinioară. Deşi Rusia era în timp de pace la această epocă, se simţea lipsa de îmbrăcăminte şi încălţăminte. Trenurile, atât de confortabile altă dată, acum erau murdare şi ticsite de lume.

Am părăsit Moscova la mijlocul lui decembrie, de data asta luând trenul spre Germania, trecând din nou prin Berlin, apoi prin Budapesta şi ajungând în ţară în Ajunul Crăciunului. În ţară am găsit întronată dictatura legionară sub generalul Antonescu – şi chiar începuse dezbinarea între conducerea legionară şi generalul Antonescu.

M-am prezentat la Ministerul de Război, unde am cerut să mi se comunice dacă mă întorc la comanda ce am părăsit-o înainte de a pleca în Rusia sau voi trece la altă comandă. Ministrul îmi spune că voi trece la comanda Corpului Vânătorilor de Munte, cu reşedinţa la Piatra Neamţ. Am cerut un concediu până după sărbători pentru a-mi aranja unele chestiuni familiale, întrucât lipsisem atâta timp de acasă.

În timpul concediului meu, priza politică internă se accentua mereu şi conducerea legionară dorea îndepărtarea generalului Antonescu – Conducătorul Statului –, legionarii

---

sau ale unei văi uscate.

În cazul râurilor navigabile, linia celor mai adânci puncte ale albiei (talvegul) formează şenalul navigabil.

Frontiera de stat pe un râu navigabil se stabileşte pe talveg. Dacă fluviul sau râul respectiv este nenavigabil, frontiera se stabileşte pe mijlocul pânzei de apă.

dorind să guverneze singuri. În lipsa mea, pe când eram în Rusia, începuseră să pătrundă germanii în ţară, cu autorizaţia guvernului. Criza politică era alimentată de germani, care nu erau încă hotărâţi dacă să sprijine pe generalul Antonescu sau pe legionari.

După expirarea concediului – jumătatea lui ianuarie 1941 – tocmai mă pregăteam să plec la Piatra Neamţ, pentru a mă prezenta la noul post, când sunt înştiinţat că generalul Antonescu vrea să mă vadă. M-am dus la Preşedinţia Consiliului de Mini̦ştri şi nu mică mi-a fost mirarea când generalul Antonescu mi-a comunicat că, faţă de evenimentele interne ce se întrezăresc, să nu mai plec, ci să iau comanda militară a oraşului Bucureşti.

Comandant militar al Capitalei

La 20 ianuarie 1941, legionarii, în cap cu Horia Sima, trec la acţiune pentru a răsturna pe Antonescu şi a pune mâna pe putere. S-au organizat în centre de rezistenţă în diferite puncte ale Capitalei, au ocupat parte din instituţiile publice, în primul rând postul de radio, şi au început să atace Preşedinţia de Consiliu, unde se adăpostea generalul Antonescu cu o parte din miniştrii ce-i rămăseseră credincioşi.

Dispuneam de trupe suficiente în Bucureşti, totuşi am dat ordin Regimentului Care de Luptă din Târgovişte să-mi trimită câteva detaşamente de care de luptă, întrucât socoteam că acest instrument e foarte bun pentru luptele de stradă. Legionarii contau pe faptul că armata în bună parte va fi de partea lor, însă s-a văzut că peste tot armata a ascultat de ordinele generalului Antonescu.

Nu am trecut imediat la acţiune, întrucât generalul Antonescu nu era sigur dacă germanii îl sprijină pe el sau pe Horia Sima. Numai după ce, într-o noapte, Fabricius – ministrul Germaniei la Bucureşti – a adus la Preşedinţie telegrama lui Hitler că va sprijini pe generalul Antonescu, am trecut imediat la acţiune. Mi-au trebuit patru zile şi patru nopţi pentru a reduce complet pe legionari. Şefii legionari au fugit în toate părţile, aşa că trupa a rămas fără conducere.

Cu această ocazie, legionarii s-au dedat la acte de o cruzime de nedescris în cartierele cu populaţie evreiască,

omorând, jefuind şi dând foc caselor. Acelaşi lucru s-a întâmplat în toate oraşele din ţară, numai că rezistenţa legionară a fost mai slabă – afară de Iaşi, Ploieşti, Braşov şi Timişoara. La Iaşi comanda Corpul 10 Armată generalul Coroamă, care era un simpatizant al mişcării legionare. Deşi s-a comportat bine, reuşind pe cale paşnică să potolească rebeliunea, din cauza unei discuţii cu generalul Antonescu şi-a prezentat demisia, care i-a fost acceptată.

Pe data de **1 februarie 1941** am primit comanda Corpului 4 Armată, comandă ce am deţinut-o mult timp, luând parte cu ea în război.

Comandant al Corpului 4 Armată – Iaşi

Am stat în Iaşi până la **1 mai 1941**.

Corpul de armată avea în subordine Divizia 8, Divizia 7 şi Divizia 14, toate îngrămădite în nordul Moldovei în urma retragerii Diviziei 8 din Bucovina şi a Diviziei 14 din nordul Basarabiei. M-am ocupat de organizarea unităţilor, de instrucţie intensă şi pregătirea lucrărilor de mobilizare.

La 1 mai am primit ordin să mă deplasez la Roman, pentru a ocupa o linie de rezistenţă pe Dealul Mare şi linia fortificată de la Strunga la Siret. Trupe germane au început să afluiască în Moldova. Plutea în aer vorba că Germania va ataca Rusia. Eram din acei ce credeau că nu se va declanşa acest conflict, întrucât Germania nu terminase cu Anglia şi deci nu era bine să-şi creeze alt front.

La 8 iunie am mutat cartierul Corpului 4 Armată la Hârlău, primind misiunea de a acoperi Prutul între Sculeni şi Ripiceni, pentru a garanta concentrarea trupelor germane. La 22 iunie se decretează mobilizarea generală şi Germania atacă Rusia. Până la 20 iulie au avut loc operaţiunile de forţare a Prutului şi lupte serioase în Basarabia. După 20 iulie, Corpul 4 Armată a operat între Corpurile 30 şi 54 germane, pe direcţia Bălţi – Cotingeni – Râbniţa, reuşind ca până la 1 august să ajungă la Nistru.

La 4 august am fost decorat cu Crucea de Fier clasa a III-a germană, fiind primul ofiţer din armata română decorat de germani. După 4 august am primit ordin de a forţa trecerea Nistrului în regiunea Vadul Raşcu şi apoi a întoarce linia de cazemate de pe malul stâng al Nistrului, coborând de la nord la

sud. Operaţiunea a reuşit şi, către finele lui august, am ieşit de sub ordinele Armatei a XI-a germane, trecând sub ordinele Armatei a IV-a române, care avea mari dificultăţi în cucerirea Odessei.

Luna septembrie şi jumătate din octombrie Corpul 4 Armată s-a aflat veşnic în acţiune, întrucât luptele pentru cucerirea Odessei au fost înverşunate. La 16 octombrie, Corpul 4 Armată reuşeşte să intre cel dintâi în Odessa. După căderea Odessei.

Corpul 4 Armată, a primit ordin să reintre în ţară, luând garnizoanele ce le avusese înainte de cedarea Bucovinei şi Basarabiei. Mişcarea a început la 19 octombrie şi a durat până la 1 noiembrie.

Am revenit la Iaşi. Numai o parte din armata română a continuat operaţiile în Rusia, alături de armata germană.

Din acest moment încep însemnările ce am făcut în jurnalul meu de război.

Jurnal de război 1942 – 1943

Campania anului 1941 s-a sfârşit cu succes pentru trupele Corpului 4 Armată. Două din diviziile sale (a şaptea, a generalului Stavrat, şi a paisprezecea, a generalului Stavrescu) s-au clasat în frunte în ceea ce priveşte faptele eroice săvârşite. Nu mai prejos a fost şi Divizia 8 (general Orăşeanu), dar, întrucât generalul Orăşeanu era socotit un profitor al regimului Regelui Carol al II-lea, a fost tot timpul urmărit de diferiţi şefi şi până la sfârşit au reuşit a-i lua comanda. Personal, am apreciat pe generalul Orăşeanu ca un bun comandant, energic şi foarte activ în serviciu, din care cauză am regretat plecarea sa. Nici în situaţii grele nu ne putem dezbăra de patimi…

Corpul 4 Armată a avut cinstea de a intra cel dintâi în Odessa, la **16 octombrie 1941** ora 11, cu Divizia 7 (general Stavrat), cu Brigada Motorizată (Col. Eftimiu) şi cu Brigada 7 Cavalerie (Col. Munteanu). Zâmbesc când îmi reamintesc acest eveniment, întrucât în presă s-a pomenit de alte unităţi, care de-abia au putut pătrunde în Odessa la 17 octombrie… Nu-mi închipuiam că trebuie reclamă şi în operaţiunile militare. M-am convins în fine că modestia o fi o calitate, dar nu poţi merge prea departe cu ea. Corpul 4 Armată a avut pierderi mari

(Divizia 14 a atins cifra de 9.000 morţi şi răniţi) şi Marele Cartier General a hotărât retragerea lui în garnizoanele de pace.

Pe timpul iernii, care a fost foarte aspră, s-a lucrat intens pentru completarea materialelor şi efectivelor. Apoi a început şcoala instructorilor, fiecare unitate primind ofiţeri şi subofiţeri germani pentru instruire, care trebuie să fi costat mult pe stat şi al căror aport îl socotesc slab, deoarece ofiţerii noştri, având acum practica războiului, n-au avut mare lucru de învăţat de la germani.

În februarie 1942 s-a făcut încorporarea contingentelor 1942 şi 1943, începând o instrucţie temeinică.

În luna iunie 1942 am inspectat toate unităţile, pe care le-am găsit echipate şi instruite pentru a putea pleca din nou pe front.

Aceasta plecare era hotărâtă pentru luna iulie, însă nu ştiu din care cauză s-a amânat. Această amânare mi-a permis a trimite în concediu ofiţerii şi trupa.

La 16 iunie am plecat la Bucureşti pentru afacerile mele personale. Am găsit Bucureştiul petrecând într-o inconştienţă condamnabilă. Viaţa începe a se scumpi şi se resimt lipsurile. Ce este mai trist – e că Mareşalul Antonescu şi-a înstrăinat simpatiile poporului. Deşi animat a face numai bine, a căzut în aceleaşi greşeli ca şi Regele Carol al II-lea. S-a înconjurat de oameni de nimic, care nu-şi văd decât de interesele lor. În trecut Urdăreanu şi Lupeasca numeau în funcţiuni, azi acelaşi lucru îl fac col. Elefterescu şi D-na Antonescu. La Ministerul Apărării Naţionale a fost numit generalul Pantazi, al cărui principal merit este de a fi prieten cu col. Elefterescu.

Purtarea D-nei Antonescu şi a anturajului său nemulţumeşte pe toată lumea. De altfel, cred că antecedentele D-nei Antonescu nu-i permiteau să se afişeze prea mult şi era bine dacă stătea mai în umbră. Doamnele din suita să se ţin de afaceri, cum este D-na Goga, iar celelalte ofiţerese îşi ţin bărbaţii la adăpost.

Nemulţumire a produs şi plecarea de la Marele Stat Major a generalului Iacobici şi înlocuirea lui cu generalul Şteflea, care nu se poate compara cu primul sub niciun raport. Nemulţumire a produs şi ordinul de zi dat la 10 Mai trupelor, care au defilat imitând pasul de gâscă german, în timp ce ofiţeri şi soldaţi se luptau în Crimeea, la Kerci.

Nemulţumire produc şi toate discursurile şi banchetele ce au loc, precum şi serbările ce nu mai au sfârşit şi despre care ziarele scriu zilnic.

Toată lumea este îngrijată de situaţia financiară şi economică a ţării. Dezordine în administraţie, inflaţie de funcţionari şi fraude peste tot. Ofiţeri plecaţi din armată ca incapabili câştigă de două şi trei ori mai mult ca cei rămaşi. Ofiţeri activi şi de rezervă se sustrag de la front. Am găsit la minister, la Marele Stat Major şi la Preşedinţia Consiliului de Miniştri ofiţeri ce nu au fost pe front.

Am plecat amărât înapoi la Iaşi, unde în mijlocul trupelor mele mă simt mai bine.

26 iunie 1942. Urmăresc comunicatul despre luptele de la Sevastopol. Succesele germane sunt evidente, dar ce pierderi de oameni şi material! Acelaşi lucru ca şi la cucerirea Odessei.

Germanii au făcut greşeli; n-au vrut să ţină seama de un principiu care până în prezent n-a fost răsturnat: *marea domină pământul*. Dacă înainte de începerea ostilităţilor cu ruşii ar fi adus câteva submarine la Sulina, pe care apoi să le lanseze în Marea Neagră, ar fi putut reduce flota rusă – şi astfel cucerirea litoralului Mării Negre până în Caucaz s-ar fi făcut cu multă uşurinţă, căci atât rezistenţa Odessei anul trecut cât şi a Sevastopolului acum au fost prelungite din cauza alimentării făcute pe apă.

Cu Sevastopolul se va petrece acelaşi fenomen ca şi cu Odessa, adică înainte de a cădea va fi evacuat complet, iar flota rămasă intactă va pune în stare de apărare alte regiuni de pe malul mării, ce vor trebui cucerite apoi cu mari pierderi. Mă gândesc în aceste clipe la camarazii mei români care iau parte la această mare bătălie a Sevastopolului – câţi sunt sortiţi să piară departe de ţară…

27 iunie 1942. Căderea Tobrukului în Africa de nord este relatată de presă cu multe amănunte. În adevăr, trebuie să o considerăm o mare victorie germană. Succesul feldmareşalului Rommel este de invidiat. Se pune întrebarea dacă succesul german va mai dura mult, căci ei încalcă un mare principiu de strategie: *cine vrea să fie tare peste tot e slab peste tot*.

Şi englezii au făcut greşeli. Ei trebuiau să concentreze în

Africa de nord forţe superioare şi să profite de situaţia grea a italo-germanilor, ale căror linii de comunicaţie sunt extrem de lungi; trebuia urmărită interceptarea acestor linii fie pe apă, fie pe uscat. Nu cred că aprovizionarea germană se face cu avionul, din cauza efectivelor mari, şi deci ea se face pe apă. Cum de permit englezii asta? Acţiunea principală dusă de englezi ar trebui să fie în spatele armatei lui Rommel.

29 iunie 1942. Germanii au pătruns simţitor în Africa, căci ei se apropie de Marsa Matruh. Dat fiind că această localitate este legată prin cale ferată de Alexandria, s-ar putea organiza o rezistenţă solidă. Englezii concentrează trupe din Siria; aceasta trebuiau s-o facă mai demult, căutând a trece iniţiativa de partea lor. Oare nu şi-au dat seama de importanţa operaţiunilor din Africa de nord? Insistenţa germanilor pe acest teatru de război trebuia să fie un avertisment pentru Marele Stat Major englez, care trebuia să vadă ţelul german, de vreme ce s-au angajat atât de serios pe un teatru de operaţii extrem de anevoios.

În ţară, recolta s-a îmbunătăţit datorită ploilor din ultimul timp. Guvernul lucrează cu multă nepricepere, din care cauză proprietarii, în loc să însămânţeze grâu, au pus mazăre – deoarece preţul ei este foarte ridicat raportat la grâu. Oameni nepregătiţi şi nepricepuţi conduc ţara în aceste vremuri excepţionale. Lipsa de pricepere a creat fel de fel de ministere şi subsecretariate, în plus o mulţime de inspectori şi controlori care sunt preocupaţi să-şi agonisească o avere pentru ei. Am vizitat comunele învecinate Iaşiului şi m-am înspăimântat de mizeria ce domneşte; lipsa porumbului este grozavă, oamenii n-au ce mânca, din care cauză nu pot ieşi la lucru. Proprietarii întâmpină mari greutăţi şi-şi pierd vremea pe la judecăţi, pentru a scădea impunerile făcute de controlori financiari care se pretează la mită. Cu astfel de funcţionari, corupţia este în floare.

Şi Mareşalul Antonescu este convins că sub conducerea sa au fost întronate belşugul şi cinstea!

Iaşi, 30 iunie 1942. Un comunicat special de la Marele Cartier german anunţă că în Africa de nord cetăţuia Marsa Matruh a fost luată cu asalt. Credeam că englezii vor organiza aci o rezistenţă solidă.

De-acum, drumul germanilor spre Alexandria este deschis dacă englezii nu vor reuşi să concentreze forţe în timp util.

Iaşi, 2 iulie 1942. Aseară, la radio s-a comunicat că după douăzeci şi cinci de zile de lupte grele a căzut Sevastopolul. O satisfacţie generală pe faţa tuturor, căci la această faptă de arme au participat şi câteva divizii române. Se poate ca această victorie să aducă şi o scurtare a războiului. Oraşul tot este pavoazat cu drapele româneşti şi germane; lumea circulă mulţumită pe străzi, cu speranţe noi în suflet.

Iaşi, 5 iulie 1942. S-a prezentat la serviciu noul şef de stat major al corpului de armată – colonelul Verdeş Constantin; o lună de zile am stat fără şef de stat major, tocmai în aceste vremuri de pregătire pentru plecarea pe front.

Iaşi, 7 iulie 1942. Ofensiva frontului de est merge bine. După ocuparea completă a Crimeei, armata germană a reuşit să treacă Donul în mai multe puncte şi să ocupe pe Donul mijlociu localitatea Voronej, interceptând principala cale ferată ce duce spre Caucaz. Voronejul îmi reaminteşte de anul 1916, când am fost în această localitate pentru o lună, cu însărcinarea de a cumpăra cai pentru cavaleria noastră. Oraş cu o populaţie de 100.000 locuitori, reşedinţă de gubernie pe atunci, se prezenta destul de bine, căci efectele războiului nu erau resimţite până aici. Atunci germanii erau departe, azi dau lupte pe străzile acestui oraş…

Iaşi, 11 iulie 1942. Operaţiunile în est merg bine. Şeful Biroului II Informaţii – căpitan Râmniceanu – are ordin să urmărească în detaliu operaţiile şi zilnic să mă ţină la curent.

Se pare că germanii au adoptat o altă tactică, nu aceea de a crea pungi în dispozitivul inamic şi apoi a le lărgi spre a le uni, ci de a ataca pe un front mare, cum este cazul acum pe Don, unde atacul se produce pe 500 km de front. Suntem în preajma unei mari bătălii decisive. Se pune întrebarea dacă mareşalul Timoşenko – comandantul forţelor ruse din această parte a frontului – va primi bătălia între Don şi Volga sau se va retrage pe Volga. Cred că va adopta această din urmă soluţie, pentru a nu-şi distruge forţele căutând să prelungească războiul în timp,

socotind că factorul timp este de partea Angliei şi Americii. Foarte mulţi optimişti cred că ruşii sunt la capătul puterilor şi foarte curând vor capitula. S-ar putea să fie şi aşa, dar poate să fie şi contrariul. E just că ruşii au pierdut forţele cele mai importante şi resursele principale. Se vorbeşte însă de o mare industrie de război în Urali, apoi efective se găsesc destule în Rusia, aşa că sunt şi probabilităţi de a se prelungi războiul.

Pentru câteva zile, sunt ocupat cu examenul ofiţerilor de rezervă, care doresc să se activeze, în care scop am strâns la Iaşi pe toţi candidaţii de pe teritoriul corpului de armată. Constat că solicitanţii se prezintă foarte slab şi mă întreb cum au absolvit şcoala ofiţerilor de rezervă, iar câmpul de luptă nu i-a instruit deloc. De altfel, socotesc că toţi cei ce doresc să se activeze acum sunt rataţii din carierele civile, care speră ca cel puţin în armată să-şi creeze o situaţie.

Un ordin secret al Marelui Stat Major îmi atrage atenţia că sunt indicaţii că ruşii vor întrebuinţa gaze de luptă. Se bănuieşte că în Rusia s-a lucrat mult pe tărâmul gazelor de luptă şi nu m-ar mira dacă ar trece la aplicarea lor, căci ajunşi într-o situaţie disperată vor încerca totul ca să se salveze. Ca măsură de prevedere, am dispus ca până la plecare să se facă un control sever al măştilor din punctul de vedere al numărului şi calităţii.

Iaşi, 12 iulie 1942. Din Bucureşti ne vine vestea că Mareşalul Antonescu e bolnav serios la Predeal. Fel de fel de versiuni asupra bolii sale, ba o anemie generală, ba consecinţele unui vechi sifilis, încât a fost nevoit să se supună unui tratament cu malarie.

În acelaşi timp, se pare, că vechile partide politice se agită, de asemenea Mihai Antonescu – vicepreşedintele guvernului – care caută o apropiere de legionari în scopul de a-şi crea un partid. Şi generalul Iacobici – fost şef al Marelui Stat Major –, care a fost lăsat pe dinafară, caută legături cu oamenii politici. Se vede cât de colo că situaţia internă este rea, că începe lumea politică să se agite contra Mareşalului Antonescu, care merge orbeşte în acest război cu convingerea că se îndreaptă spre izbândă. Toate acestea provin numai din faptul că Mareşalul are sentimentul profund că este un om de geniu, că este superior tuturor şi că toate hotărârile lui sunt cele mai bune. În fine, se comportă ca un dictator, iar dictatorii n-au

suferit să aibă sfătuitori, ei au preferat numai complici. În realitate e un om care pare mai mult decât este, lipsit de modestie, îi place, linguşirea şi şi-a luat o răspundere pe care nu o va putea duce până la un bun sfârşit. Mă înspăimântă abuzurile şi hoţiile ce se comit; mă înspăimântă incapacitatea diferiţilor miniştri, care nu corespund vremurilor actuale, o ceată de adulatori ai Mareşalului şi soţiei sale.

Iaşi, 27 iulie 1942. M-am înapoiat de la Bucureşti, Unde am stat nouă zile. Am trecut pe la minister pentru diferite chestiuni în vederea plecării pe front. Nu am găsit nici pe ministru, nici pe secretarul general, erau plecaţi la nişte serbări la Breaza, ca şi cum ar fi timp pentru aşa ceva.

A apărut o mare mişcare în armată. S-au înaintat zece generali la gradul de general de corp de armată; de unde până acum eram numai patru, acum vom fi paisprezece. Şi aici, ca peste tot, s-a ţinut a se menţine ritmul vremii: adică inflaţie şi devalorizare. Privesc lista celor înaintaţi şi mă gândesc că, din aceşti zece generali, dacă s-ar fi luat în consideraţie cultura militară îşi mai ales cea generală, nu ştiu dacă jumătate ar fi meritat această înaintare. Inflaţia se explică prin faptul că ministrul de război forţează înaintările, pentru a ajunge la el cât mai curând. S-a criticat regimul Regelui Carol al II-lea, dar actualul regim caută să facă greşeli şi mai mari.

La Buzău a sărit în aer un mare depozit de muniţii, pricinuind mari pagube în oraş, iar valoarea muniţiilor pierdute se cifrează la 700 milioane de lei. Acest depozit era instalat în vecinătatea gării şi a unui depozit de benzină. De asemenea, alături era un lagăr de prizonieri, aşa că dezastrul are o explicaţie.

Prin surprindere, s-a publicat un articol de lege prin care toţi cei săriţi la înaintare să fie scoşi din armată. Acest articol a fost creat în special pentru generalul Iacobici, care, fiind depăşit de generalul Dumitrescu Petre, trebuie să plece. Plecarea lui Iacobici este o pierdere pentru armată.

Am întâlnit pe generalul Dobre Gheorghe – subsecretar de stat la Departamentul înzestrării armatei – singurul om capabil din guvern, căci este bine pregătit şi cinstit, spre deosebire de camaradul său de la Departamentul aprovizionării, care este complet nepregătit, un jucător de cărţi ce-şi pierde nopţile şi

care patronează furturi în stil mare.
Mi s-a făcut cunoscut că plecarea pe front se mai amână cu două săptămâni.

5 august 1942. Timp de şase zile, am inspectat unităţile din Botoşani, Dorohoi şi Cernăuţi, pentru a mă convinge dacă sunt gata de plecare. Starea rechiziţiilor de cai este proastă, căruţele şi hamurile sunt însă bune.
Am găsit Cernăuţii într-o stare înfloritoare; prăvăliile evacuate de evrei au fost redeschise de către români; fabricile – toate în funcţiune. Un singur lucru este trist: că se fac afaceri şi chiar barbarii pe chestia evreilor ce trebuie evacuaţi din Bucovina. În plus, o mulţime de aventurieri au venit şi au pus mâna pe fabrici, realizând beneficii mari. Am întâlnit o mulţime de pierde-vară veniţi pentru pricopseală aici şi care nu se jenau să spună că au venit în California României pentru îmbogăţire.

Iaşi, 7 august 1942. Au început transporturile trupelor române către front, pe ruta Cernăuţi – Lemberg şi de aci spre est, către Dnepropetrovsk – Stalino.
Corpul 5 Armată (general Sion) este programat în cap. Sunt în legătură telefonică mereu cu Cernăuţii, pentru a şti cum se efectuează aceste transporturi şi mai ales cum se face reaprovizionarea lor la Cernăuţi, unde funcţionează un mare centru de aprovizionare prin îngrijirea Diviziei 8, care depinde de corpul meu de armată.
Trupele în trecere primesc o zi came proaspătă, două zile came afumată, şapte zile pâine pesmetată şi furaje pentru cinci zile. Restul de aprovizionări se va face la Lemberg şi la încă o altă staţie din parcurs, prin grija germanilor. Veştile de pe front sunt bune, în special operaţiunile din Caucaz merg într-un ritm rapid. Avem impresia că mergem spre finele războiului şi mă întreb dacă nu ne ducem la spartul târgului. În acest caz, vom primi sau o misiune de ocupaţie a vastului teritoriu cucerit, sau de a ocupa o porţiune din frontul defensiv ce se va stabili pe timpul iernii. Dorinţa noastră ar fi fost să participăm la lupte, dar probabil sosim prea târziu.

Iaşi, 9 august 1942. Vizita ministrului educaţiei naţionale, Ion Petrovici; o recepţie la Universitate, apoi un

banchet la care am luat parte. A domnit o atmosferă plăcută, care ar fi fost şi mai agreabilă dacă n-ar fi fost aşa multe discursuri. Suntem maniaci în ceea ce priveşte discursurile şi nu cred să ne întreacă vreo altă naţiune. Uitaţi-vă în ziare şi zilnic veţi citi numai discursuri şi cuvântări ţinute de unul şi de altul, cu cel mai neînsemnat prilej. Adevărată vorba românului: vorbărie – sărăcie.

Iaşi, 14 august 1942. Jurnalele publică un ordin de zi binemeritat al trupelor române ce au luptat pe Donul inferior. Se scoate în relief figura generalului Dragalina Corneliu, comandantul Corpului 6 Armată, se publică o fotografie de acum zece ani. Ce va să zică soarta şi cât de nedreaptă este, căci odată cu acest articol de laudă pentru generalul Dragalina se publică şi scoaterea din armată a generalului Iliescu Traian, pentru incapacitate. Ambii aparţin aceleiaşi promoţii, cu deosebirea că generalul Iliescu a fost şeful promoţiei, a făcut studii strălucite în Germania şi a fost un distins ofiţer de artilerie, în vreme ce generalul Dragalina de-abia s-a putut plasa pe la jumătatea promoţiei, în toate şcolile pe unde a trecut. Ascensiunea lui Dragalina se datoreşte şi renumelui ce şi-a făcut tatăl său, care a murit în războiul trecut, fiind comandant al Armatei I. Popoarele au nevoie să-şi creeze idoli şi eroi, fără ca alegerea să cadă just pe cei ce merită; hazardul decide, în cele mai multe cazuri... în adevăr putem spune că în istorie sunt adevărate doar numele şi datele, pe când faptele sunt mai totdeauna falsificate.

Iaşi, 18 august 1942. A sosit planul de transport pentru prima divizie a corpului de armată. Transportul începe la 22 august şi durează până la 3 septembrie.

În ziare a apărut un bilanţ al Societăţii de Patronaj de sub conducerea D-nei Mareşal Antonescu, aceasta pentru a linişti opinia publică, alarmată de fraudele ce se fac acolo. În orice caz, bilanţul este interesant – prin sumele fantastice pe care le mânuieşte această societate, sume luate din bugetul statului; iar membrele societăţii se laudă cu înfăptuiri unde contribuţia lor personală este zero. Ce deosebire între Societatea de Patronaj şi aceea a Crucii Roşii! Aceasta din urmă activează departe pe front şi în interior, fără reclamă şi fără a îngreuna

bugetul statului, fiecare membru contribuind nu numai cu o muncă gratuită, dar şi cu subvenţii din averea proprie. Nu este luptător să nu aducă laude Crucii Roşii. Din această cauză, Societatea de Patronaj caută să saboteze activitatea Crucii Roşii – dintr-un spirit de invidie. Nu este lipsită de temei observaţia unui camarad care spunea că în Societatea de Patronaj s-au adunat femeile cu trecut dubios – şi preşedinta le întrece pe toate.

De la Cernăuţi mi se raportează că transporturile se succed normal şi reaprovizionarea se face în bune condiţii.

Secetă mare în ţară, fapt ce va compromite recolta de porumb şi viile.

Iaşi, 20 august 1942. Şeful de stat major al Corpului 4 Armată – col. Verdeş – s-a înapoiat din Bucureşti. A adus veşti mai precise asupra plecării, care probabil va fi la 5 septembrie. Ştiu acum şi ruta ce vom parcurge, şi zona de concentrare. Faţă de apropiata plecare, mă voi repezi pentru ultima oară la Bucureşti, să-mi văd familia şi s-o rostuiesc pentru o despărţire ce va fi de lungă durată.

Belşug mare de fructe şi zarzavaturi, care a determinat o mare scădere a preţurilor. Păcat că nu suntem organizaţi pentru păstrarea fructelor şi zarzavaturilor în timpul iernii.

Iaşi, 31 august 1942. Am fost câteva zile ia Bucureşti, unde mi-am rostuit treburile familiale.

M-a vizitat acasă G. Creţianu directorul Băncii Româneşti, ofiţer de rezervă – care ar fi avut dorinţa să meargă pe front cu cartierul Corpului 4 Armată, însă afacerile băncii nu-i permit această satisfacţie. Regret şi eu că nu vom fi împreună.

Am văzut pe generalul Şteflea – şeful Marelui Stat Major –, care m-a pus la curent cu viitoarea misiune pe front. E vorba să se formeze un grup de armate (Armatele a III-a şi a IV-a române şi Armata a VI-a germană) sub comanda Mareşalului Antonescu. Nu ştiu dacă sănătatea îi va permite Mareşalului să-şi exercite comanda, însă văd ambiţia acestui om, care vrea acum, la sfârşitul operaţiilor, să apară şi ca mare comandant. Pentru satisfacerea acestei ambiţii duce pe front toată armata română, fără să i se fi pretins această contribuţie de către nemţi.

La Bucureşti se comentează defavorabil vizita D-nei

Antonescu la Cernăuţi, unde autorităţile s-au întrecut în cheltuieli pentru a o primi ca pe o regină şi unde Mitropolitul Bucovinei – Tit Simedrea –, la un banchet, a spus că e demnă urmaşă a Maicii Domnului şi că destinul i-a pus numele de Maria, la fel cu Sfânta Fecioară. Ce slugărnicie din partea unui înalt demnitar bisericesc, care desigur cunoaşte tot trecutul pătat al acestei femei pe care Mareşalul a scos-o din mocirlă ca s-o ia de soţie...

După atâtea amânări, în fine a venit şi programul de transport pentru cartierul Corpului 4 Armată; vom pleca la 9 septembrie.

Iaşi, 8 septembrie 1942, Sfânta Maria. Slujbă religioasă pe platoul de instrucţie al Regimentului 7 Roşiori de la Copou, la care asistă toţi ofiţerii, subofiţerii şi trupa comandamentului. Privesc cu încredere coincidenţa ajunului plecării cu serbarea Sfintei Maria şi plecăm la îmbarcare cu multă nădejde, rugându-ne fiecare ca Fecioara Maria să ne ia sub protecţia ei şi să ne aibă în pază în lunga şi greaua călătorie la care pornim.

După masa de seară m-am instalat definitiv în tren.

9 septembrie 1942. La ora 5 trenul pleacă. Cine ştie când şi cum ne vom întoarce... Resemnarea se citeşte pe faţa fiecăruia; mulţi sunt îngrijaţi de resursele puţine ce lasă familiei pentru a trăi.

Trenul se mişcă încet, cu opriri mari prin staţii. La ora 9.30 de-abia ajungem la Paşcani, adică am parcurs 70 de kilometri.

Plecarea aceasta către un destin necunoscut pune în suflete o melancolie care numai treptat se risipeşte, datorită speranţei, ce fiecare din noi o are, că se va înapoia cu bine.

Noaptea târziu ajungem la Cernăuţi, unde ne aprovizionăm pentru şapte zile. Timpul e răcoros şi a plouat.

10 septembrie 1942. La ora 7 plecăm din Cernăuţi. Generalul Carlaonţ (comandantul Diviziei 8) ne însoţeşte până la Orăşeni[3] (frontiera cu Polonia). Divizia 8 este desemnată să rămână în Bucovina, aşa încât Corpul 4 ar pleca numai cu Divizia 7 şi Divizia 14. Generalul Carlaonţ îmi spune că s-a primit ordin ca la Cernăuţi să se organizeze o mare expoziţie, care va

3 Azi, Orshivtsi, lângă Śniatyn, în Ucraina.

costa milioane.

La ora 9.30 ieşim din ţară şi ajungem la Śniatyn, de unde autorităţile germane ne iau în primire; de aici înainte nu mai avem nicio legătură cu ţara. La ora 13 ajungem la Kolomeea, unde dăm masa trupei şi mâncăm şi noi, într-un vagon de marfă pe care l-am amenajat ca popotă.

Vremea s-a mai încălzit puţin, spre bucuria tuturor. Câmpurile sunt frumoase, mai frumoase ca în ţară.

Lemberg, 11 septembrie 1942. Înainte cu puţin de a intra în Lemberg, suntem opriţi două ore din cauza blocării liniilor cu trenuri militare. Stăm în mijlocul câmpului şi privim la peisajul fără interes; în fund, pe stânga, se zăreşte Lembergul. Copii flămânzi trec pe lângă trenul nostru, cerându-ne pâine. Aceşti nenorociţi au aflat că vor trece continuu trenuri cu trupe şi le aţin calea zi şi noapte, în speranţa unei bucăţi de pâine.

Trece pe lângă noi un tren cu vagoane de animale, unde sunt înţesaţi evrei pe care germanii au hotărât a-i deporta din Galiţia. Sunt transportaţi în condiţii mai rele ca vitele. Mâini scheletice se văd scoase prin gratiile vagoanelor, se aud plânsete şi ţipete de copii. Ce barbarie! Am convingerea că Germania va plăti odată pentru aceste cruzimi. Chiar în dreptul trenului nostru au aruncat afară un evreu mort, care acum zace în marginea drumului. La intrarea în prima haltă, o fată a sărit din tren, iar poliţiştii germani au început a trage cu armele după ea, neluând în seamă că ar putea împuşca şi altă lume. Trenul ce a trecut pe lângă noi mirosea îngrozitor de murdăria din interior. Cum este posibil ca în acest veac de civilizaţie germanii să facă asemenea orori?!

Până la intrarea în Lemberg vedem cadavre de evrei aruncate din trenurile ce au mai trecut. Ajungem la Lemberg cu o întârziere de şapte ore, lucru ce mă minunează, întrucât credeam că sub conducerea germană transporturile se vor executa potrivit programului; am satisfacţia că pe parcursul român transporturile s-au făcut exact.

Gara din Lemberg e complet blocată. Ne plimbăm puţin în jurul gării şi dăm de o cantină a Crucii Roşii române, instalată pentru a servi soldaţii români întrecere.

Spre seară părăsim Lembergul şi trenul merge ceva mai bine prin câmpia Volîniei.

Tarnopol, 12 septembrie 1942. Sosim în zori la Tarnopol, unde stăm două zile. Trec spre Germania trenuri cu vite ridicate din Rusia.

Din urmă ne ajunge primul tren al batalionului nostru de transmisiuni. Mă plimb de-a lungul acestui tren şi văd oamenii cu bună dispoziţie şi ordine deplină înăuntru.

Ziua e rece, dar frumoasă.

Kazatin, 13 septembrie 1942. Am mers bine toată noaptea, însă ne-a fost frig în vagoane. Spre ziuă ajungem la Kazatin, cu gară mare, frumoasă. De aici luăm direcţia spre Kiev şi mergem până la Fastov (60 km est de Kiev) – unde ne înţepenim. Avem vreme să luăm masa în tihnă şi să punem soldaţii să-şi spele rufele.

Întâlnim din ce în ce mai des trenuri cu răniţi, ce sunt evacuaţi dinspre front spre interior. Cu cât înaintăm, vedem cum se schimbă şi aspectul geografic al regiunii, dar şi aspectul provocat de război: regiuni distruse, formaţiuni militare din ce în ce mai dese, trenuri cu muniţii, spitale etc.

La ora mesei, apar ca din pământ copii ce vin să ceară o coajă de pâine. A reuşit Germania să întindă mizeria peste tot. Să vedeţi aceşti micuţi flămânzi cum şi-au făcut din câte o cutie de conserve – găsită tot prin gări – o gamelă, cu care se prezintă şi ei la rând cu soldaţii, acolo unde văd că se distribuie mâncare… Ar avea oare cineva sufletul să-i alunge pe aceşti înfometaţi? Mă bucur când văd soldaţii noştri cum îşi rup din tainul lor spre a le da câte ceva de mâncare. Fiecare ostaş îi ajută cu drag – căci poate se gândeşte că şi el a lăsat acasă un copilaş sau un frăţior ca aceştia şi că poate şi alţii vor avea milă de ai lui.

Temperatura s-a ridicat brusc şi muştele au năpădit în vagoane, nefiind chip a le da afară. Miroase urât, din cauza murdăriei lăsate de-a lungul drumului de atâta omenire ce circulă în sus şi în jos.

14 septembrie 1942. De la Fastov, schimbăm de direcţie spre sud şi străbatem o regiune asemănătoare Bărăganului nostru: cât vezi cu ochii, nu se zăreşte o ridicătură de pământ.

Constatăm o foarte mare diferenţă de temperatură între zi şi noapte.

15 septembrie 1942. Ne deşteptăm la Baglej, fără să ne dăm seama de când stăm în această staţie. De altfel, cum am plecat la drum lung, nu prea ne interesează aceste întreruperi, mai lungi sau mai scurte, ale călătoriei. Avem tot timpul în această gară să ne luăm ceaiul, apoi să ne mai plimbăm puţin prin gară spre a ne dezmorţi picioarele, ce încep a se resimţi de imobilitatea din vagon.

Cum pornim din această staţie, ne şi apare în stânga noastră, pentru prima oară, Niprul. Ne apropiem de Dnepropetrovsk (vechiul Ekaterinoslav). Ruşii au schimbat denumirile oraşelor, mai ales cele ce aminteau de ţari şi ţarine. Ce vrea să ştie comunismul de tradiţie, doar lumea începe de la ei… Au schimbat şi numele Petrogradului, zicându-i Leningrad, deşi până şi ultimul zidar ce a pus o cărămidă la construirea acestui oraş ar fi avut dreptul să revendice pentru el numele oraşului, fiind mai îndreptăţit decât Lenin, care n-a contribuit cu nimic, nefăcând decât să mărească haosul ce de altfel domnea şi înainte în Rusia. Dar comuniştii cred că opera lor este eternă, fără să-şi dea seama că nimic nu este etern şi că poate foarte curând toate se vor schimba. Înaintăm încet, kilometri întregi, printre ruine de fabrici distruse de ruşi în retragere. Trebuie să fi fost aici un mare centru industrial, judecând după ruinele rămase – singurele rămăşiţe ale unei activităţi intense. Când ajungem în fine în oraş, ne dăm seama că suntem într-o mare localitate care n-a suferit prea mult de furia războiului, dacă lăsăm la o parte cartierul industrial.

Trecem Niprul pe un pod metalic impunător. Acest fluviu este navigabil şi ne impresionează, căci aşa ceva nu avem în ţara noastră, în afara Dunării.

Ziua de azi îmi reaminteşte de o convorbire avută acum o lună cu şeful Marelui Stat Major (generalul Şteflea), care era convins că până la 15 septembrie operaţiunile, atât pe Volga (Stalingrad) cât şi în Caucaz, vor fi terminate şi se va începe concentrarea unei armate în Caucaz spre a lua ofensiva spre India.

Visuri de nebuni; nimic din toate aceste prevederi… Radio ne comunică despre o încercare de debarcare engleză la

Tobruk, iar la noi, la Bucureşti – un bombardament aerian cu paisprezece victime.

Ne ajunge din urmă, într-o staţie, un tren din Regimentul 12 Călăraşi, care pe timpul nopţii a fost atacat de partizani ruşi: un cal grav rănit şi un ofiţer şi doi soldaţi răniţi mai uşor.

Stalino, 17 septembrie 1942. Iată-ne ajunşi în staţia de destinaţie. La Stalino debarcă toate unităţile române şi de aici se vor dirija pe jos către front. Operaţia de debarcare merge greu, deoarece rampa gării este prea mică şi nu primeşte decât cinci vagoane; mă surprinde această lipsă de prevedere, când foarte uşor s-ar fi putut construi o rampă improvizată.

Întâlnim în Stalino detaşamentul precursor pe care l-am trimis cu zece zile înainte pentru a face cartiruirea trupelor şi a lua legătura cu comandamentul german, în vederea aprovizionărilor. Am primit în subordine Diviziile 11, 14 şi 15, care şi ele sunt în curs de adunare. Ne ocupăm cu instalarea, întrucât se pare că vom sta câteva zile.

Stalino era înainte un mic târg, care a luat o dezvoltare mare sub conducerea comunistă, datorită situării în mijlocul unei regiuni carbonifere. Azi sunt construcţii mari şi târgul de altădată a luat aspect de mare oraş.

Stalino, 20 septembrie 1942. Azi-noapte a fost un puternic bombardament al aviaţiei sovietice în jurul Stalinoului, unde este instalat un aeroport german.

Diviziile române se mişcă dezordonat către est, fiindcă sunt dirijate direct de Marele Cartier General fără ca acesta să aibă bune legături cu ele. Vremea se menţine bună. Au sosit toate formaţiunile Corpului 4 Armată; mai este Regimentul de Artilerie Grea de venit.

Zi de târg. De curiozitate, mă plimb prin târg, unde văd lume mizeră şi lucruri de vânzare cu un preţ foarte urcat. Notez, ca o curiozitate, unele preţuri: un măr 60 lei, un ou tot atât, pâinea revine la 300 lei kilogramul, pătlăgelele la 400 lei kilogramul, o găină la 3.000 lei; aşadar, preţurile sunt de zece ori mai mari ca cele pe care le-am lăsat în ţară. Populaţia civilă trăieşte în mari lipsuri, deoarece germanii nu se ocupă decât de cei angajaţi în serviciul lor, şi aceştia de-abia primesc 200 grame de pâine şi ceva cartofi. Am întâlnit un profesor rus care

s-a angajat măturător de stradă pentru a primi ceva mâncare.

Stalino este un important nod de comunicaţie. În oraş şi împrejurimi se văd numeroase trupe germane şi române care se vor dirija spre front. Cu caracter fix, sunt formaţiunile de etape germane, române şi italiene. Între altele, avem aici un mare spital al Crucii Roşii române, pe care l-am vizitat şi l-am găsit bine amenajat şi bine condus.

Tot în Stalino am întâlnit pe col. Gârbea, cu care pe vremuri am conlucrat la Marele Stat Major. A fost ataşat militar în Germania şi acum este şeful Detaşamentului de legătură român pe lângă înaltul Comandament german (mareşal List). Cerând relaţii colonelului Gârbea asupra situaţiei militare a frontului, am constatat că o cunoştea perfect, dar totodată a fost primul care m-a avertizat că mergem la dezastru. Mareşalul List, care a plecat în Caucaz – col. Gârbea urmează să-l ajungă acolo în câteva zile –, este îngrijorat de situaţia strategică, întrucât nu este de părere a se duce două acţiuni divergente: una spre Stalingrad şi alta în Caucaz, care duc la lungirea frontului şi deci la slăbirea lui. El e de părere ca mai întâi să se organizeze solid frontul Donului, apoi acţiunea spre Stalingrad – şi numai după reuşita acesteia s-ar putea trece şi la cucerirea Caucazului. În orice caz, în preajma iernii este bine a se face consolidări ale terenului cucerit şi acţiuni convergente de scurtare de front, pentru toată siguranţa. Dar înaltul Comandament german, în frunte cu Hitler, e de un optimism exagerat. Se întrevedea în curând capitularea Rusiei, pe care o socoteau ajunsă la capătul sforţărilor. Ca dovadă, pe biletele de voie ale soldaţilor germani, ce plecau în concediu o lună, se făcea menţiunea că în caz de armistiţiu nu se vor mai întoarce în Rusia, ci se vor prezenta la depozitele de mobilizare, pentru a li se da o altă destinaţie. Natural că acest optimism se revărsase asupra tuturor şi chiar asupra comandamentelor noastre.[4]

---

4 Mai târziu, am aflat că mareşalul List a fost înlocuit de la comandă; probabil că a atras atenţia asupra greşelilor strategice ce se fac. Hitler, care se socotea şi în strategie un geniu, nu putea suporta observaţii de la un subaltern şi l-a destituit imediat.

Comunicarea ce mi-a făcut col. Gârbea, că situaţia strategică e critică, mi-a folosit mult. Nu m-am lăsat cuprins de optimismul nemotivat ce plutea în aer şi am examinat mai cu atenţie orice situaţie ce mi s-a prezentat, dându-mi seama în foarte scurt timp că mareşalul List avea toată dreptatea.

Stalino, 21 septembrie 1942. Bombardamentul din noaptea trecută a avut efect, căci a distrus şaisprezece aparate la sol; din acestea, două erau româneşti. Mi-a părut rău de doi soldaţi români ucişi, găsindu-se de santinelă la materialul nostru. Au murit mulţi germani şi italieni, dar asta îi priveşte, căci nu şi-au luat măsuri de apărare.

Am fost la operă, unde se reprezenta o operă ucraineană. Nimic interesant, artişti de mâna a treia, orchestră improvizată. Localul operei este nou şi prezentabil. Comuniştii au realizat un local de operă propriu în Stalino şi noi n-am fost în stare să ridicăm unul în Bucureşti, deşi s-au zvârlit pe ferestre miliarde, iar alte miliarde s-au furat…

De azi intrăm în subzistenţa germană; să vedem cum o să ne descurcăm.

Stalino, 24 septembrie 1942. Seara am fost la operă, unde s-a reprezentat *Voievodul ţiganilor* de Strauss. Reprezentaţie reuşită; artişti ceva mai buni; s-a bisat duetul din actul doi.

Peste noapte, am fost trezit de şeful de stat major, col. Verdeş, pentru a-mi comunica trista veste transmisă de Marele Cartier General cum că ieri, la Bucureşti, a încetat din viaţă tatăl meu, generalul Gheorghe Sănătescu, în etate de 83 de ani. Şi eu să fiu la aşa depărtare! îmi amintesc ce mândru era de situaţia specială de-a fi general în viaţă şi de-a avea fecior – adică pe mine – general de corp de armată în activitate.

A avut sărmanul şi dureri mari, căci doi din fraţii mei au pierit ca aviatori, iar al treilea a fost degradat şi închis 15 ani, fiind implicat în mişcarea legionară din ianuarie trecut.

Stalino, 25 septembrie 1942. Azi trebuie să fie incinerarea tatălui meu la Bucureşti. Stau singur, închis în camera mea, şi mă gândesc la tot trecutul părintelui meu, la toate garnizoanele ce le-am colindat cu el în copilărie…

Rovenki, 28 septembrie 1942. Am făcut un salt spre răsărit de 170 km. Am străbătut o regiune de stepă, în care răsar peste tot piramide de zgură ce indică o extracţie intensă a cărbunelui. Peste tot se vede însă distrugerea. Ne instalăm în

şcoală, unde-mi amenajez o cameră ca birou şi dormitor.

Drumurile ce-am străbătut erau proaste şi pline de praf. Noroc de vremea secetoasă, căci dacă ploua nu cred să fi putut mişca coloanele noastre.

Rovenki, 1 octombrie 1942. Am luat legătura cu Armata a III-a română, sub ordinele căreia vom opera. Aprovizionările merg greu. Benzină de-abia mai avem pentru o etapă. Trimit înainte la Kamenskaia şefii de servicii, pentru a pregăti ceva aprovizionări.

Rovenki, 3 octombrie 1942. Detaşamentul german de legătură de pe lângă Corpul 4 Armată este foarte aferat de discursul lui Hitler, care a tunat şi fulgerat arătând isprăvile ce-a făcut şi că este sigur de victorie. Aparenţele sunt de partea lui, dar cine poate prevedea ce se mai poate întâmpla…

Kamenskaia, 4 octombrie 1942. Ne deplasăm cu încă 100 de km, la Kamensk. Am ajuns pe malul Doneţului. Kamensk este un târg plin de praf cu pretenţie de oraş. Are o mare fabrică de spirt rămasă intactă. E duminică şi lumea s-a adunat la biserică, iar după slujba religioasă toată lumea s-a revărsat pe străzi. Stăm foarte prost, mai ales că Armata a III-a, deşi a plecat de aici, totuşi a păstrat localurile cele mai bune; nici fosta locuinţă a comandantului Armatei a III-a nu se poate ocupa, fiind păzită de santinele; abuzul ne caracterizează.

Kamenskaia, 6 octombrie 1942. Primesc de la Armata a III-a ordinul de deplasare şi zona de concentrare. Mai avem 150 km până acolo. Aş putea spune că am smuls acest ordin Armatei, atât de nedecisă era asupra întrebuinţării Corpului 4 Armată. De aceeaşi indeciziune e stăpânit şi Marele Cartier General. Am întâlnit aici Corpul 1 Armată, care este plecat din ţară de la 7 iulie, fără destinaţie precisă; a rătăcit mai întâi prin Crimeea şi Caucaz, şi acum se îndreaptă spre nord. Acest corp a stat 45 de zile într-o localitate, fără nicio întrebuinţare, uitat de Dumnezeu. Sute de milioane a costat pe biata ţară această lipsă de prevedere a Marelui Cartier General care aduce comandamente şi unităţi pe front fără un plan bine stabilit. Oare nu vor da socoteală vreodată, atât Mareşalul Antonescu cât şi

şeful Marelui Cartier General, de această nepricepere?

Am pus imediat în mişcare unităţile către noua zonă de concentrare, pentru a profita de timpul care se menţine frumos.

9 octombrie 1942. Cartierul şi trupele s-au pus în marş pe itinerarul Kamensk – Grasinov – Valea Berezovska, pentru a ajunge în regiunea Petrovski – Bogacev – Mankov. Împreună cu şeful de stat major, urmez altă cale pentru a ajunge la Morozovskaia (160 km), la cartierul Armatei a III-a, unde am fost chemat.

Mi se comunică că voi intra pe frontul Donului luând sub ordine Divizia 13 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie, instalate deja în front. Nu am putut vedea pe comandantul Armatei a III-a (generalul Dumitrescu), fiind plecat la Rostov – la Marele Cartier General. Şeful de stat major al Armatei a III-a (generalul Arbore) îmi comunică că armata se găseşte într-o situaţie grea – front mare şi important (170 km), iar la dispoziţie are opt divizii de infanterie şi două de cavalerie. Marele Cartier General a primit această situaţie fără să reacţioneze.

Am plecat la Petrovski (70 km), spre a-mi găsi cartierul. O mizerie de sat, unde abia găsesc o odaie cu geamuri şi uşi, pentru a-mi putea instala patul de campanie.

11 octombrie 1942. Executăm ultima etapă de 150 km spre nord-est, pentru a ajunge în fine la destinaţie, la Iestaratovski, unde mi se fixează postul de comandă.

Sub ordinele Corpului 4 Armată intră Divizia 13 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie, cu misiunea de a apăra înălţimile de la sud de Don, între Raspopinskaia şi Logovski. Dacă diviziile ar avea efectivele complete, frontul de apărat ar fi normal, însă având lipsuri mari, diviziile de-abia au putut realiza un dispozitiv linear, fără nicio adâncime şi rezerve, la niciun eşalon de comandă.

Inamicul, este activ, dar acţiunile lui se fac cu efective mici, cărora trupele noastre le fac faţă.

Iestaratovski, 12 octombrie 1942. Un sat păcătos cu o clădire ceva mai mare – fostă şcoală –, în care instalăm comandamentul.

În cursul dimineţii, mă duc la posturile de comandă ale

diviziilor, pentru a lua un prim contact. Comandantul Diviziei 13 Infanterie (generalul Ionescu-Sinaia), puţin deprimat din cauza unui contraatac nereuşit, prezintă situaţia sub aspect alarmant; la Divizia 1 Cavalerie (Col. Brătescu) – mai calm.

Este cert că Marele Cartier General nu se interesează de situaţia trupelor. Toată zona e lipsită de apărare antiaeriană, din care cauză avioane inamice zboară în libertate, pricinuind pierderi. Trupele au încă echipamentul de vară şi nopţile au devenit reci; aprovizionările merg greu, iar muniţia e redusă, în special Brandt-ul de 81 cm nu mai are muniţie deloc; materiale pentru consolidat poziţia lipsesc cu desăvârşire. Sunt informat că la Rostov Marele Cartier General este plin de ofiţeri şi, în cap cu şeful Marelui Cartier General (generalul Şteflea), nu se ocupă îndeajuns de nevoite frontului. Mareşalul Antonescu n-a venit să-şi ia aici comanda atât de solicitată; citesc în ziare că participă la cursele de cai de la Băneasa. Natural, sunt mai distractive decât frontul...

Comandantul Armate a III-a se găseşte la Morozovskaia, la 200 km depărtare de posturile de comandă ale corpurilor de armată, deci legătura e foarte grea.

După masă, vizitez Spitalul nr. 6, la Verhne-Ceţenki, care va deservi parte din trupele Corpului 4 Armată. N-am putut sta de vorbă cu şeful spitalului, profesorul Moruzzi, fiind ocupat cu o operaţie grea; i-am lăsat vorbă să vină la comandament când va avea vreme.

13 octombrie 1942. A plouat peste noapte, fără a desfunda drumurile. Iau cunoştinţă de o directivă secretă a Führerului, relativ la conducerea operaţiunilor pe timpul iernii. Găsesc părţi bune, dar şi părţi neaplicabile. Ni se recomandă ca atacurile inamice să fie zdrobite chiar pe baza lor de plecare, cu aviaţia şi artileria. Foarte frumoasă recomandaţie, însă cu un am niciun avion la dispoziţie, iar muniţie de artilerie de-abia avem cât să ne ducem zilele.

Corpul 4 Armată se află încadrat la stânga cu Corpul 5 Armată român şi la dreapta cu Corpul 11 Armată german, deci mă găsesc la extrema dreaptă a Armatei a III-a române. De la dreapta mea începe Armata a VI-a germană (general Paulus), care se întinde până la Stalingrad. Din examinarea sumară a frontului, constat că numai aripile Corpului 4 Armată sunt pe

Don, iar la mijloc inamicul a reuşit să păstreze un larg cap de pod, pe malul drept al Donului. Deşi s-au dat lupte înverşunate pentru reducerea acestui cap de pod, atât de către germani cât şi de către români, ruşii au rezistat cu încăpăţânare. De aici, deducţia logică: inamicul nu se gândeşte la defensivă, fiindcă de bunăvoie s-ar fi retras pe stânga Donului, şi rămânerea lor pe dreapta Donului înseamnă că va trece cândva la ofensivă. Deşi logică, această deducţie înaltul Comandament german n-a făcut-o şi n-a luat nicio măsură spre a preveni un eventual atac.

Iau legătura cu divizia germană din dreapta mea şi văd că are o situaţie tot aşa de proastă ca şi diviziile mele. Constat că nu are frontul în întregime pe Don, că regimentele de infanterie de-abia ating efectivul de 800 de oameni şi cu mare greutate se menţin pe poziţie. Ne sunt superiori deoarece trupa are încă moralul ridicat şi nu duc lipsă de muniţie.

Am dat ordin ca trupele să înceapă serios să-şi construiască adăposturi în vederea iernii, care vor consta din bordeie săpate în malurile văilor de râu din zonă; tot aşa trebuie făcute şi adăposturile pentru cai şi maşini. Întreaga lucrare nu va fi uşoară, din cauză că lipseşte lemnul; păduri pe aici nici pomeneală.

14 octombrie 1942. Situaţia în zona Corpului 4 Armată normală, acţiuni de mică importanţă. Divizia 13 Infanterie este mai sâcâită, cea de cavalerie mai liniştită, Examinând dispozitivul trupelor mai cu atenţie, constat că nu este adaptat situaţiei şi iau măsuri ca în nopţile ce urmează să fac o altă grupare a forţelor.

Vremea e rece, dar frumoasă. Preocuparea de căpetenie este de a ne procura subzistenţele şi a începe lucrul la adăposturile de iarnă. Am trimis la Armată pe şeful Biroului 4 (maior Popescu D.), pentru subzistenţe, şi mi-a adus răspunsul să le procur prin exploatare locală. Ce inconştienţă! – exploatare locală într-o zonă complet săracă… Pentru combustibil m-au trimis la o pădure aflată la 80 km, ca de acum înainte să încep tăierea. Suntem atât de aproape de Doneţ, unde zac cantităţi enorme de cărbune…

18 octombrie 1942. Din studiul amănunţit al hărţii şi terenului, făcut cu şeful de stat major (Col. Verdeş) şi şeful

Biroului 3 Operaţii (maior Niculescu Şt.), am ajuns la o concluzie netă. Zona pe care o ocupă Armata a III-a este zona cea mai importantă din frontul strategic. Dacă ruşii vor întreprinde vreo ofensivă de iarnă, apoi aceasta se va produce în zona Armatei a III-a, fiindcă dacă reuşeşte se realizează o spărtură strategică de mare importanţă, care ar separa frontul din Caucaz de cel de pe Donul mijlociu. În cadrul Armatei a III-a române, atacul se va produce pe frontul Corpurilor 11 şi 4 Armată, unde ruşii şi-au păstrat capete de pod.[5]

19 octombrie 1942. Activitatea inamicului din faţă a slăbit, se pare chiar că a mai retras forţe. Ar fi momentul să încerc o rectificare de front în scopul de a cuceri observatoarele, operaţie ce o socotesc uşoară, însă greu de realizat cu trupele Diviziei 13 Infanterie, care au un moral scăzut şi de-abia se menţin pe poziţie.

S-a stricat vremea şi a plouat; un vânt rece bate de 24 de ore.

Vai de bieţii oameni din linia întâi, care au numai mantaua şi foaia de cort. Strig în toate părţile să-mi trimită ceva din efectele de iarnă; pentru moment, aş avea nevoie de flanele şi pături, dar nu primesc nicio satisfacţie, nici de la Armată şi nici de la Marele Cartier General. Am reuşit să-mi strâng tot cartierul într-un sat ceva mai la sud de postul de comandă; cel puţin, mi-am adunat ce era al meu şi nu mă mai găsesc înşirat pe 160 km, cum mă dispusese Armata.

Sosesc câţiva ofiţeri de la Armată, care comentează defavorabil decorarea generalului Dumitrescu – comandantul Armatei a III-a –, care de fapt a fost un figurant pe tot timpul operaţiunilor din Caucaz.

Sunt mulţumit de Divizia 1 Cavalerie, care, deşi de mult timp pe poziţie, are un moral bun.

22 octombrie 1942. Vizita comandantului Armatei a III-a. Mergem la Divizia 1 Cavalerie şi apoi la Divizia 13 Infanterie, îi expun toată situaţia materială şi-l rog să intervină pentru

5 Operaţiunile ce s-au desfăşurat ulterior au arătat, din nenorocire, exactitatea concluziilor la care am ajuns. Atacul s-a produs asupra Corpului 11 şi 4 român, iar spărtura strategică a avut rezultate şi mai mari decât cele bănuite de mine.

completarea lipsurilor. Spicuie cu zăpadă. Sper să fie ceva trecător şi să mai apucăm vreme bună.

24 octombrie 1942. Inamicul atacă la 4 dimineaţa frontul Diviziei 13 la vest de Kleţkaia, unde rezistă Regimentul 89 Infanterie din Braşov. Acest regiment – compus din ardeleni – Părăseşte poziţiile de la prima apăsare inamică. Cu mare greutate am limitat pătrunderea inamicului, cu slabele rezerve ale corpului de armată.

25 octombrie 1942. Armata ordonă să recucerim poziţia pierdută, în care scop mi se pune la dispoziţie Regimentul 12 Infanterie (două batalioane) din Divizia 15 (rezerva Armatei), în cursul zilei soseşte Regimentul 12 Infanterie şi organizăm în detaliu contraatacul proiectat.

Spre seară, panică în Regimentul 89 Infanterie şi Batalionul 54 Pionieri, care a fost potolită cu sforţări mari. Panica s-a datorat unui singur pluton rus, care reuşise să se strecoare printr-o viroagă.

26 octombrie 1942. Contraatacul Regimentului 12 Infanterie este hotărât pentru ora 6. Din cauza ceţei groase, nu s-a putut executa decât la ora 9.15. Cu trupe bine instruite, această ceaţă ar fi fost favorabilă acţiunii, dar cu trupele noastre, care caută prea mult sprijin în focul artileriei, trebuia aşteptat un timp prielnic tragerilor artileriei. Planul de foc era bine studiat, iar Regimentul 12 Infanterie a avut în sprijin direct cinci divizioane de artilerie. Cu toată superioritatea de foc, cu toate că inamicul este slab, acest regiment nu a înaintat toată ziua decât 300 de metri. Hotărât lucru, infanteria noastră nu vrea să lupte şi nu-şi întrebuinţează armamentul, în special nu face uz de Brandt-uri, cerând artileriei să facă totul. Comandantul Regimentului 89 Infanterie (Col. Popescu-Poiană) – complet nepregătit pentru comanda ce o are şi chiar impasibil. Cu asemenea trupe şi asemenea comandanţi, se înţelege de la sine că nu poţi face nimic.

27 octombrie 1942. Atacul nostru pentru recucerirea poziţiei pierdute la 24 octombrie continuă greu. Pe când treceam de la postul de comandă al artileriei către un post mai

înaintat, trei lovituri de artilerie de câmp inamică cad la 15 metri de mine, de col. Verdeş (şeful de stat major) şi de sublocotenent Turtureanu (adjutantul corpului); ne-am trântit jos şi nu ştiu prin ce minune am scăpat neatinşi.

Inamicul, dârz, încearcă contraatacuri. Reuşim a ajunge aproape de poziţia iniţială, fără satul Kleţkaia. Armata, de la 200 km înapoi, este foarte nerăbdătoare să cucerim satul Kleţkaia, un sat în vale, fără nicio importanţă în sistemul nostru defensiv; este vorba numai de amor propriu.

28 octombrie 1942. Continui atacul pentru a ajunge la o bună poziţie defensivă şi a mă organiza ulterior solid pe ea. Comunic Armatei intenţiile ce am şi mi le aprobă.

Aviaţia inamică este foarte activă; a bombardat toată linia de luptă cu cincizeci de aparate, dar pierderile sunt relativ mici. În fine, spre sfârşitul luptei apar şi de la noi trei avioane; ridicolă situaţie, care arată soldaţilor neputinţa noastră şi contribuie încă mai mult la scăderea moralului.

După ce am studiat situaţia frontului, după ce am văzut cum s-a desfăşurat acţiunea în aceste ultime zile, am înaintat Armatei un raport în detaliu asupra situaţiei, aşa cum o văd eu (v. *Raportul* în *Anexă*)–, trupele noastre sunt obosite şi trebuie neapărat înlocuite cu altele, proaspete; comandanţii – slabi şi fără iniţiativă; infanteria nu ştie să tragă tot profitul din armamentul ce-l are. Apoi, fac o serie de propuneri pentru ameliorarea situaţiei. Dacă nu se iau aceste măsuri, în faţa unui atac mai serios din partea inamicului *întreg frontul se va prăbuşi*.

Chiar în seara zilei, raportul a ajuns la Armată, fiind trimis acolo cu un curier.[6]

De această situaţie nenorocită în care se găseşte Armata a III-a pe front trebuie făcuţi responsabili Mareşalul Antonescu cât şi generalul Şteflea (şeful Marelui Cartier General), care au primit-o de la germani fără nicio obiecţiune. Cu ocazia vizitei generalului Dumitrescu (comandantul Armatei, a III-a), în zonă, i-am atras atenţia să-şi dea silinţa să îndrepte situaţia, fiindcă în

6 Acest raport poartă nr. [?] şi se găseşte în original la Armată şi în copie la Corpul 4 Armată. El a făcut mare vâlvă ulterior, fiindcă prevederile mele s-au realizat şi frontul s-a prăbuşit din cauză că nu s-a luat nicio măsură de cei în drept.

cazul unui dezastru va avea şi el răspunderea.[7]

Mareşalul, în loc să vină să comande, văd – tot din ziare – că inspectează pieţele de zarzavat din Bucureşti...

Inamicul ne-a produs pierderi mari, nu mai am capacitate de luptă. După toate greutăţile, începe să se împuţineze şi muniţia; de la Armată mi se răspunde că nu mai au în depozit nicio lovitură pentru Brandt-ul de 120 mm şi obuzierul de 100 mm, adică tocmai pentru armamentul principal.

31 octombrie 1942. Am renunţat la cucerirea satului Kleţkaia, căci îmi dau seama că ar fi costat multe pierderi inutile. Caut să consolidez poziţia atinsă.

Primesc vizita generalului Şteflea (şeful Marelui Cartier General), pe care îl conduc pe front spre a-şi da seama de situaţia trupelor. Natural că vizita se datoreşte raportului meu foarte alarmant, pe care am profitat să i-i dau şi lui în copie. Mi-a promis că va supune cererile chiar Mareşalului, care să intervină direct la germani spre a se remedia situaţia frontului.

Pentru moment este linişte pe front, dar construirea unui pod peste Don chiar în faţa zonei Corpului 4 Armată, aducerea de trupe ruse, apropierea sărbătorii de 7 noiembrie – ziua revoluţiei ruse – toate acestea mă încredinţează că suntem în preajma montării unei operaţiuni mult mai serioase decât cele făcute până azi.

Kalmîkov, 2 noiembrie 1942. Am hotărât mutarea cartierului cu 20 km înapoi, la Kalmîkov, spre a elibera câteva localităţi în beneficiul Diviziei 13 şi artileriei grele. În Iestaratovski am păstrat doar instalaţia necesară postului de comandă al Corpului 4 Armată, în cazul când se vor declanşa operaţiuni mai importante.

Pe front am început serios consolidarea poziţiei, primind ceva materiale (mine, sârmă ghimpată etc.). Plantarea minelor şi întinderea reţelelor de sârmă se face cu mare greutate, pe

7 Ulterior, am aflat de la col. Leonida (şeful Secţiei Operaţii de la Armată) că, sesizaţi de raportul meu, au întocmit şi ei un memoriu cu situaţia întreagă a frontului, cerând mijloacele necesare pentru remediere. Atât Marele Cartier General român cât şi înaltul Comandament german n-au luat nicio măsură, socotindu-ne alarmişti; nu înţeleg, în acest caz, de ce nu ni s-a luat comanda, atât generalului Dumitrescu cât şi mie.

timpul nopţii, întrucât fronturile sunt foarte aproape şi inamicul vigilent. Ruşii au început a întinde un al doilea pod peste Don şi nici aviaţia de bombardament, nici tragerile artileriei grele nu-i deranjează prea mult din lucru.

Timpul se menţine bun.

3 noiembrie 1942. Vizita comandantului Armatei a III-a (generalul Dumitrescu), cu care merg pe front la dreapta Diviziei 13 (Gruparea tactică – Col. Moldoveanu Aurelian). Constatăm o lipsă de interes din partea tuturor în a-şi organiza terenul. Deşi sau primit materiale, lucrurile merg foarte încet.

Pe platoul de la Gromki, trecem în revistă Batalionul 992, sosit de curând în zonă şi dat Diviziei 13 ca întărire. Acest batalion este alcătuit (ofiţeri şi trupă) din condamnaţi care au cerut să se reabiliteze pe front. Cred greşită această măsură, fiindcă este o unitate fără valoare morală. Afară de asta, găsim batalionul rău echipat, fără pături, cu pantalonii rupţi, fără rufe şi nici armamentul complet.

Ministerul de Război a găsit cu cale să adopte pentru trupă chiloţi în locul izmenelor lungi de pânză, care acopereau gleznele. Ministerul a făcut această substituire ca să facă economie, fără să se gândească că soldaţii vor tremura de frig. Am găsit soldaţi care şi-au tăiat mânecile de la cămăşi pentru a-şi înnădi chiloţii, ca să-şi acopere gleznele.

4 noiembrie 1942. Ruşii continuă să se concentreze în faţa Corpului 4 Armată. Se întrevede în curând o acţiune, poate chiar pentru 7 noiembrie, sărbătoarea ruşilor.

Activăm consolidarea poziţiei, completarea muniţiei şi hranei.

6 noiembrie 1942. A început să plouă. E rece şi noroi, mai ales în şanţurile din linia întâi. Pe front – numai activitate de artilerie. Mişcare mare la ruşi. Artileria grea a reuşit să zădărnicească construirea celui de-al doilea pod peste Don, care ajunsese la jumătate.

Sosesc veşti rele din Africa, unde englezii au luat ofensiva. La Stalingrad insucces pe toată linia, în Caucaz situaţie staţionară; începe a ne merge prost. Oare germanii să fi ajuns în punctul culminant şi de acum va începe rostogolirea?

7 noiembrie 1942. A fost aşa frig peste noapte, că a îngheţat apa; la Regimentul 1 Roşiori, câţiva oameni degeraţi. Dimineaţa inamicul face câteva incursiuni în frontul Diviziei 13. Mişcare mare la inamic; pregătiri serioase.

Nu am muniţie suficientă pentru artileria grea, din care cauză iau hotărârea să retrag trei baterii din front, rămânând totalul muniţiei pentru celelalte baterii, aceasta ca o măsură de prevedere în cazul ruperii frontului. Armata nu-mi aprobă măsura, deşi am numai 400 lovituri în total. Lipseşte de asemenea şi benzina, iar artileria grea nu are niciun tractor; noroc că terenul este îngheţat.

La comandament lucrez diferite ipoteze, pentru ca atacul inamic să nu mă surprindă. În orice caz, am luat măsuri pentru descongestionarea frontului şi mai ales a spatelui, trimiţând mult înapoi toate materialele de care nu aveam nevoie imediată precum şi depozitele, căruţe, cai etc., aceasta fără ştirea Armatei, care nu vede decât defensivă, fără gând de retragere, deşi companiile cu efective reduse la jumătate apără un front de 2 km fiecare, iar rezerve nu are niciun eşalon de comandament.[8]

Tocmai mi s-a comunicat că un regiment de infanterie vine în astă seară, pentru a fi rezervă de corp de armată. Stăm toată lumea în aşteptarea unui eveniment mare şi mă văd neputincios de a acţiona cu artileria contra inamicului ce mişună pe stânga Donului, din cauză că trebuie să-mi economisesc muniţia pentru ziua atacului.

8 noiembrie 1942. Noapte senină şi ger mare; sunt mulţi degeraţi, din cauza lipsei echipamentului adecvat. Pe front nu se poate face foc, iar trupele din urmă nu prea au lemne.

Mă scol de cu noapte şi plec la Iestaratovski, postul

---

8 Măsura de descongestionare a frontului a folosit ulterior, căci singur Corpul 4 Armată şi-a scăpat, în marea ofensivă ce a început la 19 noiembrie, toate formaţiunile şi depozitele. Celelalte unităţi germane şi române au pierdut totul, chiar şi formaţiunile motorizate, care din lipsă de benzină au căzut pradă ruşilor.

La Corpul 4 Armată a scăpat şi brutăria de campanie, deşi era tractată cu boi, deci nu putea parcurge pe zi decât 15 km. Această brutărie de campanie a făcut hazul întregii armate germane şi române din zonă, deoarece s-a sustras capturării de către ruşi.

înaintat de comandă, fiindcă mă aştept din moment în moment la un atac; suntem în preajma unei mari bătălii. Nu se poate prevedea încă intensitatea atacului inamic. Divizia 15 română este apropiată de zona Corpului 4 Armată, de asemenea şi Divizia Blindată română, unitate care până acum n-a fost în luptă. La corpurile de armată vecine – linişte, deci acţiunea inamicului se va produce în zona Corpului 4 Armată.[9]

Toată dimineaţa, aviaţia noastră şi germană bombardează zona de adunare a inamicului. Efectele sunt slabe probabil, deoarece inamicul îşi continuă activitatea netulburat. În faţa pericolului din ce în ce mai ameninţător, au început să se mişte Comandamentul german şi român. Primesc în zonă întăriri în material anticar, dar nu primesc material antiaerian. Vecinii mei din dreapta (Corpul 11 german) au împins la stânga lor unităţi ca să le apere flancul în cazul când s-ar rupe frontul la Corpul 4 Armată. Puţin egoism din partea germanilor, când ar fi fost mai bine să întărească frontul Corpului 4 Armată, spre a evita orice complicaţie.

Veşti proaste sosesc din Africa, unde germanii bat în retragere.

La Stalingrad niciun progres.

Văd că ruşii stau mai bine, de pot să tragă trupe de pe alte fronturi şi să le concentreze pe Don.

9 noiembrie 1942. Timp senin cu soare, dar ger tare. Divizia 15 română soseşte în zona mea; are efective reduse la cinci batalioane şi un regiment de artilerie. Mi se raportează *cazuri de oameni morţi de frig* şi degeraţi. Unde este Mareşalul, să vadă cum suntem echipaţi?

Inamicul din ce în ce mai activ în faţa mea. Se pare că a ales sectorul vest-Kleţkaia ca sector de atac principal. Curg din toate părţile veşti de concentrare a mări forţe ruse şi toate drumurile de la nord de Don, ce duc în faţa Corpului 4 Armată, sunt pline de coloane şi maşini, până la depărtări mari. De la un observator al Diviziei 1 Cavalerie se poate vedea perfect toată această mişcare făcută la nord de Don.

Aşadar, *suntem nu în preajma unei acţiuni locale*, *ci probabil a unei acţiuni cu caracter mare*, *şi soluţionarea acestei probleme iese din cadrul corpului de armată, chiar şi din cadrul*

9 De fapt atacul s-a produs concomitent şi la Corpul 2 Armată.

Armatei, şi revine grupului de armate, căci apreciez această problemă nu în cadrul tactic ci în cadrul strategic. Din această cauză se văd toate eşaloanele de comandament superioare mie agitându-se. Numai să nu fie prea târzii măsurile ce intenţionează a lua.

Primesc întăriri: o companie moto anticar română şi un detaşament german anticar, venit tocmai de la Stalingrad. Comandanţii acestor unităţi, împreună cu şeful Biroului Operaţii (maiorul Niculescu), pleacă în teren pentru recunoaştere. Iau măsuri de adunat şi amplasat rezervele ce am. Veşnic sunt chemat la telefon de la Armată, spre a raporta situaţia. Comandamentul Armatei se agită, căci simte că de data asta va fi o acţiune de mare răspundere.

Aviaţia noastră e foarte activă şi cea germană la fel, atât aceea de recunoaştere cât şi cea de bombardament. Am prins la radio un mesaj în ruseşte trimis de pe frontul meu de vreun comandant rus către vreun comandant dinapoi şi al cărui conţinut este interesant: „Au fost stricate 28 maşini şi omorâţi 30 şoferi; degradat bacul de pe Don. Sunt de 30 de ani în armată, dar n-am văzut până acum aşa bombardament. Mai trimiteţi 15 care de luptă”.

Am făcut rost de ceva muniţie pentru artileria grea, dar totuşi fac economie, deşi ar trebui să trag asupra aglomerărilor ce se observă în faţa mea. Cine îmi garantează că voi primi altă muniţie la timp, în vederea atacului? Probabil că inamicul va începe acţiunea localizând-o în capul de pod la sud de Don, pentru a lărgi acest cap de pod, fiindcă, aşa cum se prezintă azi acest cap de pod, nu-i permite inamicului o dezvoltare mare de forţe; după reuşita acestei operaţii, va urma marea bătălie.

Kalmîkov, 11 noiembrie 1942. Acum sunt alarmate toate eşaloanele superioare şi eu am ajuns o persoană interesantă, judecând după telefoanele ce primesc şi întrebările ce mi se pun. Am cerut Armatei să mai creez un comandament în subordine, fiindcă s-au adunat aşa multe şi diverse mijloace de luptă, că nu pot fi duse numai de Divizia 13 şi Divizia 1 Cavalerie. Divizia 15 a primit ordin să intre direct sub ordinele mele şi să fie utilizată aşa cum am propus.

Am fost vizitat la postul de comandă înaintat de la Iestaratovski de către generalul de divizie Heim, care comandă

o divizie blindată germană şi care va acţiona în zona mea. Am ieşit cu el în teren pentru a stabili direcţia cea mai bună de contraatac, în cazul unei pătrunderi mari a inamicului în frontul Corpului 4 Armată. Situaţia inamicului o cunoaştem destul de bine, şi prin observaţia noastră dar şi de la dezertorii ruşi, care sunt numeroşi. Activitatea inamicului suspectă – încearcă o diversiune în zona Diviziei 1 Cavalerie, unde sunt sigur că nu vor ataca. Aviaţia amică bombardează succesiv.

Orice zi câştigată este în avantajul nostru. Am impresia că inamicul este gata şi totuşi întârzie atacul.

Kalmîkov, 13 noiembrie 1942. Am executat o remaniere în dispozitivul Diviziei 1 Cavalerie, pe care am întărit-o cu un batalion, de asemenea am făcut oarecari schimbări în dispozitivul de artilerie. Între cele două divizii am introdus forţe noi, creând detaşamentul Kleţkaia, sub comanda colonelului Voicu, şi care lucrează direct sub ordinele Corpului 4 Armată. Operaţiunile au decurs în linişte, fără ca inamicul să bage de seamă şi să ne deranjeze.

În timpul nopţii, inamicul încearcă o incursiune cu un pluton în sectorul Regimentului 7 Infanterie (Divizia 13), care cade însă într-un câmp de mine.

Nu înţeleg de ce ruşii amână atacul.[10]

Sosesc ziare din ţară care ne indispun, căci sunt serbări mari la Chişinău şi Cernăuţi, iar aici, pe front, mor soldaţii de frig.

Tot în ziare vedem o serie de generali avansaţi la gradul de generali de divizie, natural din cei ce stau în ţară şi n-au comandat nicio zi o unitate pe front.

Kalmîkov, 15 noiembrie 1942. Inamicul execută atacuri parţiale în forţă în sectorul celor trei regimente de infanterie ale Diviziei 13, de câte un batalion fiecare. Atacurile sunt respinse cu pierderi mari pentru inamic, datorită mai ales tragerilor de oprire ale artileriei. Artileria este la înălţime şi-mi rezolvă

---

10 Ulterior am dezlegat acest mister, stând de vorbă cu un ofiţer rus prizonier. Prin această amânare ruşii doreau să verifice mai bine frontul nostru, pentru a fi siguri că trupele germane au înlocuit pe cele române. Apoi doreau ca vremea să fie ceţoasă, pentru ca aviaţia germană să nu-i poată bombarda pe bazele de plecare la atac şi pe podurile de peste Don. De asemenea, se temeau de artileria noastră şi, pe timp ceţos observaţia fiind imposibilă, s-ar fi redus efectele artileriei.

favorabil cele mai multe situaţii de pe front, care de fapt ar trebui rezolvate numai de către infanterie, ce are o armă defensivă – mitraliera – atât de perfectă; o infanterie bună s-ar dispensa perfect de sprijinul artileriei dacă ar şti să-şi utilizeze Brandturile la justa lor valoare. Nu suntem lămuriţi asupra acestor acţiuni parţiale.

Se completează organizarea poziţiei şi împrospătarea muniţiilor. S-au distribuit complet efectele de iarnă la trupele din linia întâi.

Kalmîkov, 16 noiembrie 1942. Foarte mulţi dezertori inamici. De la ei aflăm de starea proastă a trupelor ruseşti; este o amestecătură mare în efectivele ruseşti, de-abia mai sunt douăzeci la sută adevăraţi ruşi, în rest tot felul de naţionalităţi ce se găsesc pe vastul teritoriu al URSS. În schimb, toţi dezertorii declară că sunt îngrămădite numeroase care de luptă în vederea atacului. Ei confirmă că atacurile parţiale au avut drept scop a tatona care este partea cea mai slabă a frontului. Dezertorii ne fac cunoscut că în atacul de ieri Regimentul 7 Dorobanţi a părăsit şanţurile fără să deschidă focul, noroc că intervenţia artileriei a oprit atacul. Cu astfel de infanterie vrem să oprim pe inamic? Am atras atenţia încă de mult că Divizia 13 Infanterie nu este capabilă de nicio rezistenţă.

M-a vizitat generalul Streker, comandantul Corpului 11 german, care îmi este vecin la dreapta. Se interesa nu pentru a-mi veni în ajutor în caz de pericol, ci mai ales cum să-şi apere el flancul în cazul când Divizia 1 Cavalerie ar fi atacată. Mi s-a părut foarte naiv, căci a încercat să-mi demonstreze că efortul apărării Diviziei 1 Cavalerie este la dreapta – adică spre el –, când în realitate Divizia 1 Cavalerie trebuie să marcheze efortul apărării la stânga, spre Kleţkaia. Fiecare se gândeşte la pielea lui şi nu vede interesul general; aşa şi cu comandantul Corpului 11 german.

L-am reţinut la dejun, dimpreună cu şeful lui de stat major, pentru a mai discuta şi a-mi da seama cum vede el situaţia. Am constatat că face o apreciere cu totul greşită. Generalul Streker nu crede într-o acţiune mare, ci spune că ruşii vor executa probabil o acţiune limitată, în scopul de a produce o diversiune; desigur le merge prost la Stalingrad şi vor să silească înaltul Comandament german să tragă forţe de aici spre

a le aduce pe Don. La plecare îmi spune că totul va fi bine şi că sigur este că asta-i ultima iarnă ce o vom mai petrece în Rusia.[11]

Kalmîkov, 17 noiembrie 1942. Toată noaptea aviaţia inamică a bombardat spatele poziţiei; efecte slabe.

Primim instrucţiuni de la Marele Cartier General despre cum trebuie organizată poziţia, ca şi cum noi n-am şti. Decât aceste instrucţiuni teoretice, mai bine ne-ar fi trimis materiale la timp. Atât Marele Cartier General cât şi Armata insistă asupra rezistenţei pe această poziţie, fără să ţină seama că rezistenţa pe o singură poziţie se bazează pe patru factori esenţiali: 1) obstacolul; 2) adâncimea lucrărilor; 3) o bună observaţie; 4) rezervele. Din nenorocire, în situaţia noastră lipsesc toate patru elementele.

Am spus generalului Şteflea – şeful Marelui Cartier General – că trebuia din timp aleasă o poziţie cu 5 km mai înapoi, unde terenul oferea avantaje mai mari. Această poziţie trebuia lucrată cu pionieri şi prizonieri începând de la 15 septembrie; azi ar fi fost gata. Nu se poate organiza o bună poziţie pe linia de luptă, fiindcă în genere traseul nu este ales ca cel mai bun, ci aşa cum a rezultat din lupte. Apoi, trupele din linia întâi nu au spor la lucru, din cauza focului inamic, din cauza luptelor şi a oboselii datorită veghii continue. Nu poţi ziua să te lupţi şi noaptea să lucrezi. Corpul 4 Armată a propus o bună poziţie care ar fi avut avantajul că se scurta frontul cu 6 km şi avea bune observatoare. Acum câteva zile mi-a venit aprobarea să încep lucrul unei asemenea poziţii. Cei ce au aprobat după toate se fac şi ridicoli, căci suntem în preajma unei mari bătălii – şi deci cine se mai gândeşte acum la o nouă lucrare, care nu poate fi terminată mai curând de 45 de zile? Să vedem rezultatul acestei bătălii şi pe urmă vom vedea ce trebuie făcut.

Sosesc în zona Corpului 4 Armată numeroase formaţiuni germane care-şi caută loc pentru iernat, îngrămădindu-se peste serviciile mele, de unde o mulţime de incidente şi reclamaţii.

Germanii se gândesc la iernat; sunt oare aşa de siguri că

---

11 Generalul Streker a avut în parte dreptate când a spus că asta-i ultima iarnă în Rusia: a avut dreptate în ceea ce mă priveşte, nu însă şi pentru el, căci în urma ofensivei ruse corpul său de armată a fost aruncat spre Stalingrad, încercuit şi făcut prizonier, aşa că a mai rămas în Rusia şi în iernile următoare.

atacul rusesc va fi zdrobit?

Iestaratovski (postul înaintat de comandă), joi, 19 noiembrie 1942. Această dată îmi va rămâne în minte câte zile voi mai avea de trăit. Inevitabilul, aşteptat cu atâta înfrigurare, să produs. Ziua de azi trebuie bine înregistrată, întrucât este începutul unei mari tragedii şi în această tragedie Corpul 4 Armată are rolul de a juca prologul.

De-abia mă culcasem de vreo trei ceasuri, când, la ora 2 noaptea, sunt anunţat de Biroul Informaţiilor că din declaraţiile dezertorilor şi zgomotul de la inamic este cert că se va declanşa atacul ce-l aşteptam din zi în zi. Repede strâng eşalonul de comandă şi pornesc la Iestaratovski, la postul înaintat, unde aveam o centrală telefonică şi totul amenajat pentru exercitarea comenzii.

E interesantă situaţia materială a Corpului 4 Armată cu care am început bătălia. Din dotaţia reglementară de muniţii aveam numai:

— 20% pentru Brandt-urile mici;

— 40% pentru Brandt-urile grele;

— 55% pentru artileria de toate calibrele;

— Muniţia de infanterie completă;

— Tot completă era şi muniţia anticar. La corpul de armată nu exista nicio rezervă de muniţie, deşi regulamentul prevede o unitate de foc. Benzină – doar 30% din plinurile maşinilor; la corp, nicio rezervă. Hrană – cel mult pentru cinci zile, asupra trupelor; la corp aveam o rezervă de pâine pesmetată şi vite pe picioare.

Din cauza lipsei de muniţie, nu ne puteam gândi la o contrapreparaţie făcută de artilerie, deşi comandantul artileriei (col. Buruca) o studiase perfect şi cerea cu insistenţă aplicarea ei. Timpul era ceţos, deci aviaţia noastră nu putea lucra, iar observaţia artileriei nu se putea efectua.

La ora 5, inamicul începe o puternică preparaţie de artilerie şi Brandt-uri. Se aude o canonadă puternică şi avem impresia

— Este interesant de ştiut că ceasurile noastre erau potrivite după ora Berlinului, care ni se comunica de trei ori pe zi, şi nu după ora meridianului unde aveau loc operaţiile, deci eram cu trei ore în urma orei locale. Activitatea noastră se

desfăşura după ora arătată de ceasurile noastre, aşa că, deşi era iarnă, dimineaţa ne sculam în plină lumină ca şi cum ar fi fost vara, iar după-amiază, de la ora 14, aprindeam luminile.

Că pământul tremură sub picioarele noastre, ca şi cum am fi stat pe o enormă masă de gelatină. Bombardamentul inamic este dezlănţuit pe întreg frontul Corpului 4 Armată, totuşi putem aprecia că este mai intens în sectoarele Regimentului 7 Dorobanţi şi Regimentului 89 Infanterie.

Atacul infanteriei inamice, însoţit de care de luptă, se precizează că se va produce în sectorul Diviziei 13, în faţa celor două regimente pomenite mai sus. Ne aşteptam la asta. Carele de luptă inamice trec peste linia infanteriei noastre fără a rupe dispozitivul, care ţine la primele valuri ale atacului. Nu mult timp după asta, apărarea cedează la centru, către sud şi sud-vest. Către sud-vest, atacul dă de Divizia 15 şi este oprit; către sud, neîntâmpinând decât slabe rezerve, atacul progresează spre Gromki. Parte din artilerie este silită să schimbe de poziţie.

Detaşamentul colonelului Voicu se repliază în ordine cu stânga, dar dreapta lui se menţine pe poziţie în legătură cu Divizia 1 Cavalerie. Divizia 13 cu stânga (Regimentul 22 Infanterie) se menţine pe poziţie, în legătură la stânga cu Divizia 6 (general Lascăr) din Corpul 5 Armată (general Sion). Divizia 1 Cavalerie se menţine în întregime pe poziţie.

Ordinul Armatei a III-a era să nu las atacul inamic să se dezvolte, mai ales către vest, aceasta pentru ca ulterior Corpul Blindat (o divizie germană şi una română) să poată ataca de la vest spre est în flancul atacului inamic, ce ar progresa spre sud.

Am realizat acest deziderat al Armatei a III-a barând cu Divizia 15 direcţia spre vest. Eram mulţumit de situaţia ce o realizasem, întrucât spărtura era numai de 8 km în front şi, cu toată înverşunarea inamicului de a lărgi spărtura, nu reuşea, deci înspre sud nu putea să se ducă prea departe, neavând lărgime suficientă.

Pe la ora 11, comandantul Armatei îmi cere să-i raportez situaţia, pe care o găseşte bună; însă îmi comunică trista veste că inamicul a atacat şi în zona Corpului 2 Armată, unde situaţia este mult mai proastă, şi anume Divizia 14 (general Stavrescu) este pulverizată. Spărtura la Corpul 2 Armată este mult mai mare şi mai periculoasă, fiind în centrul Armatei.

Din această cauză, contraatacul proiectat de către Corpul

Blindat nu se va mai face în zona Corpului 4 Armată, după cum se preconizase, ci în zona Corpului 2 Armată. La aflarea acestei veşti am rămas înmărmurit, dându-mi seama că totul este pierdut.

Detaşamentele germane anticar care barau direcţia Kleţkaia – Iestaratovski nu au putut bara înaintarea blindatelor ruse şi nici nu au reuşit să se lege cu Divizia 15, lăsând un gol prin care au pătruns care de luptă către Iestaratovski, unde la căderea nopţii primim lovituri de tun chiar la postul de comandă.

Cu puţin înainte. soseşte în zona Diviziei 1 Cavalerie Divizia 14 Blindată germană, care se pune sub ordinele Corpului 4 Armată. Încerc cu această divizie un contraatac în flancul drept al atacului. Această divizie venea de la Stalingrad şi avea numai 36 care de luptă, aşa că acţiunea ei a fost foarte redusă, mai ales că a căzut şi întunericul. Sub loviturile de tun ale carelor de luptă, strâng repede postul de comandă şi centrala telefonică şi mă deplasez la Kalmîkov.

Dau ordin pentru ziua de 20 noiembrie:

— Divizia 15, luând Regimentul 22 Infanterie (Divizia 13) în subordine, să continue a se opune inamicului să pătrundă spre vest.

— Detaşamentul colonelului Voicu şi Divizia 1 Cavalerie să continue rezistenţa pe poziţiile actuale.

— Divizia 14 Blindată germană să încerce să limiteze pătrunderea inamicului spre sud.

— Divizia 13 să strângă toate rămăşiţele din Regimentul 7 Dorobanţi şi Regimentul 89 Infanterie şi să se dirijeze spre sud (întrucât nu mai era capabilă de vreo rezistenţă).

Carele de luptă inamice înaintează spre sud şi la ora 21 suntem atacaţi la Kalmîkov, unde nu mai avem nicio rezistenţă. Legăturile telefonice cu trupele sunt complet distruse, numai prin radio se mai putea comunica. Noroc că totul era împachetat, aşa că toate formaţiunile de serviciu au plecat spre sud-vest, iar eu cu postul de comandă mă mut lateral la Perelasovski, unde era postul de comandă al Corpului 5 Armată şi de unde mai puteam avea legătură cu Divizia 15 şi 13 Infanterie, rămânând să comunic cu restul trupelor numai prin radio.

Ajung la Perelasovski la ora 24.

Vineri, 20 noiembrie 1942, Doar două ore am putut să mă odihnesc într-o odăiţă cu foc, care îmbia a somn, dar eu n-aveam timp pentru aşa ceva şi cum a început a se lumina de ziuă am şi sărit din pat, dând fuga la comandament. Uliţele satului sunt pline de căruţe şi cai ce se retrag grăbite spre miazăzi. Ninge.

Ninge atât de liniştit, că mă întreb cum se poate aşa contrast între liniştea ninsorii şi zbuciumul oamenilor din această zonă.

La comandament găsesc ordinul Armatei a III-a, prin care se cere ca Divizia 1 Cavalerie şi Divizia 14 Blindată, rămânând în partea cealaltă a spărturii frontului Corpului 4 Armată, să se pună sub ordinele Armatei a VI-a germane (general Paulus), eu rămânând cu rămăşiţele Diviziei 13, iar pe front, cu Divizia 15.

Pe la ora 6, care de luptă ruseşti, ce operează acum nestingherite prin larga spărtură realizată la stânga în zona Corpului 2 Armată, ajung până la noi şi deschid un foc puternic asupra satului Perelasovski. Acest sat este foarte mare şi cu aspect de târguşor, cel mai răsărit din toată regiunea. Aici era instalat cartierul Corpului 5 Armată român (general Sion). Din cauza situaţiei liniştite a frontului.

Corpul 5 Armată îşi concentrase aici toate serviciile, fără să se gândească să le eşaloneze în adâncime, pentru oarecare siguranţă.

Când inamicul a început să atace, s-a produs o învălmăşeală de nedescris, din cauza aglomerării prea mari de maşini, căruţe, oameni şi cai. Toţi au dat năvală să fugă spre sud, unde drumul ducea peste o râpă. În această râpă s-au răsturnat maşini, blocând complet ieşirea spre sud. S-au petrecut scene grozave de debandadă, căci maşinile ce veneau din urmă se blocau şi ele, nemaiputând întoarce şi nici merge înainte.

Armata ne dă ordin să mutăm posturile de comandă cu vreo 10 km mai la sud, la Kalacev. Pentru mine problema a fost uşoară, căci aveam numai vreo patru turisme, o camionetă şi o staţie de radio pe care le-am sustras uşor din această învălmăşeală, ieşind lateral din sat, dar toate maşinile Corpului 5 Armată au rămas acolo, pradă inamicului.

La ora 9 ajungem la Kalacev. Legătura cu trupele noastre

este ruptă. Trimit la Petrovka, unde e o centrală telefonică a Armatei, pentru a cere relaţii. Ni se comunică să trimitem la Cernicevskaia, unde se află un eşalon înaintat al Armatei, iar noi să ne deplasăm la Riabukin, spre a aştepta ordine. La Riabukin găsesc Spitalul de campanie nr. 22, care se pregătea de evacuare.

Suntem mulţumiţi că găsim la spital o mâncare caldă, iar şeful spitalului, lt. col. medic Ranetescu, ne pune la dispoziţie şi o cameră caldă spre a ne mai odihni.

Către seară, primesc ordinul Armatei prin care se precizează că rămâne pe front numai Corpul 5 Armată, care îşi are diviziile intacte (Divizia 5 şi 6), luând în subordine şi Divizia 15. Corpul 4 Armată va căuta să strângă rămăşiţele Diviziilor 13 şi 14, cele două divizii lovite greu în atacul de ieri, şi să încerce a le reface într-o zonă din vest.

Formaţiunile corpului de armată şi ale Diviziei 13 au fost din ajun dirijate către Kubanska şi Oblivskaia, deci trebuie să plecăm mai întâi acolo, spre a vedea dacă au reuşit să ajungă.

Plec aşadar imediat spre Oblivskaia, mergând toată noaptea, iar pe câţiva ofiţeri de Stat Major îi las să caute resturile Diviziei 14, întrucât nu ştiu unde se găsesc pentru moment.

Sâmbătă, 21 noiembrie 1942. Situaţia pe front gravă. Trupele Corpului 5 Armată se menţin pe front, dar Corpul Blindat nu a reuşit să închidă spărtura făcută în zona Corpului 2 Armată ci, din contră, a căzut şi el în defensivă, fiind silit a se apăra de atacul puternic rus.

Ajuns la Oblivskaia, am satisfacţia de a-mi găsi toate formaţiunile, precum şi cele ale Diviziei 13; de asemenea se adunaseră şi rămăşiţe de unităţi, foarte amestecate, din Diviziile 13, 15, 1 Cavalerie etc. Primesc un ordin prin care mi se schimbă misiunea, şi anume să mă deplasez la Cikov (la nord de Morozovskaia), de unde, cu rămăşiţele ce am adunat, să barez valea Cirului între Oblivskaia şi Griaznovski, iar toate formaţiunile să le dirijez la vest de Doneţ.

Am plecat prin Morozovskaia la noul meu post de comandă.

Trecând pe la Armată, am aflat de situaţia tragică. Trupele Corpului 5 Armată încercuite, Corpul Blindat complet imobilizat,

Corpul 1 Armată (din stânga Armatei a III-a) cu flancul drept ameninţat prin dispariţia Corpului 2 Armată de pe front.

Legături rupte; aprovizionări la trupele de pe front nu se mai pot face decât cu avionul. Misiunea corpului de armată este de nerealizat, întrucât, cu rămăşiţe de trupe obosite, înflămânzite, înfrigurate şi înspăimântate de luptele din ajun, e greu să realizezi o rezistenţă pe Cir. Totuşi, am trecut la execuţie. Inevitabilul s-a produs; deşi s-a atras atenţia Marelui Cartier General asupra situaţiei, răspunsul a fost că alături de invincibila armată germană nu este nimic de temut... Dacă germanii nu aduc forţe suficiente să oprească ofensiva rusă, atunci soarta trupelor de la Stalingrad şi Caucaz este pecetluită.

Printre trupele de la Stalingrad se găseşte şi Armata a IV-a română, iar în Caucaz Corpul de Cavalerie şi Corpul Vânătorilor de Munte. Oare vor avea aceeaşi soartă ca şi Armata a III-a?[12]

Cikov, duminică **22 noiembrie 1942**. Îmi stabilesc reşedinţa aici pentru mai multe zile, mulţumit că mă pot odihni puţin, după atâta zbucium. Ce greu a trecut timpul! îmi pare că de joi până azi s-a scurs o lună; aşa de numeroase au fost evenimentele, încât mă întreb cum au putut încăpea într-un spaţiu aşa restrâns de timp. În patru zile, o armată distrusă şi un front prăbuşit; nici nu se poate un succes tactic mai mare... Pericolul încă n-ar fi grav, căci succesul rusesc n-a trecut şi în domeniul strategic; dacă vor reuşi să pătrundă aici, apoi totul se va sfârşi tragic.

Coloane în dezordine se retrag dinspre nord şi dinspre est, blocând drumurile; fugarii merg unii după alţii fără vreo ţintă, fără hrană, rebegiţi de frig şi cu aspect de spectre; cai morţi de-a lungul drumurilor. Un tablou pe care niciun pictor n-a putut să-l pună pe pânză şi niciun scriitor să-l descrie. Paginile lui Zola din *La Débâcle* şi ale lui Tolstoi din *Război şi pace* sunt imagini palide pe lângă ce ne e dat să vedem. Ce departe-i arta de natură!

Dirijăm coloanele spre vest pe alte drumuri decât acel al Morozovskăi, care este complet blocat. Căutăm să strângem pe fugari şi rătăciţi, spre a-i organiza în unităţi create ad hoc şi a-i pune să apere Cirul, operaţie foarte grea, deoarece nu avem

---

12 Armata a IV-a română a avut aceeaşi soartă ca şi Armata a III-a, însă ceva mai târziu. Corpul de Cavalerie şi Corpul de Vânători de Munte au reuşit să se retragă din Caucaz prin Crimeea.

ofiţeri şi gradaţi pentru încadrarea acestor unităţi. Apoi, armamentul de care dispun aceşti oameni nu constă decât din arma individuală; noi vrem să apărăm valea Cirului fără arme automate, tunuri şi Brandt-uri! Col. Moldoveanu (comandantul Brigăzii 13 Infanterie) a reuşit, cheltuind multă energie, să înjghebeze nu o apărare, ci cel mult o acoperire, fără nicio valoare combativă.

Nu cunosc situaţia pe front. De la cei ce vin dinspre nord, aflăm că Divizia 7 Cavalerie română este aproape decimată, că Divizia Blindată română este încercuită şi că germanii nu reuşesc a stăvili înaintarea rusă la Cernicevskaia. După încercuirea trupelor Corpului 5 Armată, comandamentul, scăpat ca prin minune, se instalează la Miliutinskaia, primind aceeaşi misiune ca şi mine, însă mai spre nord. Situaţia neclară ne face să stăm de veghe tot timpul nopţii şi să luăm măsuri de siguranţă şi spre nord.

Spre seară, depozitul de muniţii şi depozitul de carburanţi sunt aruncate în aer. Un spectacol înfiorător, ce se vede toată noaptea de la postul nostru de comandă.

23 noiembrie 1942. Cum se luminează de ziuă, mă reped la Morozovskaia să văd situaţia frontului la Armată. Acolo găsesc pe generalul Dumitrescu foarte abătut, preocupat de gravitatea momentului. Aflu apoi că, după toate nenorocirile, aseară a fost la cartierul Armatei o panică grozavă că vor veni ruşii, încât au fugit cu toţii, lăsând pe comandant singur. Depozitele pe care le-am văzut sărind în aer se datorează acestei panici şi unui ordin greşit înţeles. Ce grozavă şi fără rost este panica! Pentru ca ruşii să fi ajuns la Morozovskaia, trebuiau mai întâi să fi trecut peste cartierul Corpului 5 Armată, apoi peste acel al Corpului 4 şi abia apoi ar fi ajuns la Armată. Armata avea doar legătură telefonică cu cele două corpuri de armată şi deci putea controla vestea că ruşii se îndreaptă spre Morozovskaia. În orice caz, mare ruşine pentru comandamentul Armatei această panică!

Situaţia frontului gravă. Doar Corpul 1 Armată român se mai găseşte pe front regulat, cu legături normale în urmă, întrucât lui, fiind la extrema stângă, nu i-a venit rândul să fie distrus. Frontul Armatei a III-a, de unde era cu faţa spre nord, acum este exact cu faţa spre răsărit. Diviziile 5, 6 şi 15 precum

şi fracţiuni din Diviziile 13 şi 14 sunt complet încercuite şi fără speranţe de a fi despresurate, întrucât germanii” nu au trupe pentru contraatac; nu au nici rezerve cu care să ne putem organiza defensiv pe Cir, spre a limita dezastrul măcar până aici.

Unităţile noastre încercuite poartă acum denumirea de „Grupul General Lascăr” (după comandantul Diviziei 6 Infanterie, care a primit ordin prin radio să ia comanda tuturor forţelor, ca fiind cel mai vechi)! Se iau măsuri pentru ca Grupul General Lascăr să fie aprovizionat pe calea aerului, căci nu mai este altă posibilitate. Drept consolare că vor fi sacrificaţi, s-a comunicat tuturor comandanţilor din Grupul General Lascăr că sunt decoraţi...

Se fac pregătiri ca Divizia 22 Blindată germană să încerce o despresurare. Sunt convins că nu va reuşi, întrucât am văzut halul în care sunt marile unităţi germane.

Ruşii au procedat magistral atacând Corpul 2 şi Corpul 4 Armată, pentru a învălui Corpul 5, ce se găsea pe Don. Toată această operaţie a reuşit numai datorită ideilor greşite ale comandamentului german şi român, care preconizau o defensivă fără gând de retragere şi rezistenţă la încercuire, acţiune care este foarte bună doar dacă sunt rezerve care să poată face o despresurare. Or, nu sunt rezerve nici pentru a cârpi frontul!

La Armata a III-a se anunţă vizita ministrului de război, care vine şi el la spartul târgului, spre a vedea dezastrul.

Armata nu are un plan sistematic al retragerii, din care cauză până la Doneţ este o dezordine mare, iar dincolo – nimeni nu ştie unde se va duce şi ce va mânca.

Ne instalăm mai serios la Cikov, luând măsuri de apărare apropiate. Sunt anunţat că vor sosi trupe germane pentru cârpirea frontului pe valea Cirului; în zona mea este destinat un regiment de grenadieri.

24 noiembrie 1942. Primim de la Armată un ordin de operaţie – după toată tehnica de stat major – pentru apărarea Cirului. Acest ordin nu ne spune ce trupe avem la dispoziţie. Armata ştie foarte bine de ce dispunem, dar, ca să fie degajată în cazul când frontul Cirului va fi atacat, ea trebuie să poată spune că a dat ordine complete pentru apărarea lui. Mare lipsă

de răspundere din partea Armatei – care trebuia, din contra, să arate că ceea ce cere comandamentul german nu se poate realiza fără trupe proaspete.

În orice caz, Divizia 13 se străduieşte mereu să completeze apărarea Cirului. Dacă am avea câteva unităţi constituite şi ceva material anticar, s-ar putea înjgheba ceva. Deşi frontul este mare, prin faptul că Cirul are malurile abrupte şi apa peste jumătate de metru, deci e un obstacol bun anticar, am pune în apărare imediat punctele de trecere peste această vale. Cu oameni de strânsură şi fără armament anticar nu se poate realiza ceva serios.

Dacă ne menţinem până acum aici, asta se datoreşte faptului că ruşii urmăresc acţiunea spre est, către Stalingrad, iar în partea noastră au trimis doar elemente de supraveghere, cărora le putem face faţă când încearcă să-şi prelungească spre vest recunoaşterile lor. Ruşii – pe drept cuvânt – se aşteaptă la vreo reacţiune din partea de vest a Cirului, nu ştiu că nu avem nicio rezervă, căci altfel ar deveni mai îndrăzneţi.

Trimit la Armată pe şeful de stat major (Col. Verdeş) să mai afle de situaţia generală, fiindcă nu mai primim niciun buletin informativ despre cele ce se întâmplă la dreapta şi stânga mea. Legătură telefonică de-abia am cu Armata şi cu comandamentul frontului de pe Cir (Divizia 13). Se înapoiază către ora 12, aducând veşti mai liniştitoare. Se pare că vom putea organiza o rezistenţă pe Cir, căci două divizii germane, aduse de la Voronej, au început a debarca la Milerovo şi se apropie de frontul nostru. A început să sosească şi Regimentul de Grenadieri germani destinat frontului Corpului 4 Armată. De asemenea, îmi aduce vestea că Divizia Blindată română s-a salvat, ba a avut şi un succes mare asupra unui corp de cavalerie rus, care voia să pătrundă spre sud-vest; apoi, Divizia 15 (general Sion) a reuşit să iasă din încercuire şi se apropie de Cir cu vreo 2.000 de oameni şi 150 de ofiţeri.[13]

Operaţiunile pe Cir trec în mâna germanilor şi rolul Armatei a III-a diminuează treptat. Se simte o animozitate a germanilor faţă de noi, ca şi cum noi singuri suntem vinovaţi de

---

13 În adevăr, această bravă divizie a reuşit să iasă din încercuire – însă, pe când venea spre frontul nostru, a avut nenorocul să fie întâlnită de o divizie blindată germană care a vârât-o într-o luptă unde a fost complet decimată, murind eroic şi comandantul diviziei (generalul Sion).

dezastru.

Sacrificiile noastre au fost mari, sânge a curs din belşug în aceste zile, am pierdut armament şi materiale într-o proporţie de neînchipuit, încât apreciez că o refacere pe loc a unităţilor nu mai este posibilă. Ar trebui totul trecut la vest de Doneţ, apoi să facem o inventariere a celor ce ne-au rămas, a ce mai putem aduce din ţară – Şi numai după asta vom putea vedea ce se mai poate, organiza.

Am avut prevederea ca îndată ce s-a simţit atacul inamic să evacuez în urmă toate impedimentele şi să eşalonez în adâncime serviciile, aşa încât azi mă găsesc cu toate grupate, fără a fi pierdut decât lucruri neînsemnate şi acele depozite ce nu puteau fi ridicate în aşa scurt timp.

Tot şeful de stat major îmi spune că vizita la Armată a ministrului de război avea ca scop să caute vinovaţii la faţa locului, a dezastrului, pentru a le lua comanda. Acum încep cercetările şi acuzările, ca şi cum vinovaţii principali n-am şti noi că sunt Mareşalul şi şeful Marelui Stat Major…

Prima zi liniştită, pe care o apreciem, după atâta încordare intelectuală şi oboseală fizică. Ne întâlnim cu bagajele, putem în fine să ne spălăm, să ne primenim şi să mâncăm ceva cald.

25 noiembrie 1942. Situaţia – pe frontul de supravegheat ai Corpului 4 Armată – este bună, asta fiindcă inamicul nu s-a dirijat spre vest, ci îşi continuă ofensiva spre sud şi sud-est. Aflu chiar că inamicul a interceptat calea ferată Morozovskaia – Oblivskaia – Kalus – Stalingrad în vreo trei locuri, şi asta era calea de aprovizionare cea mai importantă pentru Armata a VI-a germană. Regimentul de grenadieri germani a sosit pe frontul meu, aşa că siguranţa creşte în această parte a frontului.

Treptat, cedăm germanilor comanda, atât Armata cât şi corpurile de armată; comandamente germane ne înlocuiesc. Corpul 1 Armată român, deşi cu trei divizii pe front, se pare că a şi intrat sub un comandament german. Poate cea mai importantă parte a activităţii comandamentului meu este poliţia zonei, ordinea coloanelor şi dirijarea lor spre vest – adică treabă de jandarmi, în aşa hal am ajuns!

Primesc ordin să fac amănunţit darea de seamă a bătăliei din 19 şi 20 noiembrie, pe care o cere Marele Cartier General în

vederea sosirii în zonă a Mareşalului. Maiorul Niculescu (şeful Biroului Operaţii) trebuie să-şi forţeze memoria, căci nu avem arhiva la îndemână. Alături de noi se găseşte Divizia 13, care are arhiva cu ea, şi acolo găsim chiar ordinele de operaţii în original date de Corpul 4 Armată. Stau închis în casă, mulţumit că este cald, cu hărţile dinainte, reconstituind evenimentele. Îmi vine în minte că poate dezastrul nu ar fi fost aşa de mare dacă. Armata, rămânea la ideea iniţială: Corpul Blindat să fi contraatacat la Corpul 4 şi nu la Corpul 2 Armată. Care era avantajul? La Corpul 4 Armată se făcuse o spărtură numai de 8 km şi umerii acestei spărturi au rezistat tot timpul; apoi, Divizia 15 oferea o bună bază de plecare la contraatac şi tot Divizia 15 ar fi putut umple golul de pe front, în cazul reuşitei contraatacului. Astfel am fi putut reconstitui, şi inamicul nu s-ar mai fi dus spre sud. Corpul Blindat ar fi rămas disponibil de la 20 noiembrie seara, pentru a se grupa spre stânga şi acţiona în această parte a frontului. În plus, Corpul Blindat studiase perfect această ipoteză a contraatacului în zona Corpului 4 Armată, mai mult, chiar era amplasat pe această direcţie. Contraatacul dat în zona Corpului 2 Armată a avut dezavantajul că nu era amplasat în această direcţie, că nu fusese studiat, aşa încât la pornirea lui s-a rupt legătura între cele două divizii blindate şi aceste divizii au lucrat fără să-şi poată coordona efortul. În plus, spărtura la Corpul 2 Armată era mult mai mare şi nu putea fi închisă uşor din cauză că nu erau trupe la îndemână, după cum era cazul pentru Corpul 4, care avea Divizia 15 la dispoziţie pentru aşa ceva. Cu cât analizez mai bine această situaţie, cu atât mai mult îmi pare că manevra concepută în primul moment ar fi fost cea mai bună.

S-a înseninat puţin şi în noi încolţeşte nădejdea că, în fine, ar putea lucra aviaţia; dar în curând revine ceaţa, spulberând această nădejde.

Nu mai ştim situaţia de pe restul frontului întrucât n-am mai fost pe la Armată. Colonelul Siechermann (şeful detaşamentului german de legătură pe lângă Corpul 4 Armată) îmi spune câte ceva asupra viitoarelor proiecte, însă le socotesc de domeniul probabilităţii. Incertitudinea aceasta este îngrozitoare.

Generalul Son (comandantul Corpului 5 Armată, de la Miliutinskaia) îmi cere prin telefon relaţii asupra situaţiei,

crezând că sunt mai la curent, fiind mai aproape de cartierul Armatei.

26 noiembrie 1942. M-am dus la Morozovskaia, la Armată, pentru a preda o schiţă completă a dispozitivului Corpului 4 Armată pe Cir, precum şi a felului cum mi-am organizat serviciile dinapoi şi centrele de culegere a rătăciţilor. Doream să aflu şi situaţia generală a frontului.

Caut să-l văd pe colonelul Leonida (şeful Secţiei 3 Operaţii), pe care-l cunosc mai bine şi pe care-l socotesc capabil şi om de caracter. Cu această ocazie îmi citeşte darea de seamă întocmită de Armată asupra operaţiunilor; constat că este perfect redată, fără exagerări, fără acuzaţii. Se precizează că spărtura în frontul de luptă a rezultat din cauza unei superiorităţi a inamicului în care de luptă, care au strivit complet linia de luptă; materialul nostru anticar a fost şi puţin şi de calibre prea mici pentru noul material de care de luptă, introdus de ruşi în această bătălie. Aşadar, ruşii au realizat şi o surpriză de material, pe care numai tunul anticar de 8,8 cm putea să-l distrugă, or asemenea piese nu aveau decât germanii şi chiar ei prea puţine. Asupra situaţiei generale nici Armata nu prea avea date.

Ni se cer tot felul de situaţii asupra efectivelor şi armamentului, lucru greu de îndeplinit... Marele Cartier General se gândeşte să refacă unităţile pe loc, fiindcă nu-şi dă seama încă de pierderile suferite.

Vreme mizerabilă, cu vânt rece. Ce se fac caii şi oamenii înşiraţi pe drumuri? – fiindcă zona este neospitalieră, cu sate puţine şi neîncăpătoare, cu lipsă totală de furaje şi combustibil. Majoritatea sunt sortiţi pieirii.

Putem prinde radio Londra, unde se fac patru emisiuni zilnic relativ la operaţii. Aşa aflu şi de dezastrul Corpului 6 Armată român (general Dragalina), care lupta la sud de Stalingrad.

27 noiembrie 1942. A bătut vântul şi a viscolit toată noaptea şi cu aceeaşi furie «a continuat şi în timpul zilei. Comandamentul (eşalonul înaintat) al Corpului 4 Armată se găseşte îngrămădit în trei căsuţe păcătoase. Încăperile sunt şi birouri, şi dormitoare, şi sufragerie. Stăm grămadă, la un loc cu

dactilografi, telefonişti, ordonanţe. Din cauză că frontul nu este consolidat, avem cu noi numai strictul necesar, toate bagajele sunt trimise înapoi, şi din când în când ne soseşte câte o camionetă care ne aduce alimente şi lucruri de care avem nevoie imediat. Ofiţerii sunt mereu pe drumuri, pentru a pune ordine şi a dirija coloanele de soldaţi, răzleţite de unităţi.

Divizia 1 Cavalerie, care a fost aruncată spre răsărit dimpreună cu Corpul 11 german, trimite o radiotelegramă pe care o recepţionăm; aşa aflăm că se găseşte la est de Don, în lupte grele, şi duce lipsă de muniţie şi hrană. Natural că nu o putem ajuta cu nimic, rămânând să urmeze soarta Armatei a VI-a germane.

28 noiembrie 1942. Despre ziuă, viscolul încetează ca prin farmec şi soarele apare în toată splendoarea. E prima zi, de la începutul acestei tragedii, când lumina soarelui se revarsă maiestuos, dând speranţe în suflete. E plăcut afară şi e destul de cald.

Începe o activitate de aviaţie; numeroase avioane germane şi române iau drumul frontului de pe aeroporturile din jur de Morozovskaia. Primim ordin ca, începând de mâine, comandamentul de corp de armată să se retragă ceva mai înapoi, în zonele unde s-a strâns ce brumă a mai rămas din acest dezastru. Germanii au preluat în întregime apărarea pe Cir. Trimit imediat în acea zonă pe şeful de stat major (Col. Verdeş) pentru a pregăti staţionarea, a stabili legătura telefonică cu Armata şi, când totul va fi gata, să ne anunţe spre a ne muta.

Ţin mereu staţia de radio pe ascultare şi prind o altă telegramă de la Divizia 1 Cavalerie, care se găseşte izolată, emiţând apeluri disperate, ca vapoarele naufragiate. Faimosul apel SOS se potriveşte aşa de bine acestei nenorocite divizii… Ea cere ajutor ca să i se trimită avioane spre a-i, evacua pe cei 600 de oameni răniţi şi degeraţi şi se plânge că de la germani nu primeşte decât o cincime din raţia zilnică de hrană, aşa că au început să mănânce caii ce le-au mai rămas. Neştiind dacă Armata a recepţionat această telegramă, chem la telefon pe col. Grosu (şeful Secţiei 11 Infanterie) şi-i comunic apelul disperat al Diviziei 1 Cavalerie. Ce măsuri va fi luat Armata – nu mai ştiu.

Spre seară, timpul fiind frumos şi agreabil, ieşim pe linia

satului să ne mişcăm un ceas, spre a respira aerul curat de afară şi a ne mai dezmorţi picioarele anchilozate de atâta şedere, înghesuiţi, într-o cameră mizerabilă, cu un aer insuportabil, ale cărei ferestre nu se puteau deschide, pe de-o parte fiind prinse în cuie ca să nu le smulgă vântul din pervazuri, iar pe de altă parte – de spaima că, umblând la ele, s-ar duce naibii ochiurile de geam, ce nu păreau deloc solide, şi am rămâne cu totul în frig.

Stăm apoi în cameră, tăcuţi şi îngânduraţi. Nu putem nici citi, nici scrie, căci lumina opaiţului ce-l avem este prea slabă pentru aşa ceva, ea ne ajută doar să nu ne împiedicăm de lucrurile din casă şi să nimerim uşa când dorim să ieşim afară. Noroc că avem ţigări – şi fumăm necontenit; numai bine nu poate să ne facă asta… De asemenea, o sete mare ne mistuie, probabil apa fiartă şi răcită nu ne satură, pierzând din proprietăţi.

Vremea trece anevoie. Mai încearcă câte unul dintre noi să schimbe atmosfera apăsătoare cu câte-o vorbă, dar se opreşte, simţind cum fiecare vrea să rămână cu gândurile lui.

Aviaţia inamică a bombardat până seara târziu; se auzeau până la noi exploziile înfundate. Urechea ni s-a deprins să distingă explozii până la mari distanţe şi obişnuinţa ne-a făcut să putem preciza dacă este o bombă de avion, un proiectil de artilerie sau Brandt – şi chiar ce fel de calibru.

29 noiembrie 1942. Vremea bună de ieri a fost numai ca să ne amăgească o clipă. Peste noapte iar s-a dezlănţuit vântul, care şuieră sinistru. Vântul de astă dată nu e rece, pentru că vine dinspre sud, de la mare, dar goneşte turbat, căci pe întinderile acestei stepe nu sunt păduri, dealuri şi aşezări omeneşti care să-i mai domolească avântul.

O baterie dintr-un regiment de artilerie din Divizia 13, nu ştiu prin ce minune, a scăpat şi a ajuns la noi; este însă o epavă, căci are doar tunurile fără aparate de ochire, fără chesoane şi muniţie, fără personalul complet de mânuit gurile de foc, iar caii – nişte schelete, pe jumătate roşi de hamuri. Totuşi, Armata ne dă ordin a o organiza sumar şi a o trimite pe frontul Cirului.

Multă treabă nu va putea face, în halul în care este.

Telefonul zbârnâie la fiecare moment, chemându-ne pentru a da fel de fel de relaţii. Nervii noştri au ajuns să nu mai

suporte apelul telefonului; mai sunt în stare să suport bombardamentele, dar telefonul mă exasperează, de aceea am trecut în casa de alături, să nu-l mai aud, şi vin numai când sunt personal chemat.

După amiază ne strângem postul de comandă şi plecăm la Skasiskaia, unde nu găsim loc din cauza formaţiunilor germane, şi atunci ne hotărâm să ne instalăm la Novo-Nikolaev.

Novo-Nikolaev, 30 noiembrie 1942. Mă duc până la Morozovskaia, la Armată, unde am o întrevedere lungă cu generalul Dumitrescu. Întrucât se va căuta răspunderea acestui dezastru, voiam să ştiu dacă Armata a făcut toate demersurile pe lângă Marele Cartier General pentru a-l evita. Generalul Dumitrescu mi-a citit toate memoriile făcute în acest sens, aşa că şi Armata este acoperită.

Aviaţia rusă este foarte activă; cât am stat la Morozovskaia, de două ori a venit şi a bombardat gara.

Asupra situaţiei generale, Armata are indicaţii vagi; se pare că nu s-a închegat un front defensiv, care să limiteze pătrunderea inamicului. Se vede cât de colo că germanii nu mai au rezerve, iar unităţile, aduse în grabă, vin cu efective foarte reduse. Este cert că în momentul de faţă germanii nu mai au iniţiativa nici pe frontul nostru, nici în Caucaz şi nici în Africa; peste tot se apără. Se pare că au ajuns în octombrie la punctul culminant şi acum începe declinul. Ar fi pentru noi una din situaţiile cele mai tragice prin câte a trecut neamul nostru vreodată.

Către prânz părăsesc Morozovskaia; abia înaintez pe drum, din cauza numeroaselor coloane germane, care circulă în ambele sensuri. Trec pe lângă câmpul de aviaţie de la Trofimenko, unde numeroase avioane sunt răspândite pe câmp.

Am aflat de la şeful detaşamentului de legătură german (Col. Siechermann) că ruşii concentrează forţe importante la legătura dintre Corpul 1 Armată român şi Armata a VIII-a italiană, din care cauză o divizie germană, ce trebuia să vină pe Cir, a schimbat de direcţie spre nord.

Nici înspre Stalingrad situaţia nu este mai bună.

Novo-Nikolaev, 1 decembrie 1942. Încep să mi se destindă nervii – şi asta o constat, cu bucurie, prin faptul că am

dormit cinci ore la rând, lucru ce nu mi s-a mai întâmplat de mult; apoi, pot diminua simţitor numărul ţigărilor fumate zilnic, care ajunsese prea mare în aceste zile de restrişte. Mă ocup şi de corespondenţa particulară, scriind acasă şi la prieteni, care trebuie să fie îngrijaţi ascultând la radio comentariile de la Londra şi Moscova asupra înfrângerii noastre.

În zonă se pare că s-au terminat coloanele şi răzleţii, pe care am reuşit a-i grupa la vest de Doneţ. Ne-au mai rămas doar trupele de pe Cir, pe care, după informaţiile primite, germanii le vor libera curând. Aflu că Mareşalul nu este pus la curent exact de către Marele Cartier General asupra situaţiei, din care cauză se întârzie a se lua o hotărâre judicioasă – şi care nu poate fi decât aceea de a duce în ţară toate aceste resturi, care nu se mai pot reorganiza aici. Numai astfel s-ar scăpa viaţa atâtor oameni şi cai precum şi ceva material, căci, de vor rămâne aici, vor pieri cu toţii când vor veni gerurile cele mari din ianuarie şi februarie.

Ninge liniştit şi des. Altă dată simţeam o plăcere când vedeam o asemenea ninsoare, acum sunt plin de îngrijorare ca nu cumva drumurile să se-ntroienească şi să nu mai poată circula maşinile pentru aprovizionări; sănii nu avem şi nici pe la locuitori nu găsim. Problema combustibilului este grea, însă avem noroc că am găsit în apropiere o pădurice de brad, pe care o punem în tăiere. Să faci foc cu lemn de brad, şi încă ud, înseamnă a nu te încălzi lucru mare; singurul avantaj este că avem miros frumos de răşină în camere. De-abia reuşim să avem în camere 14 – 15°, iar noaptea temperatura scade simţitor, încât ne sculăm aproape înţepeniţi de frig. Ne-am pârlit hainele de pe noi înghesuindu-ne prea aproape de foc.

Un fapt curios: prin toate părţile pe unde am fost, populaţia *nu* ne este ostilă. Partizanii care au apărut pe ici, pe colo şi s-au dedat la acte de violenţă nu sunt dintre localnici, ci probabil dintre paraşutiştii lăsaţi în spatele frontului. În cursul retragerii noastre, multă populaţie se refugiază de bunăvoie spre înapoi, temându-se mai mult de sosirea ruşilor decât de noi, iar prizonierii ruşi merg nepăziţi, fără a încerca să fugă sau să se ascundă ca să-i ajungă armatele lor. Vorbind cu fruntaşii satelor, ne spun că au suferit mai mult de la armatele lor, care s-au dedat la acte de violenţă asupra femeilor şi fetelor, pe când nu au a se plânge de germani şi mai ales de români.

Şeful de stat major (Col. Verdeş) pleacă la Torstadt pentru a se întâlni acolo cu trimisul Marelui Cartier General, care aduce ordine în ceea ce priveşte zona nouă de adunare şi bazele pe care se va face organizarea unităţilor, fiindcă Marele Cartier General o ţine morţiş că vrea să continue să acţioneze cu aceste rămăşiţe. Sunt curios să aflu cum vede Marele Cartier General această problemă şi dacă a revenit la realitate, căci până acum, în tot ce a făcut, numai măsuri bune, adaptate la situaţie nu a luat.

2 decembrie 1942. A venit în Novo-Nikolaev şi comandantul Diviziei 13, a cărei activitate pe front a încetat. Suntem în aşteptarea unor ordine importante, care vor hotărî situaţia noastră în viitor.

După amiază soseşte col. Verdeş cu ordine precise. Ne vom deplasa într-o zonă la 25 km est de Kamensk, unde ne vom ocupa de organizarea Diviziilor 15 Infanterie şi 1 Cavalerie. Este bine cel puţin că ne vom aduna, căci în situaţia de acum am răspândit corpul de armată în vreo patru zone, îndepărtate şi fără legături. Până seara târziu ne ocupăm cu studiul detaliat al acestei adunări, pentru a face cât mai puţine deplasări.

3 decembrie 1942. De dimineaţă de tot a şi plecat în noua zonă un eşalon al comandamentului, în vederea pregătirii staţionării. Ne pare rău că părăsim acest cantonament, fiindcă, spre deosebire de restul teritoriului străbătut, Novo-Nikolaev este un sat mare şi gospodăresc, cu lume mai înstărită, având vite şi păsări. Ne aprovizionăm cu păsări, dând în schimb vin sau spirt, foarte preţuite de locuitori; de bani nici nu vor s-audă. Obţinem pe o sticlă de vin o găină sau o gâscă, iar pe sticla de spirt de cinci ori mai mult. Constat că în Rusia tot alcoolul e cel mai de preţ, aşa a fost de când lumea – alcoolul a avut loc de cinste.

Sosesc unităţi germane dinspre Voronej; dinspre partea asta, bine că plecăm, spre a nu fi îngrămădiţi la un loc cu trupele germane.

4 decembrie 1942. Plecăm la Nijni Brohin, loc pe care Armata ni l-a fixat, şi în jurul acestei localităţi vom încerca să strângem şi să organizăm unităţile rămase din Divizia 1

Cavalerie şi Divizia 15 Infanterie. Pe drum întâlnim pâlcuri de soldaţi din fel de fel de unităţi, care, rebegiţi de frig, se îndreaptă către zonele de refacere în speranţa că acolo vor găsi un cămin cald şi o bucată de pâine.

După hartă, Nijni Brohin se arată destul de mare, cam ca un târg, lucru ce ne-a bucurat. În realitate, este un sat păcătos, ca toate prin care am trecut în ultimul timp.

Şeful de stat major este în zona Lipov, la sud de Doneţ, pentru a aduce aici, în zonă, ce s-a putut strânge acolo din formaţiunile Corpului 4 Armată. Dacă, de la început, fie Marele Cartier General, fie Armata ar fi hotărât zonele de adunare, nu ar mai fi fost nevoie de atâtea deplasări cu oameni şi cai, prăpădiţi de oboseală şi nemâncaţi. Măcar de ne-ar da pace în această zonă, pentru a pune ordine.

Un ofiţer din artileria grea, căruia îi aprobasem un concediu, având soţia grav bolnavă, s-a înapoiat azi de la Bucureşti; ajunsese după ce-i murise soţia. Mi-a adus o scrisoare şi un pachet de la soţia mea. Se pare că la Bucureşti nu se ştiu proporţiile dezastrului suferit. Am impresia că nu sunt duse în ţară aceste resturi ale Armatei a III-a, din care nu se mai poate face nimic, tocmai ca să se ascundă cât mai mult posibil dezastrul.

Şi vremea asta posomorâtă te indispune şi mai mult…

Nijni Brohin, 5 decembrie 1942. După toate probabilităţile, aici vom sta ceva mai mult. Am putut, în fine, să strângem şi să grupăm oamenii din cele două divizii şi să stabilim un bilanţ. Situaţia este următoarea:

— Comandamentul Corpului 4 Armată complet. Lipsesc doar col. Voicu şi maiorul Simulescu din statul major al corpului, căci au rămas cu Divizia 1 Cavalerie, găsindu-se acolo la începutul bătăliei.

— Formaţiunile de serviciu ale corpului complete, cu mici pierderi neînsemnate.

— Compania Auto are lipsă trei camioane.

— Batalionul Pionieri a rămas numai cu o companie.

— Batalionul de Transmisiuni, ca personal complet, are pierderi de materiale: cablul telefonic rămas pe câmpuri, două staţii radio şi grupul electrogen; acesta din urmă pierdut – înseamnă că vom sta pe întuneric de aici înainte, nemaiputând

instala lumină electrică în birourile şi locuinţele noastre.

— Regimentul Artilerie Grea are numai o baterie cu trei tunuri.

— Grupul de cercetare are doar caii la mână şi un pluton combatant.

— La Divizia 15 de-abia am putut organiza, de fiecare regiment, una-două companii numai cu arme individuale; la regimentele de artilerie doar câte o baterie, fără tunuri şi specialişti. Formaţiunile de serviciu – aproape complete.

— La Divizia 1 Cavalerie am organizat doar două escadroane de lucru, căci oamenii n-au niciun armament. Nici nu puteam să găsesc mai mult din această divizie, deoarece formaţiunile ei au rămas înglobate în Armata a VI-a germană, deci dirijate spre Stalingrad.

Cred că o situaţie mai tragică nu se poate. Ofiţeri germani s-au dus să controleze cu şeful de stat major cele raportate de noi relativ la Divizia 15 Infanterie, întrucât le plesneşte buza după trupe şi vor să se convingă dacă sunt sau nu de întrebuinţat resturile acestei divizii.

Ne soseşte poşta, după atâta vreme. Din scrisori văd că a început mizeria şi în ţară; zahărul 117 lei kilogramul, iar laptele 80 lei litrul, pâinea – de proastă calitate şi lipseşte în unele zile.

În ţara românească să lipsească pâinea! Şi asta e ceva… De ce nu poate să învie bunicul meu, fost mare agricultor, să vadă că nu e pâine în ţară, unde pe timpul lui era grâu din belşug şi cu renume european! Nimic n-ar înţelege din păcătoşenia zilelor noastre.

Mi-e silă de ce văd prin ziare. Cele cu data de 18 noiembrie, deci din ajunul marii bătălii, publică articole şi fotografii relativ la decorarea D-nei Mareşal Antonescu de către Führerul Germaniei cu însemnele ordinului: *Ehrenzeichen für Deutsche Volkspflege*. E interesant de văzut personalul ce i-a înmânat această distincţiune: Excelenţa sa Baronul Manfred von Killinger; General Gerstenberg; Amiral Tillessen; General von Mann; Col. Dr. Spalke; Medic General Dr. Kofler; Medic-şef Dr. Braun; Medic-şef Dr. Müller; Medic militar Dr. Attwergen; Contele von Mirbach. Foarte interesant; nu am văzut o asemenea delegaţie nici la vreun cap încoronat sau un savant, cu ocazia decernării unei decoraţii!

Ziarele de la 20 noiembrie vorbesc tot de D-na Mareşal,

care se plimbă prin Cernăuţi şi Storojineţ; are ce are cu Bucovina, probabil că acolo găseşte mai multe spinări plecate… Cred că tot neamul românesc este indignat de această lipsă de modestie. Şi când mă gândesc că atâtea doamne de la Crucea Roşie lucrează anonim şi dezinteresat! Ziarul *Universul* stă mai în rezervă, spre cinstea lui, nu se înjoseşte cu tămâierea, mai ales a D-nei Mareşal, în schimb *Curentul* poate fi dat ca model de linguşire.

Tot ziarele din 20 noiembrie spun că pe tot frontul de est bolşevicii au suferit grele înfrângeri, or în realitate în această zi pe frontul Donului era distrusă Armata a III-a. Abia aştept să sosească şi ziarele de după 20 noiembrie, spre a vedea cum relatează faptele.

Îmi cade în mână ziarul *Viaţa* din 14 noiembrie şi văd articolul de fond, care încheie patetic: „Armatele română şi ger mană pregătesc ruşilor un destin de giulgiu şi morgă”. Nu ştia autorul acestui articol că peste câteva zile profeţia sa va fi pe dos! Tot în acest ziar, găsesc un articol care mă scârbeşte: „*Cinci zile de lupte grele ale oltenilor Mareşalului*”. Ce legătură are Mareşalul cu oltenii, care sunt ai Ţării şi nu ai unei persoane, oricare ar fi ea? Apoi, Mareşalul nici nu este măcar oltean, ca să presupun că autorul a întrebuinţat o floare de stil. E simplă josnicie, care probabil este plătită de Preşedinţia de Consiliu.

6 decembrie 1942. Sfântul Nicolae. Ce sărbătoare frumoasă a copilăriei mele şi acum ce tristeţe! Ne adunăm la masă şi înghiţim în silă, parcă am fi la un praznic de înmormântare.

Acum se vede bine inutilitatea atâtor comandamente care au fost aduse fără rost pe front. Stăm, fără nicio întrebuinţare operativă, vreo cinci comandamente de corp de armată. Aşa s-a întâmplat şi cu comandamentul Armatei a IV-a, care a stat mult timp fără să-şi exercite comanda. Chiar comandantul Corpului 3 Armată, rămas în ţară în loc să stea la Chişinău, unde îi este locul, a fost deplasat la Tiraspol, spre a fi socotit în zona de operaţii – şi astfel să capete solda de campanie. Ce bătaie de joc cu banii ţării! Marele Cartier General e tot la Rostov şi tot cu o puzderie de ofiţeri, fără vreo întrebuinţare. Am văzut priceperea acestui Mare Cartier General în operaţii, acum vreau s-o văd în organizarea forţelor române.

Avem de luptat cu situaţia sanitară – oameni mulţi degeraţi şi debilitaţi. Peste asta, se adaugă faptul că satele ce le ocupăm sunt pline de scabie, în aşa hal de murdărie trăiesc faimoşii cazaci de pe Don!

7 decembrie 1942. Numeroşi ofiţeri superiori germani de pe lângă Marele Cartier General de la Rostov şi Armata a III-a roiesc prin zona noastră, spre a urmări îndeaproape organizarea unităţilor în scopul de-a le instala cât mai repede pe front. Corpul 2 Armată a şi intrat la dreapta Corpului 1 Armată, având frânturi din Divizia 14 Infanterie şi Divizia 7 Cavalerie.

O baterie grea de la mine a fost trimisă acestui corp de armată. Se pare că nu mai avem nicio autonomie şi suntem la discreţia germanilor. Nu este de mirare că am rămas singuri pe aici, căci generalul Şteflea a plecat la Bucureşti. Germanii se gândesc să aducă al treilea batalion, de fiecare regiment ce a rămas în ţară; vor să le distrugă şi pe acestea. Armata a III-a are acum un stat major german, având două detaşamente germane pe valea Cirului.

În discuţia ce am avut cu un ofiţer superior german de la Marele Cartier, mi-a afirmat că situaţia tragică în care ne aflam la mijlocul lui noiembrie era bine cunoscută, dar că se găseau în imposibilitate de a ne mai veni în ajutor. Aşadar, am fost destinaţi sacrificiului. Atunci pentru ce aceste mutre acre, din partea unor ofiţeri germani, faţă de noi?

13 decembrie 1942. Zilnic am ieşit în zonă pentru a inspecta trupele, serviciile şi cantonamentele afectate pentru reorganizare. Elementele nedivizionare[14] şi Divizia 1 Cavalerie stau bine, în schimb Divizia 15 Infanterie are cantonamente proaste. Am pus în funcţiune o moară din zonă şi brutăria de campanie; am strâns subzistenţele răspândite prin diferite localităţi pe unde am trecut, încât, din punctul de vedere al aprovizionării, stau bine. Am făcut rost de lemne şi cărbuni pentru toţi. Duc însă lipsă de rufărie şi încălţăminte; de asemenea, nu avem săpun, aşa încât curăţenia lasă de dorit. Am început şi instrucţia, pentru a ţine în mână trupa. Vremea ne favorizează, căci nu a început nici gerul, nici zăpada mare.

---

14 Ce nu fac parte din vreo divizie. În original - *neîndivizionate* - termen inexistent în română.

Şeful de stat major al Armatei (generalul Arbore) îmi face cunoscut că generalul Şteflea va veni în curând din Bucureşti, cu instrucţiuni precise despre ce vom face. Nu cred să le vină în gând ideea nefastă de a aduce din ţară şi ultimele trupe ce ne-au mai rămas, deşi nemţii contează pe ele.

14 decembrie 1942. Soseşte poşta, după atâta amar de vreme. Ni se predau saci întregi de corespondenţă, fiindcă nu s-a putut distribui, neştiind pe unde sunt unităţile. Cartarea corespondenţei se face greu; cea mai mare parte e destinată să fie arsă, căci majoritatea celor cărora le era adresată ori au murit, ori sunt prizonieri, ori au fost împinşi spre Stalingrad. Aştept cu nerăbdare ziarele, care s-au strâns într-un maldăr întreg.

Nu găsesc nimic prin ele, din contră, constat că fantezia lucrează la gazetari fără control, căci ziarele vorbesc de atacuri respinse, de încercuire a forţelor ruse, în fine, de toate, numai adevărul nu transpiră deloc. *Curentul* spune atât şi nimic mai mult în ziua de 22 noiembrie: „Pe frontul Donului, trupele româno-germane se găsesc în lupte grele împotriva unor puternice atacuri inamice date cu tancuri şi infanterie”. *Universul*, la aceeaşi dată, în cronica lui R. Şeişanu, zice: „În sectorul Donului mijlociu, unde luptele continuă cu înverşunare, forţele ruse caută punctul slab al dispozitivului defensiv româno-german, spre a-l străpunge şi încerca să forţeze trecerea Donului”. Cronicarul *Universului* nu-i bine informat, căci inamicul a găsit punctul slab şi a isprăvit cu străpungerea frontului. Cât despre forţarea trecerii Donului – nici vorbă, fiindcă ruşii erau trecuţi la sud de Don chiar înainte de a începe ofensiva. Atât pomenesc ziarele, şi cititorul nu-şi poate face o idee de cele ce s-au petrecut aici. Dacă aş putea să comunic cititorilor acestor ziare că bătălia s-a consumat şi rezultatul este: 90.000 pierduţi la Armata a III-a, adică trei sferturi din forţele combatante, iar armamentul şi materialele distruse se ridică la sute de miliarde…

Şeful de stat major (Col. Verdeş) este chemat la Kamensk pentru a primi ordine. Se înapoiază spre seară şi aşa aflăm că situaţia frontului este grea, că operaţiunile de a scăpa Armata a VI-a germană de la Stalingrad de încercuire merg încet, că ruşii concentrează forţe mari în faţa Corpului 1 Armată român. Se

simte nevoia de forţe, de aceea trebuie să organizăm imediat, din resturile Diviziei 15 Infanterie, câte o companie de fiecare regiment, să o înarmăm şi s-o echipăm de iarnă, iar mai târziu, la 19 decembrie, să fie transportată pe front, la Divizia 7, pentru a-i întări efectivele. Slabă nădejde la aceste companii, alcătuite din oameni ce nu s-au dezmeticit încă de cele suferite, care nu s-au întremat nici fiziceşte, nici moraliceşte; vor fi elemente de panică, ce vor contamina şi pe ceilalţi. Nu se procedează cu oameni sleiţi în luptă în felul acesta; trebuie retraşi mai înapoi, odihniţi, curăţaţi, echipaţi, apoi – o instrucţie solidă de câteva săptămâni şi numai după asta pot deveni buni luptători.

Pentru a ne da seama de spiritul ce domneşte printre soldaţi, s-a ordonat locotenentului Hruşcă, din Biroul 2 Informaţii, să se amestece printre ei ca simplu soldat. Într-un grup de şoferi care ajunseseră până la Rostov după aprovizionări se discuta ce bine o duc cei de la Marele Cartier General: ofiţerii îşi trimit rufele la spălat la Bucureşti, apoi foarte des fac pe curierii, ca să meargă pe-acasă, şi mănâncă toate bunătăţile aduse din Caucaz. În alt grup, se comenta panica de la Armata a III-a din seara de 22 noiembrie şi se făcea haz de frica ce a cuprins acel comandament, frică întru totul nejustificată. „S-au speriat din senin, aşa cum se sperie şi boii câteodată”, a spus unul, sentenţios. În adevăr, a fost o panică pe care Armata caută să o ascundă, însă prea sunt martori mulţi. Chiar Grupul 54 Cercetare al Corpului 4 Armată, care trecea în acel moment prin Morozovskaia, către zona lui, a raportat că maşinile Armatei, intrate în panică, au dat peste caii Grupului, omorându-i pe loc. Parte din aceste maşini s-au oprit tocmai la Stalino, probabil că isprăviseră benzina – căci altfel cine ştie unde ajungeau, poate chiar în ţară. Această panică a antrenat şi eşalonul doi al Corpului 4 Armată, care s-a dus până la Vorstadt. Noroc că nu fugise prea departe, şi a doua zi l-am adus la locul destinat.

Îmi arunc iar ochii pe o serie de ziare, pentru a-mi da seama de viaţa din Bucureşti pe timpul tragediei ce se juca pe Don. Constat o inconştienţă generală. De unde Bucureştiul ar fi trebuit să fie învelit în zăbranic negru, căci cei mai buni fii ai patriei erau nimiciţi, văd numeroase teatre pline, restaurante cu orchestre vesele, cinematografele cu coadă cum n-a fost nici în timpurile normale de linişte. Ce să mă mir de popor, care

trăieşte străin de evenimentele în curs, când în aceleaşi ziare citesc că Mareşalul şi vicepreşedintele guvernului în ziua de 21 noiembrie au fost ocupaţi cu vizita la expoziţia de horticultură din Parcul Carol?…

Primesc ordinul Armatei să detaşez pe maiorul Niculescu (şeful Biroului Operaţii) la o divizie de pe front. Deşi există atâţia ofiţeri de stat major la Armată şi mai ales la Marele Cartier General care stau degeaba, se apelează la cei ce au de lucru. Natural că m-am opus la aceasta cerere, însă tot n-am scăpat până nu am cedat pe căpitanul Lungu, ofiţer subaltern în Biroul Operaţii. Am scris generalului Dumitrescu (comandantul Armatei a III-a) o scrisoare prin care îi cer ca pe viitor să nu-mi mai descompleteze statul meu major; trebuie să se ţină seama că între ofiţerii din aceeaşi unitate sau comandament se stabilesc legături sufleteşti, care ajută colaborarea şi dau maximum de randament, deci nu trebuie distruse aceste legături.

Sunt mulţi ofiţeri care, în decurs de doi ani, de când a început războiul, nu au dat cu nasul pe front; au reuşit să-şi facă o lege specială, prin care în urma unui stagiu de trei luni la orice formaţie sau comandament, departe în spatele frontului, să li se considere că şi-au făcut datoria. Aceştia fac războiul condiţionat, cu termen, întocmai cum ai face o cură la băi, prescrisă de medic. Noi numim aceste specimene pleziririşti, vilegiaturişti sau sezonişti şi-i tratăm cu tot dispreţul, când se abate câte unul şi pe la noi. Din păcate, sunt numeroşi. I-am spus generalului Dumitrescu ca din această tagmă să-şi recruteze pe viitor, când are nevoie de vreo detaşare, nu dintre ofiţerii demni care sunt tot timpul la datorie. Şi eu m-am pricopsit la comandament cu un asemenea „sezonist” – un maior – care a împlinit stagiul de trei luni şi acum umblă pe toate căile să ne părăsească pentru a pleca în ţară. Despre partea mea poate să plece, căci nu i-am acordat decât dispreţ şi, ştiind că pleacă, nu i-am încredinţat niciun serviciu de încredere.

15 decembrie 1942. Azi a venit rândul ziarelor din 23 şi 24 noiembrie de citit. Cronicarul *Universului* spune: „În sectorul Donului inferior, trupele române şi germane, care de câteva zile sunt angajate în lupte crâncene de apărare, au respins atacurile repetate inamice şi au zdrobit un regiment de cavalerie ce reuşise să pătrundă în poziţiile lor, dar n-a reuşit să scape de

încercuire". Nu se poate ceva mai laconic. Dacă în adevăr s-a distrus un regiment de cavalerie, asta înseamnă cam a douăsprezecea parte din totalul cavaleriei ruse ce a luptat pe acest front, fiindcă erau trei divizii de cavalerie.

Domnule cronicar, să-ţi spun eu care a fost situaţia la acea dată: Diviziile române 5, 6, 13, 15 şi parte din Divizia 14 au fost complet încercuite. Corpul 11 german şi Divizia 1 Cavalerie română – silite să treacă la est de Don, iar Corpul 48 Blindat german pus în imposibilitate de a mai lucra, pentru care fapt generalului Heim – supranumit micul Rommel – i s-a luat comanda. Inamicul a ajuns pe Cir la est de Oblivskaia, interceptând calea ferată care aproviziona trupele de la Stalingrad. Cum vezi, domnule cronicar, un dezastru... Am văzut, domnule cronicar, că doar copiezi comunicatul mincinos german, căruia îi mai adaugi câteva vorbe goale, ca să umpli cele două coloane ale ziarului, pentru care eşti plătit. Acum îmi dau seama că niciodată nu s-au scris mai multe neadevăruri ca în comunicatele oficiale de război...

Spre seară generalul Dumitrescu (comandantul Armatei a III-a) mă cheamă la telefon să mă întrebe dacă ştiu că Divizia 15 este prost cantonată. Cum să nu ştiu, căci am vizitat-o, dar asta-i zona ce i-a dat-o Armata. Şeful de stat major al Armatei (generalul Arbore), care a trecut prin zonă, a fost gata să raporteze – şi chiar mai exagerat, căci, fiind ofiţer de geniu, şi-a făcut cariera numai prin birouri şi este străin de trupă. Trecând prin cantonamentele Diviziei 15, desigur se aştepta ca în cinci zile – de când s-a adunat divizia – să găsească băi, cuptoare de deparazitare, bucătării etc., aşa cum scrie frumos la carte. A dat ceva Armata din toate acestea, ca să le găsească la trupe? Eu alerg să fac rost în primul rând de ceva rufărie şi încălţăminte.

Ce stricăm noi că zona Diviziei 15 este proastă? Era de datoria şefului de stat major al Armatei s-o recunoască, înainte de-a o fixa ca zonă de staţionare pentru o mare unitate, şi nu să se mulţumească a da ordine numai după hartă, cum a făcut toată viaţa prin birourile prin care a servit până acum. Am constatat că Armata, în multe rânduri, nu cunoştea situaţia zonei în care opera, din care cauză de multe ori ne-a dislocat în zone care erau deja pline cu trupe sau formaţiuni de-ale noastre, dar mai ales germane.

16 decembrie 1942. A venit rândul să răsfoiesc ziarele din 26 şi 27 noiembrie. Opinia publică trebuie să fi răsuflat; îngrijorată în primul rând de evenimentele petrecute pe Don, acum, când citeşte în ziare titlurile: „Sute de tancuri sovietice distruse”, „Atacurile bolşevice dintre Don şi Volga zdrobite” – sau: „Sovieticii au pierderi enorme în oameni şi materiale”, cred că ia venit inima la loc şi mă mir că nu s-au arborat steaguri pe clădiri şi de-a lungul străzilor…

În ziarul *Curentul* văd o rubrică: „Situaţia fronturilor de luptă” de Şt. Beceanu. Nu ştiu ce pregătire are acest cronicar în domeniul tactic şi strategic, dar, dacă se încumetă să scrie în acest domeniu, apoi trebuie să suporte şi critica. Domnule cronicar, care te găseşti la 1.500 km de front, îmi dai voie să te lămuresc eu, care am fost aici. Spui că Timoşenko şi-a aruncat forţele de luptă fără socoteală; nu ştiu dacă a comandat Timoşenko aici, asta se va vedea mai târziu, eu am cunoştinţă numai de generalul Danilov, care a comandat armata din faţa mea. Ştiu însă că a procedat magistral, a lovit unde trebuia să lovească şi a realizat surprinderea; spui că s-au distrus 76 tancuri ruse, crezând că e lucru mare. Îţi spun eu că au fost distruse mult mai multe, dar nu se cunoştea, fiindcă pe tot frontul, până la Stalingrad, ruşii au avut *una mie* de tancuri! Diviziile noastre, încercuite şi fără posibilitate de-a fi ajutate, au primit parlamentari ruşi ce le cereau să se predea. Bravele noastre trupe au refuzat, luptând înainte, cu speranţa că le va veni ajutorul dorit, până ce au terminat hrana şi muniţia, capitulând numai după asta. Aviatorii noştri veneau şi ne spuneau că văd coloane întregi trecând Donul, de la sud spre nord, şi desigur erau prizonierii români ai acestor divizii, care luau drumul pribegiei, poate spre Siberia. Câţi se vor mai întoarce din aceştia? Că a fost ceva serios, se vede şi din faptul luării comenzii unor şefi germani cu reputaţie. Am pomenit deja de generalul Heim, acum văd că şi mareşalul von Bock, care comanda grupul nostru de armate, este înlocuit cu mareşalul Manstein (eroul de la Sevastopol).

18 decembrie 1942, Am fost la Kamensk, la eşalonul doi al Armatei, unde am vorbit cu şeful de stat major, care mi-a spus că situaţia germanilor pe front este precară şi că au pierdut complet iniţiativa operaţiilor. Ruşii au atacat puternic

armata italiană de pe Don, care nu va fi greu de dat peste cap. S-a hotărât să nu se mai aducă din ţară noi efective, lucru foarte inteligent, căci până acum am pierdut trei sferturi din armata noastră.

Germanii văd că se amestecă şi în chestiunile interne ale Armatei: astfel, au luat comanda comandanţilor Diviziilor 9 şi 14, fără să ceară măcar avizul Armatei noastre. Subzistenţe de abia ne mai dau câte ceva, iar pentru cai pot spune că deloc.

Armata a IV-a română (general Constantinescu) a suferit o mare înfrângere la sud de Stalingrad.

Citesc darea de seamă întocmită de Divizia 15 Infanterie asupra operaţiunilor de la 19 – 26 noiembrie. Sunt pagini de un tragic înspăimântător, pe care nici cel mai genial scriitor nu le-ar putea reda. Seara târziu primesc un telefon de la Corpul 2 Armată, care este pe front. Îmi cere relaţii – până unde am eu întinse cantonamentele, deoarece trebuie să-şi mişte serviciile spre înapoi. Am înţeles că situaţia pe front e proastă.

20 decembrie 1942. Generalul Dumitrescu (comandantul Armatei a III-a) mă cheamă la telefon, spunându-mi că trebuie să mă pregătesc să plec pentru a lua comanda Corpului 1 Armată de pe front, deoarece titularul, generalul Ionescu Teodor, a fost destituit, precum şi şeful lui de stat major (Col. Runceanu). Ca şef de stat major voi avea pe col. Lupescu (şef de stat major până acum la Corpul 5 Armată), iar din comandamentul meu mă va însoţi maiorul Niculescu, şeful Biroului 3 Operaţii. Am rămas foarte contrariat de această hotărâre a Marelui Cartier General; şi apoi, în timp de operaţii să înlocuieşti deodată cele trei elemente principale dintr-un comandament (comandantul, şeful de stat major şi şeful Biroului Operaţii)… în plus, Corpul 1 Armată se găseşte în lupte grele şi în plină retragere, deci este cel mai nefavorabil moment de a face asemenea schimbări. E mai normal ca unul din comandanţii de divizie din Corpul 1 Armată să fie numit provizoriu la comanda corpului, căci acesta era în ambianţa operaţiunilor, pe când unul nou nu e la curent cu nimic. Foarte dezagreabilă îmi este această plecare în grabă.

21 decembrie 1942. Am plecat din Nijni Brohin cu maiorul Niculescu la ora 5. Toţi ofiţerii comandamentului au

ţinut să mă vadă înainte de plecare încă o dată, căci de fapt îmi luasem rămas bun din ajun. Eram emoţionaţi cu toţii de această despărţire, sosită ca din senin.

La Litvinov ne aştepta colonelul Lupescu, noul meu şef de stat major, şi de aici am plecat spre necunoscut. Trebuia să ajungem la Verhne-Sovşnikov, unde era postul de comandă al Corpului 2 Armată (general Dăscălescu) şi de unde urma să fim îndreptaţi la postul de comandă al generalului german Holidt, care comanda frontul în această parte şi care urma să mă investească în noua mea comandă. Lupta e în toi pe frontul spre care mă duceam şi pe drum întâlnesc numeroşi fugari, mai ales din armata italiană. Pe la ora 10.30 am ajuns la Corpul 2 Armată şi am constatat cu plăcere că postul de comandă al generalului Holidt era în aceeaşi localitate cu Corpul 2 Armată, deci ajunsesem la destinaţie. Nu m-am putut prezenta imediat, deoarece generalul era pe front.

Stând la Corpul 2 Armată am căutat să mă pun la curent cu situaţia frontului. Spre surprinderea mea, aflu că nu există Corpul 1 Armată, căci comandamentul a părăsit frontul şi s-a dus la 150 km, la Morozovskaia, la Armata a III-a, spre a-i raporta situaţia, deşi nu mai era sub ordinele ei, iar trupele acestui corp de armată (Diviziile 9,7 şi 11), precum şi trupe italiene şi germane, sunt complet încercuite de ruşi. Cu o zi înainte, ruşii au spart frontul armatei italiene, ai cărei soldaţi au fugit cu mare repezeală (nu degeaba generalul italian care-i comanda se numea *Celere*), descoperind stânga Corpului 1 Armată român. În acelaşi timp, şi divizia germană din dreapta Corpului 1 Armată a fost străpunsă, astfel că întreg Corpul 1 a fost încercuit în câteva ore.

După câtva timp s-a înapoiat şi cartierul Corpului 1 Armată, gonit de la Morozovskaia de către comandantul Armatei a III-a, care cu drept cuvânt nici n-a vrut să-i primească şi să stea de vorbă cu ei. Mi-a făcut o impresie lamentabilă şeful de stat major al Corpului 1 Armată (Col. Runceanu), pe care nu l-am cunoscut în serviciu, dar care avea o anume reputaţie în armată; era complet dezorientat, panicat; el propusese această plecare de pe front a cartierului, pe care apoi, pe drum, l-a pierdut în bună parte. Dădea ca justificare faptul că n-a mâncat de două zile, iar eu mă gândeam că, dacă n-a avut grijă de el, atunci îmi închipui cum au fost hrănite trupele Corpului 1

Armată. Îl priveam cu dispreţ când căuta să justifice faptele nesăbuite ce le-a făcut… Vorbea, inconştient, de un ordin dat de germani şi primit de italieni, în care li se spunea să se retragă şi – *sauve qui peut*. De era mai inteligent, şi-ar fi dat seama că numai germanii nu puteau da un asemenea ordin, ei care, din contră, preconizau tot timpul ca nimeni să nu dea un pas înapoi. De-ar fi fost în căderea mea, pe dată l-aş fi dat în judecată pe acest şef de stat major.[15]

Situaţia fiind gravă, a venit pe front şi generalul Şteflea (şeful Marelui Cartier General). I-am pus chestiunea de încredere cum că eu am venit să iau comanda efectivă a unui corp de armată ce operează pe front şi că nu găsesc nici statul major al acestui corp în funcţiune, nici trupe de comandat. A venit apoi şi generalul Holidt; după ce s-a sfătuit cu generalul Şteflea, am fost chemat ca să mi se spună că prezenţa mea nu mai are niciun rost şi trebuie să mă întorc la vechea mea comandă.

Fiind atâta înghesuială de comandamente şi trupe în Verhne-Sovşnikov, hotărăsc să plecăm chiar în acea seară şi să mergem până la Mankov; unde e un centru permanent de informaţii, spre a ne odihni – şi a doua zi să ne continuăm drumul.

Mankov, **22 decembrie 1942**. Nici n-a trecut bine de miezul nopţii, când un ofiţer de la transmisiuni ne trezeşte şi ne face cunoscut că ruşii se plimbă în voie cu tancurile între Valea Kalitvo şi Doneţ şi au ajuns chiar la Ilinski, adică pe drumul ce voiam să-l luăm la înapoiere. Renunţăm la somn şi cerem legătura telefonică cu Armata, pentru a întreba dacă Corpul 4 de Armată este acolo unde l-am lăsat. Ni se răspunde că, imediat după plecarea noastră din Nijni Brohin, corpul de armată a primit ordin urgent să plece la Vodino, la vest de Doneţ, în zona ce o alesesem pentru iernatul cailor, care fuseseră deja instalaţi acolo.

Am plecat imediat, prin Morozovskaia, la Vorstadt, unde se putea trece Doneţul, întrucât drumul direct la Kamensk nu mai era sigur. Trecem Doneţul la ora 6 şi aici găsim cartierul Corpului 5 Armată, unde lăsăm pe colonelul Lupescu, spre a-şi

---

15 Colonelul Runceanu, fiind un protejat al generalului Şteflea, a fost scos de pe front şi numit comandant al Şcolii Militare de elevi. Iată cine era pus să facă educaţia viitorilor ofiţeri!

relua vechea funcţie. Trupele combatante ale Corpului 5 Armată primiseră ordin să execute un cap de pod la Vorstadt. Am plecat mai departe cu maiorul Niculescu la Kamensk, la eşalonul doi al Armatei, unde găsesc pe col. Eftimiu (subşef de stat major al Armatei); aflu că ceva trupe din Corpul 4 Armată au organizat un mic detaşament în vederea apărării capului de pod de la Kamensk şi că restul corpului se adună în jur de Vodino (la 30 km sud de Voroşilovgrad).

Către ora 9 am plecat spre Vodino, unde ajung la ora 15. Între timp, cei de la comandament aflaseră că mă voi întoarce, aşa că nu a fost o surpriză pentru ei când ne-am întâlnit. A fost o mulţumire generală că ne-am regăsit cu toţii. Cu puţină febră, mort de oboseală, am renunţat la mâncare pentru a mă culca imediat. Am făcut de prisos un drum extrem de lung, numai din cauza unor măsuri cu totul nejustificate luate de Marele Cartier General…

Vodino, 23 decembrie 1942. Sat mare şi confortabil, cu multe fabrici şi exploatări de cărbune, dar totul e o ruină, căci ruşii, în retragere, au distrus tot. De-a lungul uliţelor satului înaintează coloanele noastre, cu un aer trist şi resemnat. Nimic nu poate reda mai bine tristeţea decât peisajul de iarnă străbătut de aceste coloane în retragere…

Se pare că pe front este o situaţie cum nu se poate mai proastă; vin zvonuri că inamicul a ajuns până la Taţinskaia, ceea ce înseamnă că a tăiat retragerea Corpului 1 şi 2 Armată şi chiar a eşalonului unu al Armatei. Stăm fără nicio conducere. Am trimis la Kamensk pe maiorul Niculescu, pentru a se informa la eşalonul doi al Armatei. În orice caz, se pare că drumul spre Rostov este deschis inamicului. Mai pot oare îndrepta ceva germanii? Foarte tari în domeniul tactic, s-au arătat nepricepuţi în domeniul strategic, plătind scump acest fapt.

Am avut o bucurie, aceea de a revedea pe col. Creţulescu, fostul meu şef de stat major din campania anului trecut. Comandă acum Brigada 9 Infanterie şi este în trecere spre zona ce i-a fost fixată. L-am oprit la mine pentru 24 de ore, pentru a depăna împreună firul amintirilor. Am stat închişi în casă, nici la masă nu ne-am dus. După-amiază a venit şi sublocotenentul Rainu, din Batalionul Transmisiuni al Corpului 4 Armată, care este nepot soţiei mele şi soţiei colonelului Creţulescu, ele fiind

vere primare, aşa că am fost ca în familie, luând masa împreună în camera mea şi vorbind de cei lăsaţi acasă. Bucuria era şi mai mare, căci am primit cu toţii de acasă câte un pachet cu bunătăţi în vederea Crăciunului, precum şi scrisori. Sunt liniştit, pentru că soţia mea îmi scrie că totul este bine acasă. Am primit şi scrisori de la fiica mea, din Tiraspol, unde se găseşte ca infirmieră într-un spital. Pe deasupra, primesc şi două lăzi cu mere, pe care mi le-a trimis generalul Atanasiu, comandantul Corpului 3 Armată, rămas tot la Tiraspol.

Aşa că uşor se poate închipui buna dispoziţie de care sunt cuprins.

Vodino, 24 decembrie 1942. De dimineaţă, col. Creţulescu şi-a strâns bagajele şi a pornit către cantonamentul ce i s-a fixat.

Ajunul Crăciunului! Ninge frumos şi liniştit, e o vreme admirabilă. Ajunul Crăciunului copilăriei mele îmi revine clar în minte, cu pomul de Crăciun şi darurile lui; vremuri atât de frumoase… Am ieşit puţin în faţa casei, unde, întâlnind nişte copii, i-am adus în curte şi le-am dat bomboane şi pesmeţi; mă uitam la bucuria lor şi parcă era bucuria mea de altă dată.

S-a întors şi maiorul Niculescu de la Kamensk, dar lucru mare n-a aflat de situaţia frontului; se pare că nu este nicio îmbunătăţire până în prezent şi eşalonul unu al Armatei s-a retras cu vreo 30 km spre sud. Nu se cunoaşte în ce situaţie este Corpul 2 Armată. Am dat dispoziţiuni ca toate coloanele să-şi organizeze detaşamente de apărare şi să fie vigilente în cantonamente, fiindcă ne găsim într-o zonă industrială, ori ştiut este că aceşti minieri n-au aceleaşi sentimente faţă de noi ca ţăranii şi deci ar putea ataca cantonamentele prin surprindere.

Spre seară, un cor improvizat din soldaţii cartierului şi cei de la transmisiuni a venit să-mi ureze în seara de Crăciun. Le-am dat fiecăruia în dar câte trei mere şi două ţigări, căci atât puteam să le dau din sărăcia mea. M-a mişcat atenţia lor; sunt cu ochii pe mine ca şi cum aş fi mântuitorul lor în aceste vremuri grele…

Am dat dispoziţii ca, pe cât se poate, să dăm drumul în ţară la unii ostaşi, cu diferite însărcinări, unele chiar imaginare, şi cu consemnul ca odată ajunşi în ţară să nu se mai întoarcă, ci să rămână la părţile sedentare. Unora le-am imaginat boli de

care n-au suferit niciodată, numai ca să poată pleca. Natural că prin acest procedeu va pleca un număr restrâns, căci trebuie să păstrez o limită peste care nu se poate trece – din cauza cailor, căruţelor şi maşinilor, care cer un anumit personal, cât de redus.

Vodino, 25 decembrie 1942. Crăciunul!

— Cel mai trist din viaţa mea. Ordonanţa, intrând în cameră dimineaţa, îmi urează primul „La mulţi ani”. Am luat dispoziţii ca în toate cantonamentele să se strângă oamenii şi să se facă o slujbă religioasă, dându-se şi o hrană mai bună în această zi. Şi la popotă Crăciunul a adus o îmbunătăţire a menu-ului; am interzis orice manifestaţie de petrecere, care nu cadrează cu situaţia nenorocită în care ne aflăm.

După masă sunt iar singur în camera mea şi răsfoiesc ziarele cu data de 9 decembrie. Îmi atrage atenţia un articol de fond scris de Pamfil Şeicaru în *Curentul*, prin care preamăreşte pe generalul Constantinescu (comandantul Armatei a IV-a). Nimic de mirare, fiind prieteni şi din acelaşi sat. Dar cum vine această laudă, tocmai acum? Armata a IV-a a fost adusă în august şi, comandamentul nu a avut nicio întrebuinţare până în ultimele zile din noiembrie, când rămăşiţele trupelor ce luptau la sud de Stalingrad au fost puse sub comanda acestei armate. Generalul Constantinescu, plictisit de anonimatul ce domnea în jurul său, a trimis o telegramă direct Mareşalului, prin care spunea că trupele sale, după zece zile de lupte grele, au încheiat cel mai răsărit front românesc şi că sunt cu gândul la Mareşal. O telegramă în termeni linguşitori, dar al cărei tâlc era: vedeţi că sunt şi eu pe aici; oare n-ar fi momentul să mi se dea şi mie „Mihai Viteazul”? Într-adevăr, generalul Constantinescu a reuşit să iasă din anonimat, fiindcă toate ziarele i-au publicat telegrama cu caractere mari, iar *Curentul* îi consacră articolul de fond de care am pomenit. La ora actuală de ce nu mai revine generalul Constantinescu cu vreo telegramă? Fiindcă trupele sale sunt complet sfărâmate – şi inexistente. Nu telegramă de linguşire trebuia să trimită, ci telegramă de protest, în care să arate situaţia tragică în care ne-a vârât Mareşalul. Deşi cu câteva zile înainte de dezastru trimite faimoasa telegramă, n-a prevăzut acest dezastru; regretabil pentru un comandant de armată, care trebuie să vadă operaţiile înaintea sa.

În Curentul din 10 decembrie citesc cronica militară de

Ştefan Beceanu, intitulată „Mari succese în est şi Tunisia”. Nu ştiu ce-o fi în Tunisia, însă în est sunt înfrângeri, chiar ruşinoase, pentru germani, care se zbat fără a reuşi să facă faţă situaţiei.

Vodino, 27 decembrie 1942. Peste noapte a fost un ger cumplit; termometrul a înregistrat – 32°C. Noroc că s-au scurs coloanele noastre şi au intrat în cantonamente, unde oamenii, de bine de rău, se mai adăpostesc; dar bună parte din cai îndură frigul afară, doar cu o păturică în spate. De altfel mă aşteptam la acest ger, fiindcă broşura cu descrierea regiunii, ce ne-a fost împărţită de Marele Cartier General, ne-a prevenit că în jurul Voroşilovgradului se înregistrează cele mai scăzute temperaturi. Dacă Armata ne-ar fi deplasat cu 50 – 60 km mai spre sud, am fi scăpat de aceste geruri. Probabil că Armata n-a citit broşura.

Nici nu mai ştiu pe unde este Armata… Am trimis la Kamensk după benzină şi aprovizionări, însă n-au mai găsit pe nimeni, căci eşalonul doi a plecat fără să-şi lase adresa.

Trimitem cu teamă camioanele şi maşinile pe drumuri, fiindcă germanii ni le iau cu forţa, pe motiv că nouă nu ne mai trebuie. Astfel s-a întâmplat şi cu maşina Tatra, cea mai bună a cartierului, care transporta ţigările pentru ofiţeri şi trupă. Aşa ne tratează acum aliaţii noştri…

Pentru toată siguranţa, am împins spre Stalino impedimentele şi atelierele de reparaţiuni, mai ales că, din cercetările făcute, se pare că nu mai există vreo bază de reaprovizionare mai apropiată decât aceea de la Stalino. De aici şi până acolo sunt 160 km; destul de departe, pe o asemenea vreme.

Vodino, 31 decembrie 1942. Ultima zi a anului. Să încheiem bilanţul: Armata a III-a a avut un efectiv de 170.000 oameni şi 70.000 cai; azi are 35.000 oameni şi 20.000 cai.

Un bilanţ mai trist nu se poate. Aceste rămăşiţe ale Armatei rătăcesc de colo-colo şi nu se ia hotărârea logică de a fi transportate în ţară. Aud c-ar fi fost în zonă şi ministrul de război şi şeful Marelui Stat Major, dar nu s-au gândit să dea ochii cu noi, spre a fi puşi la curent. Se gândesc mereu la organizarea acestor rămăşiţe, deşi ele cuprind oameni de la servicii, căci combatanţii ori au murit, ori sunt prizonieri.

Aflăm în fine că eşalonul unu al Armatei s-a retras la Şahti,

de unde îmi trimite un ordin cum că din cele patru comandamente de corp de armată se vor organiza numai două (Corpul 2 şi 4 Armată), care în curând vor lua front pe Doneţul inferior, cu strânsuri din armata noastră şi germană. Am înaintat un raport la Armată prin care le fac cunoscut că înţeleg să comand dacă sunt pus în situaţia de-a avea în subordine mari unităţi dotate, cât de puţin, cu ce trebuie; însă nu înţeleg a comanda strânsuri, căci în caz de eşec se va arunca vina pe un comandament român pus într-o situaţie falsă. Pentru asemenea situaţii să se creeze detaşamente. Armata a III-a a primit această situaţie umilitoare pe Cir şi pare să fie gata să o primească şi pe Doneţ.

Aflăm şi câte ceva asupra frontului. Armata din Caucaz se retrage şi este pe Terek. Armata a VI-a germană (mareşal Paulus) şi ceva forţe române – în total 200.000 oameni şi 17 generali – încercuite între Don şi Volga. Încercările de despresurare n-au reuşit.

Sfârşit de an, zi de mare doliu. Armata română a suferit cel mai mare dezastru din istoria ei militară.

Bucureştiul petrece; Mihai Antonescu ţine cuvântări, iar Mareşalul face inspecţii pe la cantinele şcolare, dând directive cum să se prepare mâncarea. Aici, resturile armatei, lăsate în părăsire; din cauza gerului se găsesc soldaţi îngheţaţi.

Spre seară se aud plesnituri de bici şi urături; sunt oamenii de la transmisiuni, care au improvizat un pluguşor şi au plecat din casă în casă, spre a uita necazurile şi a-şi aduce aminte de ce a fost odată. Masa de seară am luat-o ca de obicei, având o mâncare mai bună şi ceva vin. M-am îngrijit ca şi trupa să mănânce mai bine, iar în ziua de Anul Nou fiecare să capete 400 grame de carne. La ora 21.30 am terminat masa, retrăgându-ne fiecare la casa lui; acesta ne-a fost Révellion-ul din acest an.[16]

Vodino, 3 ianuarie 1943. Protestul meu la Armată a avut efect. Mâine ar fi trebuit să începem deplasarea la Platovo, pentru a primi un sector de apărat pe Doneţ. Am primit azi anularea ordinului de deplasare, rămânând pe loc până la

---

16 Cu ocazia Anului Nou a venit şeful de stat major cu o delegaţie, să-mi prezinte felicitări şi să-mi înmâneze drept cadou un pergament cu semnăturile lor. Se va reproduce fotocopia pergamentului.

primirea altei destinaţii. Foarte grea ar fi fost deplasarea, deoarece brusc a urcat temperatura, s-a topit zăpada şi s-au desfundat drumurile.

Întrucât sunt câţiva ofiţeri ce pleacă în ţară, în concediu medical, ne-am hotărât să ne revizuim bagajele şi să trimitem tot ce nu ne este strict necesar, aceasta în scopul de-a uşura deplasările, fiindcă şi maşinile ni s-au împuţinat, fie pentru că ni le-au luat cu japca nemţii, fie pentru că s-au mai stricat. Mi-am scris şi corespondenţa particulară, pe care o voi trimite odată cu bagajele, căci pe poşta frontului nu se mai poate conta, fiind şi ea dezorganizată.

Au urmat apoi ordinele către unităţi că vor rămâne pe loc; cred că fiecare unitate este mulţumită că nu se mai deplasează, cât de prost i-ar fi cantonamentul. Pregătirea pentru deplasare e tot ce poate fi mai dezagreabil şi mai enervant, căci trebuie strâns totul cu chibzuială ca să încapă în lăzile de campanie, a căror capacitate este totdeauna mai mică decât lucrurile ce le ai; apoi, gândul plecării în necunoscut nu e tocmai plăcut.

4 ianuarie 1943. Către prânz, sunt în posesia unui ordin confidenţial personal prin care mi se face cunoscut că Corpul 4 Armată va lua direct sub comandă toate rămăşiţele Armatei a III-a, pe care le va strânge la sud de Stalino. Corpul 2 Armată rămâne singur pe front, cu adunăturile combatante din întreaga armată. Se desfiinţează comandamentele Corpului 1 şi 5 Armată, creându-se trei grupări, fiecare sub ordinele unui comandament de divizie, corespunzând celor trei corpuri de armată.

Asta înseamnă mai întâi o reorganizare, apoi o deplasare de 200 km. Deocamdată trebuie să vedem pe unde se găsesc toate elementele celorlalte corpuri de armată, pentru a le subordona. Organizarea marşului este destul de grea, din cauza diversităţii elementelor: maşini, trupe fără cadre, ateliere, coloane de căruţe, spitale, ambulanţe, brutării, cirezi de vite, turme de oi şi depozite de tot felul, precum şi masă mare de cai la mână. Trebuie organizată hrănirea pe timpul marşului, precum şi în zona cea nouă.

Ne-am şi pus pe lucru; ofiţerii din comandament au plecat pe dată să caute toate unităţile armatei, pentru a lua legătura şi transmite ordine.

5 ianuarie 1943. A venit un alt ordin, de deplasare către zona sud-Stalino. Tot Corpul 4 Armată are conducerea, dar nu se mai fac grupuri pe divizii, ci rămân în fiinţă comandamentele corpurilor de armată cu trupele şi serviciile lor. Mişcarea trebuie să înceapă la 7 ianuarie. Mă întreb de ce aşa grabă în deplasare *acum*, când trebuia într-adevăr să grăbim deplasarea, din contră primeam ordine să stăm pe loc. Pentru ca deplasarea să se facă în ordine, socotisem începerea ei la 10 ianuarie.

Aceste schimbări de ordine de la o zi la alta produc greutăţi. În afară de asta, ordinul Armatei are greşeli de tehnică de stat major. Pentru uşurarea marşului, trebuie păstrat acelaşi dispozitiv de la plecare până la sosirea în zonă. Ordinul Armatei prevede ca un corp de armată ce se găseşte acum la nord în zonă la sosire să fie în sudul zonei şi altul, azi în coadă, să ajungă în cap. Asta va produce încrucişări de coloane şi depăşiri care n-au niciun rost acum, când nu se merge într-o situaţie tactică.

Peste noapte a bătut vântul şi a îngheţat, lucru ce mă bu cură, fiindcă a dispărut noroiul, atât de nedorit în marşuri.

Krasno Luci, 6 ianuarie 1943. Deplasez comandamentul Corpului 4 Armată la Krasno Luci, pentru a fi în centrul trupelor puse sub comanda mea şi a le putea mai uşor supraveghea şi conduce plecarea. Krasno Luci este un târg foarte mare, cu clădiri frumoase, însă supraaglomerat de trupe germane, române şi italiene, care forfotesc în toate sensurile. De-abia la marginea târgului ne-am găsit şi noi un adăpost.

Spre seară s-a prezentat colonelul german Krammer, noul şef al Detaşamentului German de Legătură (D.V.K.), întrucât cel vechi – Col. Siechermann – a fost mutat la Corpul 2 Armată.

Cu col. Siechermann m-am împăcat foarte bine, fiind la locul lui şi foarte ataşat comandamentului nostru; ne-a fost de folos în toate împrejurările, fiindcă punea inimă la cererile noastre şi intervenea pentru satisfacerea lor. Colonelul Krammer vine de pe frontul din Grecia; de la prima vedere mi-a făcut impresia că e cam părpălatec, cam haplea. De la primele convorbiri ce-am angajat mi-am dat seama că este un fanatic hitlerist. Dacă i-am spus că situaţia Armatei a VI-a germane de la Stalingrad este gravă de tot, mi-a răspuns să nu am nicio

grijă, căci geniul lui Hitler va şti s-o despresoare... I-am răspuns că pentru a despresura această armată m-aş pricepe şi eu, fără să fiu geniu, însă mi-ar trebui trupe proaspete, care să atace în direcţia Stalingradului, or după toate probabilităţile germanii n-au asemenea rezerve în această parte a frontului.

Natural că acest colonel a rămas la ideea lui şi poate credea că ceva supranatural va interveni din partea lui Hitler, atât era de hipnotizat.

Ruşii văd că înaintează încet, dar merge vorba că înaintează mereu. Aud că Marele Cartier General pleacă definitiv la Bucureşti; de altfel, nu îşi au niciun rost, aşa că se grăbesc să ajungă cât mai repede acasă. Armata mi-a trecut mie comanda tuturor rămăşiţelor. N-aş zice nimic dacă ar pleca cu toţii şi m-ar lăsa singur, să mă descurc cum voi putea; dar n-au astâmpăr şi, din depărtarea unde s-au retras, se simt datori să mai dea câte un ordin, care complică în loc să ajute. Din cauza nehotărârii, fie a Marelui Cartier General, fie a Armatei, am pierdut două săptămâni pentru mişcare, azi putând fi aproape de Nipru. Poate să ne aducă mari neplăceri această întârziere – fie din cauza germanilor, fie din cauza vremii rele care poate să sosească. Apoi, s-ar putea ca o puternică ofensivă rusă spre vest – trebuie să fi simţit că suntem slabi! – să dea peste noi şi să pierdem şi aceste rămăşiţe, fiindcă deocamdată suntem în preajma frontului şi de-abia dacă reuşim să facem saltul acesta, la sud de Stalino, vom fi ceva mai în siguranţă. Ruşii ar putea să debarce pe Marea Neagră forţe în spatele nostru, pentru a ne tăia retragerea, de asemenea ar putea prăbuşi complet frontul italian, care de-abia se mai ţine, cu toate proptelele germane.

Aştept cu mare înfrigurare să văd că marşul proiectat se termină cu bine şi, cum mă deştept dimineaţa, cea dintâi grijă este să mă interesez de starea atmosferică. Zăpada prea mare, viscolul, gerul ne-ar stânjeni grozav. Mi-ar trebui vreo zece zile de vreme bună, însă să nu fie senin, căci ar fi bucluc cu aviaţia inamică, ce-ar avea o pradă uşoară în aceste coloane fără nicio apărare. Pentru moment, începutul pare favorabil. Sper să soluţionez bine şi chestiunea aprovizionărilor pe timpul acestei deplasări. În orice caz, am ordonat etape de marş foarte scurte, intrarea în cantonamente devreme şi pe lumină, pentru a nu obosi nici oamenii, nici animalele.

Primesc o telegramă de felicitare de la Mihai Antonescu de

Anul Nou; mă întreb pentru ce, întrucât nu avem nicio legătură. Aflu însă că a dat asemenea telegrame tuturor comandanţilor de pe front, până la regimente, aşa că nici nu mă deranjez să răspund pentru a mulţumi. Adevărată vorba românului: satul arde şi baba se piaptănă. Telegrame de felicitări – atât ne mai lipsea!

7 ianuarie 1943. Vom sta câteva zile în Krasno Luci, până se vor scurge coloanele pe aici, către noua zonă.

Prima zi de marş. Coloanele Corpului 1 şi 5 Armată s-au pus în mişcare. Trimit ofiţeri de-a lungul itinerariilor, pentru a supraveghea ordinea. Vreme bună, început bun. Peste noapte, Armata a botezat cartierul Corpului 4 Armată „Grupul de corpuri de armate”. Zâmbesc la această titulatură pretenţioasă, cred că era mai nimerit „Grupul rămăşiţelor Armatei a III-a”… Mă uit cu plăcere cum toţi ofiţerii din comandamentul meu aleargă de colo-colo, pentru a ajuta ca marşul să fie cât mai puţin obositor pentru trupe şi ele să fie aprovizionate cât mai satisfăcător.

Am terminat de citit lucrarea *Războiul petrolului* de Anton Zisehka, în care se vede cât colo că germanii au contat pe petrolul nostru când au dezlănţuit războiul, fără a ne lua consimţământul, ca şi cum ar fi fost proprietatea lor. Ce vor să ştie statele mari de suzeranitatea statelor mici…

8 ianuarie 1943. Timpul se menţine bun. A încetat ninsoarea, şi vântul care trage uşor nu prezintă pericol de înzăpezire. A plecat în zona de sosire detaşamentul precursor, să pregătească staţionarea şi aprovizionarea; el trebuie să ia numaidecât legătura cu organele de exploatare din zonă, pentru a ne fixa punctele de distribuţie. Staţionarea fiind între Stalino şi Mariupol – două centre mari de aprovizionare – cred că vom fi îndestulaţi. Mă îngrijorează furajele pentru cai, căci am 20.000 de cai, care consumă mari cantităţi. Cartierul Armatei a III-a se pare că se va muta la Zaporojie, pe Nipru.

9 ianuarie 1943. Bună şi această zi; puţină ceaţă, fără vânt. S-a pus azi în mişcare şi Corpul 2 Armată. Au luat fiinţă depozitele de-a lungul drumurilor, ceea ce mă face să fiu liniştit că trupele nu vor suferi. A venit şi poşta. Deşi scrisorile şi ziarele au o dată veche, este totuşi o plăcere a le citi şi comenta.

Col. Creţulescu (fostul meu şef de stat major) s-a oprit în trecere să mă vadă. Aud că şi rămăşiţele Armatei a IV-a sunt în marş spre înapoi şi vor veni alături de noi; sunt dornic a vedea pe camarazii supravieţuitori din această armată. Ies şi eu pe drumuri, să văd coloanele în marş. Merg cu toţii în ordine şi cu resemnare, minaţi de speranţa că odată şi odată tot vor ajunge acasă. Mi s-a prezentat şi colonelul Munteanu – comandantul Diviziei 7 Cavalerie –, care a primit ordin să se pună sub comanda mea; nici din unitatea lui n-a mai rămas mare lucru.

10 ianuarie 1943. Se simte mişcare din ce în ce mai puţină, căci trupele au trecut de Krasno Luci. Azi, pentru cele mai multe unităţi este zi de repaus. Ziua e bună; s-a înseninat şi chiar a apărut soarele pentru puţin timp. Din cauza Armatei a IV-a mi se modifică zona finală de staţionare puţin mai la nord, spre a face loc şi acesteia în preajma noastră.

Răsfoiesc ziarele de la 15 decembrie la 1 ianuarie; aceleaşi pretinse victorii ale germanilor şi ale noastre. Am putut controla un comunicat german, care spunea că în ziua cutare au distrus 257 care de luptă, când în realitate au fost distruse şapte (patru de germani şi trei de Divizia 7 Cavalerie română). De aici se vede ce crezare trebuie dată comunicatelor germane…

11 ianuarie 1943. Atât ne-a fost cu vremea bună, căci azi-noapte a început un vânt puternic dinspre nord, care a scoborât brusc temperatura. Geamurile sunt îngheţate complet. Drumurile sigur vor fi întroienite – şi atunci cum se vor mişca maşinile cu aprovizionări? De asemenea, şi oamenii, şi caii vor îndura mari suferinţe. Mi-e teamă să nu pierdem caii, care nu găsesc adăposturi; ce pagubă pe ţară, care se va resimţi mulţi ani, întrucât stocul de cai se reface greu.

În ziarul de la 1 ianuarie citesc Ordinul de zi al Mareşalului către armată. Mă întreb – către care armată? Mai există ea oare? Armata română este astăzi o parte în Siberia, ca prizonieri, o altă parte înmormântată pe Don şi mai există nişte rămăşiţe ce mă străduiesc să le scap de la o pieire sigură prin stepele Rusiei…

14 ianuarie 1943. Întrucât coloanele noastre au început a ajunge cu capul în zona hotărâtă, plecăm cu cartierul la

Volnovaka, viitorul nostru loc de staţionare. Drumul este bun, acoperit uşor de o zăpadă bătătorită de circulaţia intensă.

Pe la 10 ajungem în Stalino. Acolo, cu patru luni în urmă, am debarcat venind din ţară. Ce deosebire între atunci şi acum… Venisem cu o armată mândră şi acum mă reîntorc cu nişte rămăşiţe. Pe la 12 ajungem la Volnovaka, unde începem să ne instalăm, căci se pare că vom sta aici timp mai îndelungat.

Volnovaka, 15 ianuarie 1943. Tare frig. Soseşte generalul Arbore (şeful de stat major al Armatei), care ne informează că toate aceste resturi, sub comanda Corpului 4 Armată, vor continua pe jos drumul spre ţară. Deşi am ajuns la o cale ferată care era legată direct cu ţara noastră, suntem siliţi a merge pe jos, pe o astfel de iarnă. S-au găsit 1.000 de trenuri ca să ne ducă pe front, şi acum nu se găsesc 200 de trenuri ca să ducă în ţară aceste resturi. Faţă de această nouă hotărâre, am început pregătirea marşului până la Nipru (220 km); când voi ajunge acolo, voi vedea ce e de făcut.

Am cerut ca cel puţin să ni se dea câteva trenuri pentru a evacua parte din depozitele şi maşinile ce s-au stricat – în vederea uşurării marşului. Cred că această cerere îmi va fi aprobată. Am cerut de asemenea să nu mi se pună nicio prescripţie asupra duratei marşului, fiindcă intenţia mea este de a menaja forţele oamenilor şi cailor, şi deci de a executa marşul numai când timpul este favorabil, chiar dacă ar fi să ajung în ţară tocmai în vară. Avem o distanţă mare de străbătut; contez pe efortul oamenilor, care ştiu precis acum că se întorc în ţară.

Foarte trist că nu ni se pun trenuri la dispoziţie; fiindcă am ajuns nişte epave, nimeni nu ne mai dă vreo importanţă, nu interesează pe nimeni dacă vor pieri mulţi în acest marş. În fine, acesta ne-a fost destinul, iar eu, care am răspunderea acestui trist convoi, îmi voi pune toată priceperea şi energia pentru a duce la capăt cât mai bine însărcinarea primită. Natural că, în aceste momente, îmi vin în minte două retrageri celebre din istorie: aceea a lui Napoleon din Rusia, în 1812, şi aceea a lui Xenofon, cu cei 10.000 de greci. Păcat că nu am talentul lui Xenofon, să scriu a doua *Anabasis*.

16 ianuarie 1943. Ger cumplit. Trage un vânt dinspre nord de-ţi taie respiraţia. Crengile îngheţate par nişte beţe de

sticlă, ce se lovesc unele de altele producând sunetele unui adevărat „Carillon[17]”. Viscolul a întroienit dramurile. Şeful de stat major (Col. Verdeş) trebuia să se ducă la Stalino, unde era convocat la o întrunire; a plecat dis-de-dimineaţă, însă s-a înapoiat, neputând să-şi croiască drum prin troienele de zăpadă ce-au blocat drumul.

Nici în camere nu reuşim a face o temperatură plăcută, de aceea stăm în casă cu mantalele pe noi şi cu căciulile în cap.

17 ianuarie 1943. A viscolit toată noaptea, drumurile sunt complet troienite. Trupele au intrat în zona de staţionare, dar nu pot trimite maşinile la centrele de distribuţie, care de fapt sunt foarte aproape de cantonamente, aşa că am fost siliţi două zile să mâncăm numai grâu fiert. Autorităţile germane ne-au redus raţia la categoria a III-a, adică la raţia destinată trupelor de etape. Nu pot zice nimic de această dispoziţie, fiindcă şi-o aplică şi lor foarte riguros.

Studiez acum deplasarea până la trecerea Niprului. Aş vrea să merg pe trei coloane, ca marşul să se execute mai uşor. Nu găsesc trei itinerarii convenabile, apoi, chiar dacă aş găsi, întreţinerea lor contra viscolului este mai grea, de aceea m-am hotărât pentru două itinerarii. Un itinerar este de-a lungul căii ferate Volnovaka – Zaporojie, pentru Corpul 5 şi Corpul 2 Armată, şi altul mai la sud, pentru Corpul 1 şi Corpul 4 Armată. Acesta din urmă este şi mai lung, şi mai prost. Iau hotărârea a utiliza un singur itinerar totuşi – cel mai bun –, al căii ferate. Este adevărat că mişcarea pe un singur itinerar este mai complicată, dar, întrucât am o singură trecere peste Nipru, nu-mi foloseşte la nimic sosirea cu toate corpurile de armată deodată la Nipra. Şi trecerea peste Nipru va fi destul de complicată, fiindcă nu am pod şi trebuie să trec pe gheaţă acest fluviu, luând din vreme toate precauţiile. Sunt informat că până la sfârşitul lui februarie Niprul este îngheţat. Deci trebuie ca până la această dată să fiu trecut cu totul la vest de fluviu.

Faţă de hotărârea de a merge pe jos până în ţară, am trimis cu trenul pe col. Verdeş la Stalino să expună

---

17 literal, *lat. med.* quadrilo, „grup de patru” - instrument muzical de origine flamandă (sec. 15), constituit dintr-un ansamblu de clopote, acordate diatonic sau cromatic, plasate în turnul catedralelor și acționate fie cu ajutorul unei claviaturi, fie printr-un mecanism de ceasornic.

comandamentului german şi Armatei a III-a următorul proiect: întrucât, după toate socotelile, de-abia dacă voi ajunge la finele lui aprilie la Nistru, acolo trebuie să mi se pună trenuri la dispoziţie, fiindcă nu mai pot continua marşul în bloc, ci trebuie să fac defluirea către diversele garnizoane din ţară. Marşul durând aşa de mult, este mai judicios şi mai economicos şi mai uman a-l executa numai până trec Niprul, de unde, dacă mi s-ar pune la dispoziţie numai un tren pe zi, aş putea transporta cu acest tren, până la finele lui aprilie, şi maşinile de care dispun şi toate aceste rămăşiţe. Cu această măsură aş putea evita marşul pe viscole între Nipru şi Bug, apoi, prin noroi, între Bug şi Nistru. Executând marşul numai pe jos, voi pierde majoritatea cailor şi implicit a căruţelor, apoi aprovizionarea va fi foarte grea, mutându-ne zilnic din loc în loc. Cirezile de vite şi turmele de oi vor trebui sacrificate, căci nu vor putea străbate atâta cale.

Câteva doamne de la Crucea Roşie, zgribulite de frig, au sosit să înfiinţeze o cantină în gara Volnovaka, căci pe aici trec permisionarii din Caucaz şi Crimeea.

18 ianuarie 1943. Viscolul a continuat cu mai mare furie şi nu sunt semne să înceteze. Niciun vehicul nu se poate mişca pentru a aduce aprovizionări de la depozite. Peste această nenorocire, se adaugă faptul că sosesc pe capul nostru zilnic oameni ce se-ntorc din concediu şi care trebuie să se ducă la unităţile lor din Stalingrad şi Caucaz. Nu putem să-i lăsăm să meargă mai departe, căci nu cunoaştem situaţia acelor unităţi. Nu înţeleg de ce n-au fost opriţi în ţară până la limpezirea situaţiei. Acum vin şi aceştia, şi noi trebuie să avem grijă şi de mâncarea lor…

19 ianuarie 1943. A stat viscolul. Trebuie începută o muncă grea de desfundare a drumurilor, spre a ne deschide calea spre vest şi a putea aproviziona trupele.

Colonelul Verdeş a venit de la Stalino cu instrucţiuni în vederea deplasării. Nu s-a admis propunerea de a-mi pune un tren zilnic la dispoziţie pentru că germanii trebuie să care tot ce-au adunat de prin Rusia. Mi s-au acordat însă câteva trenuri pentru a transporta materiale, caii slabi şi maşinile stricate; este o uşurare ce mi se face. Se dispune să plece cu trenul comandamentele Corpului 1 şi 5 Armată şi să se formeze trei

comandamente de divizii. Generalul Trestioreanu comandă coloanele Corpului 1 şi 4 Armată, plus Divizia 7 Infanterie. Generalul Stavrescu Gh. comandă coloanele Corpului 2 Armată şi Divizia 14. Generalul Ionescu-Sinaia comandă coloanele Corpului 5 Armată (Diviziile 5, 6, 13). Am început pregătirea marşului până la Nipru şi trecerea acestui fluviu.

Radio Moscova şi Londra comunică ştiri alarmante; probabil că aşa este, fiindcă dau nume de localităţi recucerite de ruşi, ce se pot uşor controla dacă au fost reluate sau nu. În acest timp, radio Berlin dă ştiri foarte vagi, iar radio Bucureşti ştiri chiar caraghioase: că prizonierii ruşi declară că duc lipsă de zahăr şi tutun, ca şi cum noi, de la 1 decembrie, am mai fi primit aşa ceva! Faţă de situaţia grea, apreciez că germanii ar trebui să se decidă la o retragere strategică înapoia Niprului, pentru a-şi scurta frontul, şi acolo să se fortifice. Ei nu cunosc această subtilitate în arta militară.

Trebuie să ne grăbim plecarea din această zonă, căci de vom întârzia vor da peste noi serviciile trupelor de pe front, *i* care se retrag mereu, şi atunci se va produce mare înghesuială.

Volnovaka, 22 ianuarie 1943. Cum am puţin timp liber, dau fuga în gară, care este în vecinătatea comandamentului, îmi place să văd forfoteala din gară la o întretăiere de căi fej rate, să privesc trenurile care trec în sus şi în jos şi să aud fluieratul strident al locomotivelor, care altă dată îmi displăcea, dar care acum îmi dă senzaţia că nu mă mai găsesc într-un pustiu, cum mă simţeam în cotul Donului. Mă uit la aceste şine, care ştiu că se prelungesc până la mine în ţară, şi parcă prin ele mă simt legat de pământul românesc. De s-ar putea, aş pleca pe jos, pe lângă şine, ca să ajung în România.

Ne soseşte poşta, care după cartare ne umple sufletul de jale când vedem corespondenţa camarazilor dispăruţi pe front... Răsfoiesc ziarele şi văd la Bucureşti mari serbări de Anul Nou, de Bobotează, de ziua Mareşalului (Sf. Ion); apoi, discursuri peste discursuri. Şi presa noastră trebuie făcută responsabilă de dezastrul ţării, fiindcă s-a complăcut în a ascunde adevărul, a nu ţine seama de opinia publică şi a preamări pe Mareşal. Văd că au fost înaintaţi excepţional generalul Dumitrache şi col. Cornea, care comandă câte o divizie în Caucaz. Mă bucur, fiindcă ambii s-au purtat brav în război şi totdeauna i-am

apreciat ca elemente de valoare, chiar înainte de război; nu m-am înşelat în aprecieri.

Pregătirea plecării merge greu, întrucât nu capăt de la germani cele necesare pentru crearea de depozite pe drum; după convenţia pe care Marele Stat Major a făcut-o cu ei, toate chestiunile de aprovizionare şi transport au fost preluate de germani.

23 ianuarie 1943. De-abia acum încep şi ofiţerii germani – ataşaţi pe lângă comandamentele noastre – să-şi dea seama de gravitatea situaţiei. Până acum toţi erau veseli, cu o poftă de mâncare bună şi poftă de băutură şi mai bună. Aseară i-am văzut opăriţi de tot când au aflat că Grupul de Armate s-a retras de la Rostov la Taganrog. Tot spaţiul câştigat în vara anului trecut cu mari sacrificii este pe punctul de a fi pierdut complet.

Oare Mareşalul ascultă radio Londra, care spune: „actualmente, în Siberia este mai multă armată românească decât în România" – aluzie la numărul mare de prizonieri deportaţi acolo? Radio Moscova spune: „Ţiganii Mareşalului Antonescu au terminat războiul, au ridicat coviltirele la căruţe şi au pornit spre ţara lor". Dacă Mareşalul nu a auzit, generalul Şteflea le-a auzit sigur.

Nu avem benzină deloc, cerşim prin toate părţile dar fără rezultat; armata unei ţări cu atâta benzină ca România stă înţepenită şi nu se poate mişca; multe anomalii se mai întâmplă şi în lumea asta… Ar trebui, cei din Bucureşti, să mai lase serbările şi discursurile şi să se ocupe de aceşti nenorociţi care nu cer decât să se înapoieze în ţară, deşi ar avea tot dreptul să tragă la răspundere pe cei ce i-au adus în acest hal; răzbunarea lor ar fi legitimă. Lucrările pregătitoare în vederea deplasării sunt gata, însă ele trebuie aprobate de Armată, care este la 200 km înapoi, şi nu pot comunica cu ea fiindcă din cauza zăpezii sunt suspendate trenurile, iar cu maşina nu este chip a merge până la Zaporojie. Stăm şi pierdem timp preţios.

24 ianuarie 1943. Primesc o scrisoare din partea comandantului Armatei a III-a (generalul Dumitrescu), care se încheie cu următoarele două fraze: *„În privinţa destinaţiei noastre, este pe cale a se lua o nouă hotărâre, care nu va face plăcere nimănui.*

Vom lupta din toate puterile pentru a o anihila”. Enigmatice aceste rânduri, dar înţeleg totuşi că s-a pus iar în discuţie plecarea noastră în ţară. Nu mă miră, este de aşteptat ca germanii, care sunt la limita puterilor, să se agaţe chiar şi de aceste nenorocite de rămăşiţe, spre a le vârî în luptă până la distrugerea totală. Pentru a lămuri situaţia şi a şti dacă mai fac pregătiri în vederea deplasării spre vest, am trimis la Armată pe şeful de stat major şi şeful Biroului Operaţii, spre a se informa precis asupra hotărâri luate.

Colonelul Krammer (şeful D. V.K.) îmi comunică veşti mai bune de pe frontul de sud. S-a reocupat Kamensk, iar Corpul 2 Armată român are postul de comandă la Şahti, ceea ce înseamnă că inamicul este ţinut la est de Doneţ. I-am răspuns: *Şi muribunzii au câteodată reveniri înainte de a sucomba*. Până nu vom vedea realizat un front serios, să nu facem pronosticuri. Se pare totuşi că inamicul a slăbit atacul aici, în sud, în schimb atacă puternic în regiunea Voronej, unde a realizat o înaintare simţitoare. Radio Moscova şi Londra anunţă că în ofensiva de la Voronej au fost nimicite nouă divizii ungare, patru divizii italiene şi patru divizii germane; cred cifrele exagerate, mai ales că ungurii, după câte ştiu, au fost mai deştepţi ca noi şi n-au trimis aşa multe forţe pe frontul rusesc. Ei îşi păstrează armata ca să se răfuiască cu noi mai târziu, când noi nu vom mai avea armată deloc.

După masa de seară, vrând a face agurida miere, regretând răspunsul meu prea tranşant când omul venise să-mi comunice că situaţia e mai bună pe front, am invitat la mine în cameră pe colonelul Krammer, pe motivul că am o sticlă bună de cognac pe care vreau s-o încep în tovărăşia lui. Am stat mult de vorbă şi, îndemnându-i la băutură, i-am spus multe adevăruri pe care le-a primit de data asta cu multă bunăvoinţă, fie datorită atmosferei camarivăreşti în care ne găseam, fie a paharelor de cognac. Între altele, i-am spus că Germania a intrat într-un greu impas şi, dacă nu va lua o hotărâre eroică, nu va scăpa cu faţa curată. Germania a greşit şi de data aceasta ca şi în războiul trecut; a crezut că va câştiga numai cu armata, neglijând pregătirea politică, fapt prin care şi-a atras atâţia duşmani. O primă greşeală: dacă intenţiona să facă război cu Rusia, nu trebuia să înceapă prin a distruge pe cel mai preţios aliat – Polonia – ce l-ar fi avut în această întreprindere.

Chestiunea culoarului Danzigului nu trebuia să devină un motiv de război, ci un aranjament ca Polonia să-l cedeze de bunăvoie, în schimbul teritoriilor ce-ar fi luat de la Rusia spre est, în caz de victorie. Polonia ar fi intervenit aşadar alături de Germania cu 50 divizii bune şi 2.000 avioane, în plus cu baze bune de plecare la atac contra Rusiei, şi astfel războiul contra Rusiei s-ar fi putut câştiga. După înşiruirea a multe greşeli politice şi strategice făcute de germani, i-am spus: recunosc calităţile dumneavoastră de buni organizatori, recunosc că aveţi soldaţii cei mai buni din lume, ar trebui însă să vă luaţi un englez ca să vă înveţe ceva politică şi un francez sau chiar un rus ca să vă înveţe şi ceva strategie; şi numai atunci veţi fi de neînvins. Colonelul Krammer a primit observaţiile mele cu destulă atenţie şi cred că-n mare parte mi-a dat dreptate, deşi mândria lui de german nu voia să capituleze aşa uşor în faţa mea. Ne-am despărţit, în orice caz, fără vreo umbră de neînţelegere între noi.

26 ianuarie 1943. S-a înapoiat şeful de stat major de la Armată şi m-a lămurit. Grupul de Armate german a hotărât ca Armata a III-a română să intre în Crimeea, iar Armata a IV-a pe litoral, cu misiuni de supraveghere a coastelor Mării Negre. Probabil că la acest ordin se refereau frazele generalului Dumitrescu din scrisoarea amintită. Germanii nu vor să înţeleagă deloc că rămăşiţele noastre nu mai sunt în stare să lupte şi că, de fapt, ce ne-a mai rămas nu sunt combatanţi – pe aceştia i-am pierdut pe front – ci oameni de la coloane şi servicii, ceva mai în vârstă şi fără o instrucţie completă de luptători. Tot şeful de stat major îmi spune că generalul Dumitrescu s-a opus să mai fim întrebuinţaţi operativ şi că a intervenit energic spre a fi duşi în ţară.

Pentru cai nu primim decât paie, aşa că din cauza mizeriei fiziologice şi a vremii aspre ne-au murit, de când am plecat, din regiunea Vodino şi până acum, 2.000 de cai. Nu ştiu cu ce vom mai ajunge în ţară.

28 ianuarie 1943. Am primit revista *Cetatea Moldovei*, numărul pe luna ianuarie. Această revistă apare la Iaşi sub direcţia profesorului Gh. Cuza, fiul faimosului luptător antisemit A.C. Cuza. Revista îşi păstrează ideologia nazistă, căci directorul

ei este un germanofil înfocat. Din când în când mai cuprinde şi câte un articol de tămâiere la adresa Mareşalului. M-a revoltat însă articolul intitulat „Un act de dreptate istorică” scris de Gh. Ungureanu.

În anul 1933, prin decret, Regele Carol al II-lea a botezat universitatea din Iaşi „Academia Mihăileană”, după numele ce-l avusese la înfiinţarea ei, căci atunci când s-a reorganizat, pe timpul lui Cuza-Vodă, a dispărut această denumire. Când Regele Carol i-a dat din nou titlul de „Academia Mihăileană”, această universitate din anul 1860 nu mai avea nicio titulatură. Acum, s-au trezit moldovenii să ceară ca universitatea lor să poarte numele de Cuza-Vodă, găsindu-i subit dragostea de domnitorul de care până atunci nici n-au vrut să ştie. Pe această temă am făcut o scrisoare profesorului Gh. Cuza, în care i-am spus că articolul din revista sa este tendenţios, că Regele Carol n-a uzurpat drepturile lui Vodă Cuza, întrucât universitatea n-avea nicio titulatură. Mai mult încă, Regele a socotit bine când i-a zis Academia Mihăileană, fiindcă de fapt era continuarea acesteia, deşi în 1860, sub Vodă Cuza, i s-au adus unele completări cerute de timpurile moderne. Timp de 70 de ani nici unui moldovean nu i-a venit în minte s-o numească Universitatea Cuza-Vodă; nici la jubileul de 50 de ani al universităţii nu s-a gândit nimeni să-i adauge acest nume şi nici când s-a dat Regimentului 7 Roşiori din Iaşi numele de Cuza-Vodă nu i-a venit în gândire unui moldovean să ceară acelaşi lucru şi pentru universitate. De fapt, Moldova a fost cea dintâi care a uitat pe Cuza-Vodă, deşi trebuia să fie cea din urmă; afară de Iaşi, nu mai găseşti în toată Moldova o statuie a lui Cuza şi niciuna din principalele străzi ale oraşelor moldoveneşti nu poartă numele lui Vodă Cuza.

Foarte curios este faptul că în Oltenia s-a păstrat mai mult ca în orice parte a ţării cultul pentru Cuza-Vodă, datorită reformei ce acest domnitor a făcut-o, împroprietărind ţăranii. Fotografia lui Cuza e foarte răspândită în casele ţărăneşti. Un fapt foarte interesant este că, după abdicarea lui Cuza, mehedinţenii i-au pus din oficiu candidatura la deputăţie şi l-au ales, însă fostul domnitor, care se retrăsese în Germania, a mulţumit şi nu a revenit în ţară, pentru a nu complica situaţia politică.

Cum vedem, i-a apucat aşa, deodată, pe ieşeni dragostea

de Vodă Cuza. Realitatea este alta: la bază stă oportunismul; vor să facă pe placul actualului regim, care critică tot ce a făcut Regele Carol al II-lea.

Dacă nu-i venea Regelui Carol al II-lea ideea de a-i da numele de Academia Mihăileană, sunt sigur că şi până astăzi ar fi stat fără numele lui Vodă Cuza. De altfel, din cauza acestor oportunişti şi tendinţei germanofile, revista *Cetatea Moldovei* este slabă în genere.

29 ianuarie 1943. Soseşte un ordin prin care suntem liberi a executa marşul spre vest. Lucrările pregătitoare sunt gata şi chiar trecerea peste Nipru pe gheaţă, în dreptul localităţii Nikopol, este amenajată. Coloanele aşteaptă doar ordinul de plecare spre a se pune în marş. Aş dori ca la 3 februarie, cel mai târziu, totul să fie pus în marş, pentru a trece Niprul înainte de a începe dezgheţul.

30 ianuarie 1943. Numai muzică şi discursuri la posturile. de radio germane, căci se împlinesc zece ani de la nu ştiu ce eveniment al naţional-socialismului. De la germani, probabil, ne-am molipsit şi noi cu atâtea discursuri.

La Stalingrad Armata a VI-a germană şi trupele române (Divizia 1 Cavalerie şi Divizia 20 Infanterie) îşi trăiesc ultimele clipe. Prin urmare, Führerul Hitler n-a făcut minunea de a-i despresura, cum credea colonelul Krammer; dacă nu este în stare să despresoare trupele de aici, care sunt în majoritate germane, cum era să-şi bată capul să le despresoare pe cele de pe Don, unde erau numai trupe române!

Volnovaka, 31 ianuarie 1943. Mi-a venit ordin de la Marele Cartier General de la Bucureşti să stau pe loc şi să nu mai plec spre vest. Nu mai înţeleg nimic cu atâtea schimbări de dispoziţii, de la o zi la alta; îţi vine să-ţi iei lumea-n cap! Soseşte şi generalul Arbore (şeful statului major al Armatei a III-a) la Volnovaka, însă el nu ştie de această revocare a ordinului de deplasare. Bănuieşte că s-a întâmplat ceva serios la Bucureşti, de vreme ce au fost chemaţi urgent ambii comandanţi de armate, care au şi plecat cu avionul, fără a şti pentru ce sunt chemaţi.

La Stalingrad sunt pe punctul de a pieri 22 divizii germane

şi două române. Dacă germanii ordonau o retragere la timp, azi ne-am fi găsit pe Cir cu 200.000 germani şi 100.000 români şi am fi putut rezista. Azi, totul este pierdut din cauza tacticii de rezistenţă la încercuire imaginate de Führer. Desigur că armata rusă, rămasă liberă prin nimicirea forţelor de la Stalingrad, va produce o criză şi mai mare în altă parte a frontului.

Avioane ruse au venit şi-au bombardat gara din Volnovaka; stricăciuni neînsemnate, iar pierderile – un mort şi doi răniţi.

Pologhi, 3 februarie 1943. Întrucât postul de comandă al Corpului 4 Armată a rămas prea înapoi faţă de zona unde sunt adunate unităţile şi legătura cu Armata la Zaporojie este grea, am hotărât să mă stabilesc la Pologhi, în faţa zonei de staţionare. Plecăm dis-de-dimineaţă, pe o vreme cu soare, parcă ar fi început de primăvară. Cadavre de cai de-a lungul drumului, pe unde au trecut trupele noastre. În Pologhi, spre surprinderea mea, găsesc foarte mulţi soldaţi germani, umblând forfota de colo-colo; majoritatea sunt fugiţi de la unităţile ce s-au retras din Caucaz şi acum comandamentul german caută să-i adune.

Seara ascult la radio salutul Führerului către Armata a VI-a germană, care a capitulat la Stalingrad. Menţionează că au fost acolo şi două divizii române şi un regiment slovac. Cu câteva zile înainte, Goebbels parcă spunea că nu există în dicţionarul german cuvântul *capitulare*. S-a terminat şi episodul Stalingradului; un mareşal şi numeroşi generali făcuţi prizonieri: ruşii pot fi mândri de o asemenea captură. Şi toate aceste nenorociri deoarece Hitler se crede mare strateg. Cuvântarea lui Hitler se termina aşa: „S-au sacrificat ei pentru a ne salva pe noi”. Slabă consolare pentru cei sacrificaţi – şi apoi să vedem întrucât acest sacrificiu va aduce salvarea. Eu cred că erau mai de folos dacă se retrăgeau şi opuneau o rezistenţă în altă parte.

Şeful de stat major (Col. Verdeş) este chemat din nou la Zaporojie, pentru a i se comunica că trebuie să ne deplasăm urgent spre vest. De data asta ordinul pare să fie serios, întrucât chiar germanii cer acum plecarea noastră spre a libera zona – pentru a o găsi liberă în cazul când vor fi siliţi să se retragă.

Zaporojie, 5 februarie 1943. Am pus trupele în mişcare către Nipru. Primesc ordinul de a mă prezenta la Zaporojie, unde

va sosi cu avionul de la Bucureşti comandantul Armatei a III-a şi ministrul de război, care vrea să mă vadă ca să-mi dea o însărcinare specială. Am sosit în Zaporojie la ora 11, iar avionul de la Bucureşti a venit la ora 13 numai cu comandantul Armatei a III-a, deoarece ministrul s-a dus mai întâi la Mariupol; urmează deci să stau aici să-l aştept. Comandantul Armatei a III-a îmi comunică că generalul Constantinescu a fost destituit de la comanda Armatei a IV-a şi în locul lui am fost numit eu. Cu data de azi apare Decretul Regal de numire. Nicio bucurie; regret plecarea de la Corpul 4 Armată, deşi sunt înălţat în cea mai mare comandă ce o avem în armată.

Reuşesc a vorbi cu Bucureştiul la telefon, unde chem pe soţia mea; este prima convorbire de când am plecat din ţară, din care cauză abia pot vorbi de emoţie. Acasă, totul bine.

Comandant al Armatei a IV-a

Zaporojie, 6 februarie 1943. Am petrecut o noapte bună, fiind cartiruit la un hotel din oraşul vechi, unde am avut o cameră caldă. M-am sculat odihnit, într-o temperatură de 18°C, lucru ce nu mi s-a mai întâmplat, căci pe unde m-am perindat dimineaţa aveam între 10° şi 13°. Neavând ce face, am stat în pat, lenevind. De altfel nici afară nu e prea frig. M-am plimbat apoi pe stradă, spre a-mi da seama de acest oraş, care e foarte întins. M-a impresionat şi aici, ca peste tot, numărul mare de soldaţi germani, când ştiu bine că frontul duce lipsă. Nu am nimic de citit, fiindcă am venit fără bagaje, aşa încât timpul îmi trece greu.

8 februarie 1943. Marşul trupelor continuă către Nipru în bune condiţiuni, vremea fiind favorabilă. În acelaşi timp, la Zaporojie mi s-au pus la dispoziţie ceva vagoane pentru expedierea în ţară a materialelor de prisos.

Pe front, situaţie proastă; deşi ar fi un corectiv, totuşi se încăpăţânează – în loc să cedeze terenul pas cu pas. N-au organizat nimic în ceea ce priveşte evacuările şi distrugerile, aşa că ruşii găsesc comunicaţiile bune şi depozitele pline. La Rostov au trebuit să dea foc la 60 de trenuri cu materiale, nemaiputând evacua nimic în ultima clipă. Acum, la Stalino sunt aşa de multe materiale, încât ar trebui 90 de vagoane de benzină pentru

camioanele ce urmează să facă evacuarea; şi nu e un strop de benzină. Benzina venită pentru noi o iau nemţii cu forţa, aşa că şi materialele noastre vor rămâne pradă inamicului.

Multă inconştienţă din partea germanilor în faţa pericolului ce ne ameninţă. În hotelul în care locuiesc şi care este plin de germani – ofiţeri –, îi văd râzând, fluierând, mereu la restaurant în compania infirmierelor de la spitale, ca şi cum totul ar merge bine.

Zaporojie, 12 februarie 1943. Soseşte ministrul de război (generalul Pantazi). Confirmă numirea mea pe data de **5 februarie 1943** la comanda Armatei a IV-a. Voi primi însă o însărcinare specială pe lângă mareşalul von Kleist, care comandă trupele din Crimeea şi Caucaz, în care scop va trebui să plec la Simferopol. Până la sosirea ordinelor de detaliu, voi sta la cartierul Corpului 4 Armată, urmărind trecerea Armatei a IV-a peste Nipru.

Nikopol, 13 februarie 1943. O şosea admirabilă, pe care maşina alunecă cu 70 km pe oră, lucru ce nu mi s-a mai întâmplat în Rusia până acum. Trupele noastre trec în ordine Niprul, pe gheaţă; impresionantă această trecere. Gheaţa este destul de groasă, aşa că trec cu toată siguranţa camioane încărcate şi artileria grea. Totuşi facem sondaje dese, ca să supraveghem grosimea gheţii.

Nikopol, 15 februarie 1943. Primesc ordinul Mareşalului de a pleca în Crimeea, unde voi avea în subordine toate trupele române din Caucaz şi Crimeea, însă numai din punct de vedere disciplinar. Voi fi însoţit de doi ofiţeri şi ceva maşini luate de la Armata a IV-a. Maiorul Niculescu, care va merge cu mine, se duce la Melitopol, unde este cartierul Armatei a IV-a, pentru a-mi organiza plecarea în Crimeea.

Bereslav, 19 februarie 1943. Cartierul Armatei a IV-a se găseşte acum la Bereslav, pe Nipru, unde are organizată trecerea, tot pe gheaţă, a coloanelor sale. Ţinta mea este a ajunge la cartierul Armatei, a-mi lua comanda în primire, a da dispoziţiile impuse de situaţie – şi după aceea să plec în Crimeea. Între Nikopol şi Bereslav sunt 200 km. Mi-au trebuit

paisprezece ore ca să străbat această distanţă, întrucât drumurile s-au desfundat şi noroiul e cel mai mare duşman al maşinilor.

Bereslav, 21 februarie 1943. Coloanele Armatei a IV-a sunt pe sfârşite. Se întâmplă bine, căci gheaţa nu cred să mai dureze mult timp, e vorba de zile puţine. Iau cunoştinţă de ordinele ce are Armata şi lucrez cu statul major ca să poată să-şi continue deplasarea spre Bug şi apoi spre Nistru. Natural că va începe o perioadă grea, aceea a noroaielor, dar cel puţin sper că atât oamenii cât şi caii ce-au scăpat de frigul Rusiei vor ajunge în ţară.

23 februarie 1943. Ziua hotărâtă pentru plecarea în Crimeea. Mi s-a promis că-mi vor trimite un avion de la Zaporojie, însă nevenind până la ora indicată am plecat cu maşina. Trec Niprul pe gheaţă şi mă angajez spre sud, pe un drum destul de prost. După vreo 60 de kilometri ne ajunge din urmă avionul, aşa că îmi continui călătoria, cu maiorul Niculescu, cu avionul, lăsând maşinile să-şi urmeze drumul astfel ca mâine să ajungă la Simferopol. Pe aeroportul de la Simferopol sunt întâmpinat de generalul Avramescu, comandantul Corpului Vânători de Munte, şi mergem direct la popotă, unde un ceai cald este binevenit.

Iată-mă aşadar ajuns şi în Crimeea, unde începe noua mea misiune.

Simferopol, 24 februarie 1943. Găsesc aici detaşamentul de legătură pe lângă Comandamentul german (condus de col. Gârbea), care devine acum un fel de stat major al meu, pe timpul misiunii în Crimeea, iar col. Gârbea un fel de şef de stat major al acestui comandament creat ocazional.

În Simferopol se găseşte mareşalul von Kleist, care comandă grupul de armate din Caucaz şi Crimeea şi cu care voi avea legătură. Misiunea este destul de delicată, fiindcă trebuie să văd cum sunt tratate trupele noastre în operaţii, cum sunt aprovizionate de către germani şi să observ ordinea şi disciplina, care în momente grele au tendinţa de a slăbi. Tot în Simferopol se găseşte şi Corpul Vânători de Munte (general Avramescu), ale cărui trupe nu sunt propriu-zis în luptă, ci în misiune de

supraveghere a Mării Negre, spre a nu se produce debarcări în spatele trupelor ce luptă în Caucaz.

Ajung tocmai în momente grele, căci situaţia trupelor din Caucaz nu este strălucită. Avem acolo şase divizii române în lupte grele şi retragerea lor se face în condiţii foarte dificile, căci trebuie trecută strâmtoarea Kerci, care separă Crimeea de Caucaz. Trecerea a devenit acum foarte anevoioasă din cauza gheţurilor ce-au început să curgă din Marea de Azov către Marea Neagră. În plus, atât drumurile din Crimeea cât şi din Caucaz sunt impracticabile din cauza noroiului.

În instrucţiunile pe care le aveam asupra mea se prevedea că înaltul Comandament german a promis că din Caucaz vor fi retrase mai întâi trupele române şi deci se impunea urmărirea acestei chestiuni. Analizând dispozitivul trupelor germano-române ce se găseau în capul de pod din Caucaz, precum şi felul cum se desfăşurau operaţiile, mi-am dat seama că nu este posibil a se retrage mai întâi trupele române şi că promisiunea va rămâne în vânt. Până acum, germanii şi-au retras două divizii, pe care le-au dirijat spre nord spre a cârpi frontul cu ele. Dacă ei cred că pot face ceva pe front cu trupele ce le retrag din Caucaz, se înşală, fiindcă aceste trupe sunt epuizate, demoralizate şi cu efective poate reduse.

Vremea este bună şi soarele cald face să se-ntrevadă sosirea primăverii, care în Crimeea vine ceva mai devreme. Am renunţat la mantaua îmblănită şi la căciulă, ce mi-au fost tovarăşe nedespărţite în ultimele trei luni. Simferopol se prezintă bine ca oraş, mai ales pentru cineva care a locuit numai prin sate, din care unele mizerabile. Nu-mi vine să cred că sunt instalat într-un mic apartament, cu lumină electrică, radio, calorifer şi baie. Prea sunt bine instalat şi cred că asta nu va dura mult, fiindcă ce este comod şi plăcut, mai ales în război, nu poate dura.

Dorinţa mea este de-a mă deplasa să văd toate unităţile din Crimeea şi Caucaz, însă pentru moment e mare lipsă de ben zână şi sunt nevoit a mă mulţumi numai cu relaţiunile ce le procur de la Corpul Vânători de Munte şi de la detaşamentul colonelului Gârbea. Cu ocazia inspecţiei făcute am văzut că are un personal prea numeros; dacă s-ar reduce la jumătate, serviciul comandamentului Vânători de Munte n-ar suferi. Am întâlnit foarte mulţi ofiţeri cunoscuţi, mai ales din cei de rezervă,

care au făcut parte pe vremuri din Corpul 8 Armată, fiindcă acest corp de armată a luat fiinţă, în 1939, din comandamentul Vânători de Munte, şi după desfiinţarea lui, în 1940, ofiţerii s-au reîntors la unitatea lor de origine, alcătuind apoi Corpul Vânători de Munte. Inflaţia de personal şi comandamente am observat-o şi la germani – poate ne-au influenţat cu ceva în această privinţă.

Simferopol, 1 martie 1943. M-am prezentat azi la feldmareşalul von Kleist, comandant-şef al frontului în această parte. Un tip de prusac scurt şi îndesat cu trăsături energice, însă simpatic. Ştia de sosirea mea, fiindcă i se făcuse cunoscută de însuşi Mareşalul Antonescu. Mi-a vorbit cu multă laudă de trupele române şi se vedea că nu este o simplă politeţe, ci o face din convingere. Din toată convorbirea noastră, am dedus că şi el vede imposibilitatea de a retrage trupele române câtă vreme se are în vedere păstrarea capului de pod din Caucaz, fiindcă nu sunt trupe germane care să le înlocuiască. Numai dacă înaltul Comandament german va aprecia că trebuie părăsit Caucazul, numai atunci se vor retrage; natural că asta urmează de la sine. Eu însă, în gândul meu, vedeam şi altă ipoteză, aceea că ruşii ne vor sili în curând să părăsim Caucazul fără a mai cere învoirea înaltului Comandament german…

După studiul situaţiilor, apreciez că unele din diviziile noastre şi-au pierdut capacitatea de luptă – cum sunt Divizia 2 Vânători de Munte şi cele două divizii de cavalerie. Voi insista ca cel puţin aceste mari unităţi să fie retrase în Crimeea, spre a se odihni şi reface.

4 martie 1943. Din cerul plumburiu cade zăpadă din belşug; sunt ultimele pâlpâiri ale iernii, înainte de a-şi lua rămas-bun. Stau în casă şi ascult radio Bucureşti, unde ministrul propagandei, Marcu, ţine o conferinţă despre radio. Acest ministru este un mare filoitalian şi nu ştie ce fals sună în sufletele noastre cuvintele sale de laudă, căci toate nenorocirile ni se trag şi de pe urma Italiei. Această ţară, nesocotind legăturile de sânge, ne-a făcut mare nedreptate susţinând pe unguri – şi astfel am pierdut cea mai mare parte a Transilvaniei, prin Dictatul de la Viena din august 1940. Şi în trecut, îmi reamintesc, Italia a fost ultima care ne-a recunoscut drepturile asupra Basarabiei, şi aceasta numai după ce guvernul Averescu

a cumpărat armamentul vechi al italienilor, ceea ce înseamnă că i-am plătit ca să ne recunoască un drept al nostru…

Lipsa de benzină mă pironeşte pe loc, deşi am dorinţa să văd trupele. În Simferopol se mai găseşte şi comandantul german al tuturor trupelor din Crimeea, căruia îi fac o vizită. Şi el îmi vorbeşte frumos de trupele Diviziei 19 române, pe care le-a avut în subordine în Caucaz.

5 martie 1943. Fac o plimbare prin oraş cu maşina, să-mi dau seama de aspectul lui general. Oraş mare, vechi, fără clădiri impozante. Nu este distrus şi viaţa pare normală. Peste tot comandamente, depozite, birouri germane, santinele mai la fiecare clădire ceva mai răsărită. Cred că n-a mai rămas nimeni în Germania şi s-au mutat cu toţii în Rusia, aşa de mulţi germani găsesc peste tot.

6 martie 1943. Primesc o telegramă de a mă prezenta imediat la Bucureşti Mareşalului. Întrucât bănuiesc că sunt chemat spre a-l informa despre situaţia de aici, iau toată documentarea necesară. Nu pot pleca imediat, fiindcă nu avem cursă zilnică de avion.

Simferopol, 9 martie 1943. A nins peste noapte, aşa că s-au acoperit străzile cu zăpadă. Plec la aeroportul de la Sarabuz de unde trebuie să iau avionul pentru Bucureşti. Cu mine pleacă un lot de răniţi, între care şi generalul Schmidt, comandantul Diviziei 19 Infanterie, grav rănit de o bombă de avion. Timp ceţos, încât nu este sigur că va pleca avionul. După ce am aşteptat, pilotul s-a hotărât să plece. Facem o escală la Nikolaev, iar la ora 15 ajungem la Tiraspol. Pe aeroport mă întâmpină parte din ofiţerii Armatei a IV-a – cartier – care au ajuns aici. Am bucuria să revăd şi pe fiica mea, care după cum am spus lucrează într-un spital de aici.

De la Tiraspol, în două ore ajungem la Bucureşti, unde la aeroport mă aşteaptă soţia mea.

Bucureşti, 10 martie 1943. După înţelegerea stabilită la telefon cu col. Zaharia – şeful de cabinet al Mareşalului –, la ora 19.30 m-am prezentat la audienţă la Preşedinţia de Consiliu. Mareşalul era foarte ocupat; numeroase persoane aşteptau

pentru audienţă. Nu m-a întrebat nimic asupra frontului, ci mi-a spus direct că am fost chemat să mă pronunţ dacă primesc postul de şef al Casei Militare a Majestăţii Sale Regele. Mi-a explicat că Regele este prea tânăr şi că trebuie puşi pe lângă el oameni în vârstă şi cu experienţă, de aceea s-a gândit la mine şi la Grigorcea – ca mareşal al Palatului –, care actualmente este ministru la Roma, însă va fi rechemat pentru această înaltă demnitate. Se înţelege de la sine că am rămas foarte surprins, întrucât credeam că am fost chemat să dau relaţii asupra celor ce am găsit în Crimeea şi Caucaz şi pentru care adusesem documentarea cu mine.

Deşi lipsisem mult din Bucureşti, totuşi ajunseseră până la mine zvonuri că între Rege şi Mareşal există o încordare. Se înţelege de la sine că nu am putut da un răspuns pe loc; am spus că mai întâi vreau să-l văd pe Rege şi apoi să iau cunoştinţă de statutul Casei Regale, spre a vedea atribuţiunile ce-mi revin şi dacă mă simt în stare să le îndeplinesc. Cu acestea a luat sfârşit audienţa, rămânând ca, după ce voi fi perfect documentat, să revin cu răspunsul definitiv.

12 martie 1943. La ora 12 am fost primit în audienţă de Rege, fiind de faţă şi Regina-mamă. Le-am expus întrevederea mea cu Mareşalul şi i-am întrebat dacă numirea mea în acest post este cu asentimentul lor sau din iniţiativa Mareşalului. Regele mi-a comunicat că el m-a cerut şi că Mareşalul a acceptat, ba, mai mult, că m-a cerut de anul trecut, însă Mareşalul s-a opus pe motivul că are nevoie de mine pe front. Regina m-a pus la curent cu tensiunea ce există între Rege şi Mareşal, încât sunt terorizaţi de el şi ameninţaţi să fie expulzaţi. Regele este lăsat cu totul la o parte şi tratat ca o cantitate neglijabilă, luându-i-se toate prerogativele; nu i-a mai rămas decât dreptul de a conferi decoraţii şi a acorda graţieri de pedepse, şi acestea, natural, după indicaţia Mareşalului.

Auzind toate astea, îmi dau seama că intru într-un post de mare răspundere şi nu tocmai uşor – acela de-a fi un fel de tampon între Rege şi Mareşal. I-am comunicat Regelui că aş primi postul de şef al Casei Militare, însă avându-se în vedere gradul ce-l am şi comanda, solicit mai întâi schimbarea statutului Casei Regale, întrucât actualul statut mă subordonează mareşalului Curţii, or eu doresc să fim pe picior

de egalitate. Doresc apoi ca Regele să aprobe să-mi păstrez funcţia de comandant de armată şi să fac parte din Consiliul Superior al Oştirii, drept ce l-am câştigat odată cu numirea mea în funcţia de comandant al Armatei a IV-a[18]. Regele primind sugestiile mele, am primit şi eu postul de şef al Casei Militare.

În acest timp, era mare vâlvă în Bucureşti asupra situaţiei dintre Rege şi Mareşal şi toţi ţineau parte Regelui, mai ales oamenii politici ai tuturor partidelor. Când s-a auzit că sunt desemnat a ocupa acest post în preajma Regelui, cu toţii au fost de acord că alegerea este bună, însă se temeau că nu voi primi, de aceea mulţi au cerut să mă viziteze şi să-mi explice că nu trebuie să ezit, fiind în interesul ţării, întrucât Regele este prea tânăr şi are nevoie de un sfetnic credincios, în plus trebuie domolit Mareşalul. Primesc la mine acasă pe generalii Mihail, Pleniceanu şi Niculescu – camarazi şi prieteni – care îmi explică în detaliu cearta dintre Rege şi Mareşal şi-mi spun că ar fi o mare nenorocire pe ţară dacă Mareşalul ar pune pe Rege în situaţia să abdice – aşa că trebuie să rămân. Le-am comunicat că în urma audienţei la Rege în principiu am acceptat.

13 martie 1943. Nu se cunoaşte în oraş hotărârea ce-am luat, de aceea sunt solicitat mereu să primesc postul ce mi se oferă. Vine acasă la mine George Creţianu, directorul general al Băncii Româneşti, care vrea să ştie cu un moment mai devreme dacă am primit sau nu să rămân la Palat.

Constat cu această ocazie că Mareşalul a devenit impopular şi urât de toţi, se menţine însă la putere datorită germanilor, care n-au încredere în altă persoană. Nemulţumirea tuturor se datoreşte mai ales înfrângerii armatei române în Rusia şi purtării soţiei sale, care-şi arogă drepturi de suverană. Doamna Mareşal şi-a luat secretară o studentă, pe care o plăteşte statul cu 50.000 lei lunar, adică o leafă mai mare ca aceea a unui general de corp de armată. Această stare de fapt mă face să mă gândesc la dictonul: *Cave ne cadas*[19]. Mareşalul

---

18 Am rămas comandant al Armatei a IV-a până în februarie 1944, când a trebuit să cedez funcţia generalului Racoviţă – comandantul Corpului de Cavalerie –, fiindcă Armata a IV-a intra în operaţii pe frontul din Moldova. Până la această dată, locul la Armată mi l-a ţinut unul din comandanţii de corp de armată ce îi aveam în subordine.

19 Cave ne cadas! - Ia seama să nu cazi!

şi soţia sa ar trebui să fie atenţi.

Înainte de a intra în noul post trebuie să-mi strâng bagajele, căci unele au rămas la Corpul 4 Armată, altele la Simferopol, unde credeam că mă voi întoarce în curând. Trebuie să mă reped şi la Tiraspol, unde este acum cartierul Armatei a IV-a pentru a numi pe locţiitorul meu. Mă întâlnesc cu generalii Dragalina şi Atanasiu, care au fost înlocuiţi la comanda corpurilor de armată, fără niciun motiv, şi trecuţi în funcţii inferioare.

15 martie 1943. Mă prezint Mareşalului pentru a-i da răspunsul definitiv. Am impresia că Mareşalul nu este mulţumit de hotărârea mea şi că spera să nu primesc acest post. Asupra lui Grigorcea a avut influenţă, căci nu a primit postul de mareşal al Palatului. Mareşalul Antonescu ar fi vrut ca Regele să rămână într-o izolare completă.

16 martie 1943. Mă prezint ministrului de război, căruia îi spun hotărârea ce-am luat şi-l rog să-mi facă decretul.

18 – 25 martie 1943. Plec la Tiraspol cu un vagon special, la care am dreptul în calitate de comandant de armată. Am stat câteva zile în mijlocul camarazilor, ca o destindere plăcută înainte de-a mă înhăma la o muncă delicată. Plăcerea este şi mai mare pentru că sunt împreună cu fiica mea, care lucrează cu mult devotament la spitalul din Tiraspol. Am lăsat comanda Armatei generalului Dăscălescu, comandantul Corpului 2 Armată, fiind cel mai vechi comandant din Armata a IV-a.

M-am dus într-o zi şi la Odessa, pe care n-o mai văzusem de când am intrat acolo, la **16 octombrie 1941**. Constat cu plăcere că urmele războiului s-au vindecat şi viaţa în Odessa şi-a reluat firul normal.

27 martie 1943. Decretul meu n-a apărut încă, aşa că lumea este intrigată. Trecând pe la minister, am găsit decretul semnat şi de Rege şi de Mareşal, aşa că am dispus să se trimită imediat la *Monitorul oficial*. Cu publicarea acestui decret, opinia

---

În cortegiile triumfale la romani, în spatele învingătorului se afla un sclav care-i spunea aceste cuvinte pe tot parcursul drumului spre Capitoliu, avertisment împotriva trufiei.

publică sa astâmpărat, iar eu deschid un alt capitol în activitatea mea. Mărturisesc că am o strângere de inimă, angajându-mă pe un alt drum. Voi ajunge oare cu bine la capătul acestui drum? Cum va vrea soarta…

1943 – 1947
Şef al Casei Militare a Majestăţii Sale Regele

Luni, 29 martie 1943. M-am prezentat la Palat să-mi iau serviciul în primire. Regele şi Regina-mamă m-au primit cu amabilitate.

De fapt, toată încordarea dintre Mareşal şi Rege a pornit din fleacuri, de la o vânătoare pe care Regele a făcut-o în Bucovina şi-ai cărei invitaţi nu i-au plăcut Mareşalului. O vină în această privinţă am găsit-o lui Ionel Stârcea – care, deşi tânăr, ţine locul de mareşal al Curţii – şi care s-a arătat lipsit de tact. Recunosc că Stârcea este un om inteligent, cult, dar tinereţea sa îl face prea impulsiv şi nu este momentul. În plus, este un anglofil încarnat, ce-şi manifestă pe faţă simpatiile, chiar în mod zgomotos. Ai spune că asta înseamnă că e om de caracter, dar funcţia ce-o îndeplineşti te sileşte să fii circumspect când germanii fac ce vor în ţară, mai ales că în Palat nu trebuie să se petreacă niciun lucru ce ar putea fi interpretat defavorabil.

Văd că am o misiune grea. Mai întâi, Regele este foarte tânăr, de-abia are 21 de ani. Constat că este străin de treburile statului, nu din vina sa, ci din vina Mareşalului, care nu l-a pus la curent cu nimic. Este mult de lucru, aşadar.

Luna aprilie 1943. Am discutat cu Regina-mamă necesitatea ca Regele să se pregătească mai mult în vederea îndeplinirii sarcinii ce-i revine ca rege, şi pe care eu o văd venind în curând. Ar trebui să ia şi lecţii de dicţiune, pentru a vorbi cât mai clar, şi să se obişnuiască a ţine cuvântări. Îl găsesc foarte timid şi trebuie să-şi învingă acest defect. Regelui îi plac vânătoarea, mecanica şi motoarele, dar asta e prea puţin pentru un rege. Eu nu pot să-i fac un program de activitate, pentru a nu avea aerul că, abia venit, am şi început cu inovaţiile. Am rugat-o pe Regină ca toate să aibă aerul că pornesc de la ea; Regele ţine foarte mult la mama sa, aşa că va asculta de sugestiile ei.

Familia regală s-a mutat la Sinaia. Am rămas în Bucureşti, urmând ca o dată pe săptămână să mă deplasez cu corespondenţa pentru Rege şi pentru a-l pune la curent cu situaţia frontului şi cu cea internă. În acest scop, am intervenit la Ministerul de Interne ca toate buletinele ce se întocmesc pentru informarea Mareşalului să-mi fie trimise şi mie, pentru

Rege. De asemenea, am dat dispoziţii ca Marele Stat Major să-mi înainteze zilnic *Buletinul operativ* cât şi *Buletinul informativ*, spre a fi tot timpul la curent.

La 6 aprilie am şi făcut primul drum la Sinaia, unde ningea. Între altele, i-am spus Regelui că ar fi bine să-şi completeze aghiotanţii regali cu ofiţeri recunoscuţi drept capabili şi care au fost pe front. Regele a căzut de acord; trebuie să văd ca şi Mareşalul să aprobe ce doreşte Regele, aşa că trebuie să umblu cu mare băgare de seamă până ce se vor îmbunătăţi relaţiile dintre ei. Din lumea politică mulţi caută să se apropie de Rege prin mine; pentru moment sunt circumspect, vreau să văd ce încearcă să urmărească prin asta.

Marele Stat Major a luat hotărârea ca la Şcoala de Război să se ţină o serie de conferinţe, unde toate ministerele au fost invitate să arate realizările înfăptuite. A fost o întrecere de laude, subliniindu-se că în trecut nu s-a făcut nimic şi că numai actualul regim a realizat totul. Conferinţa de închidere a ţinut-o Mareşalul, lăsând să se înţeleagă că el a realizat totul. Ne-a asigurat apoi că armata va fi din nou reorganizată, chiar mai bine ca înainte. Foarte bine, dar ce faci cu atâta lume care a murit degeaba? Ofiţerii care au asistat la conferinţe au fost invitaţi la Preşedinţia de Consiliu, spre a-şi lua Mareşalul bună ziua – majoritatea erau din afara Bucureştiului – însă până să vină l-au aşteptat două ore; cred că nimeni altcineva nu şi-ar fi permis o asemenea întârziere.

La 23 aprilie, fiind Vinerea Mare, la ora 19.30 s-a hotărât slujba la Patriarhie, potrivit tradiţiei. Mareşalul soseşte cu un cortegiu de maşini şi aghiotanţi foarte numeros, pe când Regele şi Regina vin cu un cortegiu foarte redus. A venit şi D-na Mareşal, cu toate că la această slujbă asistă numai oficialităţi, şi a luat loc în primul plan.

Sunt chemat de Mihai Antonescu – vicepreşedintele/ –, care urmează să plece în Italia, spre a mă informa că trebuie să-şi amâne plecarea, din cauză că Ducele Mussolini este plecat în Africa, unde sunt mari lupte în curs. Probabil că lucrurile merg prost acolo, de este nevoie să se ducă chiar Mussolini.

Pentru serbarea învierii – 25 aprilie – am plecat în cortegiu de la Palat spre a ajunge la ora 23.45 la Patriarhie, adică cu câteva minute înainte de înviere. Timp frumos. Slujba are loc afară, în curtea Patriarhiei. După terminarea slujbei – potrivit

obiceiului –, am venit la Palat unde ne aştepta un bufet bogat. Au luat parte Regele şi Regina-mamă, Curtea civilă şi militară, Mareşalul cu doamna, Mihai Antonescu şi ofiţerii din Batalionul de Gardă al Regelui. De-abia după ora 2 am putut pleca acasă, destul de obosit, fiindcă am stat tot timpul în picioare.

Luna mai 1943. Se comunică la radio şi a apărut în toate ziarele următorul *Comunicat* (sâmbătă, **8 mai 1943**): „Lucrătorii din atelierele aeronautice de la ASAM din Bucureşti şi din mai multe oraşe din provincie (Iaşi, Galaţi, Mediaş), ca şi cei de la fabrica ICAR, dintr-un înalt sentiment de patriotism, au hotărât să lucreze gratuit câte o oră în fiecare săptămâna. Pentru acest gest lăudabil, pentru spiritul lor de înţelegere şi solidaritate de care au dat dovadă, lucrătorii din industriile aeronautice se citează pe Naţiune”. Semnat: *Antonescu*, *Mareşal al României şi Conducătorul Statului*.

Nu se poate mai mare inconştienţă decât acest comunicat, care precizează locul unde sunt atelierele aeronautice! În acest moment se ştie exact la Londra, şi mai ales la Moscova, situaţia aceasta. Nu m-ar mira dacă Bucureştii ar fi bombardaţi, căci în loc să arătăm că este un oraş liber, însuşi Mareşalul comunică lumii întregi că aici se află o parte din industria aviatică.

Aflu de moartea locotenentului aviator Nicu Polizu-Micşuneşti, un adevărat erou, căzut în luptele pe Doneţ. Îi cunosc bine familia, care m-a găzduit de multe ori la Maxut, moşia de lângă Hârlău (judeţul Botoşani). Jurnalele sunt pline de elogii binemeritate la adresa acestui brav ostaş. Regret că nu pot lua parte la slujba religioasă, căci o criză de rinichi, consecinţă a războiului, mă reţine de câteva zile în casă.

Se fac pregătiri mari de 10 Mai – serbarea noastră naţională – pe care le găsesc nepotrivite în asemenea împrejurări. În după-amiaza de 8 mai, Regele şi Regina-mamă s-au înapoiat de la Sinaia spre a asista la serbarea de 10 Mai.

Din comunicate se vede că se dau lupte grele, atât în capul de pod Kuban, cât şi în capul de pod din Tunisia. De data asta, germanii recunosc că dau înapoi şi că au pierderi. Noi mai avem în Kuban cinci divizii, care luptă din greu şi vor fi ţinute de germani până la exterminarea lor.

Luni 10 Mai e o zi frumoasă. Defilarea are loc pe fosta

şosea Jianu, astăzi numită Bulevard Mareşal Antonescu. Ce lipsă de modestie din partea Mareşalului să-şi pună cu anticipaţie numele peste tot şi să nu lase posteritatea să recunoască dacă are vreun merit… Deşi este 10 Mai, constat o lipsă de entuziasm. Defilare anostă, din care un expert ar putea vedea că nu avem material. Au trecut la Şcoli trupe pe jos şi camioane multe cu soldaţi, spre a da impresia că avem unităţi motorizate şi chiar blindate.

La ora 13.30 trebuia să fie dejun la Palat, la care era invitat Mareşalul cu doamna şi Mihai Antonescu; în ultimul moment Mareşalul anunţă că nu vine la dejun, aceasta din cauză că s-a supărat pe Rege, pentru că după defilare nu l-a poftit să plece împreună în aceeaşi maşină. Dacă e momentul pentru asemenea nimicuri… dar probabil îşi dă seama de dezastrul în care a vârât ţara şi din orice fleac se enervează.

Luna iunie 1943. Întrucât Mareşalul înstrăinase pe Rege cu totul de armată, am hotărât ca, treptat şi pe nesimţite, Regele să ia din nou contact cu armata. Profit de ocazia că germanii vindeau la Galaţi nişte automobile şi Regele era amator să cumpere unul, şi aranjez un program, astfel ca Regele să viziteze escadrila de vânătoare din Galaţi, în care avea un camarad de pe când făcea liceul, iar Regina-mamă să viziteze spitalele din localitate. Chem la telefon pe comandantul garnizoanei, generalul Trincu, – un om de inimă şi pe care contam – Şi-i spun să facă primirea la aeroport aşa cum se cuvine unui rege.

La 4 iunie dimineaţa, aterizăm pe aeroport la Galaţi unde o companie de onoare cu drapel şi muzică a întâmpinat pe Rege, de asemenea toţi ofiţerii, generali şi superiori, din garnizoană, cu primarul şi prefectul judeţului. Regele şi-a petrecut toată dimineaţa între ofiţerii escadrilei de vânătoare, dovedind cunoştinţe complete despre avioane şi motoare. De altfel, cred că de nu era rege ar fi fost un excelent inginer mecanic, având înclinare spre asta. Dinadins am dispus ca dejunul să nu se ia pe iahtul regal *Luceafărul* – care se găsea în port –, ci la popota ofiţerilor din aviaţie. La început pe toţi i-a surprins acest fapt, însă cu ştiam cât de sobri sunt şi Regele şi Regina-mamă.

Niciodată la Palat nu se servesc mai mult de două feluri de

mâncare şi un desert, fără aperitive sau alte completări. Ideea mea a fost bună, căci pe timpul mesei a domnit o atmosferă aşa de caldă, încât fiecare s-a simţit aproape de familia regală.

Tot pentru această apropiere a Regelui de armată, au urmat la Sinaia o serie de dejunuri la care au fost invitaţi pe rând generalii.

La 11 iunie am avut depunerea jurământului recruţilor din Batalionul de Gardă, în prezenţa Regelui. Solemnitatea s-a desfăşurat la Sinaia pe malul Prahovei. Regele a vorbit cu însufleţire tinerilor ostaşi.

A murit soţia mareşalului Prezan. Regele mi-a spus să mă duc chiar eu să prezint condoleanţe. În grădina casei era pus catafalcul şi acolo s-a făcut şi slujba religioasă. De faţă era şi Mareşalul Antonescu cu doamna, precum şi foarte multă ofiţerime, care n-avea rost la această înmormântare însă primise ordin de la Mareşalul Antonescu să asiste. După slujba religioasă cortegiul a pornit la gară, însă eu m-am retras, socotind că nu este cazul ca Regele să fie reprezentat în acest cortegiu, mai ales că defuncta nu s-a remarcat cu nimic în viaţă, din contră – a fost de un egoism remarcabil.

La 23 iunie am avut un eveniment însemnat în familie: căsătoria unicei mele fiice. Solemnitatea s-a făcut într-un cadru decent şi restrâns, potrivit cu timpurile prin care trecem. La ora 10.30 cununia civilă, la 11.30 cununia religioasă, la 12.30 o primire acasă, unde au participat 47 de persoane, neamuri şi prieteni, iar la ora 16.30 totul s-a sfârşit prin plecarea tinerilor căsătoriţi la Braşov.

S-a comentat favorabil această sobrietate, spre deosebire de nunta fiicei generalului Orezeanu, directorul general al CFR, care a avut loc în aceeaşi zi. Generalul Orezeanu e un protejat al Mareşalului; s-a făcut o nuntă într-un cadru grandios, sfidând vremurile prin care trecem. Primirea a avut loc la Clubul Marii Finanţe, din Calea Victoriei, unde au fost invitaţi, în afară de familie, 300 de persoane. Numai bufetul a costat, fără băutură, un milion. Naşă a fost D-na Mareşal, care a cheltuit o avere cu toaleta sa; de altfel, putea să-şi permită, fiindcă este trecută în bugetul statului cu cheltuieli de reprezentare la fel cu marii demnitari ai statului. Se înţeleg uşor, aşadar, comentariile făcute asupra acestei căsătorii, mai ales că lumea nu poate înghiţi pe Dna general Orezeanu, care are avere, însă averea e a

tatălui ei, care a realizat-o întreţinând un varieteu la Brăila.

Luna iulie 1943. Soseşte în Bucureşti feldmareşalul von Manstein, cuceritorul Sevastopolului. În iarna trecută a comandat grupul de armate bătut de ruşi, unde, din păcate, au fost şi armatele române. Am participat la un dineu la Cercul Militar, oferit de ministrul de război.

Germanii încearcă o ofensivă în regiunea Bielgorod, cu direcţia Kursk. Se pare că n-au realizat o surpriză strategică, din care cauză rezultatele vor fi slabe în raport cu pierderile. Anglo-americanii, după ce au cucerit insula Panteleria, acum au debarcat în colţul de sud-est al Siciliei, fapt foarte important pentru stăpânirea Mediteranei.

La 12 iulie, Regele şi Regina-mamă se duc la Constanţa;

Regele a vizitat marina şi hidroaviaţia, iar Regina spitalele din Constanţa şi Carmen Sylva. Dejunul – pe vasul *Dacia*, într-un cadru restrâns, dar camaraderesc.

Ultimele zile presa s-a ocupat de vizita lui Mihai Antonescu – vicepreşedinte al guvernului şi ministru de externe – în Italia, unde s-a întâlnit cu regele Italiei şi cu Mussolini. Cred că se dă prea multă importanţă acestui eveniment, fiindcă totul se va reduce la trimiterea de alimente pentru înfometaţii din Italia, deşi această ţară n-ar merita aportul nostru; totdeauna a sprijinit Ungaria şi Bulgaria contra intereselor noastre.

Operaţiile din Sicilia merg prost pentru italo-germani şi la 26 iulie aflăm că Mussolini a demisionat, mareşalul Badoglio luându-i locul. Să se sature şi italienii de regimul totalitar, prin care un aventurier i-a condus la dezastru. Demisia lui Mussolini trebuie să fi produs un efect dezamăgitor în Germania.

La 27 iulie sunt chemat urgent la Sinaia. La sosirea mea, Regele şi Regina-mamă erau în audienţă cu Mihai Antonescu, care se înapoiase din Italia. La masă a mai fost invitat şi Cruţescu – ministrul nostru în Danemarca –, precum şi Papacostea – fost director la ziarul *Îndreptarea*, pe timpul când mareşalul Averescu activa ca om politic. După plecarea invitaţilor, Regele şi Regina-mamă m-au pus la curent cu cele spuse de Mihai Antonescu. Se aşteaptă ca Italia să iasă din acţiune. Guvernul a făcut demersuri pe lângă Ungaria şi Bulgaria pentru a vedea posibilitatea de-a ieşi toţi deodată din Axă. Am spus că procedeul este greşit şi că ar trebui să se trateze cu Anglia prin intermediul Turciei, spre a vedea ce ne

sfătuieşte Anglia şi cum am fost trataţi în convenţiile Angliei cu Rusia. Regele şi Regina-mamă se gândesc că dacă evenimentele se precipită ar trebui să plece. Am spus să stea liniştiţi, evenimentele nu se pot precipita prea curând. Cred că englezii n-au interesul ca Germania să fie distrusă şi Europa invadată de ruşi. Anglia ştie foarte bine că numai Germania ar putea opri pe ruşi. Plecarea lui Hitler cum a făcut Mussolini, deci cu un ceas mai devreme, ar ajuta mult o împăcare anglo-germană, care ar fi spre fericirea Europei. Ştiu eu dacă Hitler este capabil de atare patriotism? în genere dictatorii se cramponează de putere până la sfârşit…

Premierul Angliei ţine un discurs foarte temperat. Se aşteaptă hotărârea Italiei; guvernul nou format e din persoane mai în vârstă, fapt foarte semnificativ, căci se pare că se revine la formele vechi. În timpul din urmă tineretul din toate ţările, lăsat la conducere, a dus lumea la dezastru. În Italia sunt mişcări contra fascismului. Presa anglo-americană atacă pe Mussolini, numai presa ungară îi ia apărarea. Interesant discursul lui Beneš la Londra, care ne susţine faţă de unguri.

Ce fără griji am fi acum dacă am avea armata întreagă şi nu ne-am fi amestecat în războiul contra Rusiei! Am fi tras greu în balanţă şi poate am fi decis soarta războiului, intervenind în ultimul moment.

Din presa turcă reiese că revendicările ruse asupra noastră nu se limitează numai la Bucovina şi Basarabia, ci că ei ar cere şi Dobrogea. Cred că nu e vorba de Dobrogea, fiindcă în acest caz s-ar naşte un alt conflict, deoarece nici Anglia şi nici Turcia nu vor permite ocuparea gurilor Dunării şi apropierea ruşilor de Constantinopole. Poate că acest conflict ar fi spre norocul nostru.

Luna august 1943. Chiar în ziua de 1 august la ora 13.40 s-a dat alarma aeriană. Inamicul (americani şi canadieni), intrând pe la Bistreţu, pe Dunăre, cu 130 de avioane de bombardament, a atacat regiunea petroliferă din Valea Prahovei. Au fost produse pagube la rafinăriile Vega, Steaua Română, Astra Română, Orion, Columbia şi Unirea, toate în Ploieşti; de asemenea la rafinăria Steaua Română din Câmpina, la Creditul Minier din Brazi, precum şi la sondele din regiunea Bucşani.

Bombardamentul s-a întins până spre Târgovişte. În gara

Ploieşti 14 vagoane cu muniţii au fost incendiate, calea ferată întreruptă spre Buzău şi spre Piteşti. Se crede că au fost doborâte 27 avioane inamice. Avioanele au zburat foarte jos şi au fost perfect orientate asupra obiectivelor de atac. Ploieştii au ajuns cu renume mondial: toate posturile de radio nu vorbesc decât de raidul făcut asupra lui. Sosesc veşti că distrugerile sunt mult mai mari. Guvernul se grăbeşte să dea un comunicat, mascând gravitatea situaţiei.

Situaţia Italiei – încă neclară. Pe frontul din Sicilia, Aliaţii au ocupat Catania, fapt ce va uşura operaţiile spre Messina. Mare ruşine pe italieni, căci anglo-americanii, cu paisprezece divizii, le cuceresc Sicilia şi probabil toată Italia; dacă mai este oarecare rezistenţă în Sicilia, apoi asta se datoreşte trupelor germane. Pe frontul de răsărit lupte grele, germanii au pierdut regiunea Orel. Ruşii fac eforturi mari pentru a ajunge în Balcani înaintea anglo-americanilor.

Am fost la Statul Major pentru a lua documentarea completă asupra aviaţiei ce a bombardat regiunea petroliferă. Este cert că principalele rafinării au fost scoase din funcţie. Cercetând documentele găsite în avioanele doborâte şi asupra aviatorilor făcuţi prizonieri, constat cu plăcere că poporul nostru este calificat ca având demnitate naţională, ca un popor ce nu urăşte pe anglo-americani, ci numai pe ruşi şi chiar pe germani. Toţi prizonierii sunt mulţumiţi de cum au fost trataţi; ei cer să nu fie predaţi germanilor şi să fie adunaţi într-un lagăr, unde să li se pună profesor de limbă română. Până la acest raid România n-a avut de suferit de pe urma incursiunilor aeriene. Numai ruşii au făcut câteva încercări, cu avioane puţine şi rezultate slabe. De data aceasta însă am avut de suferit. Prizonierii recunosc că apărarea antiaeriană a fost bună şi activă, din care cauză au avut pierderi la care nu se aşteptau.

Ofensiva rusă continua să cucerească teren la vest de Harkov. E just că germanii se retrag în ordine şi că ruşii n-au putut rupe frontul, după cum scontau. Ruşii însă au reuşit să facă o pătrundere pe râul Minis şi în regiunea Kuibîşev. Berlinul a avut de suportat un bombardament care i-a pricinuit mari pagube.

La Ministerul de Război au fost adunaţi comandanţii de armate şi corpuri de armată, pentru a fi puşi la curent cu situaţia şi mai ales cu proiectul de organizare a armatei. Mai

sunt încă printre noi unii care cred că Germania pregăteşte o armată puternică, care va da o lovitură decisivă. Ce departe sunt aceştia de realitate! în Italia – haos.

A murit şi mareşalul Prezan, la moşia lui de la Schinetea (judeţul Vaslui). Întrucât a fost şeful Marelui Cartier în războiul trecut, merită toată atenţia. Am însoţit pe Rege la această înmormântare, care a avut loc la Schinetea.

Luna septembrie 1943. La începutul lunii a murit regele Bulgariei, Boris. Sunt însărcinat a reprezenta pe Regele nostru la această înmormântare. Plec cu avionul la 4 septembrie, împreună cu delegaţia trimisă de guvernul nostru. Sunt primit oficial pe aerodromul din Sofia de către ministrul Palatului, un reprezentant al ministrului de externe bulgar şi membrii legaţiei noastre. Chiar în aceeaşi zi, am depus o coroană din partea Regelui la catedrala Alexandr Nevski, unde este depus corpul Regelui Boris. Funeraliile au avut loc în ziua de 5 septembrie. Impunătoare slujbă în catedrală, unde încăpeau câteva mii de oameni. Am parcurs apoi străzile principale până la gară. Multă ordine. Poporul plângea, ceea ce dovedeşte că a fost un rege iubit. La gară rămăşiţele pământeşti au fost îmbarcate în trenul mortuar, pentru a fi transportate la mănăstirea Rila[20], unde vor fi îngropate. Am fost primit apoi de Regina Ioana şi Prinţul Kiril, fratele regelui, pentru a le transmite condoleanţe din partea Regelui Mihai. Acelaşi lucru l-am făcut şi faţă de primul ministru, Filov.

Am fost invitat de guvernul bulgar la un dejun. Cu această ocazie, am discutat cu ministrul Turciei asupra situaţiei războiului. El era foarte optimist; la îngrijorarea mea că ruşii vor ajunge în România, mi-a spus: englezii nu vor permite asta, dumneata nu ştii că de fapt Constantinopolul se apără la Nistru şi Suezul la Constantinopol? Frumoasă vorbă, zic eu în gândul meu, dar nu ştiu dacă ruşii vor ţine socoteală de ea… Seara a fost o recepţie la legaţia noastră, unde am avut plăcerea de-a întâlni întreaga colonie română din Sofia.

Cu mine la Sofia a fost şi generalul Şteflea (şeful Marelui Stat Major), ca reprezentant al armatei, şi cum ştiam că a fost cu Mareşalul la Berlin, unde s-au întâlnit cu Hitler, l-am întrebat cum a găsit spiritele acolo. Mi-a comunicat că moralul este

20 Рилски Манастир, Rilski Manastir.

ridicat, că au germanii rezerve să facă faţă. Nu mai pun niciun temei pe acest optimism al şefului Marelui Stat Major, fiindcă şi anul trecut era tot aşa de încântat, or ştiu ce am păţit.

În ziua de 6 septembrie am părăsit Sofia cu toate onorurile cuvenite. În scurtul timp cât am stat acolo am putut vedea oraşul, curat şi frumuşel, iar oamenii cu care am venit în contact mi-au lăsat o bună impresie.

Comunicatul de la 9 septembrie aduce vestea că oraşul Stalino, unde am debarcat anul trecut, a fost reluat de ruşi. Italia a cerut armistiţiu necondiţionat. Mare ruşine pentru o ţară ce avea pretenţii de mare putere… Socotelile germane au fost rău încurcate, căci au contat prea mult pe italieni, deşi istoria din ultimul veac trebuia să le arate că armata acestei ţări este mai mult un lest decât un aliat. Aşa a fost şi în războiul trecut, când germanii i-au bătut în Alpi de-au trebuit să sară anglo-americanii să-i scape. Pe când exista Imperiul Austro-ungar, am auzit o glumă bună chiar de la austrieci: „Dumnezeu a creat pe italieni ca să avem şi noi pe cine bate, căci ceilalţi vecini ne-au bătut regulat”.

Regele şi Regina-mamă se găseau la Săvârşin – proprietatea Regelui de pe Mureş – şi-au venit imediat la Sinaia, faţa de evenimentele din Italia. I-am pus la curent cu situaţia şi s-au liniştit. În adevăr, în Italia au început lupte între italieni şi germani. Hitler a ţinut un discurs relativ la trădarea Italiei, aruncând toată vina pe rege şi mareşalul Badoglio.

Pe frontul rusesc s-au produs două spărturi în frontul german. Cronicarul militar al *Universului* susţine că ieşirea Italiei din luptă este un mare câştig strategic pentru Germania, care de acum va avea mână liberă să acţioneze cum vrea. Către finele lunii, germanii sunt siliţi a se retrage pe Nipru, păstrând două capete de pod, unul la Kremenciug şi altul la Zaporojie. Forţele române din Kuban au fost retrase în Crimeea. Retragerea germană s-a făcut metodic, fapt pentru care merită toată lauda. Ce uşor s-ar fi apărat frontul Niprului, dacă se făceau lucrări de fortificaţie din timp!

O parte slabă a frontului german este de la Zoporojie la Melitopol şi aici mi-e teamă că vor lovi ruşii; mă interesează această parte a frontului, fiindcă sunt şi trupe române. Atacul ruşilor în această parte are drept scop să închidă în Crimeea forţele germano-române.

În Italia, anglo-americanii înaintează mereu. Mussolini a făcut un nou guvern, în nordul Italiei, pe care l-am recunoscut şi noi, probabil forţaţi de germani; nu cred însă că guvernul Mussolini va avea mult de trăit.

Luna octombrie 1943. De câteva zile, buletinele operative ale Marelui Stat Major sunt mai liniştitoare. Ofensiva rusă a slăbit mult, germanii se consolidează înapoia Niprului. Evacuarea Caucazului s-a făcut complet, cu multă dibăcie, evitându-se pierderile. Trupele române sunt acum în Crimeea, de-a lungul coastei Mării Azov şi Mării Negre, afară de Divizia 4 Vânători de Munte, care a fost dusă în regiunea Melitopol, în spatele Diviziei 24 Infanterie, ce se află înglobată în front. Stagnarea operaţiilor ruseşti se explică prin aceea că trebuie să-şi regrupeze forţele, să restabilească căile ferate şi şoselele – şi numai după asta vor putea continua ofensiva.

La Cincu-Mare – câmpul nostru de instrucţie – au fost aduşi comandanţi de armate, corpuri de armată, divizii, brigăzi şi regimente şi s-au expus noile metode de luptă şi organizarea unui centru de rezistenţă. Au fost interesante aplicaţiunile cu focuri reale.

La 25 octombrie a fost ziua de naştere a Regelui, care a împlinit 22 de ani. După dorinţa sa, nu s-a făcut nicio paradă. Numai Casa Civilă şi Militară au mers la Sinaia, pentru a-i prezenta felicitări, fiind reţinuţi cu toţii la dejun.

Către sfârşitul lunii, ruşii au început acţiunea, reuşind la Kremenciug să adâncească capul de pod şi ajungând în apropiere de Krivoi Rog. Mai periculoasă este lărgirea capului de pod spre sud, către Dnepropetrovsk, ceea ce va îngreuna reacţiunea germană. Şi la sud-vest de Melitopol s-a produs o spărtură, prin care a trecut un corp de cavalerie.

Luna noiembrie 1943. Germanii au declanşat o ofensivă la Krivoi Rog, unde au avut succes; întoarcerea cursului inferior al Niprului este înlăturată pentru moment. În schimb, operaţiunile din stepa Nogai merg foarte prost. Crimeea a fost închisă şi legătura cu aceste trupe nu o mai au decât pe mare, cu mari greutăţi. Se pare că Diviziile 24 Infanterie şi 4 Vânători de Munte sunt sacrificate în operaţiunile din stepa Nogai.

La 8 noiembrie e ziua Regelui. S-a oficiat un Te Deum la biserica din Sinaia, la care a asistat şi Mareşalul. A urmat apoi un dejun la palatul din Sinaia.

La 19 noiembrie s-a împlinit anul de când a început ofensiva rusă. Frontul era atunci pe Don, acum este la vest de Nipru. Jitomirul e în mâinile ruşilor; şapte divizii române – închise în Crimeea.

La 26 noiembrie – solemnitate la Universitatea din Bucureşti pentru deschiderea cursurilor. A asistat şi Regele, care a fost ovaţionat. Mareşalul a avut bunul-simţ de a nu asista.

Luna decembrie 1943. Pe frontul de răsărit – situaţie proastă. Ruşii lărgesc mereu capetele de pod de la vest de Nipru. Cred că în curând germanii vor fi siliţi a muta apărarea mult mai la vest, poate pe Bug, dacă nu chiar pe Nistru, şi a lăsa în plata Domnului ţările baltice. Anglo-americanii înaintează încet în Italia.

Trecem un Crăciun trist. Acum lumea este conştientă de nenorocirea ce se apropie de noi. Ziarele nu mai pot păcăli opinia publică. Îngrijorarea îşi face din ce în ce mai mult loc în sufletul fiecăruia.

Luna ianuarie şi februarie 1944. Sovieticii au început ofensiva de iarnă în zona Kiev. Germanii sunt siliţi a se retrage până la frontiera polonă, iar ruşii pătrund până la Bug, în regiunea Viniţa.

Mare panică în România! S-a dat ordin de evacuare a Bucovinei, Basarabiei şi nordului Moldovei. Trenurile sunt înţesate de lume. Guvernul face greşeala de a retrage şi autorităţile, lăsând în plata Domnului populaţia ţărănească, ce nu se evacuează. S-a dat ordin de mobilizare a Corpului 4 Armată, nu pentru a lua parte la operaţii, ci pentru a menţine ordinea şi a retrage pe mobilizaţi în cazul când ruşii ar trece Nistrul. Către finele lunii, situaţia se mai îmbunătăţeşte, căci germanii reuşesc a cârpi frontul. De altfel ruşii au micşorat intensitatea ofensivei în această zonă şi au aplicat punctul de gravitate la nord, reuşind a degaja Leningradul. Acest fapt a mai calmat spiritele.

Situaţia internă proastă; încep a se scumpi lucrurile de primă necesitate. Încep a se agita legionarii şi comuniştii.

Luna februarie 1944. Ruşii au reuşit şi la nord să respingă pe germani, ducând frontul pe Narva, la frontiera Estoniei. Finlanda rămâne izolată. Ofensiva rusă a fost reluată şi la centru, unde ruşii au reuşit să rupă frontul şi să încercuiască

şase divizii germane la Kanev. Tot din cauza atacurilor puternice, germanii au fost siliţi să înceapă retragerea din capul de pod de la Nikopol (pe Nipru). Şi aici se prevede o încercuire a forţelor germane, ele neputându-se retrage la timp. Văd că germanii nu renunţă la aceste încercuiri, ce ne-au fost fatale, în anul 1942 atât nouă cât şi lor.

Când nu ai forţe suficiente, nu înţeleg aplicarea acestui procedeu de luptă. Este foarte semnificativă adunarea de forţe ruse în faţa Perekopului şi Mării Sivaş; asta înseamnă că vor să lichideze şi cu Crimeea. Câtă vreme atacau numai la Kerci, pericolul era redus, fiindcă retragerea trupelor din Crimeea se făcea uşor; în cazul unei invazii de la nord la sud prin istmul de la Perekop, soarta trupelor din Crimeea este pecetluită.

Se continuă cu evacuarea nordului ţării.

Urmăresc zilnic *Buletinul de operaţii* al Marelui Stat Major pentru a informa mereu pe Majestatea Sa Regele şi nu găsesc nicio îmbunătăţire a frontului. În curând mă aştept ca apărarea germană să fie mutată pe Bug şi Nistru. În Polonia, ruşii au pătruns destul de adânc şi ameninţă comunicaţiile ce duc către Lemberg.

Către sfârşitul lui februarie, se naşte în capul nostru ideea unui armistiţiu. Ne adunăm la Casa Mică – locuinţa Regelui din spatele Palatului din Calea Victoriei – şi începem primele discuţii. La aceste discuţii iau parte: Regele, Niculescu-Buzeşti – Ministrul de externe, Stârcea – locţiitor de mareşal al Palatului –, Ioaniţiu – secretarul Regelui – şi cu mine. În aceste discuţii constat: Niculescu-Buzeşti e mai ponderat şi mai documentat, Stârcea – mai impulsiv, la care se adaugă şi ura personală ce o are faţă de Mareşalul Antonescu.

Luna martie 1944. Lucrările Consiliului Superior al Oştirii au durat şaisprezece zile, ocupându-ne numai cu chestiuni de înaintări, caracterizări şi reclamaţii. Nu ni se aduc la cunoştinţă proiecte mari, care ar interesa oştirea – în special operaţiile.

Între timp, Mareşalul cu generalul Şteflea au fost din nou la Hitler, de unde s-au întors optimişti; pe ce se bazează acest optimism – nu înţeleg… Ofensiva rusă înaintează şi la centru; pe Bug au produs o mare spărtură, care va face foarte grea alcătuirea unui front pe acest râu. Linia de cale ferată Lemberg – Odessa este interceptată, ceea ce face imposibilă o bună alimentare a frontului central şi de sud. Lupte mari sunt în curs –

care vor împinge frontul pe Nistru. Cei din Crimeea sunt din ce în ce mai izolaţi cu cât frontul este împins spre vest. Bănuiesc că germanii intenţionează să se retragă până în Carpaţi, transformând Moldova în teatru de operaţii. Lumea este înnebunită la gândul unei evacuări masive. Nu se poate ca Mareşalul – cu toată încăpăţânarea ce-l caracterizează – să nu vadă că a dus o politică greşită. N-aveam ce căuta în acest mare conflict şi meritul ar fi fost dacă puteam păstra neutralitatea. Un proverb arab zice: „Când se bat armăsarii, mânjii să stea deoparte”.

Reprezentanţii diferitelor partide politice, care n-au avut nicio activitate până acum, mă asaltează ca să ia contact cu Regele şi propun fel de fel de soluţii care, examinate, nu duc la nimic practic şi pozitiv.

Faţă de evenimentele grave de la Bug, mă mir că germanii nu ne silesc să decretăm mobilizarea generală. Deşi nu mai am contact cu trupele, bănuiesc că moralul lor este scăzut şi dacă ar reintra în operaţii n-ar mai reacţiona ca până acum. Pe lângă toate, se adaugă şi o tensiune cu Ungaria, în urma unor incidente petrecute la Cluj.

Operaţiunile germane pe frontul de est sunt criticabile din punct de vedere strategic. Acest front, atât de important, este lăsat tot timpul fără rezerve strategice. Întrucât germanii mai dispun în interior de 300 de divizii, care aşteaptă, era inteligent ca 50 – 60 de divizii să fi stat în Basarabia şi Transnistria, ca rezervă strategică a frontului de est. Pe lângă că aceste unităţi n-ar mai fi consumat, stând aici, puţinele alimente ce sunt în Germania, ele ar fi ţinut pe ruşi la respect. Se pare însă că pe germani i-a zăpăcit frica unei debarcări anglo-americane pe coasta Atlanticului şi îi aşteaptă cu toate forţele, în vreme ce ruşii operează nestingheriţi. Chiar dacă ar avea loc această debarcare, nu este nevoie de toate rezervele germane. Statul Major german nu este în stare să aprecieze care din cele două fronturi este mai periculos. Nu este greu să vezi că frontul rusesc prezintă cel mai mare pericol.

18 martie 1944. Ofensiva rusă este în plină desfăşurare. Au reuşit să ocupe centre importante între Bug şi Nistru.

S-a constituit cartierul Armatei a IV-a române la Iaşi. A trebuit să las comanda acestei armate generalului Racoviţă,

fiindcă nu mai pot îndeplini două funcţiuni, ambele devenind din ce în ce mai grele şi mai importante. Această armată are însărcinarea de-a apăra trecerile de peste Nistru, pentru ca nu cumva detaşamente de recunoaştere inamice să treacă la vest de fluviu.

Se simte multă activitate în domeniul politic – datorită iniţiativei opoziţiei, şi nu a guvernului. Barbu Ştirbey a plecat la Cailo spre a lua legătură cu reprezentanţii celor trei mari puteri, în vederea unui armistiţiu separat. Mareşalul Antonescu, care n-a fost om politic, este depăşit de evenimente şi pare complet paralizat în a lua o hotărâre.

Presa londoneză şi turcă se ocupă mult de situaţia noastră.

Declaraţiile lui Beneš sunt la ordinea zilei; ne face cunoscut că ruşii consimt a ne da toată Transilvania, însă ne vor lua Basarabia şi Bucovina de nord. Ar trebui acţionat în această direcţie, pentru a nu pierde totul.

Am vorbit telefonic la Săvârşin cu adjutantul de serviciu să pună în vedere Regelui că, fâţă de evenimente, ar fi bine să vină la Sinaia. Voiam ca Regele să fie mai aproape şi să se impună puţin guvernului, profitând de dezorientarea în care acesta se găseşte şi faţă de evenimente.

Mareşalul cred că şi-a mai pierdut din intransigenţă.

20 martie 1944. Inamicul a reuşit a trece Nistrul la Soroca. Iată dar pe ruşi atingând teritoriul naţional. S-a făcut aşadar contactul între ruşi şi trupele române de pe Nistru. Deşi forţele ruse ce au trecut Nistrul sunt slabe, reacţiunea noastră este şi mai slabă, fără a se înţelege de ce.

Pe Bugul inferior germanii se menţin, însă pe Bugul mijlociu ruşii au realizat o spărtură de 100 km. Forţele germane ce se dirijează în această parte a frontului sunt insuficiente faţă de gruparea inamică ce se concentrează în spărtura Bugului, între localităţile Braklav şi Goloskovo. Acum ar fi fost momentul de intervenire a rezervelor strategice, însă germanii, după cum am spus, n-au aşa ceva. Şi la Moghilev, pe Nistru, ruşii au început să atace, dar până acum n-au reuşit să treacă.

21 martie 1944. Am fost la Sinaia pentru a pune pe Rege la curent cu situaţia şi a-l iniţia ce trebuie să vorbească cu Mihai

Antonescu, care va fi primit în audienţă tot azi. Mareşalul cu Mihai Antonescu vor pleca la Hitler, care poate să ne ofere Ardealul. Nu trebuie acceptat aşa uşor, fiindcă nu avem siguranţă în a-l păstra; nu trebuie făcut din unguri victime în ochii opiniei publice mondiale. Ardealul să ne revină printr-un plebiscit şi să cădem de acord cu ungurii prin intervenţia germanilor.

22 martie 1944. Am luat legătura cu Dinu Brătianu, şeful Partidului Liberal, care mi-a expus vederile sale şi rezultatul audienţei lui Maniu – şeful Partidului Naţional-Ţărănist – la Mareşal.

Situaţia frontului se rezumă la aceea că ruşii au mărit capul de pod de la Soroca, iar frontul german la sud de Smerinka a cedat, mărind astfel spărtura de pe Bug. Se fac oarecare concentrări de trupe germane în nordul Basarabiei; aşteptăm reacţiunea lor.

23 martie 1944. Regele a venit la Bucureşti. Mareşalul şi Mihai Antonescu au plecat în Germania.

Din cauză că ungurii nu prezentau destule garanţii, germanii au ocupat Ungaria luând administraţia în mână. Pentru a nu se întâmpla şi la noi la fel, s-au luat măsuri interne.

Dinu Brătianu îmi trimite în copie o scrisoare de protest pe care a trimis-o Mareşalului. După amiază am stat de vorbă cu generalul Mihail, care are legături cu oamenii politici, spre a afla ideile tuturor.

Seara, la Casa Mică, cu Regele, Buzeşti şi Stârcea discutăm până noaptea târziu cum am putea încheia armistiţiul.

25 martie 1944. Buna Vestire. Sperăm să avem şi noi vreo veste bună cu prilejul acestei sărbători. Realitatea este însă tristă. Inamicul înaintează peste tot. Capul de pod din Basarabia s-a lărgit; frontul dintre Bug şi Nistru s-a dat înapoi, între Tarnopol şi Proskurov frontul e rupt şi ruşii au atins Nistrul la Zalescâki. Începe dezastrul, probabil. Exodul populaţiei din Moldova este impresionant.

Se aşteaptă înapoierea Mareşalului din Germania.

27 martie 1944. Ieri Mareşalul a fost în audienţă la Rege.

Îmi face impresia că a venit de la Hitler fără vreun rezultat pozitiv şi că nici el nu mai crede în eficacitatea măsurilor ce se vor lua. Nici vorbă de o contraofensivă germană din regiunea Lemberg pe direcţia generală Tarnopol – Proskurov – Bugul mijlociu, singura ce o socotesc salvatoare. Dacă nu se reacţionează astfel, se va pierde o rară ocaziune de succes.

Regele a plecat la Sinaia. Se preconizează ideea unui consiliu de coroană; nu sunt de părere, pentru că se angajează persoana Regelui, care până acum n-a fost consultat în nimic şi acum se vrea să i se arunce în spinare toată răspunderea. Se pune apoi întrebarea cum vor privi germanii acest consiliu; oare nu ne vor ocupa complet, ca pe unguri, şi pierdem astfel orice libertate de acţiune?

Se merge cu paşi mari către dezastru. Cei ce vin din Moldova mă informează că armata se prezintă foarte prost din punctul de vedere al echipamentului şi disciplinei. La Galaţi s-au adunat mii de dezertori germani; foarte mulţi au început a-l blestema pe Hitler, de unde până acum îl venerau. Lumea este înnebunită, căci refugiaţii din Moldova propagă panica pe unde trec.

Din *Buletinul de operaţii*, se vede că ruşii au ajuns la nord de Cernăuţi, cu intenţia de a intercepta importanta linie de comunicaţie ce trece pe-aici; de asemenea, ruşii au reuşit cu forţe slabe să treacă Prutul la Ripiceni; iată-i dar şi pe pământul Moldovei…

28 martie 1944. Am fost chemat urgent la Sinaia. După examinarea situaţiei politice şi militare, am cerut audienţă lui Mihai Antonescu, unde m-am prezentat seara târziu cu Negel, administratorul Domeniilor Coroanei, şi Stârcea. Întrucât germanii nu respectă angajamentul luat de a ne apăra teritoriul naţional, nu mai avem nici noi vreo obligaţie. Analizăm din nou dacă este bine a se ţine un consiliu de coroană; rămâne a se vedea şi părerea Mareşalului.

Germanii ne impun să ne retragem pe poziţia de la sud de Iaşi, adică pe Dealul Mare – Strunga – Târgu-Neamţ, precum şi pe platoul Corneştilor din Basarabia; deci cedăm nordul Moldovei şi al Basarabiei…

30 martie 1944. Dejun intim la Casa Mică: Regele,

Mareşalul, Mihai Antonescu şi cu mine. După dejun examinăm situaţia. Oarecare divergenţe între Mareşal şi Mihai Antonescu. Se pare că acesta din urmă înclină în partea noastră, de a se cere armistiţiul. Mareşalul doreşte să se întărească pe poziţia Dealul Mare – Târgu-Frumos – Strunga, unde crede că inamicul ar putea fi oprit. Ar fi un mare câştig să rezistăm aici până la terminarea războiului, pe care Mareşalul nu-l vede departe. Regele a cerut să nu fie golită de trupe regiunea Bucureşti şi Ploieşti. În acelaşi timp, s-a căzut de acord a se face tatonări la Ankara pentru un armistiţiu cu Rusia.

Am stat noaptea târziu cu Regele, Regina-mamă, Stârcea şi Ioaniţiu, pentru a examina ideea opoziţiei de a cere armistiţiu Rusiei fără condiţii şi a scoate pe germani din ţară. A accepta armistiţiul fără condiţii nu este practic, n-ar fi mare deosebire faţă de o capitulare fără condiţii. Trebuie tratat cu ruşii pentru a obţine oarecare uşurări şi asta este posibil câtă vreme mai avem o armată pe front, care poate să mai reziste. Cealaltă parfe mi se pare foarte dificilă. E uşor de formulat o idee – a goni pe germani din ţară – dar realizarea ei prezintă două mari greutăţi: primo, germanii sunt tari şi numeroşi în ţară, secundo, cum vor primi ofiţerii şi trupa ideea de a întoarce armele contra germanilor? Există o onoare militară, care n-ar admite acest act de trădare. Trebuie să mai aşteptăm puţin şi să analizăm totul cu băgare de seamă, pentru a nu ne arunca într-o aventură.

31 martie 1944. Mihai Antonescu urma să aibă o convorbire cu diferite personalităţi politice, care susţin una şi bună, a ieşi din război, dar niciunul nu dă o soluţie pentru a realiza aceasta. Sunt curios să văd rezultatul şi care este acela care şi-ar lua răspunderea să ia frânele guvernului.

Mareşal al Palatului **1 aprilie 1944**. Întrucât Majestatea Sa Regele începe să activeze pe tărâmul politic, îmi propune a deveni mareşal titular al Palatului. Ca şef al Casei Militare, aş da de bănuit că primesc şi stau de vorbă cu persoane politice, pe când ca mareşal al Palatului îmi revine această legătură cu persoanele din afară chiar prin atribuţiunile fireşti ale acestei funcţii. Ca mareşal al Palatului sunt primul demnitar al Palatului şi am mai multă libertate de acţiune. Chiar azi s-a întocmit decizia regală de numire a mea în această funcţie, care s-a tipărit în *Monitorul Oficial*.

Am fost la Tătărescu acasă cu care am discutat situaţia nenorocită în care ne aflăm. Am decis de a merge la Mihai Antonescu pentru a determina guvernul să ia o hotărâre.

2 aprilie 1944. Regina-mamă se hotărăşte să plece în Elveţia, pentru a-şi duce ceva valori şi a-şi pregăti o locuinţă, dacă împrejurările o vor sili să părăsească ţara. Regele este hotărât să rămână în mijlocul poporului, orice s-ar întâmpla. Pentru plecarea Reginei-mame se cere autorizaţia germanilor, iar Buzeşti şi Stârcea se ocupă cu formalităţile plecării, care sunt din cale-afară de numeroase.

4 aprilie 1944. Relativ la plecarea Reginei-mame, niciun răspuns din Germania; bănuiesc că nu i se va permite să plece.

Dejun intim la Palat: Regele, Regina-mamă, Buzeşti şi cu mine. La ora 13.40 se sună alarma. Au venit 250 avioane anglo-americane, care au bombardat Capitala timp de o oră şi jumătate, făcând stricăciuni apreciabile în cartierele Cotroceni.

Griviţa şi Gara de Nord.

A fost o mare surprindere pentru noi acest bombardament, fiindcă ne obişnuisem cu ideea că Bucureştii nu vor fi bombardaţi. După încetarea bombardamentului, Majestăţile lor au plecat la Sinaia.

5 aprilie 1944. Până acum s-au înregistrat 900 morţi şi 1.200 răniţi. Este lipsă de apă în oraş, conductele de apă şi uzina de la Grozăveşti fiind avariate. Tramvaiele nu mai circulă.

Noroc că lumina electrică funcţionează.

După masă s-a dat alarma din nou. Circa 300 de avioane sau apropiat de Bucureşti, însă s-au dirijat apoi spre Ploieşti, unde au bombardat puternic cartierul Gării de Sud. Sunt pagube mari, mai ales în centru şi la rafinăriile de petrol.

În Bucureşti se resimte lipsa de alimente, căci cei din vecinătatea oraşului se tem a mai veni cu aprovizionările obişnuite.

6 aprilie 1944. Regele soseşte de la Sinaia şi pot să-i dau detalii complete asupra bombardamentului de la Ploieşti. Am chemat pe Mihai Antonescu la Palat, unde Regele i-a cerut să-l informeze asupra demersurilor de armistiţiu. Se pare că şi

Mareşalul este câştigat pentru această idee. Comunicăm lui Ştirbey la Cairo să încerce să obţină garanţii din partea anglo-americanilor, întrucât nu avem încredere în cele tratate cu ruşii.

Am luat dejunul cu Regele la Scrovişte, apoi ne-am înapoiat la Palat pentru a revedea pe Mihai Antonescu, care ne comunică că Mihalache – vicepreşedintele Partidului Naţional-ţărănist – urmează a se întâlni cu Mareşalul şi cu el spre a le spune vederile opoziţiei. Spre seară, Regele a plecat la Sinaia, după ce am făcut o vizită în Gara de Nord, spre a vedea efectele bombardamentului.

Sunt asaltat de toţi cunoscuţii spre a afla ce hotărâre ia guvernul. Nu pot să le spun nimic, fiindcă trebuie păstrată o discreţie absolută dacă voim să facem ceva.

11 aprilie 1944. Invoc motivul că voi inspecta Domeniile Coroanei din Moldova şi astfel ajung la Bacău, unde este cartierul Armatei a IV-a, spre a vedea pe generalul Racoviţă şi a lua informaţii de la el asupra situaţiei frontului defensiv de pe linia Dealul Mare – Strunga – Târgu-Neamţ. Informaţiile sunt bune. Trupe suficiente, rezerve de contraatac, şi germanii au trimis ceva material. Moralul mulţumitor; se crede că va fi ţinută poziţia. V Mareşalul pune totul pe această rezistenţă – lucru greşit, căci ea nu poate dura până la finele războiului. Rezistenţa de acum este însă o bună platformă pentru a trata armistiţiul. Îi spun generalului Racoviţă că s-ar putea să facem un guvern de generali şi-l întreb dacă e dispus să intre în acest guvern. Îmi răspunde să contez pe el, însă nu va intra într-un guvern prezidat de generalul Iacobici.

12 aprilie 1944. Prin Piatra Neamţ mă duc la Bicaz – domeniu al Coroanei – spre a vedea ce mai este pe-acolo şi a da dispoziţii, întrucât frontul este foarte aproape. Întâlnesc coloane germane ce se retrag peste munţi şi care au un aspect jalnic. La dejun ajung la Roman spre a întâlni pe generalul Niculescu, comandantul Corpului 5 Armată. Şi el are încredere în poziţia de rezistenţă ce-o apără şi crede că ar fi bine să se ceară armistiţiul. Generalul Niculescu de asemenea îşi oferă serviciile necondiţionat; mă gândesc că ar fi bun la interne, căci este mai energic.

Mareşalul Antonescu este şi el în zonă şi fac tot posibilul

să nu-l întâlnesc; mi-ar conveni să nici nu afle că am trecut prin Bacău şi Roman.

13 aprilie 1944. Revin la Bucureşti. Ştiri proaste de pe front, căci în Crimeea trupele noastre au fost puternic atacate. Evacuarea lor se face foarte greu, fiindcă s-a început târziu şi n-a fost îndeajuns de pregătită. Va fi un mare eşec al Mareşalului. Mai aşteptăm şi un eşec pe Nistru pentru a-i cere să plece.

14 aprilie 1944. M-am dus la Sinaia pentru a informa pe Rege asupra situaţiei frontului. Pe tărâm politic, opoziţia a trimis la Ankara condiţiile armistiţiului.

Am impresia că germanii simt că se va petrece o ruptură a relaţiilor cu ei, din care cauză aduc trupe noi prin toate oraşele, pentru a ne ocupa.

15 aprilie 1944. La ora 11.30 se dă alarma. Aviaţia anglo-americană îşi face apariţia peste 20 de minute şi bombardează cumplit centrul oraşului, atingând clădirile din jurul Palatului Regal şi Palatului Telefoanelor. Incendii mari la Universitate şi Casa Românească.

După-amiază, am ieşit cu Regele pe bulevardul Brătianu şi strada Academiei să vedem pagubele pricinuite. Lumea, înspăimântată, blestema în gura mare pe Mareşal, pe care-l făcea responsabil de nenorocirile ce s-au abătut asupra oraşului.

16 aprilie 1944. Paştele. Un Paşte din cale-afară de trist. Nicio solemnitate la Patriarhie, ca altă dată, de teama aviaţiei. Chiar în ziua de Paşti, aviaţia inamică a bombardat Severinul, Galaţiul şi Braşovul, pricinuind, mai ales la Severin, stricăciuni. La Braşov este atins cartierul gării şi parte din atelierele IAR. Şi la Bucureşti a fost alarmă, dar am fost cruţaţi în această zi de sărbătoare creştinească.

Pe front ruşii au bombardat cartierul Armatei a IV-a din Bacău.

17 aprilie 1944. M-am dus la Sinaia la ora 12. Regele avea o întrevedere cu Mihai Antonescu. Ne-a expus condiţiile de armistiţiu oferite de Rusia prin ministrul nostru de la Stockholm; asemenea propuneri au fost făcute şi ministrului nostru de la

Ankara, dar nu ne-au sosit încă. Condiţiile ar fi acceptabile, mai ales că sunt garantate de anglo-americani. Guvernul nu le acceptă, dar Maniu cu întreaga opoziţie le acceptă şi vor trimite un emisar chiar la Moscova. Aşteptăm un eveniment militar pe frontul Nistrului pentru a trece la acţiune.

Regele îmi cere să am întrevederi şi să mă gândesc grabnic la persoanele ce vor alcătui noul guvern. E vorba să facem un guvern de militari, cu specialişti la externe, finanţe şi agricultură... îmi este greu să stau de vorbă cu oamenii politici şi şefii armatei, fiindcă sunt plecaţi din Bucureşti, fie din cauza sărbătorilor, fie a bombardamentelor, fie a funcţiilor ce au generalii în garnizoanele depărtate sau pe front.

20 aprilie 1944. La Dinu Brătianu m-am întâlnit cu Maniu.

S-a redactat telegrama ce va fi trimisă lui Ştirbey, prin care consimţim să discutăm armistiţiul pe textul trimis de Aliaţi şi pe cel trimis de opoziţie.

Am ajuns la convingerea că tot Mareşalul ar fi cel mai indicat să trateze armistiţiul. În orice caz, dacă nu vrea să-l facă, cel puţin să se demită, pentru ca noul guvern să aibă de furcă numai cu germanii, nu şi cu el. Mareşalul plecând, uşor am putea pune mina pe trupe; altfel, ar asculta tot de el, şi în Bucureşti Mareşalul are un regiment de gardă la dispoziţia sa (Regele are numai un batalion de gardă); în plus, jandarmii ar asculta de generalul Vasiliu, care este devotat Mareşalului.

21 aprilie 1944. A venit la mine acasă George Brătianu, sosit de la Bacău şi Roman, aducându-mi ştiri de la generalul Racoviţă şi generalul Niculescu. Îmi atrage atenţia că pe front este următoarea situaţie: generalul Cornea (Divizia de Gardă) este pentru germani, iar restul de comandanţi, în cea mai mare parte, sunt nehotărâţi, aşteptând să vadă de ce parte trage balanţa. Îmi spune apoi că unităţile noastre pe front sunt împănate cu cele germane, iar în spatele frontului au o rezervă puternică, numai din trupe germane, în majoritate divizii blindate. Prin urmare desprinderea trupelor noastre s-ar face cu mare greutate.

24 aprilie 1944. Bombardament aerian şi la Bucureşti şi

la Ploieşti, efectuat în cinci valuri cu 600 de avioane. La Ploieşti, distruse sau avariate mai toate rafinăriile, afară de pagubele produse chiar în centrul oraşului. La Bucureşti au bombardat cartierul Atelierelor CFR, până la Chitila, apoi cartierele Bucureştii Noi, Dămăroaia şi Şcoala de Agricultură.

26 aprilie 1944, Dejun cu Regele şi Mihai Antonescu, care ne informează că a asistat la o discuţie violentă între Mareşal şi generalul Şteflea (şeful Marelui Stat Major) – şi probabil că generalul Şteflea va pleca din funcţie.

Mihai Antonescu a căzut de acord că trebuie să plece cineva la Ankara şi la Cairo, spre a discuta condiţiile armistiţiului.

27 aprilie 1944. Mă vizitează Caranfil, care este de părere să urgentăm ieşirea din război; are idei clare. Am văzut pe Ralea, care mi-a comunicat ultimele ştiri ce are.

Seara târziu am fost chemat de Mareşal pentru a-mi arăta un raport al Serviciului de Contrainformaţii, în care se specifică faptul că Regele a vizitat pe prizonierii americani, arătându-le multă solicitudine. E just că procedeul Regelui este greşit, căci nu s-a interesat şi de sinistraţii şi răniţii noştri. Pentru moment, americanii ne sunt duşmani şi au pricinuit multă jale în ţară.

Am spus Mareşalului că toate acestea s-au făcut fără ştirea mea şi că voi veghea să nu se mai întâmple.

28 aprilie 1944. Am primit pe Cancicov, care are bune relaţii cu Mareşalul. Mi-a părut un om bine documentat şi m-a pus la curent cu toată evoluţia ideilor Mareşalului, care în mai multe rânduri a avut ideea să se despartă de germani. În momentul de faţă Mareşalul se gândeşte la rezistenţă. Şi Cancicov este de părere că armistiţiul nu poate fi făcut decât de Mareşal; un guvern de militari nu are şansă să guverneze, căci va fi arestat imediat de nemţi, ba chiar va complica situaţia.

1 mai 1944. Sunt chemat dis-de-dimineaţă la Sinaia. În lipsa mea, Regele şi cu cei mai tineri din jurul său au hotărât să nu mai aştepte nimic şi să dea ei lovitura de stat. Planul constă în a trece frontul în nordul Moldovei, la Botoşani, unde vor lua legătura cu ruşii şi vor încheia armistiţiul. Au ales maşinile şi

camioanele ce vor lua parte la această expediţie, au numit personalul ce-i va însoţi, încât tot Palatul este pus la curent. Natural că se contează pe mine pentru a-i însoţi, îşi dau seama că tot e bine să fie şi unul mai bătrân cu ei, pentru eventualitatea când s-ar ivi vreo complicaţie…

Le-am arătat că planul propus nu are şansă de reuşită. Mai întâi, n-au păstrat secretul; personalul destinat a-i însoţi trebuie să creadă că pleacă la una din proprietăţile Regelui; apoi, nu cunosc situaţia frontului şi deci nu ştiu pe unde vor trece – ar pune germanii mâna pe ei imediat… şi, în fine, condiţiile armistiţiului trebuie discutate în prealabil şi apoi acceptate.

Ce vrei, tinereţea a fost dornică totdeauna de aventură!

2 mai 1944. Interesant este un ordin de zi al lui Stalin, din care reproduc: „Pentru a înlătura ameninţarea aservirii ţării noastre şi a ţărilor aliate cu noi, este nevoie ca fiara germană rănită să fie urmărită cu îndârjire şi omorâtă în propria sa vizuină. Urmărind pe inamic, noi trebuie să eliberăm din sclavia germană pe fraţii noştri poloni, cehoslovaci şi pe celelalte popoare din Europa occidentală, care sunt aliatele noastre şi care se găsesc sub călcâiul lui Hitler. *Este evident că această misiune este mai grea decât expulzarea trupelor germane din graniţele Uniunii Sovietice*. *Ea poate să fie realizată numai prin apropierea dintre Rusia sovietică*, *Marea Britanie şi Statele Unite şi prin lovituri combinate dinspre răsărit, date de forţele noastre armate, şi dinspre vest – de armatele aliaţilor noştri* (sublinierea mea)”.

Din acest ordin de zi se desprinde clar:

1) că se recunoaşte că operaţiunile ce vor urma sunt mai grele decât cele de până acum;

2) că Rusia vrea să aibă concursul efectiv al aliaţilor săi;

3) că *numai aşa* va reuşi operaţia. Asta înseamnă că Rusia se trezeşte acum şi nu vrea să se uzeze singură, pentru ca la urmă Aliaţii, rămânând tari, să dicteze pacea cum vor voi. De data aceasta este o invitaţie mai serioasă din partea ruşilor ca anglo-americanii să deschidă la vest un front contra germanilor.

3 mai 1944. În locuinţa lui Vişoianu ne-am adunat cu Maniu pentru a discuta plecarea lui Vişoianu la Cairo, unde

puterile aliate au acceptat a trimite pe cineva să discute condiţiile armistiţiului.

Seara am primit la Palat cu multă precauţiune pe Dinu Brătianu şi Maniu ca să stea de vorbă cu Regele. Ei cereau un consiliu de coroană, dar le-am demonstrat că nu este de folos momentan, ar însemna să tragem clopotele. Am cerut din partea Regelui ca opoziţia să facă o scrisoare prin care să-şi ia toate riscurile schimbării de guvern şi deci de politică.

Peste noapte a fost un bombardament englez asupra Bucureştiului. Alarma a durat o oră şi jumătate; au fost stricăciuni mai ales în cartierul de sud al oraşului.

5 mai 1944. La Sinaia a avut loc investirea solemnă a trei episcopi; apoi prezentarea ministrului Bulgariei, care a fost reţinut la dejun împreună cu toţi membrii legaţiei bulgare.

După-amiază am trecut pe la generalul Mihail, cu care m-am sfătuit asupra celor ce trebuie făcute.

8 mai 1944. Bombardamentele de teroare s-au succedat fără milă şi ziua şi noaptea. Ele au avut ca obiectiv şi oraşe fără nicio industrie de război. La Bucureşti, cartierul Bonaparte este în flăcări. În grădina Palatului au căzut două bombe – de s-a cutremurat adăpostul în care ne găseam. Una din bombe a lovit pivniţa unde erau vinuri rare şi scumpe ce nu putuseră fi evacuate.

Seara am avut o întrevedere cu Pătrăşcanu – şeful Partidului Comunist –, care mi-a comunicat că este pe cale a realiza un bloc al opoziţiei. Socotesc că este bine ca toată opoziţia să fie unită, pentru ca efortul să fie mai puternic şi opinia publică în întregime cu noi. De altfel Regele a fost acela care a dorit această unire a întregii opoziţii. Pătrăşcanu îşi dă şi el seama de greutatea ieşirii noastre din Axă şi, dacă este nevoie, se oferă să plece la Moscova pentru a aranja clauzele armistiţiului. Pătrăşcanu pune mult suflet şi este un om dinamic, încât am toată încrederea că ne va fi de mare folos.

10 Mai 1944. Cel mai trist pe care l-am trăit... Lumea a părăsit Bucureştiul, de zvonul unui bombardament. La ora 9 a avut loc un Te Deum la Patriarhie, unde m-am dus ca reprezentant al Regelui şi unde guvernul era reprezentat doar

prin generalul Pantazi, ministrul de război. În toată Patriarhia nu erau mai mult de douăzeci şi cinci de persoane. Mareşalul şi Mihai Antonescu lipseau.

Peste noapte s-a dat alarma; au fost însă numai avioane de recunoaştere.

11 mai 1944. Întâlnire cu Dinu Brătianu şi Maniu, care mi-au remis o scrisoare prin care se angajează a susţine guvernul de militari ce va face armistiţiul, preluând apoi puterea.

15 mai 1944. Am fost pe front, unde la Bacău şi Roman am întâlnit diferiţi comandanţi. Frontul are cu totul altă părere asupra acţiunii ce trebuie întreprinsă în vederea armistiţiului. Onoarea de soldat nu le poate îngădui un act de felonie faţă de germani – A întoarce armele contra lor, cum au făcut italienii –, mai ales că germanii îşi dau toată silinţa să menţină frontul actual. Ei luptă alături cu mult elan şi ne-au dat materialele de care aveam nevoie. Toată lumea este pentru armistiţiu, însă făcut cu demnitate şi cavalereşte. Să se profite de o situaţie grea şi pe faţă să le cerem germanilor autorizaţia de a ieşi din acţiune.

Va fi o mare consternare când voi aduce aceasta la cunoştinţa grupărilor politice, care au ca deviză: „Scopul scuză mijloacele”. Iar eu înţeleg prea bine pe camarazii mei de pe front şi regret că nu sunt în mijlocul lor tot timpul…

16 mai 1944. Întâlnire cu Dinu Brătianu şi Maniu, unde le-am expus cele constatate pe front. Natural că sunt contrariaţi. Am fost la Sinaia pentru a informa şi pe Rege.

Către finele lunii mai avem o scădere în activitatea politică internă. Pe frontul Moldovei de asemenea linişte.

6 iunie 1944. Debarcarea anglo-americanilor pe coasta franceză. Eveniment foarte important. Să vedem numai dacă reuşeşte această debarcare, fiindcă germanii şi-au luat toate măsurile, au sacrificat chiar frontul de est pentru a face faţă acestei debarcări.

8 iunie 1944. Întrucât trecerea bruscă de partea Aliaţilor

nu prezintă sorţi de izbândă în momentul de faţă, ne gândim a face o diversiune, a scoate pe Mareşal de la putere cu asentimentul germanilor şi a institui un guvern Gigurtu, care este simpatizat de germani. În acest scop am vizitat azi pe Gigurtu, căruia i-am expus planul.

Un guvern Gigurtu nu ne-ar împiedica în acţiunea noastră.

Gigurtu a şi luat legătura cu Clodius, reprezentantul Germaniei în Balcani, să vadă dacă germanii ar accepta această schimbare.

19 iunie 1944. Cu toate străduinţele depuse, Gigurtu n-a reuşit. Era natural ca germanii să nu aprobe o schimbare de guvern acum; deşi îşi dau seama că Mareşalul nu mai are nicio popularitate în ţară, ei cred că tot Mareşalul are ascendent asupra armatei.

21 iunie 1944. Împreună cu Buzeşti şi Col, Dămăceanu, am redactat telegrama ce trebuie expediată Aliaţilor şi în care precizăm că acţiunea politică în ţară nu se poate face decât odată cu ofensiva rusă pe frontul nostru şi cu ajutor de trupe aeropurtate, care să sprijine acţiunea politică, fiindcă sunt prea puţine trupe în interior faţă de germani. Ofensiva rusă pe front ar avea ca efect ţintuirea germanilor, putând să avem libertate de acţiune în interior. Am da ordin trupelor noastre de pe front să nu lupte, uşurând astfel acţiunea rusească.

22 iunie 1944. Azi se împlinesc trei ani de război. Când am început războiul, cred că nimeni nu prevedea că va dura atât. Se face un Te Deum la Patriarhie, unde mă duc ca reprezentant al Regelui.

Mai în fiecare noapte ne întrunim discret în diferite case pentru a lucra în detaliu acţiunea internă în cazul când se va pune în aplicare planul de separare de germani. În mod permanent la aceste întruniri iau parte: generalii Mihail şi Vasiliu Răşcanu, col. Dămăceanu, Buzeşti, Stârcea, Pătrăşcanu şi Bodnăraşu. De aceşti doi din urmă am mare nevoie pentru ca să organizez muncitorii din fabrici, pe care contez să-mi suplinească lipsa de trupe.

28 iunie 1944. Bombardament puternic de zi. A fost

lovită chiar Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

30 iunie 1944. Căderea Cherbourgului va înlesni operaţiile debarcării. La vest se clarifică situaţia, deoarece anglo-americanii au pus piciorul solid în Franţa şi germanii, cu toate pregătirile, n-au putut împiedica debarcarea.

Ofensiva rusă la nord de Pripet a surprins pe germani şi acum sunt nevoiţi să se retragă spre vest.

America a rupt legăturile cu Finlanda. Se părea în ultimul timp că se va ajunge la o înţelegere ruso-finlandeză, însă după vizita lui Ribbentrop la Helsinki finlandezii au început iar lupta.

În ţară, activitatea opoziţiei se face din ce în ce mai simţită. Eu mă mir că germanii nu ne arestează, fiindcă nu se poate să nu fi simţit ce se petrece.

Luna iulie 1944. În primele zile ale lui iulie suntem ocupaţi a pune la punct planul de acţiune, cu toate detaliile. Trebuie să lărgim cercul nostru cu persoane de care avem absolută nevoie. Astfel, cu generalul aviator Vasiliu pentru chestiunile de aviaţie şi artilerie antiaeriană, cu generalul Eftimiu C. pentru chestiunile referitoare la transmisiuni. Col. Dămăceanu lucrează la comandamentul Capitalei, unde are funcţie de şef de stat major, generalul Vasiliu Răşcanu în zona petroliferă, peste care este comandant, şi Bodnăraşu îşi organizează masele de lucrători din fabrici şi mai ales din instituţiile de stat, cum ar fi: Poşta, Telefoanele, Monitorul Oficial, Radio etc., fiindcă aceşti lucrători pot fi chemaţi să-şi apere singuri instituţiile, nedispunându-se de trupe suficiente.

17 iulie 1944. Primim răspuns din Stockholm, la telegrama trimisă de Buzeşti, că se va studia proiectul nostru de armistiţiu precum şi felul cum înţelegem să acţionăm.

20 iulie 1944. Ofensiva rusă progresează şi la Lemberg. Pe frontul Moldovei – linişte.

21 iulie 1944. În Germania a avut loc un atentat contra lui Hitler chiar la cartierul general. Hitler a fost doar rănit. Păcat că nu a reuşit atentatul, ar fi descurcat situaţia.

Arestări şi execuţii. Bănuiesc că mişcarea contra lui Hitler trebuie să aibă un caracter mai mare şi nu poate să fie decât

bine organizată, încât, dacă a scăpat Hitler acum, apoi cu ocazia altei tentative nu va mai scăpa. În orice caz este vizibil că parte din şefii armatei sunt contra lui; de aici va rezulta prăbuşirea.

22 iulie 1944. Am fost la Curtea de Argeş pentru parastasul anual al regilor şi reginelor înmormântaţi acolo. Pe drum ne-a apucat alarma, aşa că a trebuit să oprim trenul regal trei ceasuri, în plină cale între Titu şi Mătăsaru. Au fost bombardamente la Ploieşti şi Buzău.

24 iulie 1944. Ruşii sunt în preajma Lembergului. Mai la nord situaţia este şi mai proastă, căci în două regiuni ruşii au reuşit să facă în front spărturi largi. Pe frontul de vest nimic nou, decât lupte crâncene fără cuceriri de teren; este punctul culminant, care va decide dacă anglo-americanii reuşesc sau nu să se menţină în Franţa. În Italia anglo-americanii înaintează la nord de Livorno şi Ancona.

La noi, liniştea din preajma marilor evenimente. Mareşalul a plecat la Olăneşti spre a-şi face cura de ape; a şi găsit momentul potrivit! Nouă ne convine absenţa lui, fiind mai puţin supravegheaţi.

Luna august 1944. Asupra formării guvernului nu cădem de acord. Oamenii politici doresc un guvern de militari. Eu mă opun la aceasta, pentru că un guvern de militari are aerul de dictatură a Regelui şi Regele rămâne prea descoperit. Apoi, eu ştiu bine că Aliaţii ar dori un guvern politic, din reprezentanţii tuturor partidelor, spre a fi reprezentată toată opinia publică.

După multe discuţii, Maniu este câştigat pentru această idee, dar pune condiţia ca în acest guvern să intre Dinu Brătianu şi Mihalache, în care caz el primeşte să fie preşedintele guvernului. Eu ştiu însă bine că atât Dinu Brătianu cât şi Mihalache nu vor să audă de guvern politic, ci sunt pentru un guvern de militari.

2 august 1944. Turcia a rupt relaţiile cu Germania. Cred că este un eveniment favorabil pentru a ieşi din război. Am cerut să văd pe Mihai Antonescu, cu care am vorbit despre această situaţie. I-am declarat că sunt vinovaţi de două ori: mai întâi că nu fac nimic şi apoi că nu lasă nici pe alţii să facă ceva, I-am spus să trimită pe cineva la Moscova pentru a nu pierde

condiţiile de armistiţiu. Generalul Aldea se oferă să plece, cu toate riscurile.

3 august 1944. Cu Buzeşti am fost la Snagov, unde am întâlnit pe Maniu şi Mihai Popovici. Am analizat evenimentele externe şi interne. Dacă guvernul nu trimite delegat la Moscova, apoi vom trimite noi pe generalul Aldea. Am luat înţelegere a face o întrunire cu generalul Aldea şi cu câţiva generali ce sunt în Bucureşti, veniţi de pe front.

Am dejunat la Snagov cu Buzeşti care mi-a citit câteva telegrame de la generalul Gheorghe Ion, ministru la Berlin, care arată situaţia gravă din Germania. Se pare că grupul de armate din nord a pierdut legătura pe uscat cu Germania, comunicând doar pe mare. Multe trupe sunt în debandadă. În Finlanda s-a schimbat preşedintele, probabil în vederea ieşirii din acţiune. Generalul Gheorghe Ion este un mare vinovat, căci în calitatea sa de ministru la Berlin ne-a indus tot timpul în eroare asupra stării şi posibilităţilor germane. E un germanofil, fiind căsătorit cu o germană.

Seara am primit pe Tătărescu. Nu se are bine deloc cu Maniu, or eu aş fi vrut să dispară toate diferendele dintre oamenii politici şi cu toţii să conlucreze la acest mare act.

4 august 1944. M-a chemat generalul Şteflea pentru a-mi arăta, din ordinul Mareşalului, situaţia germanilor în ţară. În adevăr, sunt peste 650.000 răspândiţi în toată ţara, deci va fi riscant a întreprinde ceva contra lor.

De altfel acesta a fost şi gândul Mareşalului când a hotărât ca şeful Marelui Stat Major să mă pună la curent; era un avertisment să ne vedem de treabă şi să renunţăm la ideea unei acţiuni.

5 august 1944. Mareşalul a plecat în Germania, însoţit de Mihai Antonescu şi generalul Şteflea. Probabil că Hitler vrea să le stabilească atitudinea faţă de ruperea relaţiilor cu Turcia.

Nu m-ar prinde mirarea ca Hitler să ceară mobilizarea generală şi retragerea pe frontul Focşani – Bolgrad.

8 august 1944. Mareşalul s-a întors foarte deprimat. Hitler la chemat să-l intimideze şi să-i arate că nu stăpâneşte

situaţia internă.

20 august 1944. Toată această perioadă s-a scurs în discuţii cu oamenii politici. A fost primit şi Mihalache de Rege, care ne-a spus că ce vrem noi să facem este o aventură şi că numai Mareşalul poate încheia armistiţiul. În orice caz, este contra unui guvern politic, fiindcă oamenii politici nu pot semna un act prin care se cedează o parte din Bucovina şi Basarabia, pe când noi, militarii, putem semna! N-am înţeles logica lui Mihalache; dacă Mareşalul nu vrea să facă nimic, oare toată lumea trebuie să stea cu braţele încrucişate? Natural că sunt riscuri; fără riscuri ştie oricine să se înhame la o treabă.

Chiar din ziua de 19 august, ruşii au început ofensiva şi pe frontul nostru. Cred că am pierdut cea mai bună ocazie de a încheia armistiţiul, adică între 7 şi 19 august, când germanii şi-au retras toate rezervele din frontul nostru şi înainte de începerea ofensivei ruse. Am impresia, că am pierdut totul şi că străduinţele noastre au fost zadarnice, dacă n-au dus la un rezultat. Mă simt cuprins de deznădejde.

21 august 1944. Corpurile 4 şi 6 Armată sunt date peste cap. Contraatacurile nu pot restabili situaţia. Ruşii au atacat şi pe Nistru, unde au consolidat un cap de pod la Tighina. Probabil aici vor face efortul.

La ora 18 am primit pe Mihai Antonescu, pe care l-am condus la Rege. Am discutat un ceas. Mihai Antonescu şi-a luat angajamentul ca în două zile să clarifice situaţia cu Mareşalul, spre a se hotărî într-un fel.

22 august 1944. Am văzut pe generalul Pantazi, ministrul de război, care şi el este acum pentru armistiţiu. L-am rugat să ia unele măsuri privind deplasarea de trupe în jurul Capitalei.

După masă a venit iar Mihai Antonescu, care a avut o întrevedere cu Clodius şi Killinger pentru a pregăti ieşirea noastră din război.

Pe frontul Moldovei şi pe Nistru situaţie proastă. În Basarabia frontul este rupt şi ruşii înaintează către Cogâlnic, unde vor întâlni forţe slabe.

Preşedinte de Consiliu întâia oară

23 august 1944, miercuri. Zi memorabilă, care va rămâne în istoria poporului român.

Mai toată noaptea m-am zbătut cu ştirile proaste ce soseau de pe front; este cert că la această oră frontul nostru este destrămat şi trupele în derută. Peste măsură de obosit, am aţipit despre ziuă.

La ora 9 am intrat în biroul meu destul de abătut. Aflu că Mareşalul a venit de pe front şi a convocat un consiliu de miniştri la Snagov, unde probabil va lua o ultimă hotărâre; de-ar fi hotărârea cea bună, adică cererea armistiţiului şi încheierea ostilităţilor…

Dinu Brătianu îmi comunică prin telefon să trec imediat pe la el. La 9.30 am fost la el acasă unde-mi spune că a trimis pe George Brătianu la Antonescu pentru a se decide în favoarea armistiţiului; tot de la el aflu că şi Maniu a trimis pe Mihalache, în acelaşi scop. Vorbind cu Dinu Brătianu asupra unui guvern politic în cazul demisiei Mareşalului, se arată intransigent, fiind de părere că numai un guvern de militari se poate alcătui în asemenea împrejurări. Prin urmare cade dezideratul ce am propus mereu – să se facă un guvern politic.

M-am întors la Palat, unde m-au înnebunit telefoanele, fiecare dorind a şti dacă s-a luat vreo hotărâre. Sunt chemat cu insistenţă la telefon de şeful de stat major al Armatei a IV-a.

Col. Dragomir, care-mi comunică situaţia jalnică a Armatei şi cere de la mine sugestii, ce să facă faţă de directivele operative date de germani ca să treacă pe Carpaţi cu toate forţele. În faţa acestei întrebări am rămas foarte nedumerit, întrucât nu am calitatea de a lua vreo dispoziţie, mai ales că şeful Marelui Stat Major (generalul Şteflea) este în zonă. I-am spus colonelului Dragomir să ia legătură imediată cu generalul Şteflea, care trebuie să aibă instrucţiuni de la Mareşal.

Pe la ora 11.30 sunt chemat la telefon de Preşedinţia de Consiliu şi vorbesc cu Mihai Antonescu, care mă întreabă dacă Regele este în Bucureşti. Îi comunic că este şi atunci Mihai Antonescu îmi spune că la ora 15.30 va veni la Palat cu Mareşalul spre a vedea pe Rege. Am comunicat aceasta imediat Majestăţii Sale Regele, iar eu am plecat la Maniu spre a-i aduce la cunoştinţă acest fapt pe care-l socoteam important. Eram

însoţit de col. Dămăceanu. La Maniu acasă, i-am spus că dacă Antoneştii au cerut să vadă pe Rege înseamnă că au luat o hotărâre în urma consiliului de miniştri ţinut şi că această hotărâre nu poate fi decât: sau face Mareşalul armistiţiu, sau îşi depune demisia. În primul caz nu avem nimic de făcut, în al doilea caz însă trebuie să facem guvernul. Şi Maniu ezita asupra unui guvern politic. Văzând cum stau lucrurile, am plecat la Palat spre a raporta Regelui că, în cazul că trebuie să facem un guvern, apoi îl vom face din generali întrucât oamenii politici nu sunt dispuşi la riscuri.

La ora 13 am luat masa cu Majestatea Sa Regele într-o atmosferă de mare îngrijorare.

La ora 15.30 a sosit Mihai Antonescu singur; Mareşalul a întârziat cam vreun sfert de oră. După venirea lui am trecut la Casa Mică, unde ne aştepta Regele. Am intrat în salon: Regele.

Mareşalul, Mihai Antonescu şi cu mine, luând loc în jurul unei mese rotunde. Alături, în biroul Regelui, aşteptau nerăbdători Buzeşti, Stârcea, generalul Aldea, col. Dămăceanu, generalul Anton şi Ionniţiu[21].

Voi căuta să redau cât mai fidel această întrevedere dintre Rege şi Antoneşti, întrucât se vor găsi mulţi care să denatureze adevărul.

Trebuie să spun de la început că nu ne gândisem să-i arestăm, întrucât eram convinşi că vin să-şi prezinte demisia, ipoteză ce o socoteam mai probabilă, întrucât a face ei armistiţiul era o chestiune mai delicată, căci trebuiau luate măsuri contra germanilor.

După ce am luat loc în jurul mesei, Regele întreabă:

— Care este situaţia, domnule Mareşal?

— Disperată, Majestate. Frontul este străpuns şi în Moldova şi în Basarabia.

După obiceiul Mareşalului, în continuare începe tot el să atace, făcând răspunzătoare de acest dezastru armata care nu mai vrea să lupte, şi aceasta din cauza agitaţiei oamenilor

---

21 Mircea Ionniţiu - secretarul personal al Regelui Mihai (după 1940). L-a urmat pe Rege în exil în 1948, în Elveţia, Franţa şi Londra (martie 1948), stabilindu-se apoi în SUA, unde lucrează în aeronautică, are colaborări la Europa liberă şi Vocea Americii, a editat reviste româneşti. A murit la 13 noiembrie 1990. Numele de familie (Ionniţiu, cu varianta „Ioaniţiu”) este probabil derivat de la latinizarea lui Ioniţă.

politici, şi lăsând chiar să se înţeleagă că şi Regele cu mine avem parte de vină, căci am stat de vorbă cu oamenii politici, pe care i-am încurajat în acţiunea lor. Regele are răbdarea să-l lase să-şi verse focul şi, profitând de o pauză, pune întrebarea:

— Ce trebuie să facem? Nu credeţi că este momentul a încheia armistiţiul, fie dumneavoastră, fie un alt guvern?

Mareşalul răspunde categoric că nu trebuie să încheiem armistiţiul.

Acest răspuns produce asupra Regelui şi a mea o mare consternare, pe care probabil o sesizează Mihai Antonescu, care intervine:

— Se poate să cerem şi armistiţiul, însă să mai aşteptăm două zile, căci trebuie să vină nişte răspunsuri de la Ankara şi Madrid.

— Domnule vicepreşedinte, zic eu, nu credeţi că aşteptând două zile riscăm să ni se retragă condiţiile de armistiţiu şi să cădem în capitulare fără condiţii? Am impresia că evenimentele se precipită şi că e vorba de ore, nu de zile.

Majestatea Sa Regele se adresează Mareşalului:

— Ce intenţionaţi să faceţi?

— Vom încerca să rezistăm pe frontul fortificat Focşani – Oancea – Bolgrad, zice Mareşalul.

— Cu ce? – întreb eu – întrucât lucrările de fortificaţii nu sunt gata şi trupele germane şi române ce se retrag nu vor fi în stare să ocupe aceste poziţii, fiindcă se retrag în mare dezordine.

— Cu batalioanele de recruţi, zice Mareşalul, pe care le-am trimis acolo, şi cu alte trupe ce vor veni din interior. De altfel, dacă nu vom reuşi să oprim inamicul pe această linie, ne vom retrage în munţi şi vom încerca să mai rezistăm, nu putem părăsi pe germani.

Faţă de acest răspuns categoric, Regele s-a sculat în picioare şi, fără a rosti o vorbă, le-a întins mâna şi a ieşit afară. Antoneştii au rămas cu mine, în picioare, într-o tăcere chinuitoare.

Cei din biroul Regelui au auzit convorbirea şi au luat măsuri de arestare; îndată ce Regele a intrat la ei, a dat aprobare să trecem la arestarea Antoneştilor şi să facem lovitura de stat.

Prea puţin timp s-a scurs de la ieşirea Regelui, şi a intrat

în salon maiorul Dumitrescu Anton, din Batalionul de Gardă al Palatului, cu patru soldaţi, care a procedat la arestarea Antoneştilor. Mareşalul s-a îngălbenit şi mi s-a adresat mie – cum putem să-i facem această ofensă? Nu i-am răspuns nimic, întrucât eram şi eu destul de emoţionat, fiindcă îmi dădeam seama de greutăţile şi răspunderile ce urmau acum.

Era ora 17. Dimpreună cu Regele, am trecut cu toţii în Palat, în biroul meu, pentru a porni la cele ce trebuia să facem.

Col. Dămăceanu a plecat imediat la comandamentul Capitalei, să alarmeze trupele şi să întrerupă legăturile telefonice între comandamentele germane şi trupele lor. Planul era făcut cu tot de-amănuntul, rămânea numai punerea lui în aplicare.

*

Regele a dictat decretul prin cale eram numit Preşedinte de Consiliu. Înarmat cu acest decret, am plecat la Marele Stat Major să dau ordinele necesare trupelor de pe front şi din restul ţării pentru a înceta ostilităţile şi pentru felul cum trebuiau să se grupeze.

Şeful Marelui Stat Major lipsea din Bucureşti, aşa că am intrat în cabinetul subşefului, generalul Arhip, căruia i-am pus pe masă decretul semnat de Rege cu numirea mea ca prim-ministru. Generalul Arhip îmi spune: „Nimic surprinzător, era de aşteptat. Vă rog, ce aveţi de ordonat?”

Am chemat imediat pe col. Leonida, şeful Secţiei Operaţiilor, şi împreună cu generalul Arhip am schiţat ordinele ce trebuiau date şi măsurile de luat. Trebuia să mă ocup eu de această parte, până la numirea generalului Mihail Gheorghe ca şef al Marelui Stat Major, numire ce trebuie să apară în cursul nopţii în *Monitorul oficial*.

După ce am terminat la Marele Stat Major am revenit la Palat, unde mai întâi am chemat telefonic pe generalul Vasiliu C. (inspectorul jandarmilor), pe generalul Pantazi (ministrul de război) şi pe col. Elefterescu (prefectul poliţiei), pentru a-i aresta ca unii ce ar fi putut contracara dispoziţiile ce am luat. Nebănuind nimic, au venit imediat toţi trei şi au fost arestaţi.

În timpul acesta, trupele din Capitală şi împrejurimi primiseră ordinele şi fiecare trecea în dispozitivul hotărât.

Începea să se însereze. Cea mai deplină linişte. Nu se bănuia încă nimic din cele petrecute.

Am alcătuit guvernul:

— Preşedinte de Consiliu: General de armată adjutant Sănătescu C.

— Miniştri fără portofoliu:

1) Iuliu Maniu, şeful Partidului Naţional-Ţărănesc 2) Dinu Brătianu, şeful Partidului Naţional-Liberal 3) Titel Petrescu, şeful Partidului Social-Democrat 4) Lucreţiu Pătrăşcanu, reprezentant al Partidului Comunist.

— Ministrul finanţelor şi economiei naţionale: General de divizie Potopeanu Gh.

— Ministrul sănătăţii şi ocrotirilor sociale: Medic General Marinescu Nic.

— Ministrul agriculturii şi domeniilor: Negel Dtru, administratorul Domeniilor regale.

— Ministru de război: General corp de armată Racoviţă M.

— Ministru de interne: General corp de armată Aldea A.

— Ministrul comunicaţiilor şi lucrărilor publice: General Eftimiu C.

— Ministrul educaţiei naţionale: General corp de armată Boiţeanu I.

— Ministru de externe: Niculescu-Buzeşti

— Ministru de justiţie ad interim: Lucreţiu Pătrăşcanu

— Subsecretari de stat:

la interne – Col. Dămăceanu D.

la aviaţie – General Gheorghiu Ermil

la marină – Contraamiral Georgescu.

— S-au făcut numiri noi: Inspectorul Jandarmeriei – General Anton.

— Primarul Capitalei şi prefectul poliţiei – General Dombrowski.

La ora 22, Majestatea Sa Regele a citit la radio Proclamaţia prin care se declara încetarea ostilităţilor şi acceptarea armistiţiului. Cum a aflat populaţia, a şi venit în Piaţa Palatului, unde a manifestat călduros pentru Rege.

De-abia din acest moment începe agitaţia, întrucât toată lumea este de acord cu lovitura de stat şi cu arestarea Antoneştilor. Suntem în mare pericol, căci germanii vor reacţiona, deşi am luat măsuri pentru a-i neutraliza – dar cine poate şti dacă măsurile luate de noi sunt eficace…?[22]

---

22 La sfârşitul lui iulie 1944, tatăl meu, bazându-se pe discreţia mea, mi-a

24 august 1944. Stăm cu toţii în Palat, dând ordine şi luând măsuri în raport cu situaţia; nimeni nu se gândeşte nici la masă, nici la odihnă.

La 2 noaptea am primit vizita lui Killinger, ministrul Germaniei, generalul Hansen, şeful misiunii germane, şi generalul Gerstenberg, ataşatul aerului. Le-am explicat că, faţă de situaţia de pe front, trebuie să cerem armistiţiu, pentru a nu prăpădi ţara continuând un război inutil. Le-am spus că sunt liberi să plece şi să părăsească complet teritoriul românesc. Doream să ne despărţim în termeni buni, însă ei nu au înţeles

---

împărtăşit planul ce se înfiripa pentru ieşirea noastră din alianţa germană. Mi-a spus că sub motivul că inspectează Domeniile Coroanei ia contact cu comandanţii mai multor unităţi, asigurându-se de adeziunea acestora, şi merge la diferite adunări secrete cu reprezentanţii partidelor politice. Mi-a spus textual: „Urmărim prin această mişcare evitarea războiului pe pământul ţării româneşti, mutându-l de pe frontul de est, peste ţara noastră, în cealaltă parte. Războiul la noi ar însemna distrugere completă, cu pierderi imense materiale şi de populaţie civilă. Dacă reuşim, va fi un mare punct câştigat; dacă nu şi mă prind, voi fi pus la gard şi împuşcat”. Ultima frază m-a urmărit până la 23 august.

Când ţara clocotea, la 23 august, soţul meu şi cu mine eram la Făgăraş, mama la 20 km de Bucureşti, pe şoseaua către Ploieşti, unde construiserăm o cabană de refugiu din lemn, iar tatăl meu locuia la Palatul din Calea Victoriei, în fiecare miercuri, mamei i se trimitea maşina, venea pe acasă (în str. Cercului 1), trecea pe la Palat să îmbrăţişeze pe tatăl meu, apoi era dusă înapoi la ţară.

În după-amiaza de 23 august, către orele 16, maşina intră cu greu în curtea Palatului, aceasta fiind ticsită de maşini, soldaţi şi puşti aşezate în piramidă. Mama, nedumerită, întreabă pe şofer: „Ce e asta?” Acesta schimbase câteva cuvinte cu lacheul de la intrare; îi răspunde: „Zice că nu-l mai vor pe domnul Mareşal”. Mama rămâne uimită, gândindu-se la tatăl meu, care era mareşalul Palatului. Este invitată în birou (care se găsea la parter, în aripa stângă a Palatului) şi e rugată să aştepte, pentru că domnul mareşal al Palatului se află în Casa Mică, împreună cu Regele. Nu ştie cât timp s-a scurs, dar la un moment dat uşa s-a deschis brusc şi a apărut tatăl meu, ştergându-şi faţa transpirată cu batista. Contrar firii sale calme, a pus mâna pe umărul mamei şi, împingând-o spre uşă, i-a spus: „Pleacă, fugi repede, l-au arestat pe Mareşalul Antonescu..."

În seara de 23 august, pe când eram la Făgăraş, s-a anunţat la radio numirea tatii ca prim-ministru. Toată lumea se bucura, numai eu hohoteam de plâns, amintindu-mi ce-mi spusese: „Dacă nu reuşim şi mă prind, mă pun la gard şi mă împuşcă!" Oare reuşiseră totuşi? – mă întrebam. (.V. *G.*)

asta şi, imediat după plecare, au reuşit totuşi să dea ordin unor trupe germane să atace Bucureştiul, astfel că din dimineaţa acestei zile ne-am găsit în faţa trupelor germane agresive.

Pe la ora 4, Regele a părăsit Capitala pentru a merge lângă Târgu-Jiu, unde i se pregătise şederea până la limpezirea situaţiei.

Majestatea Sa Regina-mamă a plecat din Sinaia prin Târgovişte – Găeşti, tot spre Târgu-Jiu.

La ora 5 am trimis cu lt. col. Niculescu Şt. un ofiţer britanic dintre cei ţinuţi prizonieri cu un avion la Constantinopol, cu un mesaj către reprezentanţii puterilor aliate, pentru a le vesti hotărârea noastră.

Prăpădit de oboseală, abia am găsit timp două ore să mă odihnesc puţin, fiind trezit de zbârnâit de avioane. Erau avioane germane, care au început, de la ora 9, să bombardeze centrul oraşului şi în special Palatul.

Nu mai era chip de lucrat din cauza alarmelor permanente, căci aviaţia germană bombarda neîntrerupt. Ne-am mutat din Palat în adăpostul Băncii Naţionale, care era mai sigur, dar nici aici nu puteam să lucrăm. Am luat legătura cu şeful Marelui Stat Major şi ministrul de război şi am decis să ieşim din oraş, pentru a avea liniştea necesară lucrului.

Cu parte din membrii guvernului, ne-am luat reşedinţă la Bolintin, unde aveam bune legături datorită unui regiment de transmisiuni ce cantona aici.

25 august 1944. Probabilitatea de a reuşi în această lovitură de stat era foarte mică, fiind foarte posibil ca trupele germane să încerce să restabilească situaţia, iar guvernul considerat ca rebel să fie arestat şi executat. Cu tot riscul însă, ea trebuia încercată, pentru a potoli furia cu care ruşii ar fi venit în ţară. După cum s-a văzut, germanii n-au vrut să profite de oferta noastră de-a se retrage din ţară în linişte şi astăzi ne găsim în adevărate lupte cu germanii în nordul Bucureştiului.

Generalul Mihail, şeful Statului Major, a adus trupe şi a început un asediu în regulă al centrelor de rezistenţă din Bucureşti. De asemenea lupte serioase se dau şi în zona petroliferă, unde generalul Vasiliu Răşcanu conduce operaţiile cu energie. Multe coloane germane însă se predau, fiindcă îşi dau seama că rezistenţa lor ar fi zadarnică contra trupelor

române, când ruşii se apropie din ce în ce mai mult.

26 august 1944 (sâmbătă). Primul consiliu de miniştri ţinut la Bolintinul din Vale; ne ocupăm cu chestiunile interne şi operative. Această zi prezintă mare importanţă, căci a sosit aviaţia americană – care a colaborat cu trupele noastre la nord de Bucureşti. Trupele germane erau în pădurile de la Băneasa şi Otopeni, şi aviaţia americană a bombardat puternic aceste păduri, producând germanilor mari pierderi. Din acest moment, germanii au început a ceda şi de-abia de acum probabilitatea de a reuşi începe să crească de partea noastră.

În zona petroliferă luptele sunt în continuare serioase.

27 august 1944. Am revenit în Bucureşti, lucrând în subsolul Băncii Naţionale. Nu ne mai temem de trupele germane, care în cea mai mare parte au fost dezarmate. Recunosc că am avut un mare noroc de-a ajunge în această situaţie favorabilă. Aviaţia germană e singura care ne mai necăjeşte; având bazele aproape, zi şi noapte bombardează centrul Bucureştiului, pricinuind mai multe pagube decât au pricinuit bombardamentele anglo-americane. În afară de asta, bombardamentele anglo-americane au avut ca obiectiv gările şi fabricile, pe când aviaţia germană face vădit represalii, lovind Palatul, Teatrul Naţional, Ateneul etc.

28 august 1944. Am organizat comisia ce va merge la Moscova pentru semnarea armistiţiului. Aş fi dorit să se ducă Maniu şi Brătianu, căci altfel s-ar fi prezentat comisia cu ei, însă au refuzat pe motivul că nu pot semna un act prin care se recunoaşte cedarea Basarabiei şi Bucovinei. Am fost nevoit atunci să trimit ca preşedinte al comisiei pe Lucreţiu Pătrăşcanu, care spune că are legături cu persoane politice ruse. Am lucrat până seara târziu cu această comisie pentru a pune la punct toate chestiunile relativ la colaborarea noastră cu Aliaţii, la anularea dictatului de la Viena, precum şi chestiuni în legătură cu trecerea unor trupe străine pe teritoriul românesc.

29 august 1944. Comisia a plecat cu avionul la Moscova. Primele elemente din armata rusă au ajuns în marginea Bucureştiului. Intrarea lor în Bucureşti s-a făcut în ordine şi au

fost bine primite de populaţie, care crede că s-a sfârşit războiul.

30 august 1944. Întrucât nici aviaţia germană nu ne mai deranjează, am părăsit subsolurile Băncii Naţionale pentru a ne instala la Ministerul Economiei Naţionale, unde hotărâm să ţinem zilnic consiliu de miniştri.

Situaţia internă e bună. Trupele ruse au atitudini variabile, unele sunt mai amicale, altele duşmănoase.

Trimit la Constanţa o delegaţie care să reglementeze chestiunea monedei şi a rechiziţiilor. De asemenea, am trimis la Tulcea pe generalul Eftimiu, pentru a lua legătura cu armata rusă destinată a trece prin Dobrogea către Bulgaria.

31 august 1944. Sosesc trupe ruse din ce în ce mai multe în jurul Capitalei. Avem mari nemulţumiri, întrucât bande de soldaţi ruşi jefuiesc şi mai ales confiscă toate automobilele, fără vreun control. Caut să iau contact cu primul general ce a apărut la Colentina şi care este comandantul acestor trupe. Îmi trimite vorbă că, dacă am venit ca preşedinte de Consiliu, apoi ar fi bine să mă adresez Moscovei, neavând cu el nimic de-a face. În fine, m-a primit, având şi calitatea de general – şi deci camaraderia care există între toţi ofiţerii face să fiu primit. Îmi spune că ştie de armistiţiul cerut, dar până la semnarea lui suntem tot în război. Evident, acest general ne este mare duşman. Am obţinut doar promisiunea ca trupele sale să se poarte ceva mai bine decât cu un inamic şi să se evite jafurile şi omorurile.

Ruşii ne-au ridicat pe Antoneşti şi ceilalţi prizonieri politici cu toate că am protestat, întrucât aceasta este o chestiune internă.

1 septembrie 1944. Nu am nicio veste de la Moscova; semnarea armistiţiului ar pune capăt, în parte, dezordinii de acum. Pe motivul că suntem încă în război, ruşii pradă peste tot. Cea mai rea purtare o dovedesc ruşii marinari, care au debarcat la Constanţa. Au băgat groaza în oraş; lumea fuge în toate părţile. Sosesc la Preşedinţie reclamaţii din toate locurile pe unde ajung trupele ruse.

2 septembrie 1944. Am dispus ca membrii legaţiei

germane să se mute în localul Liceului Mihai Viteazul, întrucât ruşii vor să se instaleze ei în localul legaţiei.

Fostul ministru german Killinger s-a împuşcat; cred că a făcut bine, fiindcă nu mai avea nimic de sperat. În actele aflate la legaţie am găsit şi o telegramă a lui Hitler către Killinger din ziua de 24 august, prin care spunea că în 48 de ore va restabili în Bucureşti regimul Antonescu, iar Regele şi guvernul vor fi arestaţi. Bine ne-ar fi mers de puneau mina pe noi germanii…

Odată cu trupele ruse a apărut în jurul Bucureştiului Divizia Tudor Vladimirescu, sub comanda colonelului Cambrea, făcută din prizonieri români. Divizia cantonează la Bolintin. Marele Stat Major a încercat să ia legătura cu această unitate, spre a vedea ce intenţii are, însă operaţia este foarte grea deoarece ruşii supraveghează de-aproape divizia.

Fac sforţări mari spre a lua legătura cu comandamentele ruse, pentru a împiedica jaful şi a pune ordine. Caut să restabilesc căile ferate şi producţia petrolului, care interesează deopotrivă pe ruşi şi pe noi.

Marele Stat Major îmi transmite că s-au terminat complet şi cu bine toate operaţiile de pe teritoriul ţării contra germanilor.

Aşadar, întreg teritoriul ţării noastre este eliberat de germani, am înlăturat posibilitatea ca ruşii să se ciocnească cu ei pe teritoriul naţional. Curăţirea completă de germani a făcut-o numai armata noastră, deşi comunicatele ruseşti arată că ei au trebuit să cucerească, pe rând, localitate cu localitate – or, asta este cu totul fals: au înaintat pe teritoriul românesc fără a trage un foc de armă. Odată terminată operaţia de curăţire a ţării, Marele Stat Major concentrează forţele noastre în Ardeal pentru a face acoperirea forţelor ruse ce trebuie să se concentreze aici, în vederea continuării operaţiunilor contra germanilor şi maghiarilor.

3 septembrie 1944. Ruşii au ocupat legaţia germană şi au deportat şase generali germani. Am protestat şi la comandamentul lor, şi la ambasadorul sovietic de la Ankara, întrucât toţi germanii din România sunt prizonierii noştri. Doream să păstrez aceşti prizonieri pentru a face schimb ulterior, căci şi noi avem în Germania foarte mulţi ofiţeri români.

4 septembrie 1944. Am primit în audienţă un general

rus de la cartierul Frontului 2 Ucrainean. Doreşte să se restabilească căile ferate şi extracţia petrolului. Aceasta vrem şi noi, însă chiar soldaţii ruşi ne împiedică. Ni se cer de ruşi turisme, camioane şi cai de cavalerie – nişte cifre ce întrec posibilităţile noastre.

Aspectul ruşilor detestabil; cum este posibil să fi bătut pe germani…?

Ruşii ne cer să le liberăm imediat prizonierii lor şi chiar pe cei germani.

5 septembrie 1944. Ministrul Bulgariei cere să mă vadă. E îngrijorat asupra situaţiei din ţara sa. Bulgaria s-a declarat neutră; această formulă nu satisface pe nimeni.

Am dat o telegramă la Moscova lui Pătrăşcanu, preşedintele Comisiei de Armistiţiu, arătând că orice zi de întârziere în semnarea armistiţiului este un dezastru pentru ţară şi o scădere a prestigiului guvernului în interior.

10 septembrie 1944. Socotind pericolul trecut şi că e nevoie ca Regele să vină în Capitală pentru a-şi relua atribuţiile ce-i revin, azi l-am primit în gara Băneasa cu întreg guvernul. Pentru moment s-a instalat în una din aripile Palatului din Calea Victoriei care a scăpat de furia aviaţiei germane.

12 septembrie 1944. În fine s-a semnat armistiţiul cu puterile aliate. Poate se vor mai normaliza lucrurile.

14 septembrie 1944. Soseşte delegaţia de la Moscova. Chiar după masă, am convocat consiliul de miniştri, pentru ca Pătrăşcanu să facă o expunere sumară asupra felului cum s-au desfăşurat tratativele.

15 septembrie 1944. În consiliul de miniştri am luat în discuţie articol cu articol din armistiţiu. Sunt condiţii destul de grele, aş zice că unele condiţii ar putea figura într-o capitulare necondiţionată. Ni se impun condiţii care vor îngreuna situaţia internă. Apoi, dezordinea produsă de trupele ruseşti va spori greutăţile. Prevăd de acum mari suferinţe pentru popor.

Dacă trupele ruse nu ar mai jefui şi ne-ar lăsa să lucrăm în linişte, am scoate-o la capăt; aşa însă, ne paralizează bunele

noastre intenţii.

Până la finele lunii septembrie am avut mare bătaie de cap cu primirea Comisiilor Aliate de Control asupra aplicării armistiţiului. Toţi au venit cu pretenţii, aşa că trebuie să le punem la dispoziţie localuri şi apartamente spaţioase şi luxoase, apoi automobile din cele mai luxoase. Cei mai pretenţioşi sunt ruşii, ceea ce nu prea cadrează cu comunismul şi felul lor de a trăi în Rusia.

De asemenea, a trebuit să organizăm un întreg serviciu al nostru care să se ocupe numai de aplicarea armistiţiului. Am avut noroc ca ministrul Christu – din Ministerul de Externe – să primească să organizeze şi să conducă acest serviciu, care trebuie să-şi aibă ramificaţii până în cea mai îndepărtată comună din ţara românească.

Luna octombrie 1944. Mare bătaie de cap cu ruşii, care nu respectă nimic. Devastările şi jafurile continuă şi nu pricep că asta duce la o sărăcie de care se vor resimţi şi ei. Au mare înclinare de a dezorganiza totul – spre deosebire de germani, care stăruiau să se organizeze totul. Nu se pot face semănăturile de toamnă, fiindcă ridică fără nicio socoteală vitele de pe câmp, aşa că nu este exclus ca în anul viitor să suferim în privinţa hranei.

Am trimis o echipă de recunoaştere prin oraşele din Moldova, care mi-a adus trista veste că peste tot este ruină şi mizerie mare. Dificultăţi am şi în guvern. Comuniştii, care nu însemnau nimic până la venirea ruşilor, acum, cu protecţia lor şi mai ales cu fondurile ce le-au pus la dispoziţie, au devenit foarte combativi şi, dirijaţi de ruşi, au uitat că sunt români şi pun interesul partidului mai presus de acela al ţării. Le-a fost uşor să organizeze pe muncitorii din fabrici şi cu ameninţări să-i scoată mereu la manifestaţii, spre a face dificultăţi guvernului prin provocarea de agitaţii şi diminuarea producţiei.

Căile ferate merg greu, aprovizionările se fac tot aşa de greu.

Ne străduim să îndreptăm câte ceva, însă reuşim într-o slabă măsură. Am dificultăţi şi cu aplicarea armistiţiului. Ruşii nici nu se gândesc a-l respecta. Transportă tot ce pot la est de Prut, fără nicio socoteală. Ne-au lărgit calea ferată pe valea Siretului până la Ploieşti pentru a veni direct cu trenurile lor aici

şi a lua tot petrolul fără socoteală, iar noi nu mai putem circula cu trenurile noastre către Moldova şi Bucovina. Nu vor să ne dea prizonierii făcuţi după 24 august, când au încetat ostilităţile. Trupele ruseşti de-abia merg către front, aşa că slabă nădejde ca războiul să se termine în acest an.

Datorită fondurilor procurate de ruşi au apărut numeroase jurnale de stânga, care atacă violent guvernul pe motivul că nu procedează energic la arestarea legionarilor şi a vinovaţilor de dezastrul ţării, precum şi la darea în judecată a criminalilor de război. Am satisfacţia că aceste ziare de stânga tot recunosc acestui guvern de militari că a făcut lovitura de stat, armistiţiul şi operaţiunile de alungare a germanilor şi cucerire a Transilvaniei.

4 octombrie 1944. Se împlinesc şase săptămâni de guvernare. Majestatea Sa Regele mă cheamă la Palat, dimpreună cu Maniu, Brătianu, Titel Petrescu şi Pătrăşcanu. Discutăm formula viitorului guvern. Suntem de acord că guvernul ce-am prezidat şi-a îndeplinit mandatul şi că trebuie să urmeze un guvern politic. Toţi şefii de partide îmi aduc în faţa Regelui laude de felul cum am condus guvernul.

Din toată discuţia văd însă că şefii de partide nu cad de acord asupra formulei viitorului guvern, încât se nasc perspective pentru mine de-a continua cu guvernul meu.

9 octombrie 1944. Se vorbeşte de o criză de guvern, căci ziarele de stânga atacă mereu acţiunea guvernului, în scopul de a produce dezordine. Comuniştii lucrează după planul bine cunoscut după care s-a lucrat în Rusia şi probabil că este un regizor trimis de la Moscova, care conduce toată campania de propagandă, fiindcă din comuniştii noştri nu este niciunul atât de capabil încât să conducă această operă, în plus niciunul nu are vreo experienţă. Când văd manifestaţiile de stradă, imediat fac comparaţie cu ce-am văzut la Moscova în anul 1940 şi găsesc o mare asemănare, până şi în placardele pe care le duc manifestanţii. Am ajuns la convingerea că totul este condus de ruşi, spre deosebire de Maniu, care încă mai crede că ruşii nu se amestecă în treburile interne. Zilnic avem manifestaţii în care se strigă: „Vrem guvern democrat!” Noroc că totul se petrece în ordine, cel puţin pentru moment.

Până acum nu s-a ajuns la o soluţie a partidelor din bloc în ceea ce priveşte formarea viitorului guvern; în orice caz, felul cum partidele de stânga pun problema este cu totul greşit, căci doresc lărgirea blocului cu alte organizaţii, ce nu se deosebesc de ei ca ideologie. Maniu şi Brătianu pe drept cuvânt nu vor lărgirea blocului cu alte partide, ci susţin teza ca toate formaţiile politice să fie captate de principalele partide, potrivit asemănării de ideologie dintre ele. Destul sunt patru partide, a crea mai multe nu e practic.

În toate aceste discuţii, Titel Petrescu – şeful social-democraţilor – se arată nehotărât şi este intimidat de comunişti, deşi el reprezintă o forţă; dacă nu se va impune, va fi înghiţit de comunişti.

14 octombrie 1944. Operaţiile militare merg bine. A fost cucerit Clujul şi Oradea Mare, iar peste Tisa ruşii au înaintat până la 70 km de Budapesta. În schimb, în interior mari frământări politice. Comuniştii devin din ce în ce mai îndrăzneţi. Audienţele la Rege n-au niciun rezultat.

Am invitat la dejun pe şefii ruşi din comisia de aplicare a armistiţiului (generalul Vinogradov şi amiral Bogdenko), cu care m-am întreţinut foarte cordial. După-amiază, am fost la sediul comisiei cu Buzeşti – ministrul de externe –, pentru a pune la punct unele chestiuni. Cu generalii din comisie ne înţelegem destul de bine, însă cu reprezentantul politic, Lavricev, este imposibil a ne înţelege; se pare că nici generalii ruşi nu suflă în faţa lui.

Ruşii au suprimat ziarul *Universul* pe motiv că a publicat un anunţ mortuar al fiului doamnei Antonescu. Un lucru de nimic în realitate, dar probabil că vor să găsească nod în papură, pentru ca apoi comuniştii să pună mâna pe acest ziar.

În ajun a fost o manifestaţie studenţească în Piaţa Palatului, care însă a fost împiedicată de comunişti. Pentru mâine este anunţată o mare manifestaţie naţional-ţărănistă, în scopul de a contracara nesfârşitele manifestaţii comuniste.

15 octombrie 1944. La ora unu şi jumătate am fost trezit din somn de telefon; era delegaţia rusă, care mă chema la sediul ei. M-am dus imediat şi Lavricev mi-a dictat telegrama ce a primit din Moscova şi prin care mi se cerea să interzic

întrunirea naţional-ţărănistă hotărâtă pentru a doua zi[23]. Aici au lucrat comuniştii, care, temându-se că această întrunire va avea un succes răsunător, au insinuat că este o întrunire profascistă şi Moscova a crezut sau s-a făcut a crede.

Am rămas surprins de acest amestec pe faţă al ruşilor în chestiunile noastre interne. Am căutat să arăt delegaţiei ruse că de vreme ce comuniştii au voie să facă întruniri – de ce să nu aibă dreptul şi celelalte partide politice? Totul a fost în zadar. Întors acasă, am luat dispoziţii ca această întrunire să nu se mai facă.

În cursul dimineţii m-am întâlnit cu Maniu, cu generalul Aldea (ministrul de interne) şi Buzeşti – ministrul de externe – şi am hotărât ca guvernul să-şi prezinte demisia, ca un protest pentru imixtiunea Rusiei în afacerile interne. Natural că cele cuprinse în telegramă sunt pure invenţii, urmărind numai ca naţional-ţărăniştii să nu facă întrunirea proiectată.

Consultând şi pe ceilalţi membri ai guvernului, am căzut de acord că prezentarea demisiei pe tema arătată mai sus ar înăspri relaţiile cu ruşii, deci trebuie să mai răbdăm; *vae victis*...

18 octombrie 1944. Pătrăşcanu şi Titel Petrescu vin la mine acasă şi-mi spun că ei îşi dau demisia din guvern, în scopul de a provoca o criză şi a sili pe Rege să adopte guvernul propus de ei. Ziarele de stânga au şi anunţat demisia guvernului, îmi

---

23 Telegrama primită de la Moscova:

Către Preşedintele Comisiei Aliate de Control al armistiţiului

A fost o demonstraţie şi cu informaţiile ce avem ştim că demonstraţia a fost făcută nu numai de studenţii liberali şi naţional-ţărănişti, dar şi de legionari.

Demonstraţia a fost cu caracter profascist şi contra naţiunilor aliate şi în particular contra Uniunii Sovietice. Demonstranţii au strigat: „Trăiască Horia Sima”; „Jos Armata Roşie”. Demonstranţii au provocat tulburări şi au tras cu armele.

Comisia Aliată de Control are acum informaţii că persoanele care au făcut demonstraţia profascistă din 13 octombrie vor face o adunare nouă la 15 octombrie.

Fiindcă demonstraţia de la 13 octombrie a fost o provocare contra Naţiunilor Unite, Comisia de Control reclamă ca guvernul român să nu dea voie să se facă demonstraţia şi mitingul prevăzut pentru 15 octombrie.

Comisia Aliată de Control reclamă ca guvernul român să cerceteze care sunt vinovaţii şi să fie pedepsite persoanele care au făcut acte ostile contra Naţiunilor Unite şi mai ales contra Uniunii Sovietice.

pare rău de Titel Petrescu, care merge la remorca comuniştilor.
În Ungaria mare haos, însă armata rezistă pe front.

25 octombrie 1944. Tot timpul comuniştii au scos muncitorii la manifestaţie, ca să urle pe stradă „Jos guvernul”. Întrucât în presa anglo-americană vedem că se preconizează şi de ei de a avea în România un guvern politic, alcătuit din toate partidele politice, Regele însărcinează pe generalul Rădescu să încerce a face un astfel de guvern.

Primim de la ruşi liste pentru arestări, pe care figurează mulţi generali. Aceasta este o parte dureroasă – de-a fi silit să-mi arestez camarazii cu care am luptat alături pe front.

La şedinţele consiliului de miniştri nu mai participă Pătrăşcanu şi Titel Petrescu, deşi nu şi-au prezentat în scris demisia; lipsa lor face să fie linişte în consiliu şi să se lucreze mai cu spor.

Transporturile sunt complet dezorganizate, din care cauză se resimt aprovizionările. Cu Moldova tot n-am putut lua o bună legătură şi aud că domneşte acolo mare dezordine, provocată de comunişti şi de evrei, care nu execută ordinele plecate de la Bucureşti.

Ruşii pretind mari sume de bani pentru întreţinerea Comisiei de Control şi a trupelor, ceea ce ne va duce la inflaţie sigur. Apoi au stabilit arbitrar rubla lor la 100 de lei şi au invadat piaţa cu ruble.

Transilvania este cucerită aproape în întregime, însă ruşii nu ne lasă să intrăm nici în Cluj şi nici mai la vest. Câţiva români care au pătruns în Cluj au fost arestaţi; nici trupele române n-au voie să treacă prin acest oraş.

Mă simt foarte obosit şi nu aştept decât să las altuia greaua sarcină de a conduce ţara în aceste vremuri pline de frământări.

1 noiembrie 1944. Generalul Rădescu nu reuşeşte să stabilească un acord între partidele politice şi deci să facă guvernul.

Generalul Vinogradov declară că înţelege ca guvernul meu să demisioneze şi să se facă un guvern politic, dar nu înţelege pentru ce nu rămân tot eu preşedinte în acest nou guvern. De unde credeam că am scăpat, mă pomenesc chemat de Rege ca

să-mi încredinţeze tot mie formarea guvernului politic…

4 noiembrie 1944. Timp de patru zile m-am zbătut cu partidele politice să stabilesc un acord. Dificultatea o am mai ales de la comunişti şi socialişti, care cer pentru ei şase ministere. A trebuit să fac o inflaţie de ministere pentru a putea da acelaşi număr şi liberalilor şi naţional-ţărăniştilor. Am creat de asemenea subsecretariate de stat ca să-i pot împăca. Şi totuşi rămâne neclarificată chestiunea Ministerului Agriculturii, pe care-l doresc şi comuniştii şi maniştii.

Am fost chemat aseară de generalul Vinogradov să mă întrebe care este situaţia guvernului. I-am spus că mai am dificultatea Ministerului Agriculturii, care socotesc că trebuie să revină naţional-ţărăniştilor. Generalul Vinogradov mi-a spus să mă culc liniştit, că totul se va petrece aşa cum doresc eu. În adevăr, a doua zi s-au prezentat la mine Pătrăşcanu şi Gheorghiu-Dej ca să-mi spună că renunţă la Ministerul Agriculturii; probabil au primit ordin de la generalul Vinogradov să cedeze. Aşa am putut constitui al doilea guvern de sub preşedinţia mea.

Preşedinte de Consiliu a doua oară

5 noiembrie 1944. Iată-mă pentru a doua oară prim-ministru, de data asta prezidând un guvern politic compus din liberali, naţional-ţărănişti, socialişti şi comunişti. Primele două partide au tendinţe de dreapta, celelalte două tendinţe de stânga; între ele – animozitate.

Ministerul de Externe a fost dat lui C. Vişoianu, care nu aparţine nici unui partid, iar Ministerul de Război l-am luat eu.

În afară de asta, şeful Partidului Plugarilor (Dr. Petru Groza) a fost numit vicepreşedinte. Am cerut aceasta pentru a avea un ajutor într-un om matur, care a fost ministru în trecut şi care este bine văzut de partidele de stânga.

Azi am depus jurământul în faţa Regelui; miniştrii comunişti au refuzat să depună jurământul asistaţi de preot. Acest fapt se prezintă pentru prima oară în istoria noastră, politică.

Nu ştiu cum va merge treaba cu această asociaţie de partide.

În orice caz, mari speranţe nu pun, fiindcă unui astfel de guvern de coaliţie îi lipseşte coeziunea şi deci disciplina. Numai dacă toţi membrii guvernului ar fi dominaţi de un înalt patriotism, în faţa căruia interesele de partid ar cădea pe plan secundar, numai în acest caz un guvern de coaliţie ar putea da roade.

6 noiembrie 1944. Ministrul Christu, care conducea comisia pentru executarea armistiţiului, şi-a prezentat demisia, întrucât exigenţele şi abaterile ruşilor de la textul armistiţiului l-au adus la disperare. Am fost la generalul Vinogradov, unde am discutat înlocuirea lui Christu. Am cerut de asemenea lui Vinogradov să înceapă cercetarea generalilor arestaţi care stau de atâta vreme în prevenţie. Generalul Vinogradov îmi sugerează că ar trebui să las la Ministerul de Război pe generalul Vasiliu Răşcanu, întrucât eu, fiind prea ocupat cu preşedinţia, nu mă pot ocupa şi de Ministerul de Război. Este ştiut că generalul Vasiliu Răşcanu s-a apropiat mult de comunişti şi tocmai din această cauză este suspectat.

În locul lui Christu mă gândesc să pun pe generalul Nicolescu, care pe lângă că este capabil este şi energic. L-am chemat şi l-am rugat să primească acest post, studiind totodată şi o altă organizare, bazată pe experienţa căpătată până acum.

7 noiembrie 1944. Azi este ziua revoluţiei ruseşti. Am suspendat serviciul, fiindcă lucrătorii tot ar fi plecat din fabrici, deoarece ei socotesc în momentul de faţă sărbătorile ruseşti mai presus de cele ale noastre.

După-amiază ruşii au avut o recepţie, unde m-am prezentat pentru a transmite felicitări din partea guvernului român. Am stat de vorbă cu Stevenson – şeful misiunii engleze –, care mi-a spus că admiră tactul cu care am condus lucrurile până acum şi că ar fi bine s-o ţinem tot aşa, pentru a nu se ajunge la un guvern de stânga prea curând.

8 noiembrie 1944. Ziua Regelui. Te Deum la Patriarhie, după care m-am dus la Palat pentru a prezenta felicitări din partea guvernului. Am fost reţinut la dejun dimpreună cu vicepreşedintele, Dr. Petru Groza.

Generalul Niculescu fiind numit la Palat, am rugat pe

Savel Rădulescu să primească greul post de preşedinte al comisiei de aplicare a armistiţiului.

9 noiembrie 1944. Generalul Vinogradov mă anunţă că a sosit din Moscova Andrei Vîşinski, vicecomisarul pentru afacerile externe. Am comunicat lui Vişoianu – ministrul de externe – să ia imediat contact cu înaltul oaspete.

10 noiembrie 1944. În localul ambasadei ruse m-am prezentat la Vîşinski pentru a-i ura bun-sosit din partea guvernului. Am avut plăcerea să-l cunosc pe Vîşinski încă din anul 1940, când am fost la Moscova, căci lui m-am prezentat oficial, şi apoi l-am întâlnit în două rânduri în casa lui Gafencu, ministrul nostru la Moscova în acel timp, cu care era în termeni foarte buni. Aşa că şi revederea noastră a fost mai cordială, considerându-ne vechi cunoscuţi.

Vîşinski îmi spune că doreşte să vadă pe Rege, având a-i preda un mesaj. Întrucât Regele plecase la Sinaia, am luat legătura cu Castelul Peleş şi Regele mi-a comunicat că ne aşteaptă chiar mâine.

11 noiembrie 1944. De dimineaţă am plecat cu maşina cu Vîşinski şi interpretul său, căci nu cunoaşte nicio limbă străină. A fost primit cu toate onorurile şi reţinut la dejun. După amiază ne întoarcem la Bucureşti.

Seara, ministrul de interne Penescu mă informează că de la comandamentul rusesc s-a dat ordin ca toate autorităţile române instalate în Ardeal să se retragă imediat.

12 noiembrie 1944. Mă duc la Vîşinski şi-i fac cunoscută această dispoziţie a comandamentului rus, contrară prevederilor tratatului de armistiţiu. Vîşinski îmi răspunde că nu ştie nimic, dar că va întreba la Moscova. Noaptea târziu îmi spune că într-adevăr trebuie să retrag totul din Ardeal. A fost tot opera comuniştilor, fiindcă nu vedeau cu ochi buni intrarea maniştilor în Ardeal.

13 noiembrie 1944. Am lucrat cu Marele Stat Major şi Ministerul de Interne pentru a executa evacuarea ordonată. Am ţinut un consiliu de miniştri, unde am expus situaţia nenorocită

din Ardeal, în vreme ce trupele noastre luptă eroic alături de cele ruseşti.

14 noiembrie 1944. Primesc numeroase reclamaţii; o delegaţie a petroliştilor reclamă că ruşii au ridicat aproape 2.000 de vagoane de materiale pentru forat, ceea ce va face să scadă producţia.

Seara, ministrul afacerilor externe a dat un dineu în onoarea lui Vîşinski, la care au luat parte toţi membrii guvernului şi unde s-au ţinut discursuri pentru legătura cât mai prietenească dintre Rusia şi România.

Deşi guvernul actual e compus din oameni politici, deci mai pricepuţi în treburile statului, trebuie să recunosc cu durere că până la finele lunii noiembrie nimic nu am realizat, fiindcă membrii guvernului nu au în vedere decât politica şi nicidecum gospodăria statului. Liberalii au fost mai moderaţi; lupta se dă între comunişti şi naţional-ţărănişti.

Comuniştii îşi urmează planul dictat de Moscova şi scot masele de lucrători la manifestaţii. Miniştrii comunişti din guvern nici nu se interesează de treburile departamentelor lor, fiind ocupaţi cu întrunirile şi discursurile incendiare ce trebuie să ţină la aceste întruniri. Sufletul Partidului Comunist Român este o evreică – Ana Pauker –, sosită din Rusia, şi un ungur – Vasile Luca. Manifestaţiile lucrătorilor produc dezordine şi o scădere în producţie.

Cu toate apelurile ce fac către membrii guvernului, nu găsesc înţelegerea necesară la comunişti – de-a ne aşterne pe lucru serios şi a scăpa ţara asta din greutăţile prin care trece.

30 noiembrie 1944. Şedinţă furtunoasă a consiliului de miniştri, în care comuniştii cer cu insistenţă ca Ministerul de Interne şi Ministerul de Război să le fie date lor. Pretenţie absurdă şi nejustificată, dar formulată probabil pentru a provoca o criză de guvern. Văzând această situaţie tristă, am suspendat şedinţa, rugind pe membrii guvernului – întrucât mâine este o mare sărbătoare naţională – să asistăm cu toţii la Patriarhie; adică am cerut un armistiţiu de 48 de ore.

1 decembrie 1944. Te Deum la Patriarhie, pentru alipirea Ardealului. Pe lângă întreg guvernul, au participat şi

misiunile străine; de asemenea Vîşinski.

2 decembrie 1944. S-au reluat discuţiile, în consiliul de miniştri, pe chestiunea celor două ministere. Fiecare partid a stat pe poziţie. Faţă de această situaţie, mi-am prezentat demisia Regelui, care a primit-o, şi chiar în după-amiaza zilei au început consultările cu şefii de partide.

Spre seară a fost chemat generalul Rădescu şi a primit însărcinarea de a forma noul guvern; eu propusesem pe Vişoianu, fostul ministru de externe în al doilea guvern ce am prezidat.

Penescu a plecat de la interne şi generalul Rădescu a luat acest minister, iar la război a fost numit generalul Negulescu. După cum se vede, comuniştii au cedat cele două ministere şi atunci nu înţeleg pentru ce au produs această criză acum câteva zile.

Întrucât Vîşinski urmează să plece, s-a dat chiar în seara asta un banchet, oferit de primăria oraşului în onoarea lui. Am stat la masă chiar lângă Vîşinski, care mi-a spus că nu trebuia să mă grăbesc să-mi dau demisia şi era mai bine să fi continuat tot eu guvernarea. I-am spus că am convingerea că nu se poate lucra cu un guvern de concentrare şi cred că nici generalul Rădescu nu o va duce mult. Generalul Vinogradov îmi spune că ar trebui să trec la Marele Stat Major, eu însă aş dori să rămân deoparte.

7 decembrie 1944. Am predat Preşedinţia de Consiliu generalului Rădescu, apoi Ministerul de Război generalului Negulescu.

Faţă de serviciile aduse Ţării, Majestatea Sa Regele a binevoit a mă decora cu cel mai mare ordin militar, Mihai Viteazul cu spade clasa a III-a[24], şi a mă înălţa la gradul de general de armată, ultimul grad în ierarhia noastră militară.

---

24 Decretul semnat de Regele Mihai I şi apărut în *Monitorul oficial* din **15 noiembrie 1944** conferea PROPRIO MOTU (în mod exclusiv, deosebindu-se de toate celelalte ordine din aceeaşi categorie) acest ordin militar generalului Sănătescu „pentru dispoziţiunile luate şi ordinele date […] în acţiunile de la 23 august la 27 august, ca Preşedinte al Consiliului de Miniştri, reuşind astfel ca prin acte de comandament militar şi curaj personal să lichideze complet rezistenţa germană de pe teritoriul ţării”. (*S.G.*)

După masă am ieşit să mă plimb prin oraş ca un simplu cetăţean ce eram acum – şi trebuie să mărturisesc că multă bucurie şi uşurare simţeam în sufletul meu.

Şef al Marelui Stat Major al armatei

Aş fi dorit ca după ce am predat preşedinţia să nu mi se încredinţeze vreun serviciu de mare răspundere, dorind a mă odihni, şi în acest scop am rugat pe ministrul de război să-mi dea Inspectoratul Cavaleriei. Nu s-a ţinut seamă de dorinţa mea şi la 19 decembrie s-a semnat decretul regal prin care am fost numit şef al Marelui Stat Major. Iată-mă dar numit într-o funcţie de răspundere, întrucât armata română se află în pline operaţii, alături de cea rusă.

Totuşi am solicitat un concediu până la 1 ianuarie, care mi-a fost acordat. În timpul acestui concediu nu m-am dus la serviciu, însă am chemat acasă pe generalul Mardare, subşeful Marelui Stat Major, pentru a mă pune la curent cu chestiunile importante.

Ruşii caută să ne reducă şcolile militare şi centrele de instrucţie – or, cum războiul nu s-a terminat, acest fapt nu este logic; dacă am avea siguranţa că războiul se va termina curând, apoi chiar noi am lua dispoziţii de reducere, fără a mai aştepta pe ruşi să ne impună acest lucru. Pe front, armata are lipsuri mari şi ruşii o tratează prost, supunând-o la eforturi prea mari.

29 decembrie 1944. Am luat parte la şedinţa Consiliului Superior al Oştirii care a fost convocată spre a examina următorul caz, foarte curios: comisia rusă a trimis Ministerului de Război o adresă prin care cere să se cerceteze situaţia următorilor generali, pentru a fi reintegraţi în armată: Constantinescu Haralambie din artilerie; Şerpescu Benedict din infanterie; Enescu Ştefan din artilerie; Gomoescu Gheorghe din intendenţă. Aceşti ofiţeri generali lipsiţi de demnitate au reclamat comisiei ruseşti că ei au fost scoşi din armată pe nedrept de regimurile de dictatură.

Analizând situaţia fiecăruia, am văzut că: primul a ieşit din armată fiind pensionat căci atinsese limita de vârstă prescrisă de lege; al doilea şi-a dat demisia de bunăvoie; al treilea a avut purtare urâtă în străinătate, cu ocazia unei vizite; al patrulea a

fost scos pentru abuz de putere şi nepricepere bine constatată în conducerea serviciului.

Am răspuns comisiei ruseşti că reclamaţia ofiţerilor este neîntemeiată şi că vor să profite, arătând şi toată documentarea.

30 decembrie 1944. Am fost chemat de generalul Vinogradov, care propune reducerea efectivelor din interior şi desfiinţarea părţilor sedentare ale tuturor unităţilor, adoptându-se o organizare aşa cum au ruşii. Am demonstrat că schimbarea organizaţiei noastre militare acum, în plină campanie, nu este recomandabilă. Apoi, organizarea ce o au ruşii poate să fie perfectă pentru ei şi pentru un teritoriu aşa de vast ca al lor, dar nu este potrivită pentru noi, cu o ţară aşa mică. Aceste probleme au rămas în suspensie pentru moment.

2 ianuarie 1945. Abia azi m-am prezentat la Marele Stat Major spre a-mi lua serviciul în primire. Am intrat cu emoţie, ca într-un adevărat sanctuar, căci sunt 25 de ani de când am venit aici ca ofiţer stagiar, începând ucenicia de ofiţer de stat major. Am fost apoi şef de birou, şef de secţie şi subşef de stat major, iar acum am ajuns la ultima treaptă, aceea de şef al Marelui Stat Major. Regăsesc printre şefii de secţie pe unii din colaboratorii mei din trecut.

Buletinul operativ arată că au început lupte de stradă în Budapesta; avem şi noi Corpul 6 Armată (general Şova) care operează aici.

6 ianuarie 1945, Bobotează. Am luat parte la slujba de la Patriarhie. Serbarea a avut loc într-un cadru restrâns şi fără tradiţională aruncare a crucii în Dâmboviţa.

9 ianuarie 1945. Seara târziu vine la mine acasă generalul Mardare, subşef al Marelui Stat Major, să-mi comunice că şeful secţiei Informaţii de la Armata a IV-a (Col. Grosu) a venit de pe front şi spune că generalul Avramescu – comandantul Armatei a IV-a – are o atitudine foarte suspectă. Merge singur pe front, îşi are toată familia la postul de comandă, şi familia sa este recunoscută ca legionară, apoi, şi mai grav, a lăsat să treacă frontul la germani pe un legionar

înfocat, Sângeorgiu, care fusese capturat pe front de către Corpul 2 Armată.

Generalul Avramescu era direct sub ordinele ruşilor şi foarte bine văzut de aceştia, încât îmi era foarte greu să-l înlocuiesc. Am cerut telegrafic mareşalului Malinovski să-i acorde o permisie, având nevoie de el, în care timp să-i ţină locul generalul Dăscălescu, comandantul Corpului 2 Armată.

Între timp am primit o telegramă şi de la generalul Dragomir, şeful de stat major al Armatei a IV-a, care cere a se lua măsuri imediate contra generalului Avramescu, spre a se evita o catastrofă.

16 Ianuarie 1945. Sosirea la Bucureşti a mareşalului Malinovski, pentru a semna protocolul relativ la aplicarea articolului 11 din armistiţiu. Am fost la gară şi l-am primit. În vagonul-salon ne-a comunicat: „Sunt vesel că revăd frumosul dumneavoastră Bucureşti, care a scăpat de ororile războiului; îmi pare rău că nu puteţi vedea Budapesta, pe care am făcut-o după asemănarea Stalingradului şi cred că-i vor trebui o sută de ani să se refacă la loc”.

După masă, la ora 15, mareşalul Malinovski m-a primit pentru a discuta chestiuni de serviciu. Mi-a comunicat fără înconjur că nu are încredere deplină în noi şi de aceea trebuie să-şi ia măsuri ca să nu aibă trupe române în spate, luându-ne orice posibilitate de reacţiune. După lungi dezbateri, am reuşit să ne mai lase câteva şcoli militare şi ceva efective la părţile sedentare, aceasta pentru a putea alimenta frontul.

Starea morală a frontului – proastă: ofiţerii şi soldaţii, peste măsură de obosiţi, nu înţeleg să meargă cu războiul peste frontierele Ardealului. Apoi, Ungaria fiind cucerită şi armata ungurească nemaiexistând, soldatul român trebuie de aici înainte să se lupte cu germanii, şi el nu are nimic de împărţit cu germanii.

Ruşii au luat ofensiva către Silezia şi operaţiile merg bine. Întrucât avem două armate ce luptă pe front, am propus mareşalului Malinovski ca aceste două armate să lupte alăturat şi să-mi permită a crea un comandament de grup de armate române. Prin aceasta doresc a accentua şi mai mult importanţa aportului nostru (15 divizii) în front. Mi-a spus că va vedea mai târziu dacă poate să grupeze toate forţele române la un loc.

18 ianuarie 1945, Ministrul comunicaţiilor, Gheorghiu-Dej, s-a înapoiat de la Moscova, unde a fost în vizită pentru câteva zile spre a pune la punct unele chestiuni cu căile ferate. Eram curios să-i ascult impresiile, şi azi am avut o întâlnire cu el în casa colonelului Radu Rusescu. Expunerea ce ne-a făcut Gheorghiu-Dej a fost puţin interesantă, făcută de un om ce n-a trecut graniţa niciodată şi pe care l-au impresionat lucruri mărunte. Este convins că ruşii vor trece căile ferate asupra noastră, aşa cum au fost pe timpul nemţilor, eu însă nu cred acest lucru.

Susţine tot timpul că, dacă s-ar face un guvern numai de stânga, în care ruşii să aibă încredere, ruşii ne-ar da imediat Ardealul, toţi prizonierii şi toată libertatea în interior; asta o cred, în parte. Din această cauză, îmi spune Gheorghiu-Dej, Frontul Naţional Democrat (fuzionarea partidelor de stânga) trebuie să facă un nou program de guvernământ şi să treacă la acţiune – pentru a pune mâna pe guvernare numai acest Front Naţional Democrat. Probabil că această idee i-a fost sugerată de la Moscova şi desigur partidele de stânga vor trece în curând la acţiune spre a executa, ca şi până acum, dispoziţiile venite de la Moscova.

Ofensiva rusă merge bine; Varşovia şi Cracovia au fost cucerite. La Budapesta Corpul 6 Armată român a fost scos din acţiune; aceasta fiindcă se apropie căderea acestui oraş şi ca să nu fie trupe române la actul final…

Unităţile noastre transportate pe front au dezertori până la patruzeci la sută, fugind din trenuri. Este o situaţie disperată şi nu ştiu cum o voi scoate la capăt. Şi aşa nu prea au ruşii încredere în noi, dar văzând că nu ne mai arde de război cine ştie cum se vor purta cu noi…

30 ianuarie 1945. Ofensiva rusă în plină desfăşurare. În Prusia orientală au progresat mult, atingând Königsbergul. Au intrat şi în Pomerania. Ruşii se pare că fac efortul direct asupra Berlinului, de care s-au apropiat la 180 km.

Şi cele două armate române au înaintat destul de bine, mai ales Armata a IV-a, care în Slovacia, pe un teren muntos, a ajuns până la meridianul Budapestei.

Fac toate eforturile ca să menţin capacitatea de luptă a

trupelor române pentru ca armistiţiul general să le găsească pe front. Deşi nu am căpătat niciun ajutor de la Aliaţi, am dus totuşi războiul numai cu resursele noastre şi l-am duce tot aşa mai departe dacă ruşii nu ne-ar lua din armament, echipament, medicamente şi aprovizionări. Suntem însă la capătul sforţărilor... Am făcut un memoriu către guvern şi vreau să fac unul către Aliaţi, pentru a fi ajutaţi să ducem războiul până la capăt.

Cobeligeranţa nu ne-a fost recunoscută, deşi am fi meritat-o cu prisosinţă. Avem în front 14 divizii – afară de cele trei mari puteri, nimeni nu mai are asemenea efective, francezii de-abia au trei-patru divizii. Am reuşit a muta războiul de la Iaşi la Budapesta, 1.000 de kilometri, scurtând sigur durata lui.

În interior încep să se simtă frământările politice, probabil stânga începe aplicarea planului ce mi-a expus Gheorghiu-Dej la înapoierea din Moscova. Singurul lucru bun ce avem în ţară este că iarna e uşoară, căci, cu lipsurile ce încep a se simţi, situaţia ar deveni tragică.

Transporturile sunt dezorganizate, fiindcă ruşii nu ne lasă să le conducem noi; acte de banditism destul de dese, făcute de trupele ruseşti.

Am luat dispoziţii ca la comanda Armatei I să treacă generalul Atanasiu Vasile, întrucât generalul Macici Nicolae a căzut în dizgraţia ruşilor. La Armata a IV-a nu ştiu cum voi rezolva problema, întrucât ruşii nu vor decât pe generalul Avramescu şi eu nu pot să le spun că este bănuit fără a face o cercetare. Doresc înlocuirea generalului Avramescu, fiindcă în februarie iese la pensie, fiind cel mai în vârstă general din armată.

Lipsă de patriotism şi dezinteresare pentru front; abia urnesc ofiţerii şi trupa către unităţile luptătoare. Intervenţii de la oamenii politici pentru a nu trimite pe front protejaţii lor; barem de lucrătorii înscrişi în Partidul Comunist nici nu putem să ne atingem.

În interior am prea mulţi ofiţeri, iar pe front au ajuns plutoanele comandate de subofiţeri şi companiile de către ofiţeri de rezervă subalterni.

4 februarie 1945. Dejun la Clubul Marii Finanţe şi Industrii din Calea Victoriei, fostul palat al Principesei Elisabeta,

ex-regina Greciei. Dejunul este dat de generalul Dămăceanu, care va pleca ca ataşat militar în Elveţia.

Au asistat şi trei generali ruşi din Comisia Aliată. Masa a fost camaraderească. Generalul Vinogradov a spus că nu este încă pusă la punct chestiunea internă, întrucât mai sunt mulţi care urăsc pe ruşi. Aceasta aşa este – iar vinovaţi sunt ruşii, care n-au făcut nimic să ne apropie. Au dezorganizat viaţa economică, transporturile şi ne sug tot avutul, din care cauză se împuţinează marfa şi preţurile cresc de la zi la zi; n-ar fi de mirare să ne trezim cu o inflaţie. De altfel, cred că circulaţia hârtiei Băncii Naţionale a trecut de 300 miliarde. Tot Vinogradov susţine inutilitatea trimiterii unui ataşat militar în Elveţia[25].

Ofensiva rusă pare că se încetineşte pe măsură ce ajunge pe Oder.

Timpul e frumos, mare noroc pentru lumea care nu are combustibil; nu ştiu însă dacă va fi bine pentru câmp.

6 februarie 1945. Am cerut să se convoace un consiliu de miniştri pentru a expune situaţia materială a frontului: ziua de azi a fost dedicată expunerii mele. Am arătat criza materialelor, criza transporturilor şi criza efectivelor, propunând soluţii practice. Trebuie să facem tot efortul de-a ne menţine în front cu armata, până la armistiţiul general. Am atras atenţia guvernului că aşa cum este producţia azi şi cum se fac transporturile eu nu mai pot duce războiul mai mult de două luni. Sunt de părere că guvernul, pe lângă măsurile urgente ce trebuie să ia în interior pentru sporirea producţiei şi îmbunătăţirea transporturilor, trebuie să atragă atenţia printr-un memoriu Aliaţilor, cerând un ajutor în materiale, pe care le vom plăti la sfârşitul războiului. Nu cerşim nimic, dar vrem să luptăm până la capăt.

8 februarie 1945. Toate încercările mele de a înlocui pe generalul Avramescu de la comanda Armatei a IV-a n-au izbutit, deoarece mareşalul Malinovski mi-a telegrafiat ca generalul Avramescu să revină imediat pe front, căci de când a plecat operaţiunile se resimt în rău. I-am spus lui Avramescu să ceară el însuşi să fie înlocuit. Nu m-a ascultat şi s-a înapoiat la

25 Probabil că ruşii într-adevăr s-au opus, căci General Dămăceanu n-a mai plecat în Elveţia.

comandă.[26]

La Statul Major activitate mare pentru a reduce şcolile militare şi centrele de instrucţie, după cum ne impun ruşii. După asta va urma reducerea părţilor sedentare, care este mai gravă fiindcă ne complică mobilizarea şi instruirea contingentelor noi.

11 februarie 1945. Generalul Rădescu convoacă populaţia la o întrunire pentru a face destăinuiri politice. Întrunirea se hotărăşte în sala Scala, pe care comuniştii au ocupat-o însă de cu noapte, pentru a împiedica întrunirea; atunci generalul Rădescu s-a mutat în sala Are, care fusese ocupată de studenţi şi cei cu suflet românesc. Cuvântarea lui Rădescu a fost interesantă, căci a avut curajul să arate toată acţiunea comuniştilor ca fiind vătămătoare ţării. Natural că discursul lui Rădescu va da naştere la discuţii şi poate la o criză de guvern, întrucât el, ca preşedinte neutru al guvernului, a părăsit această neutralitate.

18 februarie 1945. De la Armata a IV-a sosesc telegrame disperate, anunţând că nu au ce da de mâncare cailor, care mor pe capete. Alerg în toate părţile pentru a face rost de vagoane, spre a trimite grăunţele necesare. Ce folos că încarc vagoanele şi le expediez, dacă se rătăcesc de-a lungul drumului şi nu ajung la destinaţie… Nicio solicitudine din partea ruşilor pentru trupele noastre.

19 februarie 1945. Consiliul Superior al Oştirii a lucrat toată ziua pentru a stabili cum trebuie să se facă epuraţia în armată, cerută de ruşi. S-au întocmit tabele, însă sigur ruşii nu vor fi mulţumiţi cu cei ce îi sacrificăm, cerând să fie mult mai mulţi. Mi-e sufletul plin de durere când văd cum suntem trataţi; mi-aş da demisia dacă aş şti că prin asta s-ar aduce cea mai mică ameliorare.

Operaţiunile pe front merg ceva mai încet; este de admirat tenacitatea germană, dar nu foloseşte la nimic. Europa va fi distrusă de hoardele bolşevice şi asta numai din cauza lui Hitler, care n-a fost un om politic şi s-a ajuns ca toată lumea să fie contra lui; dacă voia să nimicească Rusia, trebuia să-şi

26 Nu mult după asta, ruşii au aflat de purtarea lui şi a familiei sale şi i-au arestat pe toţi, deportându-i în Rusia, fără a se mai şti ceva de urma lor.

asigure mai întâi neutralitatea Angliei.

În interior se adânceşte prăpastia dintre partidele politice. Frontul Naţional Democrat (FND), unde intră partidele de stânga, ocupă prefecturile cu violenţă, numind prefecţi oameni de-ai lor, zicând că poporul doreşte asta.

20 februarie 1945. Întrunire la Comisia de Control rusă, pentru a expune situaţia militară şi nevoile noastre. Din partea noastră asistă: General Rădescu – preşedintele Consiliului de Miniştri; Petru Groza – vicepreşedintele Consiliului de Miniştri; General Negulescu – ministrul de război; Savel Rădulescu – Preşedintele Comisiei de aplicare a armistiţiului; General Creţulescu şi generalul Mardare – subşefi de Stat Major; Col. Siminel – ca interpret. Din partea ruşilor asistă: General Vinogradov – ca locţiitor al mareşalului Malinovski; Pavlov – însărcinatul politic; General Vasiliev – şeful de stat major al Comisiei de Control.

Expunerea o fac eu, în calitate de şef al Marelui Stat Major, şi în esenţă cuprinde următoarele: s-a scurs o perioadă de timp suficientă pentru a se măsura şi preţui valoarea aportului militar adus de România de partea Naţiunilor Unite; aportul nostru, spre deosebire de toate celelalte ţări ce s-au găsit în situaţii similare, are avantajul de a fi fost: *imediat*, căci faptele şi Convenţia de Armistiţiu o recunosc de drept – acţiunea noastră a început chiar de la **23 august 1944**; *unitar*, deoarece nicio unitate românească nu a mai luptat alături de germani; *total*, pentru că armata română a pus în joc toate resursele, fără vreun sprijin de la Aliaţi; *substanţial*, deoarece numărul de divizii cu care am operat ne situează imediat după cele trei mari puteri. De aceea, cred că felul cum ne-am comportat şi jertfele în ofiţeri şi soldaţi trebuie să ne dea drept la încrederea şi înţelegerea aliaţilor noştri, recte ruşii.

Timp de două ore am pledat, arătând adevărata situaţie. Am constatat că mai nimic nu s-a luat în consideraţie din cele ce am expus, iar însărcinatul politic Pavlov revine mereu la atac, cum că nu facem epurarea armatei, care e plină de elemente fasciste, legionare şi reacţionare. Nu ştiu cum sunt elementele armatei, dar văd că ştiu să moară vitejeşte pe front…

23 februarie 1945. Ziua Armatei Roşii. Festival la Opera

română, unde asistă oficialităţile. Program de cântece ruseşti şi româneşti bine întocmit. Seara recepţie la legaţia rusă, cu lume multă şi bufet bogat. Am făcut doar act de prezenţă, plecând printre cei dintâi.

24 februarie 1945. Dejun la Cercul Militar, oferit Armatei Roşii de armata noastră. Lipsesc generalul Vinogradov şi Pavlov, reprezentatul politic, căci au plecat urgent la Moscova. Dejunul foarte rece, parcă se presimt lucruri neplăcute.

După-amiază, mare manifestaţie comunistă care încearcă să ocupe Preşedinţia, Ministerul de Interne, Poşta şi Telefoanele.

Armata s-a opus şi pentru prima oară se schimbă focuri de armă.

Sunt doi morţi şi opt răniţi. Comuniştii au provocat – şi tot ei atacă, prin ziarele lor, afirmând că generalul Rădescu a scos armata şi a împuşcat muncitorimea paşnică, încât au curs valuri de sânge în Piaţa Palatului. Nici n-am văzut vreodată exagerări mai mari.

Seara, la radio, generalul Rădescu a vorbit contra mişcării comuniste, arătând că este condusă, împotriva intereselor ţării, de către evreica Ana Pauker şi ungurul Vasile Luca, ce sunt în fruntea mişcării comuniste din România.

25 februarie 1945. Am trecut pe la Palatul Regal, unde am văzut urmele gloanţelor trase de manifestanţii comunişti cu ocazia manifestaţiei de ieri. Un ofiţer american făcea ancheta, convingându-se că gloanţele găsite nu sunt ale armatei, ci ale manifestanţilor.

26 februarie 1945. Nicio lămurire a situaţiei politice. Guvernul funcţionează, deşi şase miniştri din FND au semnat un protest public, afirmând că se desolidarizează de preşedinte şi atacându-l vehement. Din toată acţiunea dusă de partidele de stânga, pentru mine reiese clar că ruşii nu mai vor guvernul Rădescu şi cred că ar fi mai bine să-şi dea demisia decât să plece forţat.

Au venit la mine, la Statul Major, generalul Vasiliu Răşcanu, generalul Dămăceanu şi generalul Creţulescu, care au semnat un protest împotriva lui Rădescu şi mă roagă să-l semnez şi eu. Nu numai că nu l-am semnat, dar am spus să nu-l

publice, fiindcă e bine ca noi să ne păstrăm tradiţia noastră de-a nu ne amesteca în chestiunile politice, mai ales că sunt convins că generalul Rădescu este o victimă şi se înscenează totul, fără scrupule, pentru a-l da la o parte.

27 februarie 1945. În ziare apare protestul câtorva ofiţeri contra generalului Rădescu, protest ce mi-a fost arătat şi mie ieri; n-au vrut să ţină seama de sfatul ce l-am dat. Natural că acest fapt produce indignare în lumea civilă şi militară, fiindcă nu se obişnuiau la noi asemenea manifestaţii politice. Am mari neplăceri, deoarece printre ofiţerii ce-au semnat protestul sunt doi subşefi din Marele Stat Major (generalul Creţulescu şi generalul Bardan).

Au sosit trupe ruseşti în Bucureşti, care socotesc că au venit în legătură cu evenimentele ce se vor desfăşura. Pentru mine n-a fost un mister acţiunea ruşilor şi comuniştilor, căci am prevăzut-o exact cum s-a desfăşurat. Comisia rusească mi-a cerut o situaţie cu tot armamentul ce se găseşte în Bucureşti.

Consiliul Superior al Oştirii este convocat pentru a decide asupra ofiţerilor ce au semnat protestul – şi decide să li se aplice articolul 48, alineatul *h* din legea de înaintare a ofiţerilor, adică îndepărtarea din armată pentru amestec în luptele politice.

Am ştiut că această hotărâre a Consiliului Superior al Oştirii nu se va aplica, fiindcă o va opri ruşii, de aceea am propus ca decretul semnat de Rege să nu se publice în *Monitorul oficial*, pentru a fi uşor de revocat hotărârea Consiliului. Consiliul Superior a ţinut numai să marcheze că nu aprobă fapta celor paisprezece ofiţeri, care au semnat protestul pentru a face pe plac comuniştilor şi a vina o situaţie mai favorabilă.

28 februarie 1945. Soseşte Vîşinski de la Moscova; am înţeles că se va petrece ceva important, fiindcă de câte ori vine Vîşinski e nenorocire în ţară.

Ca şef al comisiei ruseşti este numit generalul Susaikov, iar generalul Vinogradov trece în subordine, ca şef de stat major. Generalul Susaikov de-abia şi-a luat postul în primire – că mă şi cheamă pentru a-mi ordona ca toate trupele din interior să fie trimise pe front, iar cele ce mai rămân pentru pază să fie dezarmate. Sunt interesante notele ce s-au schimbat între

Marele Stat Major şi comisia rusească.[27]

1 martie 1945. Am urmărit executarea dispoziţiilor date de ruşi, fiindcă ne considerăm ocupaţi; totuşi, de fiecare dată am făcut un protest scris în termeni civilizaţi, arătând pe de-o parte că nu se respectă condiţiile de armistiţiu şi pe de alta că se aduc jigniri comandamentelor române precum şi trupelor.

Ordinele primite de la ruşi sunt bazate pe pure invenţii, spre a putea lua ei măsurile ce cred. Nu mi-aş fi putut închipui că se pot face asemenea înscenări!

În cursul după-amiezii ruşii au ocupat Telefoanele, iar Marele Stat Major nu mai are astfel legătură nici cu trupele noastre de pe front; se poate o mai mare inepţie ca asta?! Vîşinski a fost la Rege, spre a-i impune demiterea guvernului Rădescu şi formarea unui guvern numai din partide de stânga.

Seara târziu am fost la comisia rusească pentru a expune cum s-au petrecut lucrurile cu ofiţerii care au semnat protestul contra lui Rădescu, fiindcă se interesează chiar Moscova, cerând ca acestor ofiţeri să nu li se facă nimic. Le-am spus că ofiţerii n-au păţit nimic, deoarece decretul de dare afară din armată a fost retras de la publicare în *Monitorul oficial.* Mi s-a cerut să dau numele ofiţerilor care alcătuiesc Consiliul Superior al Oştirii şi printre aceştia, natural, sunt şi eu. Fiindcă trăim vremuri anormale, nu m-ar prinde mirarea ca cei paisprezece ofiţeri să rămână în fruntea armatei, iar noi, cei din Consiliul Superior al Oştirii, să fim daţi afară. După cum se vede, nu s-a putut lua nicio măsură contra celor paisprezece ofiţeri, deşi vina lor este foarte mare şi, în ochii publicului şi ai întregii armate, sunt socotiţi trădători sau, în cazul cel mai bun, oportunişti.

Am chemat la Marele Stat Major pe generalul Negulescu – ministru! de război – şi pe generalul Niculescu – şeful Casei Militare a Majestăţii Sale Regele – pentru a-i pune la curent cu toate ordinele primite de la ruşi şi protestele ce-am făcut.

---

27 Se vor publica aceste note care se găsesc în arhiva Secţiei a III-a din Marele Stat Major, şi anume:

1) Ordinul Nr. B-438 din 28 februarie al Comisiei Interaliate de Control;

1 bis) Raportul Nr. 686 088 din 5 martie al Marelui Stat Major;

2) Ordinul Nr. B-444 din 28 februarie al Comisiei Interaliate de Control;

2 bis) Raportul 685 896 din 1 martie al Marelui Stat Major;

3) Ordinul Nr. V-445 din 25 februarie al Comisiei Interaliate de Control;

3 bis) Raportul Nr. 685 897 din 1 martie al Marelui Stat Major.

3 martie 1945. Murdăria ce-au făcut-o cei paisprezece ofiţeri, generali şi superiori, ce s-au declarat contra generalului Rădescu a găsit imitatori şi printre civili. Azi a apărut în ziare o telegramă prin care se protestează contra ororilor imaginare făcute de generalul Rădescu, semnată de doctorii Parhon, Mezincescu, Lupu, Hortolomei, de scriitorul Mihail Sadoveanu şi de rectorul Universităţii, Stoilov. Şi toate acestea nu sunt decât invenţii, întrucât armata n-a avut niciun amestec la manifestaţiile de la 24 februarie şi cei câţiva morţi şi răniţi au provenit din busculada şi dezordinea ce s-a produs când s-au auzit focuri de armă.

Generalul Rădescu a fost un om cu suflet şi ca preşedinte de Consiliu s-a străduit să facă ceva; şi totuşi termină aşa de trist – Fiindcă nu-l vor comuniştii.

Chiar băiatul generalului Rădescu – un derbedeu – face o scrisoare contra tatălui său, pe care ziarul comuniştilor, *Scânteia*, i-o publică cu litere mari pe prima pagină…

6 martie 1945. Regele a cedat insistenţelor lui Vîşinski şi a făcut un guvern sub preşedinţia lui Petru Groza – şeful Frontului Plugarilor –, vicepreşedinte fiind Gh. Tătărescu, şeful Partidului Liberal. În acest guvern, numit Frontul Naţional Democrat (FND), au intrat membri din Partidul Comunist şi Partidul Social-Democrat, rămânând pe dinafară cele mai populare şi mai vechi partide, acel al naţional-liberalilor (Dinu Brătianu) şi Partidul Naţional-Ţărănesc (Iuliu Maniu), care sunt socotite partide istorice de dreapta şi chiar antidemocratice de către ruşi şi comunişti.

Şi eu am fost de părere ca Regele să cedeze, pentru a avea linişte în ţară, căci cu orice alt guvern care nu era pe placul ruşilor am fi avut mişcări şi mai ales greve, care ar fi împiedicat bunul mers. Ştiu că lucru mare nu se va realiza cu acest guvern, dar sper totuşi la oarecare linişte.

La Ministerul de Război a ajuns în fine generalul Vasiliu Răşcanu, aşa cum de mult doreau ruşii şi comuniştii.

7 martie 1945. De dimineaţă a venit la Marele Stat Major să mă vadă generalul Vasiliu Răşcanu, noul ministru de război, care-mi spune să-i dau tot sprijinul în conducerea ministerului.

Am plecat apoi la minister, unde trebuia să aibă loc prezentarea ministrului Vasiliu Răşcanu – cu care ocazie am rostit o cuvântare în faţa ministrului şi şefilor armatei, în care rugam pe noul ministru să vegheze la tradiţiile armatei, care au constituit puterea şi cinstea ei în trecut, şi să lupte să nu se amestece politica în armată, după cum este tendinţa în prezent.

După masă, fiind chemat, am fost cu ministrul de război la mareşalul Malinovski, unde erau de faţă Vîşinski şi generalul Susaikov. Convorbirea s-a învârtit în jurul aşa-pretinsei revoluţii pe care generalul Rădescu voia s-o facă – dar noroc că au luat ei măsuri la timp ca s-o împiedice, iar acum, cu un guvern democrat, lucrurile vor merge bine. Vorbeau cu atâta convingere, încât, de mai stăteam mult, te pomeneşti că mă convingeau şi pe mine că ne-am găsit în preajma unei revoluţii! Numai la aşa ceva nu se gândise generalul Rădescu; şi cum ar fi putut face o revoluţie fără armată? Or eu, şeful Marelui Stat Major, nu ştiusem nimic, deşi aveam cu el legături cordiale…

Tot cu această ocazie Malinovski şi Vîşinski ne spun să epurăm armata de elementele fasciste, căci până acum n-am făcut nimic. Să-l văd pe noul ministru, care este omul lor, cum va rezolva acest deziderat rusesc!

12 martie 1945. Dacă s-a instituit un guvern pe placul ruşilor, ni s-a dat voie să ocupăm Ardealul – şi aşa am plecat cu un tren special la Cluj, pentru solemnitatea ce va avea loc. Sunt invitaţi foarte mulţi ruşi, căci misiunile engleză şi americană au refuzat să participe la această solemnitate; de unde, fel de fel de comentarii.

13 martie 1945. Sosim de dimineaţă la Cluj. La ora 10 primim pe Majestatea Sa Regele şi mergem la catedrală, la Te Deum; apoi, în piaţa centrală, a avut loc o defilare: câteva trupe ruse şi române, urmate de populaţia română şi maghiară din judeţele de nord ale Transilvaniei.

La Prefectură are loc o şedinţă la care sunt prezentate autorităţile Regelui. La dejun, o mare masă comună unde a domnit multă bună dispoziţie.

Seara plecăm din Cluj şi sosim la 14 martie dimineaţa în Bucureşti; mare manifestaţie, chiar în gară, pentru ruşi şi guvern.

14 martie 1945. După-amiază mari manifestaţii ale FND la Palat şi legaţia rusă.

În ultimul moment am primit o invitaţie telefonică la masa de seară, de la legaţia rusă. De-abia am putut ajunge la timp din cauza străzilor pline cu manifestanţi. La acest dineu au fost invitaţi guvernul, primarul oraşului, comandantul Capitalei şi cu mine. Singura femeie invitată – Ana Pauker. Au început discursurile, care s-au caracterizat printr-o întrecere în linguşiri şi platitudini. A vorbit şi Ana Pauker; o aud pentru prima oară. Vorbeşte bine româneşte, fără accent evreiesc pronunţat; vorbeşte cam pripit şi fără o intonaţie frumoasă, nu mai spun că discursul e banal, din care cauză am rămas decepţionat, întrucât prea s-a spus că e o femeie foarte inteligentă. După dineu, pe la ora 22.30, am intrat în sala de spectacol unde am găsit lume multă, invitată numai pentru spectacol. Un ansamblu al Frontului 2 Ucrainean ne-a întreţinut cu cântece şi dansuri ruseşti până la 2 noaptea. Spectacol reuşit, însă lung peste măsură.

21 martie 1945. În ziarul *Momentul* a apărut o scrisoare particulară a mea, trimisă unui prieten – avocatul Mihai Borcea din Iaşi – la **12 ianuarie 1943**, de pe front, în care arătam dezastrul armatei noastre, necunoscut încă în ţară la acea dată. Se fac comentarii numeroase asupra acestei scrisori, care, deşi particulară, este un document al timpului. Când am scris-o, nu bănuiam că va servi ca atare.[28]

În acelaşi timp, am scris şi generalului Niculescu, comandantul Capitalei, şi lui George Creţianu, directorul general al Băncii Româneşti, rugându-i să aducă la cunoştinţa oamenilor politici acest dezastru şi să încerce a face armistiţiul. Ei s-au achitat de comisionul meu, însă de teamă au distrus scrisorile, care de se păstrau serveau ca documente importante.

22 martie 1945. Am fost la Majestatea Sa Regele, pentru a-l preveni că ruşii se gândesc să scape de mine şi de generalul Mihail, propunând să fim trimişi pe front, la comanda armatelor. Ştiu că o fac numai cu interesul de-a ne îndepărta de Rege şi a

---

28 Scrisoarea, reprodusă de generalul Sănătescu în *Jurnal*, a fost inclusă de noi în *Anexă*. (*N.ed.*)

ocupa funcţiile noastre cu persoane devotate lor.

23 martie 1945. A apărut Legea agrară, prin care se confiscă orice proprietate mai mare de 50 hectare. Este o lege pur comunistă care va scădea producţia ţării şi va produce multe nemulţumiri, căci sunt prea puţine terenuri pentru a satisface pe toţi ţăranii.

Cu această lege, guvernul a reuşit să întindă mizeria şi peste agricultorii mari, fără a aduce vreun bine ţăranilor.

30 martie 1945. Se apropie sfârşitul. Întreg frontul aliat este în mişcare. Succese pronunţate în partea de sud a frontului de est, unde ruşii au ajuns la frontiera Austriei. Viena şi Bratislava sunt ameninţate. Mai pronunţat este succesul anglo-americanilor, care au trecut Rinul în mai multe locuri, iar armata americană, sub comanda generalului Patton, a intrat în Bavaria. Probabil acţiunea din această parte a frontului va fi decisivă. În ţară mizerie, căci guvernul nu poate face faţă situaţiei. Se anunţă secetă. Au fost scoşi numeroşi ofiţeri din armată, unii pe bună dreptate, dar mulţi fiindcă nu erau pe placul roşilor şi comuniştilor.

Luna aprilie 1945. Ziarele guvernului se întrec în a lăuda activitatea rodnică a guvernului şi a arăta binefacerile ce-au căzut asupra ţării. Foarte bine, dar nu înţeleg pentru ce atacă guvernele dinainte. În diferite articole de ziar, precum şi în conferinţe ţinute la radio sau în cuvântări la întruniri, următoarea frază revine foarte des, ca un laitmotiv: guvernele ce au precedat acest guvern de largă concentrare democratică au fost ba guverne de reacţionari, ba au sabotat armistiţiul ori agricultura, ori democraţia, ori realizarea sindicatelor, ori epurarea aparatului de stat etc., după imaginaţia gazetarului, conferenţiarului sau oratorului.

Nu sunt om politic şi accidental am intrat în angrenajul politic, datorită funcţiilor ce deţineam înainte de **23 august 1944**.

Îmi dau seama totuşi că acuzarea ce se aduce guvernelor ce am prezidat este nedreaptă şi atribui aceasta răului obicei ce-l avem de a arunca cu noroi asupra trecutului. Cu aducerea la cârma ţării a unui nou guvern, se pun la ordinea zilei şi

problemele ce acest guvern le are de soluţionat. De aici urmează că un guvern nu poate fi criticat decât de felul cum a soluţionat în total sau în parte problemele ce i-au fost date, precum şi asupra mijloacelor întrebuinţate. Critica pe alte baze decât cele expuse mai sus este tendenţioasă.

La 23 august, când Regele m-a onorat cu formarea guvernului, iată problemele ce aveam de rezolvat:

1) Scoaterea României din războiul alături de Germania. 2) Încheierea armistiţiului cu Aliaţii. 3) Curăţirea teritoriului românesc de germani, pentru a evita un război pe teritoriul naţional. 4) A acoperi concentrarea armatei sovietice, în vederea operaţiunilor ulterioare. 5) Organizarea punerii în aplicare a armistiţiului cu toată sinceritatea. 6) Participarea armatei române cu maximum de efort, până la înfrângerea totală a Germaniei.

Primele cinci puncte au fost rezolvate favorabil pe timpul primului guvern ce-am prezidat; ultimul punct – cerând o dezvoltare mai mare în timp – a fost realizat de toate guvernele de la 23 august şi până azi, eu luând parte activă nu numai ca preşedinte a doua guverne, dar mai ales ca şef al Marelui Stat Major al armatei.

Toute modestie à part, urez, spre binele Ţării, ca toate guvernele în viitor să poată soluţiona tot atât de complet şi rapid problemele ce li se impun cum a făcut-o primul meu guvern, în al doilea guvern ce-am prezidat credeam că lucrurile vor merge şi mai bine, întrucât acest guvern era compus din oameni politici ai tuturor partidelor, şi nu din generali, ca primul guvern. În al doilea guvern ni s-au pus probleme cu totul diferite, probleme de ordin social, financiar, economic, privind ordinea internă etc. Îndată ce mi-am dat seama că nu pot rezolva problemele puse, fie din vina mea, fie a colaboratorilor din guvern, mi-am prezentat benevol demisia spre a lăsa loc altuia, cu mai multă pregătire şi pricepere în soluţionarea unor asemenea probleme.

Ţin să atrag atenţia că pe nedrept se critică primul meu guvern; iar al doilea, dacă se critică, apoi să se ştie că o bună parte din Colaboratorii mei din acel guvern fac parte din actualul guvern – chiar preşedintele de azi a fost vicepreşedinte atunci – şi deci este cinstit şi cavaleresc ca acuzele ce se aduc să fie împărţite deopotrivă între mine şi ei. De altfel, să nu se creadă

că pun la inimă aceste critici, făcute de oameni plătiţi ca să-şi bată joc de munca altora.

15 aprilie 1945. Operaţiunile anglo-americane merg bine, au ajuns aproape de Berlin. Am putea spune că jumătate din Germania este ocupată. Frontul rus este oprit la est pentru moment, în sud însă merge bine; Viena a fost ocupată.

24 aprilie 1945. Ruşii au ajuns la periferia Berlinului şi pe la nord şi pe la sud. Anglo-americanii s-au oprit pe Elba, care bănuiesc că a fost aleasă ca linie de demarcaţie între trupele aliate, fiindcă aşa se explică de ce anglo-americanii n-au intrat ei cei dintâi în Berlin. Joncţiunea între Aliaţi s-a făcut la nord de Dresda.

În ţară situaţie proastă. Moneda se depreciază şi preţurile cresc. Ruşii pradă peste tot. Acum ne impun rechiziţionarea unui mare număr de maşini şi camioane, aşa că ne vor dezorganiza viaţa economică. Guvernul nu poate să facă nimic, nici măcar să protesteze. Gărzile patriotice, alcătuite din comunişti, în loc să facă ordine jefuiesc şi ele. Guvernul nu are autoritate asupra provinciei, care nu vrea să execute ordinele, mai ales în ceea ce priveşte reforma agrară; proprietarii sunt deposedaţi şi de cele 50 de hectare pe care le acordă legea, nu mai vorbesc de inventarul agricol – care este luat cu japca şi irosit.

Ultima divizie română ce o mai aveam în jurul Bucureştiului a fost mobilizată şi trimisă pe front, contrar protocolului militar ce-am încheiat cu ruşii. În schimb a fost adusă Divizia Tudor Vladimirescu, care a fost formată în Rusia din prizonierii români şi educată în spiritul Armatei Roşii.

26 aprilie 1945. A avut loc solemnitatea integrării în armata română a unui detaşament din Divizia Tudor Vladimirescu. Eu am cerut ca toată divizia să fie integrată, însă s-a admis numai un detaşament ai cărui oameni sunt destinaţi să plece pe front, la unităţi, ca educatori politici. Cei ce aparţin acestui detaşament au fost înaintaţi excepţional de către ruşi, fără a ţine seama de capacitatea lor şi de gradele ce le au camarazii lor de promoţie din armata română.

Majestatea Sa Regele a participat la solemnitate, eu însă nu m-am dus, ca un protest contra ilegalităţilor ce se fac.

27 aprilie 1945. Generalul Vasiliu Răşcanu – ministrul de război – a fost câteva zile pe front şi azi ne-am întâlnit, după întoarcerea sa. Este încântat de tot ce-a găsit acolo; natural, acum este primăvară, şi nu ştie ce-au îndurat trupele noastre astă-iarnă. Tot ministrul îmi face reproşuri pentru neparticiparea mea la serbarea de ieri a Diviziei Tudor Vladimirescu.

La Statul Major am mare bătaie de cap cu rechiziţionarea automobilelor pentru ruşi.

Operaţiunile pe front au dus la ocuparea aproape totală a Berlinului. La conferinţa Aliaţilor de la San Francisco miniştrii de externe nu prea cad de acord şi sunt divergenţe mari, mai ales asupra Poloniei.

În ţară continuă arestările şi trimiterea în lagăre, acele lagăre ce au fost atât de criticate pe timpul lui Antonescu şi pe care văd că actualul guvern le-a reînfiinţat.

30 aprilie 1945. Mussolini a fost prins la frontiera elveţiană şi dus la Milano, unde a fost împuşcat de către partizani, împreună cu alţi cincisprezece şefi fascişti. După o dictatură de 23 de ani, iată cum a terminat. Cu toate acestea, să fim drepţi şi să recunoaştem că la început a adus mari servicii ţării sale, scăpând-o de comunişti şi dezordine. Din momentul însă când Mussolini a conceput imperialismul Italiei, din momentul când s-a unit cu Germania şi mai ales din momentul când a atacat Franţa atât de nedemn, de atunci şi-a semnat singur sentinţa la moarte.

Din Germania sosesc veşti că şi Hitler ar fi murit, iar Himmler ar fi cerut capitularea necondiţionată faţă de toţi Aliaţii. Americanii au ajuns la München, încât nu mai au mult până să ocupe Bavaria toată.

1 mai 1945. S-a sărbătorit pentru prima oară la noi, cu mare fast, ziua muncii. În Piaţa Victoriei s-au ridicat tribune prin faţa cărora au defilat, de la ora 10 până la 18, coloane de lucrători de la toate întreprinderile din Bucureşti şi împrejurimi. O zi foarte obositoare pentru toţi. De fapt, serbarea a avut mai mult caracterul unei apologii a Rusiei şi comunismului; peste tot portretele lui Lenin, Stalin, Karl Marx, Engels etc., pe când portretul Regelui Mihai s-a văzut prea puţin. Discursuri prea

multe şi prea lungi. Seara, o serbare la Teatrul Naţional, puţin reuşită din cauză că toată lumea era peste măsură de obosită.

6 mai 1945. Prima zi de Paşti. Anul acesta a căzut aşa de târziu Paştele… Am fost la Patriarhie la toate slujbele. Regele n-a fost şi găsesc că a procedat greşit, fiindcă nu trebuie să întrerupă tradiţiile. Numai respectarea tradiţiilor face ca să fie menţinut şi el pe tronul ţării.

Pe front, capitularea germanilor în Olanda şi Danemarca; au mai rămas să capituleze cei din Norvegia şi Cehoslovacia. De la San Francisco puţine ştiri, doar că Molotov este intransigent.

8 mai 1945. A treia zi de Paşte. Ziua armistiţiului general. Germania a capitulat fără condiţii. La ora 15 a vorbit premierul Angliei; la ora 21 a vorbit regele Angliei, anunţând acest mare eveniment lumii întregi.

Am satisfacţia că acest eveniment mă găseşte în fruntea Marelui Stat Major şi că sforţările ce am făcut ca sfârşitul războiului să ne găsească cu forţele în front au reuşit. În front – la terminarea operaţiilor – am avut 15 divizii, un corp aerian, un corp antiaerian, un regiment care de luptă, un regiment de pontonieri – forţe mai multe decât prevedea Convenţia de Armistiţiu (se prevedeau maximum 12 divizii). Am dus lupta opt luni şi jumătate, fără niciun ajutor de la Aliaţi, numai cu mijloacele noastre.

Să vedem dacă la pace se va ţine seamă de toate astea.

9 mai 1945. Guvernul a decretat această zi ca zi de încetare a ostilităţilor. Pe frontul nostru însă operaţiile mai durează, căci germanii din Cehoslovacia n-au capitulat.

La Bucureşti, bucurie mare. Lumea toată pe străzi.

10 Mai 1945. Din lipsă de trupe nu s-a făcut defilarea obişnuită. La ora la avut loc un Te Deum la Patriarhie, la care au asistat Regele, guvernul şi autorităţile. După Te Deum Regele a venit la Palatul Regal din Calea Victoriei, unde populaţia l-a aclamat îndelung. După amiază, la Cercul Militar a avut loc un festival artistic urmat de dans.

De fapt, operaţiunile militare pe fronturile armatelor române au luat sfârşit: la **10 mai 1945** ora 10 – pe frontul

Armatei I; la **12 mai 1945** ora 5 – pe frontul Armatei a IV-a.

14 mai 1945. Am cerut prin Ministerul de Război ca guvernul să examineze noua situaţie, întrucât multe obligaţii din Convenţia de Armistiţiu cad odată cu încetarea operaţiilor.[29]

22 mai 1945. Atenţia opiniei publice a fost aţintită în ultimul timp asupra primului proces al criminalilor de război. Au fost manifestaţii contra lor, presa de asemenea i-a atacat, aşa că verdictul a fost condamnarea la moarte.

Mă miră acest verdict pentru generalii Macici, Trestioreanu şi Calotescu, care au executat doar ordinele Mareşalului Antonescu. Printre condamnaţi sunt şi unii care-şi merită pedeapsa, întrucât au săvârşit fapte barbare.

23 mai 1945. Zilele acestea a fost Congresul ARLUS (Asociaţia Română pentru Legătura cu Uniunea Sovietică); reprezentanţii din provincie au venit la Bucureşti. Am asistat la deschiderea congresului, care a avut loc în localul Camerei Deputaţilor precum şi la închiderea congresului – pe stadionul ONEF (Oficiul Naţional de Educaţie Fizică), unde a fost o demonstraţie sportivă reuşită, iar muzicile militare întrunite (500 de muzicanţi) au executat un potpuriu românesc şi *Poemul 1812* al lui Ceaikovski. Găsesc asociaţia ARLUS foarte necesară dacă activitatea ei va rămâne pur culturală; dacă însă va aluneca pe tărâm politic, atunci greşeşte.

28 mai 1945. Primesc rapoarte că trupele române sunt tratate vitreg. Nu au voie să stea în localităţi decât comandamentele de la divizie în sus, restul stau în bivuacuri prin păduri. Trupele române se găsesc acum în Cehia şi ruşii au luat această măsură pentru a proteja populaţia Cehiei. Afară de asta, trupele duc lipsă de mâncare.

La Armata a IV-a s-a născut şi conflictul între educatorii politici sosiţi pe front şi generalul Dăscălescu, comandantul armatei, care n-a vrut să-i primească în unităţile sale; probabil generalul Dăscălescu va fi sacrificat, întrucât nu se încadrează în tendinţele „moderne” şi va fi socotit reacţionar.

29 Raportul Nr. 671 108 din 14. V. 1945.

29 mai 1945. Primului lot de condamnaţi ca criminali de război, care făcuseră recurs la Casaţie, i s-a respins azi recursul, deci atât Tribunalul Poporului cât şi pedeapsa cu moartea sunt constituţionale; în Constituţia noastră însă nu există aşa ceva…

La Armata I, generalul Atanasiu a făcut acelaşi lucru ca generalul Dăscălescu cu propagandiştii comunişti din Divizia Tudor Vladimirescu.

1 iunie 1945. Negel – mareşalul Palatului – vine dimineaţa la mine să mă întrebe ce este de făcut, întrucât toţi condamnaţii la moarte au cerut Regelui comutarea pedepsei. Am spus că Regele trebuie să-şi arate clemenţa, mai ales că sentinţa s-a dat sub presiunea străzii. Pentru a nu rămâne Regele descoperit, să ceară guvernului ca propunerea pentru comutare să vină de la guvern.

Probabil că aşa s-a procedat, întrucât seara târziu generalul Niculescu, şeful Casei Militare a Majestăţii Sale Regele, mi-a comunicat că Regele a semnat decretul de comutare a pedepsei pentru toţi cei condamnaţi la moarte în muncă silnică pe viaţă.

S-a prezentat la mine, de plecare, generalul Vorobiov, care făcea legătura între comandamentul mareşalului Malinovski şi Marele Stat Major român. Operaţiunile încetând, nu mai este nevoie de această legătură. Pentru funcţionarea detaşamentului Vorobiov, i s-a pus la dispoziţie un local complet mobilat, alături de Marele Stat Major. Acum, când a plecat, acest detaşament a ridicat totul din local, până şi instalaţia electrică.

9 iunie 1945. Se pare că prezenţa mea la Marele Stat Major nu mai este pe plac nici ruşilor şi nici guvernului, de aceea au cerut Regelui să fiu schimbat.

Trupele noastre au început mişcarea pe jos către ţară, din Cehoslovacia. Li s-au fixat itinerariile, precum şi zona de adunare în ţară, de unde să fie apoi demobilizate. Lucrăm la Statul Major organizarea centrelor de aprovizionare cu subzistenţe de-a lungul drumului ce-l vor urma trupele.

11 iunie 1945. După terminarea operaţiunilor militare am vrut să public în ziare un comunicat al Marelui Stat Major prin care să arăt contribuţia noastră în războiul alături de Aliaţi,

aceasta pentru ca toată ţara să ştie şi să fie mândră de ce a făcut armata. Nu mi s-a permis acest lucru. Atunci, pe cont propriu, am publicat acest comunicat într-o mică broşură pe care am răspândit-o gratuit[30]. N-a îndrăznit nimeni să-mi reproşeze ceva, deşi toţi membrii guvernului au luat cunoştinţă, fiindcă le-am trimis-o personal.

14 iunie 1945. Înălţarea; Ziua Eroilor. Solemnitate la Patriarhie, apoi la Mormântul Eroului Necunoscut. S-au depus coroane frumoase din partea ruşilor, englezilor şi americanilor. Solemnitatea era mai reuşită dacă discursurile ar fi fost mai scurte şi s-ar fi vorbit numai de eroii căzuţi pe câmpul de luptă.

16 iunie 1945. Se convoacă Consiliul Superior al Oştirii. Ministrul de război ne face cunoscut că ruşii au dispus să se golească toate cazărmile din principalele oraşe, întrucât aici se vor instala trupele lor, pe motivul că nu au cazărmi în Rusia şi e sărăcie acolo. Asta înseamnă curată ocupaţie, iar pentru ţară sărăcie şi jaf. În Convenţia de Armistiţiu nu este prevăzut aşa ceva.

M-am prezentat Majestăţii Sale Regele spre a-l ruga să-mi semneze decretul de mutare din şefia Marelui Stat Major, fiindcă nu pot suporta aceste măsuri arbitrare şi pentru a fi linişte este bine să fiu înlocuit cu cineva pe placul ruşilor.

19 iunie 1945. Ultima zi la şefia Marelui Stat Major. Azi s-a prezentat la Majestatea Sa Regele noul şef al Marelui Stat Major, general de divizie Ionaşcu Costin. De plecare am mai semnat şi un protest la comisia rusească[31], pentru a arăta dezordinea produsă şi pagubele ce le avem din cauza schimbării organizării armatei, impusă de ea. Cel puţin dacă am devenit indezirabil să aibă un document în plus, care să justifice această antipatie faţă de mine.

Inspector general de Armată sunt trecut la un Inspectorat General de Armată, funcţie nou creată, unde totul trebuie organizat de la început. Am luat ca şef de stat major pe

30 *Sinteza operaţiunilor armatelor române de la* ***23 august 1944*** *până la capitularea forţelor germane* (v. *Anexa*).

31 *Dare de seamă asupra desfiinţării şi reducerilor de efective cerute de Comisia Aliată de Control*.

generalul Eftimiu C., care a fost până acum subşef la Marele Stat Major, unde a arătat multă demnitate în serviciu. Inspectoratul meu cuprinde: Dobrogea, Muntenia, Oltenia şi Banatul, adică Corpurile 2 şi 7 Armată, plus Corpul Jandarmilor şi alte formaţiuni de servicii. Activitatea mea se reduce la inspecţii.

4 iulie 1945. Începem lucrările Consiliului Superior al Oştirii. Ziua Americii. Sunt invitat acasă de către generalul Schuyler, şeful misiunii americane, unde întâlnesc lume multă. Observ că niciun membru al guvernului nu este invitat; asta-i foarte semnificativ. Îmi face plăcere să întâlnesc pe vechi colaboratori: Maniu, Dinu Brătianu, Buzeşti şi Vişoianu.

8 iulie 1945. Rusia a hotărât ca Regele să fie decorat cu cel mai mare ordin – „Victoria" cu briliante. Este foarte interesant motivul decorării: ruşii recunosc că Regele a făcut ruptura cu Germania într-un moment când înfrângerea acesteia nu era încă sigură. Remiterea decoraţiei se va face mai târziu, cu fastul necesar.

15 iulie 1945. Propagandă deşănţată la radio. Nu sunt atacat direct, însă indirect da. Am avut mare secetă şi deci recolta de grâu a fost dezastruoasă. Aud la radio spunându-se că guvernele de la **23 august 1944** până la **6 martie 1945** au sabotat agricultura. Ca să vedeţi ce ridicolă este acuzarea: guvernul generalul Rădescu a ţinut de la **6 decembrie 1944** la **6 martie 1945** – deci o perioadă în care agricultura nu are ce căuta!

Banca Naţională a emis bilete de 10.000 lei; să vedeţi acum urcare de preţuri – căci mergem încet spre inflaţie…

19 iulie 1945. Solemnitatea decorării Regelui cu ordinul „Victoria". Recepţie la Palatul Regal, unde mareşalul Tolbuhin prezintă decoraţia. Atât cuvântarea mareşalului cât şi răspunsul Regelui au fost scurte şi demne.

A urmat apoi un dejun la Palat, de 100 persoane: curtea, guvernul, misiunea rusă şi generalii din garnizoană.

20 iulie 1945. Ziua aviaţiei. Am fost decorat cu „Virtutea

aeronautică”, probabil în baza funcţiilor ce-am îndeplinit. Nu m-am dus la solemnitate şi bine am făcut, întrucât subsecretarul de stat al aviaţiei, dintr-o ignoranţă condamnabilă, a împărţit această decoraţie la persoane ce nu aveau nicio legătură cu aviaţia. Greşeală este şi a Regelui, care a semnat decretul de decorare.

23 iulie 1945. Şi-a făcut apariţia în ţară o a doua divizie organizată din prizonieri. Această divizie poartă numele „Horia, Cloşca şi Crişan” şi este comandată de generalul Lascăr. Acest general, cum a venit, a şi dat o telegramă ce s-a publicat în ziare, prin care face cunoscut că se pune la dispoziţia guvernului.

Putem să spunem că nu mai avem armată naţională, adică a Ţării, ci armată de pretorieni sau mercenari, ce serveşte interesele anumitor persoane.

25 iulie 1945. Am avut o întrevedere cu Negel – mareşalul Palatului – pentru a stabili un program al serbării de la 23 august.

27 iulie 1945. La ordinea zilei – rezultatele alegerilor din Anglia. Laburiştii au obţinut 390 mandate, conservatorii numai 195; celelalte partide au obţinut rezultate slabe, iar comuniştii numai 2 mandate. Churchill şi-a prezentat demisia, iar Attlee a devenit premier. În politica externă cred că nu va surveni nicio schimbare.

4 august 1945. Conferinţa de la Potsdam, dintre şefii statelor aliate, s-a terminat. Din raportul conferinţei s-ar părea că suntem lăsaţi în sfera de acţiune a Rusiei. În articolul 9 al acestui raport se prevede că toate bunurile germane din România sunt ale ruşilor; din aceste bunuri ne-ar reveni şi nouă o cotă de despăgubiri.

Se aştepta mai mult de la această conferinţă şi optimiştii din România vor avea o decepţie.

20 august 1945. În vederea serbării de la 23 august, Regele s-a ţinut ferm ca să fie o paradă militară; guvernul voia o paradă cu muncitori, adică să ia parte nu cei ce au realizat 23

August, ci profitorii acestui eveniment…

21 august 1945. Mari frământări politice. Discursul lui Bevin a plăcut la toată suflarea românească, afară de comunişti. El a relevat că în România un regim totalitar a fost înlocuit prin altul la fel, şi Anglia nu poate tolera aceasta.
Jale mare din cauza secetei.

22 august 1945. Primesc invitaţia pentru serbarea de mâine. Ieşind în oraş, văd peste tot afişe ale guvernului, care îşi asumă tot ce s-a făcut. Trecând pe la Palat, comandorul Gherghel, aghiotant regal, îmi comunică confidenţial că atât Regele cât şi misiunile americană şi engleză nu vor participa la serbarea de mâine, întrucât consideră guvernul demisionat.
Cum anglo-americanii au făcut o notă că nu recunosc guvernul actual deoarece a fost impus de ruşi şi nu exprimă voinţa poporului, Regele a cerut demisia guvernului, însă guvernul, după îndemnul ruşilor, nu s-a supus, încălcând astfel Constituţia. Iată dar un conflict între Rege şi guvern.
Sunt informat că trupele venite pentru defilare nu ştiu nimic de această situaţie, iar pentru toată siguranţa li s-a luat muniţia; numai Divizia Tudor Vladimirescu are muniţie.
Spre seară, ies din nou prin oraş. Linişte. Reclame ale guvernului, ca şi cum acest guvern ar avea vreo legătură cu 23 August.
Târziu, la radio, secretarul general al Preşedinţiei, Emil Bodnăraşu, ţine o conferinţă despre importanţa zilei de 23 august, care se rezumă la a-i ataca pe Maniu şi pe Brătianu.

23 August 1945. Serbarea tot are loc, fără Rege. Natural că nu m-am dus, rămânând în casă şi gândindu-mă prin câte greutăţi am trecut anul trecut la această dată. Primesc telefoane de la diferiţi cunoscuţi, să mă felicite pentru ziua de azi, ei fiind singurii care îşi aduc aminte de mine în această zi.
Spre seară am ieşit pe străzi să văd cum arată oraşul în această zi mare. Lume multă pe străzile importante, iar prin pieţele publice reprezentaţii populare mediocre, întocmai cum am văzut la Moscova cu ocazia zilei revoluţionare, la **7 noiembrie 1940**.

25 august 1945. A venit pe la mine colonelul Verdeş, secretar general la comisia de aplicare a armistiţiului, care mi-a expus situaţia financiară şi economică; ambele se prezintă prost. Nu înţeleg pentru ce opoziţia doreşte o schimbare de guvern şi nu lasă ca actualul guvern să se prăbuşească odată cu dezastrul financiar şi economic – care trebuie să vină odată…

După-amiază a fost primit la Palat, cu tot fastul, noul ambasador al Rusiei la Bucureşti, Kaftaradze, care vine într-o epocă de frământări. Se pare că are acelaşi grad cu Vîşinski, deci nu va mai fi nevoie de vizita acestuia şi toate problemele vor fi soluţionate de actualul ambasador.

Luna septembrie 1945. În urma conflictului dintre Rege şi guvern, Regele a plecat la Sinaia şi nu mai lucrează nimic, iar guvernul conduce singur, cu mare greutate, fiindcă Regele nu mai semnează niciun act. Preşedintele Consiliului, vicepreşedintele şi alţi miniştri au fost în vizită la Moscova, unde au fost bine primiţi şi unde se pare că au obţinut oarecare uşurări în aplicarea armistiţiului, mai ales că din cauza secetei lipsurile sunt mari în ţară.

Este de remarcat urcarea considerabilă a acţiunilor la Bursă, atingând cel mai înalt plafon de când exista Bursa, astfel că mulţi au realizat averi într-un timp foarte scurt.

Luna octombrie 1945. Conferinţa de la Londra a miniştrilor de externe ai marilor puteri s-a terminat fără vreun rezultat. De unde se spera că problema guvernului român se va soluţiona, am rămas în situaţia neclară de mai înainte.

Situaţia Regelui – destul de dificilă. În interior guvernul conduce ca în timpul unei dictaturi, nu sunt ziare de opoziţie, nu e voie să fie întruniri – decât cele ale guvernului, iar la radio se face o propagandă plină de minciuni şi exagerări. Deşi producţia în toate compartimentele a scăzut cu cincizeci la sută faţă de anii trecuţi, nu se vorbeşte decât de realizările imaginare ale guvernului, care se laudă cu sporirea producţiei. Viaţa s-a scumpit enorm. Pentru a releva acest fapt dăm un tablou de alimente cu preţurile de anul trecut şi de acum, din aceeaşi epocă (luna octombrie).

	1944	1945

Ardei graşi	2 – 3 lei bucata	20 – 30 lei bucata
Cartofi	30 Lei kg	400 lei kg
Ceapă	26 Lei kg	600 lei kg
Castraveţi	5 Lei bucata	110 lei bucata
Dovlecei	14 Lei bucata	300 lei bucata
Fasole uscată	24 Lei kg	1 400 lei kg
Fasole verde	36 Lei kg	1 600 lei kg
Pătlăgele vinete	12 Lei bucata	200 lei bucata
Pătlăgele roşii	20 Lei kg	600 lei kg
Varză	30 Lei bucata	800 lei bucata
Usturoi	48 Lei kg	2.500 lei kg

Aceeaşi scumpete la fructe şi la toate articolele de primă necesitate; caisele, strugurii şi prunele, care au fost din belşug anul acesta, n-au scăzut sub 700 lei kilogramul. Laptele a ajuns la 800 lei litrul. Lemnele au ajuns la 600.000 vagonul, iar cărbunii la 100.000 tona. Cum pot funcţionarii, mai ales, să facă faţă – când lefurile doar s-au dublat de anul trecut şi până acum? înrăutăţirea situaţiei se datoreşte: a) inflaţiei monetare; b) dezorganizării transporturilor; c) întrunirilor şi manifestaţiilor, care nu se mai termină; d) trupelor ruseşti, care consumă exagerat şi devastează sistematic. De luni de zile, populaţia n-a mai primit nici carne, nici zahăr. Raţia de pâine este de 300 grame pe zi şi se dă regulat.

Ruşii atacă trenurile de persoane şi jefuiesc călătorii; la trenurile de persoane sunt rezervate unu sau două vagoane pentru ofiţerii români, dar ruşii îi scot cu brutalitate şi le ocupă ei. Dezordine peste tot, deprimare în sufletul tuturor. Prin toate prăvăliile circulă ruşi – chiar şi ofiţeri – spre a vinde mai ales bijuterii furate din Ungaria. La câmp se lucrează prea puţin.

Presa anglo-americană atacă starea de lucruri din România.

Anglo-americanii au obţinut după mari sforţări ca corespondenţii de ziare să poată transmite ştirile fără a fi cenzurate, fapt care va determina o informare justă asupra

situaţiei din România.

Aceleaşi frământări în Bulgaria, Iugoslavia şi Ungaria, adică acolo unde ruşii conduc propaganda comunistă.

La noi comunismul se impune cu forţa, prea puţini sunt adepţi din convingere; în special ţăranii – să nu audă de ruşi şi de comunişti.

Lucrurile de îmbrăcăminte şi încălţăminte au ajuns la aşa preţuri, încât niciun funcţionar de-al statului nu poate, cu o leafă lunară, să-şi cumpere un rând de haine. Proprietarii au fost distruşi prin reforma agrară, conacele distruse, inventarul agricol înstrăinat şi vitele furate; mulţi nu mai pot să-şi întreţină casele şi au început să-şi vândă lucrurile din casă. Ţăranii nu mai respectă bunul altuia şi, îndemnaţi de comunişti, devastează pădurile şi moşiile. De frica atacurilor ruşilor, cum se face seară toată lumea se retrage şi se ferecă în casă.

20 octombrie 1945. Presa străină se ocupă de alegerile din Bulgaria, unde au început pregătirile. Opoziţia se va abţine, nefiind alegeri libere, deci totul se va reduce la un plebiscit pentru guvern. Presa rusească susţine guvernul bulgar, pe când cea anglo-americană îl atacă.

De asemenea, evenimentele din Ungaria sunt la ordinea zilei; partidul micilor agrarieni a reuşit la alegerile comunale să înfrângă pe comunişti, din care cauză acum, la alegerile generale, generalul Voroşilov a ordonat liste comune, pentru a da mai multe şanse de reuşită comuniştilor. Această dispoziţie a nemulţumit pe anglo-americani, care erau pe punctul de-a recunoaşte guvernul ungar. În Ungaria s-a declarat starea de asediu. Frământări şi în Iugoslavia pe chestia alegerilor.

Din această cauză, de România nu se ocupă nimeni, întrucât au loc evenimente mai importante pe la vecini; totuşi, am văzut că ziarul *Times* discută starea proastă economică şi financiară de la noi, acuzând guvernul de nepricepere.

22 octombrie 1945. Rezultatul ridicării cenzurii la telegramele corespondenţilor anglo-americani a început să se resimtă, întrucât, mai ales în presa americană, au început să apară articole cu adevărata stare de lucruri de la noi. Au apărut declaraţiile lui Dinu Brătianu relativ la starea de dictatură întronată de actualul guvern.

În interior niciun protest din partea cuiva, fiindcă pe dată ar fi arestat, doar câteva epigrame spirituale pe seama membrilor din guvern, care circulă din gură în gură. Câteva ziare ce-şi zic independente nu pot publica decât ce le dă voie cenzura. De altfel, numai faptul că există o cenzură evidenţiază dictatura, căci guvernele cu adevărat democrate n-au nevoie de cenzură.

3 noiembrie 1945. Au început să vină ceva prizonieri din Rusia, însă numai grade inferioare şi într-un hal de mizerie de nedescris. Sunt trimişi numai acei ce nu mai pot munci din cauza slăbiciunii. Şi mă gândesc cât de bine am tratat noi prizonierii ruşi, că nu mai voiau să plece la ei în ţară…

7 noiembrie 1945. Ziua revoluţiei ruseşti. Văd că guvernul a decretat-o sărbătoare naţională, întrucât tot oraşul e pavoazat cu drapele ruseşti şi se ţin întruniri prin toate pieţele oraşului. Prăvăliile şi atelierele au fost închise.

Seara a fost recepţie la legaţia rusă; de data asta n-am mai fost invitat.

8 noiembrie 1945. Ziua Regelui. Am fost la Patriarhie la Te Deum. În Piaţa Palatului, lume multă pentru a ovaţiona pe Rege. Pentru a împiedica această manifestaţie de simpatie, comuniştii au apărut în câteva camioane ca să împrăştie lumea. S-au produs ciocniri, s-au schimbat focuri de armă. Ofiţeri anglo-americani au fost martori la această scenă şi au declarat că toată dezordinea a fost provocată de comunişti.

12 noiembrie 1945. Înmormântarea a doi comunişti, omorâţi la 8 noiembrie. Guvernul le-a făcut funeralii naţionale. Toţi lucrătorii au fost scoşi din fabrici – azi, zi de lucru! Steaguri îndoliate, discursuri transmise la radio, în care se atacă partidele lui Maniu şi Brătianu, responsabile de dezordinile de la 8 noiembrie – zic comuniştii. Mare falsificare a adevărului!

Spre seară apar pe ziduri şi tramvaie afişe mari, prin care comuniştii cer dizolvarea partidelor de dreapta.

Lumea comentează defavorabil un comunicat al generalului Ionaşcu – şeful Marelui Stat Major –, prin care înfierează pe militarii ce-au luat parte la manifestaţie; or,

actualul regim a proclamat că ofiţerii şi trupa nu sunt minori politici şi că trebuie să activeze pe tărâm politic, nu să stea la o parte, cum s-a întâmplat până acum.

13 noiembrie 1945. Sunt în posesia unui document[32] asupra rezultatelor obţinute de guvern cu ocazia vizitei din septembrie la Moscova. Tot ce s-a spus cu această ocazie au fost poveşti şi numai propagandă, mai ales că consumul trupelor ruse este înzecit de uşurările făcute.

Cu ocazia unei serbări a ARLUS, ambasadorul Rusiei a ţinut un discurs în care atacă pe manifestanţii de la 8 noiembrie; se amestecă pe faţă în chestiuni interne.

19 noiembrie 1945. În Franţa, generalul De Gaulle n-a reuşit să formeze guvernul din cauza pretenţiilor comuniştilor. Văd aceeaşi tendinţă a comuniştilor de-a pune mâna pe ministerele importante, mai ales pe Ministerul de Interne. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi la noi, unde dificultatea ce-am avut în cele două guverne pe care le-am prezidat a fost numai aceea a Ministerului de Interne. Şi în Ungaria, unde sunt în minoritate, totuşi comuniştii pretind Ministerul de Interne. Am spus că există o conducere unică a tuturor comuniştilor din toate ţările – pentru că peste tot se acţionează la fel.

20 noiembrie 1945. În Bulgaria s-au ţinut alegeri, cu toate că opoziţia s-a abţinut, iar americanii au comunicat că nu le vor recunoaşte.

Ethridge – trimisul american – a venit la Bucureşti, de la Moscova; a fost ta, Sinaia, unde l-a primit Regele.

21 noiembrie 1945. Dezbaterile Adunării Constituante din Franţa n-au soluţionat problemul politic, din cauză că cele trei partide îşi menţin punctul lor de vedere. Probabil că se va ajunge la un compromis şi generalul De Gaulle va forma guvernul cu membri din toate trei partidele. Sunt sigur că nu va putea lucra, doar ştiu asta din proprie experienţă.

Alegerile din Bulgaria sunt ridicate în slava cerului de Moscova şi criticate de presa anglo-americană.

În nordul Iranului, revoluţie provocată de ruşi, pentru a

32 *Aplicarea armistiţiului în cadrul Ministerului de Război.*

alipi această regiune ia Rusia. Guvernul de la Teheran nu poate lua nicio măsură, întrucât trupele ruseşti sunt gata să invadeze teritoriul Iranului.

În Ungaria, premierul Zoltán Tildy a făcut guvernul şi caută să lucreze pentru a ajunge să încheie pacea, întrucât guvernul său este recunoscut de cei trei aliaţi. Situaţia financiară în Ungaria este mai proastă ca la noi, deoarece au pornit cu paşi repezi spre inflaţie.

Nici în Grecia situaţia nu e mai clară, căci guvernul numai de trei săptămâni al lui Panaiotis Kanelopoulos a demisionat, în Portugalia, tensiune contra dictaturii lui Salazar. În China, război civil între naţionalişti şi comunişti. Prin urmare în toată lumea numai agitaţie – şi nu se întrevede aşezarea păcii.

La Nürnberg a început procesul marilor criminali de război germani. Primii acuzaţi sunt Göring, amiralul Raeder, Hess, mareşalul Keitel, von Papen şi Streicher. Tribunalul compus din Opt membri aliaţi şi având ca preşedinte pe Lawrence, jurist american, a citit actul de acuzare care a durat o oră.

25 noiembrie 1945. Mark Ethridge a luat contact cu guvernul şi cu oamenii politici din opoziţie. N-am înţeles întrevederea ce a avut-o cu Ana Pauker, ea nefiind decât o interpusă a Rusiei.

Cele ce se petrec în Iran dovedesc că ruşii au revenit asupra angajamentelor luate la Teheran, Potsdam şi Londra; caută să-şi creeze o sferă de acţiune aici, pentru ca mai târziu să ameninţe lumea arabă şi apoi India. Guvernul britanic se găseşte într-o situaţie supărătoare când vede că fostul său aliat nu se ţine de angajamentele luate. Se pare că şi America se interesează serios de evenimentele din Iran.

În Europa ruşii au reuşit să încorporeze aşa-zisa Rusie subcarpatică, ajungând să aibă frontieră cu Cehoslovacia, ceea ce le dă posibilitatea de a controla centrul Europei.

29 noiembrie 1945. Ethridge a părăsit Bucureştiul fără a îndeplini programul anunţat. Probabil că s-a convins de starea de lucruri de la noi şi deci era pierdere de vreme să mai rămână.

America începe să ia făţiş atitudine contra Rusiei. În Iran se pare că este revoluţie în toată legea şi ruşii nu dau voie să se

amestece alte trupe în zona lor de ocupaţie.

1 decembrie 1945. Ziua Ardealului. Guvernul proiectase mari serbări şi întruniri, însă a renunţat în ultimul moment.

3 decembrie 1945. Foarte îmbucurător faptul că în multe ţări socialiştii nu vor să se unească cu comuniştii. Astfel, Titel Petrescu, şeful social-democraţilor, a anunţat că în alegeri vor prezenta liste separate. Acelaşi fapt şi în Japonia.

5 decembrie 1945. La Constantinopol, o manifestaţie impozantă a studenţilor contra comuniştilor; s-au devastat tipografiile ziarelor de stânga şi librăriile cu cărţi ruseşti.

Ziarul *Izvestia* atacă pe englezi că în zona lor de ocupaţie menţin forţe germane organizate; la acest protest se asociază şi unele ziare franceze de stânga.

15 decembrie 1945. Adunare la Moscova a miniştrilor de externe ai celor trei mari puteri. Se reia în discuţie chestiunea României şi se pune pe tapet aceea a Dardanelelor.

Teza americană asupra strâmtorilor este bine cunoscută şi este interesant dacă va fi acceptată de ruşi, care probabil vor susţine să aibă drept de control şi deci baze în regiunea Constantinopol. Cred că nu vor ajunge la o înţelegere nici la această conferinţă; aş dori să mă înşel în aprecierile mele…

17 decembrie 1945. Întrunire la Cercul Militar a comandanţilor de mari unităţi. S-au discutat chestiuni administrative relativ la hrana şi îmbrăcămintea trupei, apoi despre soldele ofiţerilor, care nu pot face faţă scumpetei. Se atacă şi chestiunea educatorilor politici de pe lângă unităţi, care, fiind nepregătiţi, nu-şi pot îndeplini îndatoririle.

18 decembrie 1945. Primul-ministru face un expozeu în faţa generalilor asupra politicii interne; este îmbucurător că nu atacă Coroana.

Seara, masă mare la care asistă preşedintele şi vicepreşedintele guvernului; de la ruşi – numai amiralul Bogdenko, întrucât ambasadorul Rusiei şi generalul Susaikov au plecat la Moscova.

24 decembrie 1945. Conferinţa de la Moscova se desfăşoară în condiţiuni bune, cel puţin aşa spun radio Moscova şi ziarele noastre.

În oraş lumea este preocupată de târguieli pentru Crăciun şi văd cozi enorme în faţa magazinelor cu alimente. În privinţa cozilor: ruşii au reuşit să le introducă şi la noi, căci până la venirea lor aşa ceva nu s-a cunoscut în România.

25 decembrie 1945. Crăciunul. Un Crăciun mai trist decât cel din anul trecut, deşi nu mai suntem în război; aceasta din cauza lipsei articolelor de primă necesitate şi a preţurilor prea urcate.

Maiorul Škoda s-a prezentat la mine acasă pentru a-mi prezenta felicitări din partea generalului Susaikov. Odată cu felicitările mi-a înmânat şi un pachet cu alimente sosite din Rusia: zahăr, salam, sardele, icre, votcă şi ţigări. Se pare că m-au iertat de atitudinea mea pe când eram şef al Marelui Stat Major…

28 decembrie 1945. Conferinţa de la Moscova s-a terminat şi, hotărât lucru, Rusia a învins şi şi-a impus voinţa. În ce priveşte România, actualul guvern este recunoscut şi se va completa cu un reprezentant al partidului Dinu Brătianu şi cu unul din partidul Iuliu Maniu. Vîşinski, însoţit de ambasadorul american şi englez de la Moscova, va veni la Bucureşti pentru a sfătui pe Rege să accepte hotărârea de la Moscova. Se dau asigurări că alegerile vor fi libere, că presa şi întrunirile vor fi libere – precum şi alte libertăţi, care eu cred că nu se vor realiza.

Mare consternare în opinia românească, ce credea că problemul va fi soluţionat cu totul altfel.

1 ianuarie 1946. An nou, speranţe noi. Vom avea oare pacea, atât de dorită, în cursul acestui an?

Regele a vorbit la radio cu însufleţire, fiind ascultat cu multă dragoste de toţi. S-a citit apoi ordinul de zi către armată. A urmat un cuvânt de bun-venit şi din partea celor trei ambasadori, care au sosit spre a încunoştinţa pe Rege de hotărârea miniştrilor de externe la Conferinţa de la Moscova.

4 ianuarie 1946. Este clar că Rusia şi-a impus voinţa în ce priveşte România. Toate propunerile Regelui relativ la alcătuirea guvernului au fost respinse, deşi erau logice; ambasadorii Angliei şi Americii sunt doar figuranţi, nici nu era nevoie să se ostenească cu această deplasare. În definitiv, dacă era vorba ca anglo-americanii să cedeze, apoi era bine ca la **21 august 1945** să ne fi lăsat în pace şi să nu fi îndemnat pe Rege la o rezistenţă care se vede că a fost inutilă şi a stricat relaţiile Regelui şi cu Rusia, şi cu partidele de stânga.

În Partidul Naţional-Ţărănist al lui Maniu se produce o disidenţă, căci doctorul Lupu se separă, alcătuind un nou partid, ţărănist-democrat. Nu înţeleg pentru ce atacă Dr. Lupu cu atâta violenţă pe Mihalache şi Maniu, cu care a fost bun prieten până azi. De altfel cred că Dr. Lupu nu mai înseamnă nimic pentru viaţa politică, fiind un om epuizat, mai ales datorită alcoolului de care nu se poate dezbăra.

7 ianuarie 1946. După multe discuţii s-a ajuns la completarea guvernului. Emil Haţieganu, din partea Partidului Naţional-ţărănesc, şi Mihail Romniceanu, din partea Partidului Naţional-Liberal, vor intra în guvern ca miniştri fără portofoliu.

Criza politică a trecut şi Regele îşi va relua lucrul cu guvernul, în orice caz, trebuie să recunoaştem că Regele a ieşit învins din această afacere; dar este un mare câştig că partidele istorice sunt recunoscute, că pot participa la viaţa politică şi nu mai pot fi desfiinţate, după cum ar fi dorit partidele de stânga.

La noi s-a acceptat hotărârea celor trei mari puteri; nu tot aşa şi în Bulgaria, unde partidele de opoziţie au refuzat să intre în guvern şi cer anularea alegerilor. În România situaţia este mai bună şi promite o destindere pentru câtva timp.

11 ianuarie 1946. Cei trei ambasadori au părăsit ţara cu convingerea că au pus lucrurile la punct. Vîşinski a plecat în Bulgaria pentru a sili opoziţia să cedeze şi să facă după voia ruşilor. Harriman, ambasadorul Americii, a plecat spre Londra, iar Kerr, ambasadorul Angliei, a plecat la Moscova.

La Londra au început şedinţele Organizaţiei Naţiunilor Unite (ONU). Chiar de la început – divergenţe, întrucât ruşii ar fi dorit ca preşedintele acestei adunări să fie Lie – ministrul de

externe suedez – şi la votare a ieşit Spaak, ministrul de externe belgian, ceea ce a dat naştere la oarecare proteste din partea Rusiei şi a sateliţilor ei. Se remarcă, aşadar, forma rea a doua tabere în ONU. În definitiv, este acelaşi organ ca Societatea Naţiunilor de la Geneva, care ţinea şedinţe solemne pe când japonezii se luptau cu chinezii şi sub ochii ei a izbucnit marele război din 1939…

Îmi reamintesc lecţiile de drept internaţional public din Şcoala de Război predate de Oscar Niculescu, prim-preşedinte la Curtea de Casaţie, care spunea că aceste societăţi nu pot înlătura conflictele, căci nu au instrumentul prin care să impună hotărârea luată faţă de una din ţări. A se crea o armată internaţională în vederea impunerii hotărârilor este o utopie, căci s-ar recurge la război făcut de o instituţie creată pentru a înlătura războiul. În plus, o armată internaţională n-are coeziune, n-are un ideal, ar fi o armată de mercenari.

21 ianuarie 1946. În Franţa – criză de guvern. Generalul De Gaulle a demisionat; nimic surprinzător pentru mine, care am spus că De Gaulle face experienţa pe care am făcut-o eu cu un an înainte. Regizorul general, Rusia, procedează şi acolo după programul aplicat peste tot – adică dificultăţi, spre a se ajunge cu vremea la un guvern de stânga.

25 ianuarie 1946. Vîşinski a ajuns la Londra pentru a participa la lucrările ONU. Cum a ajuns, a şi început cu fel de fel de proteste, deviind de la discuţiile începute. El atacă Persia, care prin protestele făcute spune minciuni – zice Vîşinski – la adresa Rusiei; de asemenea atacă pe englezi, care ţin trupe în Grecia şi Indonezia. Acest fapt a început să fie aspru comentat de presa britanică, afară de ziarul comunist *Daily Worker*. Ziarul *Daily Mail* se întreabă: până unde va merge oare Anglia cu concesiile?

27 ianuarie 1946. În Franţa Felix Gouin a reuşit să facă guvernul, anunţând un vast program de lucru, mai ales în ceea ce priveşte finanţele. Nu dau viaţă prea lungă acestui guvern.

30 ianuarie 1946. Chestiunea persană s-a soluţionat aşa cum a propus Rusia; nimeni n-a îndrăznit să se opună.

2 februarie 1946. La Londra, în conferinţa ONU, Vîşinski a cerut categoric Angliei să-şi retragă trupele din Grecia; această îndrăzneală a uimit lumea, căci englezii au numai 50.000 de soldaţi în Grecia, pe când ruşii au milioane de soldaţi în ţările ocupate de ei.

Nu înţeleg răbdarea anglo-americană de a mai discuta paşnic cu ruşii, care caută agresiunea. Cu această ocazie, Bevin răspunde lui Vîşinski ceva mai tare ca de obicei, spre satisfacţia lumii întregi, adăugând între altele că Anglia n-a procedat ca Rusia în România, unde a instaurat un guvern ce nu reprezintă majoritatea ţării.

5 februarie 1946. Situaţia economică internă foarte grea. Cu solda mea pe o lună nu pot cumpăra o pereche de ghete, în piaţă, abia dacă se mai găsesc cartofi şi fasole, la 2.000 lei kilogramul.

Pentru a trăi vindem din casă lucrurile ce nu sunt de primă trebuinţă: obiecte de artă, tablouri, covoare, colecţii au început să ia drumul magazinelor de comision. Dacă va mai dura această stare de lucruri, apoi vom fi complet ruinaţi.

17 februarie 1946. Conferinţa ONU de la Londra a luat sfârşit fără a se ajunge la rezultate concrete. S-a văzut doar intenţia Rusiei de a torpila această organizaţie şi de a face şicane Angliei.

În ţară au apărut ziarele opoziţiei, care au mare căutare; acest fapt face pe comunişti să ceară suprimarea lor.

Ziarele au ajuns la preţul de 200 lei bucata, adică de 4.000 de ori mai scumpe, raportat la preţurile din 1914, pe când lefurile au crescut numai de 200 de ori. Funcţionarii şi pensionarii sunt cei mai nenorociţi.

23 februarie 1946. Aniversarea a 28 de ani de la întemeierea Armatei Roşii. Serbări şi conferinţe. La Cercul Militar, generalul Susaikov a dat o recepţie la care au luat parte Regele, Regina-mamă, Principesa Elisabeta, guvernul şi personajele de frunte ale Partidului Comunist Am fost invitat şi eu de data aceasta, dându-mi-se locul ce-mi revenea prin funcţiile ce-am avut. Recepţia a constat din coruri şi dansuri

bine prezentate de trupe ruseşti, urmate de un banchet ca în timpurile bune.

25 februarie 1946. A fost convocat Consiliul Superior al Oştirii şi ministrul de război ne pune în vedere că armata trebuie redusă şi o parte din ofiţeri vor trece în rezervă. Operaţia este destul de dureroasă, mai ales că aceşti ofiţeri şi-au făcut datoria pe front şi acum, când nu mai este nevoie de ei, sunt aruncaţi pe drumuri.

Am cerut ca această reducere să se facă atunci când se va semna tratatul de pace, în care probabil se va fixa efectivul armatei ce ne va fi lăsată. Nu s-a aprobat această propunere logică.

Am stabilit criterii de selecţionare având în vedere durata petrecută pe front şi felul cum s-a comportat fiecare, atât pe front cât şi în toată cariera. Ne-am opus însă ca noi – Consiliul Superior – să scoatem din armată pe acei pe care guvernul îi socoteşte nesimpatizanţi.

6 martie 1946. Un an de la instalarea acestui guvern. S-au dat ordine severe să se facă manifestaţii de simpatie. Chiar şi armata a primit ordin ca şaptezeci la sută din efectiv să participe la manifestaţii, întocmindu-se tabele pentru a se controla dacă ordinele date s-au executat întocmai. Acest lucru – participarea armatei la acte politice – se întâmplă pentru prima oară în ţara românească.

12 martie 1946. Situaţia încordată între cele trei mari puteri pe chestiunea Persiei, Maneiuriei şi Bulgariei. Anglo-americanii au trimis note de protest, dar ruşii n-au dat niciun răspuns. Ziarele ruse atacă violent pe Churchill, care în discursul său ţinut la 5 martie în America cere o alianţă militară anglo-americană.

Greutăţile alimentare se resimt din ce în ce mai mult. Făcând bugetul cu soţia mea, am decis reducerea unui litru de lapte pe zi, precum şi a ziarelor şi revistelor ce cumpăram obişnuit. Caut să-mi vând harnaşamentul, binoclul şi alte efecte militare, de care sper să nu mai am nevoie, pentru a face faţă scumpetei.

30 martie 1946. Dejun la Cercul Militar, oferit de ministrul de război, mareşalul Tolbuhin. Asistă, pe lângă ambasadorul Rusiei şi mulţi generali ruşi, Groza – primul-ministru, Tătărescu – vicepreşedintele guvernului, precum şi comandanţi de mari unităţi.

Din discursurile ţinute am dedus că mareşalul Tolbuhin este şi comandantul-şef al trupelor române şi că trebuie să existe o convenţie militară între guvern şi ruşi ca armata română să meargă alături de ruşi în cazul unui conflict armat. Această supoziţie a fost întărită şi de faptul că mareşalul Tolbuhin ne-a donat în numele guvernului rus, fără nicio despăgubire, 300 avioane, 65 care de luptă şi 6 divizioane de artilerie antiaeriană Tot cu această ocazie am aflat că acum două săptămâni erau să se facă mari arestări la noi în ţară, în vederea deportării, fiindcă se credea că am ajuns în preajma unui conflict armat între Rusia şi anglo-americani.

31 martie 1946. La Ministerul de Război au fost întruniţi comandanţii de mari unităţi pentru a le vorbi primul-ministru. În cuvântarea ţinută, a motivat purtarea sa favorabilă faţă de ungurii din Ardeal precum şi necesitatea ca în alegeri să sprijinim actualul guvern.

Luna aprilie 1946. Devine din ce în ce mai accentuată lupta dintre anglo-americani şi Rusia pentru supremaţia lumii. Atacurile sunt făţişe şi chiar mă surprinde violenţa presei, care nu mai arată menajamente.

Va fi război – sau va ceda una din părţi? Nu cred să se ajungă la război, deoarece fiecare din cei trei aliaţi este epuizat şi are destule greutăţi interne, fiecare în felul său. Mă tem însă că vom rămâne în sfera Rusiei.

3 aprilie 1946. S-au terminat alegerile din Grecia, unde partidul populist-regalist a ieşit învingător. Partidele de stânga s-au abţinut de la vot.

5 aprilie 1946. S-a anunţat oficial că Rusia şi Persia au semnat un acord privind evacuarea Persiei. Pactul prevede următoarele puncte: 1) evacuarea Persiei de trupele sovietice în timp de şase săptămâni; 2) constituirea unei societăţi irano-ruse pentru exploatarea petrolului; 3) Azerbaidjanul rămâne o

problemă pur iraniană. Aşadar ONU va funcţiona în linişte câtva timp.

Către sfârşitul lui aprilie s-au întrunit la Paris miniştrii de externe ai marilor puteri, pentru a definitiva tratatele de pace. Dificultăţi mari la stabilirea frontierelor Italiei şi a coloniilor foste italiene. Ruşii au spus categoric că nu vor să micşoreze efectivul trupelor din ţările ocupate.

Luna mai 1946. La 6 mai a început la Tribunalul Poporului procesul Mareşalului Antonescu, al lui Mihai Antonescu şi foştilor miniştri din guvernul lor. Până la 12 mai a durat audierea martorilor. Mareşalul Antonescu, foarte demn, îşi asumă toată răspunderea. Este mare zor să se termine acest proces şi dezbaterile au durat mai puţin ca la celelalte, deşi acest proces este de o importanţă capitală.

Apărători din oficiu, care pledează fără curaj. Mă gândesc la Chauveau-Lagarde, curajosul apărător al Mariei Antoaneta în timpul Revoluţiei franceze… După ce i-au chinuit în şedinţe continue, apărarea au trebuit s-o facă noaptea, extenuaţi de oboseală. Ziarele n-au reprodus apărarea fiindcă inculpaţii de azi, deşi urâţi altă dată, acum se bucură de multă simpatie, şi asta numai din cauza relei purtări a ruşilor şi comuniştilor.

La 17 mai s-a dat sentinţa. Condamnaţi la moarte: Mareşal Antonescu, Mihai Antonescu, generalul Vasiliu, generalul Pantazi, Radu Lecca, Eugen Cristescu şi G. Alexianu. Ceilalţi miniştri cu diferite pedepse, de la 10 ani la muncă silnică. Majoritatea condamnaţilor n-au absolut nicio vină.

18 mai 1946. Conferinţa miniştrilor de externe de la Paris a luat sfârşit, fiecare luând avionul şi plecând acasă. De data asta conferinţa s-a întrerupt, nu s-a rupt ca aceea de la Londra. S-a hotărât o altă întrunire pentru 15 iunie.

Tratatele de pace n-au fost întocmite; s-a ajuns la înţelegere asupra unor puncte, dar nu din cele principale. Suntem încă departe de a se fixa pacea. Până una alta, fiecare din Aliaţi stă pe poziţie, cu arma la picior, însă ameninţător.

19 mai 1946. La noi în ţară parcă a început teroarea. Un mare lot de foşti demnitari sub Antonescu au fost arestaţi. Arestarea s-a făcut în miez de noapte, iar la percheziţia caselor

s-a constatat că agenţii însărcinaţi cu percheziţia şi-au însuşit lucrurile de valoare.

22 mai 1946. A murit generalul Şteflea, fost şef al Marelui Stat Major pe vremea lui Antonescu. Suferea de inimă şi boala s-a agravat pe timpul cât a fost închis şi anchetat de Tribunalul Poporului. În ultimul timp era în libertate, dar, văzând că reîncep arestările celor ce-au ocupat funcţii înalte sub Antonescu, probabil s-a impresionat şi asta i-a grăbit sfârşitul. Avea 58 de ani. Am conştiinţa împăcată că la Tribunalul Poporului am depus în favoarea sa, dovadă că a fost pus în libertate; ce-ar mai fi folosit dacă era condamnat în urma depoziţiilor mele… Recunosc că a fost un om cinstit, muncitor şi a lucrat din convingere.

26 mai 1946. NKVD (poliţia rusească) a părăsit Bucureştiul pe nesimţite, într-o noapte, golind cazărmile şi casele de prin oraş, pe care le-a devastat la plecare de tot mobilierul.

Natural că nimeni nu ştie unde a plecat; se bănuieşte că s-ar concentra în Ucraina, unde ar fi mişcări anticomuniste.

1 iunie 1946. Azi, la ora 10.30, Ministerul de Justiţie a prezentat Regelui cererile de comutare a pedepselor condamnaţilor la moarte de Tribunalul Poporului. În urma propunerii guvernului, Regele a respins comutarea pedepsei pentru Mareşalul Antonescu, Mihai Antonescu, generalul Vasiliu şi Alexianu, care rămân definitiv condamnaţi la moarte. Azi la ora 18 a avut loc la închisoarea Jilava execuţia acestor patru condamnaţi. Astfel se încheie aventura regimului Antoneştilor.

Regele le-ar fi comutat pedeapsa la toţi, însă ruşii n-au admis. Se pare că şi anglo-americanii au fost de părere ca Antoneştii să fie executaţi.

Executarea celor patru condamnaţi s-a făcut în mod barbar, căci nu s-a apelat la plutonul de soldaţi instruiţi, ci la câţiva gardieni comunişti care de-abia ştiau să tragă cu arma. A fost nevoie de numeroase salve până să-i omoare.

2 iunie 1946. Guvernul român a primit o notă din partea anglo-americanilor că nu respectă angajamentele luate în urma

conferinţei de la Moscova, adică libertatea presei, a întrunirilor şi efectuarea alegerilor. Guvernul a răspuns, dar anglo-americanii găsesc răspunsul nesatisfăcător. În orice caz, este cert că la noi nu e regim democratic şi libertate.

4 iunie 1946. Alegerile din Franţa şi Italia sunt foarte semnificative. Deşi socialiştii şi comuniştii n-au ocupat locul de frunte, locul al doilea şi al treilea tot l-au ocupat, încât, dacă în viitor aceste două partide se vor uni – şi sunt convins că se vor uni –, atunci vor dicta în aceste ţări.

Alegerile din Italia au adus şi schimbarea formei de guvernare, adică republică în locul monarhiei.

5 iunie 1946. La ordinea zilei este discursul lui Bevin în Camera Comunelor. Este un răspuns tare, la interviul dat de Molotov ziarelor ruseşti după întoarcerea sa de la Paris. Între altele, Bevin a zis: „*Vreau să atrag atenţia Camerei şi lumii întregi că trebuie să-şi amintească mereu că*, *dacă nu vrem un război total*, *trebuie neapărat să avem o pace totală – şi spun guvernului sovietic*: *dacă preţuiţi pacea*, *mai presus de orice nu o pierdeţi*; *ea poate să nu mai vie niciodată*. *Numai dacă Rusia intră deplin în înţelegere cu Europa poate exista o garanţie de pace permanentă pe continentul european”*. După aceasta, Bevin analizează cu multă competenţă toate chestiunile asupra cărora nu a căzut de acord cu ruşii.

Este foarte curios cum Rusia atacă pe unele tărâmuri unde ar face mai bine să tacă. Astfel, am văzut-o de multe ori atacând Anglia că nu se opune nazismului. A uitat oare Rusia cele ce sau petrecut în anul 1939? De-atunci Anglia s-a declarat contra nazismului – prin declaraţia ce a făcut că va lua armele dacă Polonia va fi atacată –, în vreme ce Rusia trata în secret cu Germania să împartă Polonia, o ţară slavă. Nici când Germania a atacat o altă ţară slavă, Iugoslavia, ruşii nu s-au mişcat; ei s-au mişcat când au fost ei atacaţi, lucru care n-are valoare.

Dacă am analiza, nu se ştie dacă n-ar rezulta că tocmai atitudinea Rusiei a dat curaj lui Hitler să declanşeze acest război.

6 iunie 1946. Şedinţa Camerei Comunelor, afectată dezbaterilor asupra politicii externe britanice, a fost deschisă

prin cuvântarea lui Churchill, conducătorul opoziţiei. Discursul său este mai categoric decât cel al lui Bevin şi atacă Rusia şi comunismul. Churchill spune: ne-am înţeles cu ruşii să se oprească la linia Curzon, şi ei s-au oprit pe linia Stettin-Triest.

În orice caz, atât discursul lui Bevin cât şi al lui Churchill cred că au adâncit spărtura dintre Aliaţi. Să vedem cum vor putea lucra miniştrii de externe la 15 iunie, când se vor întruni din nou, la Paris.

13 iunie 1946. Au apărut două legi militare foarte importante: legea de organizare a armatei şi legea cadrului disponibil. În legea de organizare a armatei se prevede structura armatei române de mâine. Trebuie să recunosc că Uniunea Sovietică ne-a susţinut să avem o armată în timp de pace destul de importantă, când de fapt ar fi putut să ceară desfiinţarea completă a armatei. Vom avea astfel o organizare militară completă a teritoriului (regiuni teritoriale şi cercuri teritoriale corespunzătoare judeţelor). Ca mari unităţi: 10 divizii, o brigadă care de luptă şi o brigadă motorizată; de asemenea şcoli militare şi centrele de instrucţie necesare. Efectivul armatei va fi de circa 10.000 ofiţeri activi, 15.000 subofiţeri şi 120.000 soldaţi sub arme. Este o situaţie foarte bună pentru o ţară care a purtat un război nenorocit, fapt care ar fi putut determina pe învingători să ne dezarmeze complet.

Întrucât 5.000 ofiţeri şi 10.000 subofiţeri prisosesc faţă de efectivul ce avem nevoie, guvernul a făcut o lege a cadrului disponibil, unde aceştia vor fi trecuţi pe timp de un an, înainte de a trece în rezervă, cu avantaje de soldă foarte mari. Aşadar guvernul a avut toată solicitudinea faţă de cei ce trebuie să părăsească armata.

18 iunie 1946. Anglia şi America şi-au exprimat din nou nemulţumirea că guvernul român nu s-a conformat notei de protest primite, întrucât n-a făcut alegerile generale, iar presa nu se bucură de nicio libertate.

Miniştrii de externe ai marilor puteri s-au întrunit la Paris şi presa londoneză crede că cea de-a doua conferinţă a acestor miniştri va avea succes. Prea sunt multe chestiunile în care nu sunt de acord anglo-americanii cu ruşii ca lucrurile să meargă aşa cum ar dori toată lumea…

Pentru moment, s-a reluat în discuţie tratatul cu Italia, care de fapt este şi cel mai greu; după felul cum ziarele sovietice atacă în acest moment chestiunea Veneţia-Giulia şi Triest, nu prea văd şanse de împăcare a celor două tabere.

21 iunie 1946. La ordinea zilei sunt comentariile asupra fugii generalului Rădescu, fost prim-ministru după mine, care acum câteva zile a fugit cu un avion românesc pilotat de un subofiţer. Postul de radio Londra confirmă oficial că generalul Rădescu a aterizat la Nicosia, în insula Cipru, de unde va pleca în Elveţia. Foarte misterioasă această plecare; în orice caz, o cred cu consimţământul anglo-americanilor.

Se va vedea ulterior dacă această fugă e numai cu scopul ca generalul Rădescu să se pună la adăpost de-a fi arestat de comunişti, sau se urmăreşte altceva, fie protestul unui român pentru Basarabia şi Bucovina, fie formarea unui guvern român în afara ţării.

La Conferinţa de la Paris, miniştrii anglo-americani au de luptat cu pretenţiile lui Molotov. Discută tot tratatul de pace cu Italia, unde au reuşit să cadă de acord asupra coloniilor italiene, frontiera franco-italiană şi ceva chestiuni economice; n-au ajuns la chestiunea principală: Triestul şi provincia Veneţia-Giulia.

26 iunie 1946. Guvernul francez s-a constituit, sub preşedinţia lui Georges Bidault, din partidele: republican popular, comunist şi socialist. Noul guvern are o misiune bine determinată şi limitată, aceea de a da Franţei o nouă constituţie.

La Paris, cei patru miniştri de externe înaintează greu în discuţii; multe chestiuni, în loc să fie soluţionate pe loc, au fost amânate pentru mai târziu…

Luna iulie 1946. La ordinea zilei au fost experienţele cu bomba atomică lansată pe insula Bikini din Oceanul Pacific. Comentariile presei asupra experienţei sunt contradictorii.

La Paris, miniştrii de externe n-au terminat încă discuţiile asupra tratatului cu Italia, căci frontiera dintre Iugoslavia şi Italia dă mult de lucru.

4 iulie 1946. Aniversarea independenţei Americii.

Recepţie la şeful misiunii americane, generalul Schuyler, unde au fost invitaţi guvernul, persoane marcante civile şi militare.

La Paris, miniştrii de externe au căzut de acord ca Triestul să devină internaţional, sub controlul celor patru mari puteri.

Prin urmare s-a ajuns la un compromis în care Rusia va fi foarte avantajată, căci va pune piciorul la Marea Adriatică, va avea voie probabil să aibă aici un comisariat şi vase de război în rada portului. Odată fixată Rusia aici, va începe propaganda comunistă. Triestul ia locul Danzigului şi nu se ştie dacă în viitor nu va fi punctul de plecare al unui nou război.

10 iulie 1946. Întrunirea Consiliului Superior al Oştirii. La ordinea zilei este reducerea cadrului activ al ofiţerilor şi subofiţerilor. După tabelele întocmite de Marele Stat Major, trebuie să părăsească armata cincizeci la sută din ofiţeri şi subofiţeri. Operaţiune şi delicată, şi dureroasă. Consiliul Superior al Oştirii nu are însă deplina latitudine de a face o selecţionare bazată pe merite, căci Rusia impune plecarea celor ce nu s-au încadrat în regimul politic actual, din care cauză foarte mulţi ofiţeri, calificaţi drept foarte buni, vor trebui să plece. Cu toată opoziţia ce am făcut ca criteriul politic să dispară din selecţionare, am întâmpinat rezistenţă din partea Ministerului de Război şi subsecretarilor de stat, care m-au pus în minoritate. Pe lângă aceasta, se dau afară ofiţeri activi şi pe de altă parte se cheamă în activitate ofiţeri de rezervă din cei ce sunt bine văzuţi de ruşi şi de guvern. Actualul regim a reuşit să aducă haosul şi în armată.

19 iulie 1946. Iuliu Maniu, şeful Partidului Naţional-Ţărănesc, a ţinut un interesant discurs în care arăta toată acţiunea partidului său pe timpul dictaturii Regelui Carol al II-lea şi Mareşalului Antonescu. Auzindu-l vorbind de evenimentele de la **23 august 1944**, am satisfacţia că nu sunt uitat. Iată pasajul din discurs: „În urma prăbuşirii dictaturii lui Antonescu şi a alungării nemţilor din ţară, s-a constituit un guvern *prezidat de Dl General Sănătescu*, *care a avut un rol hotărâtor în pregătirea militară a actului de la 23 august*".

26 iulie 1946. A doua experienţă cu bomba atomică în insula Bikini a dovedit neîndoios eficacitatea ei.

În America se petrece o schimbare în opinia publică, în sensul că aceasta începe să priceapă intenţiile ruşilor. Americanii au început să înţeleagă că Uniunea Sovietică intenţionat caută să menţină situaţia haotică din Germania şi din ţările ocupate de ei în răsăritul Europei, şi din această cauză Byrnes – Ministrul de externe – are din ce în ce mai mult sprijinul maselor poporului în politica externă.

27 iulie 1946. La Paris se fac ultimele pregătiri în vederea conferinţei de pace. Adjuncţii miniştrilor de externe au pus la punct ultimele chestiuni. Este o fierbere generală.

29 iulie 1946. Ziua mult aşteptată. Ziua Păcii. La radio se comunică delegaţiile naţiunilor care au sosit deja la Paris. Din partea României văd că a plecat doar Franasovici, însoţit de doi membri, pe când delegaţia iugoslavă se compune din 120 persoane, dintre care 30 femei. Azi după-amiază are loc recepţia, în Palatul Luxembourg, unde premierul francez Bidault va ţine discursul de bun-venit.

Să vedem ce ne va aduce această conferinţă şi dacă situaţia noastră internă se va uşura prin plecarea trupelor ruse şi prin stăvilirea abuzurilor comuniste.

31 iulie 1946. Conferinţa de pace din Paris şi-a început lucrările. S-a dat publicităţii textul tratatului de pace cu România. Este de mirare ce datorii ne cer anglo-americanii, deşi nu le-am pricinuit niciun rău, iar sondele şi instalaţiile petrolifere le-au distrus ei, prin bombardament. Rusia văd că ne apără în această privinţă. Un punct negru este că ruşii nu vor părăsi România, pe motivul că-şi apără comunicaţiile cu Austria. De asemenea suntem obligaţi să dăm drepturi egale tuturor străinilor din ţară, în special evreilor, prin urmare va fi nevoie să se modifice şi constituţia. Sarcinile economice sunt destul de grele şi ani de zile vom intra robi. Cât priveşte frontierele, Rusia a făcut ce-a vrut, aşa că Basarabia şi Bucovina au rămas pierdute – nimeni n-a îndrăznit să pună în discuţie drepturile noastre asupra acestor provincii. Singura chestiune soluţionată în avantajul nostru este a efectivelor armatei ce ne rămâne. De altfel, mari speranţe nu pusesem în acest tratat de pace, căci pentru cei slabi e greu să găseşti înţelegere la cei tari. În afară

de asta, s-a abătut asupra ţării iar seceta, care a compromis recolta. Avem călduri tropicale.

Frământările interne sunt în plină tensiune, căci comuniştii nu permit întrunirile partidelor de opoziţie, pe care le atacă cu unităţi de şoc înarmate. Asemenea încăierări se soldează cu numeroşi răniţi. Libertatea de care se face atâta caz a fost altă dată în România, acum este un început de teroare.

Cu tot sporul ce s-a făcut la lefuri, nu se ajunge a asigura un trai modest. Pentru a face faţă nevoilor de hrană sunt silit să vând unul din cei doi cai ce am în serviciu.

7 august 1946. Lucrările Conferinţei de la Paris merg încet. Discuţii şi nimic practic. Modul cum se va vota face obiectul unor discuţii interminabile. Molotov propune ca hotărârile să se ia cu două treimi din voturi; este un aranjament contra anglo-americanilor. De altfel, văd că la tot pasul Molotov face opoziţie, aşa că nu se întrevede să meargă uşor conferinţa.

În ţară iar secetă, care a compromis recolta de porumb şi fâneţele. Guvernul face întruniri, mai ales fracţiunea comunistă, şi nu permite opoziţiei nicio manifestaţie. La Târgovişte şi Turnu-Severin, ţărăniştii au fost maltrataţi îngrozitor de comunişti, cu ocazia unei întruniri.

Scumpetea creşte, a ajuns o varză să se plătească cu 5.000 lei.

8 august 1946. Regele a semnat decretul pentru reducerea cadrului activ în ofiţeri. Sunt trecuţi în rezervă 8.000 de ofiţeri, în care intră acei mai slab notaţi, invalizii de război şi 1.000 de ofiţeri socotiţi de actualul guvern drept reacţionari, adică fiind vădit contra comunismului. Aceştia din urmă sunt dintre cei mai capabili şi, cu toată opunerea Regelui, nu au putut fi păstraţi în armată, întrucât au intervenit ruşii, la cererea comuniştilor, ca să fie îndepărtaţi imediat.

14 august 1946. La Conferinţa de pace din Paris a vorbit Tătărescu – ministrul de externe –, expunând doleanţele României relativ la proiectul de tratat. Expunerea sa a fost aceea a unui avocat la o instanţă judecătorească, iar nu a unui ministru de externe. S-a mulţumit a cere uşurarea clauzelor economice din partea Angliei şi Americii, dar chestiunile vitale –

frontierele de est şi plecarea trupelor ruse din ţară – nu au fost atinse. Pentru a doua oară Tătărescu cedează Basarabia şi Bucovina, fiindcă în 1940, când s-au cedat prima oară, tot el era preşedinte de Consiliu. Actualul guvern s-a încărcat cu o mare răspundere, căci, nefiind un parlament care să decidă asupra acestei cedări, înseamnă că ea se face fără voinţa poporului.

Delegaţia noastră la Paris a plecat mai mult să se plimbe, transformându-se într-o operetă, căci fiecare şi-a luat nevasta, alţii chiar copiii, natural pe cheltuiala statului. În delegaţie sunt şi femei ca membre: domnişoara Văcărescu, care numără vreo 80 de ani, şi Florica Bagdazar – văduvă veselă – al cărei bărbat a murit acum două săptămâni. Pentru discursul de o jumătate de oră pe care l-a ţinut Tătărescu, şi acesta mai mult de formă, zeci de persoane îl însoţesc. Nu se poate să nu răspundă de aceste abuzuri.

Seceta din ţară a distrus totul, vom avea foamete grozavă la iarnă. Guvernul nici nu se sinchiseşte de asta şi nu ia nicio măsură preventivă, este preocupat numai de propaganda în vederea alegerilor.

15 august 1946. Rusia începe să atace o altă problemă, aceea a Dardanelelor. Este foarte natural ca, după ce a ajuns la gurile Dunării, acum să meargă înainte către vechiul ideal, Constantinopol. Ruşii propun să li se dea baze navale şi să facă ei controlul strâmtorilor, în comun cu Turcia. Natural că Turcia va refuza această propunere. Să vedem atitudinea Angliei, care, în atâtea rânduri a împiedicat Rusia să ajungă aici. Turcia este conştientă că, dacă ar ceda, ar ajunge un stat de paie, ca Polonia, România şi Bulgaria, iar Grecia nu va putea scăpa de orbita sovietică.

La Paris a vorbit delegatul Bulgariei, care cere Tracia de la greci. Chestiunea este de discutat; şi eu sunt de părere să se dea Bulgariei o ieşire la Marea Egee, de care are absolută nevoie.

23 August 1946. A doua aniversare a actului de la **23 august 1944**. În ajun a avut loc la Ateneul Român un festival la care a asistat şi Regele. Azi, Te Deum şi defilare a armatei şi a unor lungi coloane de muncitori. Guvernul insinuează că la acest act au luat parte muncitorii, când în realitate a fost opera

Regelui şi a armatei.

28 august 1946. Ne vine vestea de la Conferinţa păcii că amendamentele propuse de delegaţia română au fost respinse. Prin urmare, nu ni se acordă cobeligeranţa şi nici că am început războiul la **24 august 1944** contra germanilor. Este foarte curios că acest din urmă amendament a fost respins de delegatul Ucrainei, care spune categoric că amendamentul român nu este conform cu adevărul.

În realitate, noi am declarat război Germaniei la **24 august 1944**, începând imediat operaţiunile, încât atunci când au venit ruşii la Bucureşti noi terminaserăm cu izgonirea nemţilor. Ruşii şi-au atribuit pe nedrept meritul de a fi curăţat ei România de germani.

Septembrie 1946. La Paris s-a decis în fine ca frontiera dintre România şi Ungaria să rămână cea din septembrie 1939. Am fost foarte aproape să pierdem regiunea Satu-Mare, care este o regiune pur românească.

În schimb, merge greu cu chestiunea reparaţiilor şi nu s-a tranşat nimic până acum. Anglia şi America cer despăgubiri integrale pentru bunurile supuşilor anglo-americani. Nu este drept, căci numai dacă s-ar despăgubi şi românii, în aceleaşi condiţii, ar avea drept şi străinii la aceste despăgubiri. Anglo-americanii ce-au investit capitaluri în România le-au investit cu toate riscurile inerente afacerilor, nu numai cu beneficii. A venit războiul, care a pricinuit pagube tuturor; de ce numai anglo-americanii să fie despăgubiţi, mai ales că pagubele le-a produs aviaţia anglo-americană, prin bombardamente repetate şi masive?

11 septembrie 1946. La Cercul Militar din Bucureşti au fost convocaţi toţi generalii comandanţi de mari unităţi, şi Miron Constantinescu – subsecretar la economia naţională – ne-a făcut un comentariu asupra legii electorale, apoi a expus programul guvernului. Deci o propagandă electorală înainte de alegeri. Programul guvernului este foarte frumos, însă realizarea lui – asta-i altă chestiune. A vorbit apoi preşedintele guvernului, arătând necesitatea ca actualul guvern să iasă în alegeri. Asupra acestui fapt sunt de acord, deoarece cu ruşii în ţară este

imposibilă o altă guvernare. După-amiază a vorbit generalul Răşcanu, ministrul de război, arătând necesitatea ca armata să fie unită în alegeri şi să voteze cu guvernul. În acest scop, a alcătuit un birou electoral sub preşedinţia generalului Lascăr, care va organiza felul de votare al armatei.

Votarea se va face pe unităţi militare, deci nici pomeneală de libertate în alegeri, cum se laudă guvernul.

Seara a avut loc un banchet la care am ţinut o cuvântare ocazională.

13 septembrie 1946. Mare vâlvă în ziare, după cuvântarea ţinută de mine la banchet. Ziarele de stânga au dat-o fragmentar, scoţând în evidenţă părţile ce le conveneau, iar ziarele de dreapta îşi exprimă nedumerirea asupra faptului că tocmai acum, în ajunul alegerilor, susţin actualul guvern.

Lucrurile stau cu totul altfel. În cuvântarea mea am spus că ce ar fi convenit mai bine intereselor României ar fi fost un guvern aşa cum a fost alcătuit în a doua guvernare a mea, adică din toate partidele politice, şi că acest guvern ar fi trebuit să dureze până la semnarea păcii. Dacă lucrurile n-au fost înţelese de toată lumea la fel cu mine – atunci mai bine că a venit guvernul Groza, care a corespuns acestei perioade, fiind agreat de ruşi, or ruşii erau atotstăpânitori în ţară. Orice alt guvern fără asentimentul ruşilor nu ar fi putut guverna.

28 septembrie 1946. Invitat de primul-ministru, l-am însoţit la Arad la concursul hipic al Diviziei 1 Cavalerie. Seara ne-am dus la Deva.

29 septembrie 1946. Am plecat din Deva la Alba-Iulia, unde era o întrunire a partidelor ce alcătuiesc guvernul. Am asistat doar la defilare, neluând parte la cuvântări şi banchet, deoarece aveau un caracter politic. Defilarea maselor ţărăneşti mi-a plăcut, fiindcă am văzut o manifestaţie românească – numai drapele româneşti şi fotografia Regelui, lipsind de astă dată drapelele ruseşti şi fotografiile lui Stalin şi Lenin.

30 septembrie 1946. Am stat în Deva, cu care ocazie am vizitat Cercul Teritorial. Am făcut şi o vizită la Hunedoara, pentru a vedea castelul Huniazilor.

Seara am plecat spre Bucureşti. În tren am discutat cu primul-ministru despre alegeri. Am spus că faţă de vremurile actuale ar fi bine ca guvernul să iasă învingător, dar cu o majoritate redusă, având interesul să arătăm o opoziţie tare. Acest fapt ar uşura guvernarea primului-ministru, care ar domoli poftele stângii cu ameninţarea că va trece în opoziţie şi în acest caz opoziţia va avea majoritatea.

9 octombrie 1946. Curtea Criminală a pronunţat azi sentinţa în procesul foştilor miniştri de sub Antonescu. Toţi acuzaţii au fost condamnaţi la diferite pedepse, de la 5 la 20 ani închisoare şi confiscarea averii. Această sentinţă nedreaptă a provocat protestul tuturor, căci oameni ce au fost numai câte două sau trei luni miniştri şi nu au altă vină se trezesc acum condamnaţi. Ce este mai trist e că această Curte criminală era compusă din magistraţi de carieră, care totuşi au nesocotit cele mai elementare legi de dreptate socială.

Către sfârşitul lunii s-a terminat Conferinţa de pace de la Paris şi acum începe lucrul la Washington, în faţa ONU. Cred că tot aşa de greu se vor desfăşura dezbaterile, întrucât Rusia nu cedează pe nicio chestiune.

3 noiembrie 1946. Am fost la Lugoj, unde a avut loc o serbare foarte frumoasă, constând din concursul a nouăsprezece coruri din Lugoj şi Banat. Costume interesante şi mai interesantă dragostea populaţiei din această parte a ţării pentru muzică. A urmat apoi un dejun la Primărie, după care, seara, am plecat la Bucureşti.

7 noiembrie 1946. Ziua revoluţiei ruseşti. Recepţie la ambasada rusească, unde a venit şi Regele, care a fost primit cu tot fastul; m-a mirat chiar că D-na Kaftaradze – ambasadoarea –, a făcut o *reverence* ca pe timpul lui Ludovic al XIV-lea. A urmat, un program artistic bine întocmit, apoi un bufet foarte bogat.

Lume colosal de multă, încât de-abia te puteai mişca, deşi saloanele ambasadei sunt spaţioase.

8 noiembrie 1946. Ziua Regelui. Te Deum la Patriarhie; apoi, la ora 12, m-am dus la biserica Mihai-Vodă pentru a reprezenta pe Rege la parastasul ce se făcea pentru cei morţi,

care au fost decoraţi cu ordinul „Mihai Viteazul”.

Se comentează reuşita republicanilor la alegerile din America. Democraţii au fost înfrânţi după o guvernare de 14 ani.

Probabil că în politica externă nu va fi nicio schimbare, din contră, cred că acest partid e mai înverşunat împotriva Rusiei.

9 noiembrie 1946. Alegerile din Franţa au dat câştig de cauză comuniştilor, care au obţinut cele mai multe voturi, nu însă suficiente pentru a avea majoritatea şi astfel să ia ei conducerea. De Gaulle a ieşit slab în alegeri; el a salvat onoarea Franţei, dar acest fapt s-a uitat. Succesul comuniştilor în Franţa cred că face să scadă perspectivele unui război între Rusia şi anglo-americani, fiindcă aceştia nu pot conta pe Franţa.

10 noiembrie 1946. Atenţia publicului este îndreptată către procesul Sumanelor Negre şi Vocii Sângelui, care se desfăşoară la Curtea Marţială. Observatori ruşi şi anglo-americani asistă la proces.

Propaganda electorală a guvernului este în toi; opoziţia este complet anihilată în a face propagandă.

11 noiembrie 1946. Citesc dările de seamă ale inspecţiilor comandanţilor de corpuri de armată din inspectoratul meu. Este mare jale, căci soldele nu le permit ofiţerilor şi subofiţerilor să mănânce decât o dată pe zi. Cunosc cazul unui maior de stat major care şi-a vândut mantaua pentru a cumpăra cartofi în vederea iernii. Asemenea tragedii se văd mai în toate familiile lipsite de alte venituri decât acelea ale soldei. Eu, care am cea mai mare soldă din armată, de-abia am putut cumpăra cu toată solda pe o lună 250 kg de cartofi. Mă întreb cum voi ieşi din iarnă, întrucât nu am la dispoziţie suma necesară încălzitului pentru cele trei luni cât durează gerul.

În schimb, guvernul este preocupat numai de propaganda electorală, organizând manifestaţii deşănţate cu toată pleava societăţii. Cheltuiala făcută cu această propagandă se ridică la miliarde.

16 noiembrie 1946. Am fost citat ca martor al generalului Eftimiu la Curtea Marţială, fiind şi el implicat în procesul mişcării de rezistenţă. Am depus favorabil, întrucât

înainte a avut o purtare bună în serviciu; de altfel vina lui nu este prea mare – doar că a furnizat câteva date generalului Aldea, fără ca el să fie în mişcare.

17 noiembrie 1946. Mitinguri în toate colţurile, organizate de guvern. În Piaţa Universităţii a fost scoasă toată armata din Bucureşti şi pentru prima oară în istoria armatei noastre s-a putut vedea acest fenomen – ca armata izolată să manifeste, din ordin, pentru guvern.

Ziarele anglo-americane menţionează trista situaţie a opoziţiei, care nu e lăsată nici măcar să-şi expună programul şi să afişeze lista de candidaţi. Nu m-ar prinde mirarea ca alegerile din 19 noiembrie să ducă la ruperea relaţiilor dintre anglo-americani şi România, mai ales că aceste relaţii sunt destul de încordate în urma notelor diplomatice trimise de guvern ca răspuns la cele primite de la americani. Această ruptură ar aduce mari neajunsuri, căci avem nevoie de sprijin în refacerea noastră; un sprijin de la ruşi doar naivii îl cred posibil.

Seara târziu s-a comunicat sentinţa în procesul mişcării de rezistenţă: şefii au fost condamnaţi la muncă silnică pe viaţă; General Eftimiu la 15 ani închisoare. Încă unul din cei de la 23 august care se duce…

19 noiembrie 1946. Zi de tristă memorie: se împlinesc patru ani de când armata română a fost zdrobită pe Don. Guvernul a găsit cu cale ca în această zi, ce trebuia să fie o zi de doliu, să se facă alegeri generale pentru parlament. Cred că dată a fost aleasă de ruşi ca să-şi bată joc de noi, fiindcă guvernul putea să aleagă o dată mai expresivă (1, 10, 20 ale unei luni) sau, ca zi, duminica, o sărbătoare, lunea sau sâmbăta – or, azi este marţi.

Propaganda guvernului costă sute de miliarde de lei; ce lucruri utile s-ar fi putut face cu această sumă! Pe stradă umbli prin afişele de propagandă aruncate, întocmai cum umbli toamna prin frunzele căzute, într-o pădure.

Guvernul şi-a luat toate măsurile pentru reuşita în alegeri. De altfel cred că este mai bine să iasă ei, spre a se compromite complet; însă în interesul ţării ar fi bine ca opoziţia să capete cel puţin un procent de 35%, pentru a se marca o rezistenţă şi ca să se vadă că ruşii nu pot dispune de noi aşa cum ar dori.

22 noiembrie 1946. De-abia azi s-a dat rezultatul definitiv al alegerilor. Telegramele sosite în cursul zilei de 20 de la centrele de votare erau dezastruoase pentru guvern, care intrase în panică. S-a luat atunci hotărârea „eroică”, din îndemnul ruşilor, să se treacă la forţă. S-au dat afară din localurile de vot reprezentanţii opoziţiei şi s-au întocmit cu totul alte liste de rezultate ale votării.

Acest rezultat este: Guvernul – 348 deputaţi; naţional-ţărăniştii (Maniu) – 32 deputaţi; Uniunea ungară – 29 deputaţi; naţional-liberalii (Brătianu) – 3 deputaţi; ţărăniştii democraţi (Lupu) – 2 deputaţi; în total: 414 deputaţi. Lumea a rămas consternată de acest rezultat, fiindcă se ştie că masele ţărăneşti sunt pentru Maniu – şi chiar foarte mulţi comunişti. Guvernul are neobrăzarea să trâmbiţeze succesul obţinut… Caracteristic este: cei 29 deputaţi unguri aleşi; au fost judeţe (Ciuc, Odorhei) unde nici guvernul nu a luat vreun mandat. Ungurii ar putea să vină pe această chestiune la Conferinţa ONU pentru a arăta majoritatea lor în anumite ţinuturi din Transilvania, cerând să li se atribuie o parte din acest teritoriu…

Ce va urma din această mistificare a alegerilor? Probabil că anglo-americanii nu vor recunoaşte guvernul şi nu vor semna tratatul de pace.

29 noiembrie 1946. S-a constituit noul guvern; Groza preşedinte şi Tătărescu vicepreşedinte. Au fost excluse din guvern atât Partidul Naţional Popular cât şi Partidul Ţărănesc de sub conducerea lui Alexandrescu. Au rămas aşadar patru partide, care şi-au împărţit mandatele în mod egal. Din această combinaţie, Partidul Comunist a obţinut un loc de ministru şi unul de subsecretar de stat la departamente importante. Nu ştiu pentru ce, la Ministerul de Război, Vasiliu Răşcanu a fost înlocuit cu generalul Lascăr, care este tot colorat spre stânga şi care este tot aşa de slab şi insignifiant ca şi predecesorul său. Ca director al căilor ferate este numit un fost lucrător din ateliere; acest post a fost ocupat totdeauna de ingineri cu reputaţie bine stabilită…

1 decembrie 1946. Deschiderea Parlamentului. La ora 11 s-a oficiat un Te Deum la Patriarhie în prezenţa Casei Regale,

guvernului şi autorităţilor. Deşi invitaţi, n-au luat parte reprezentanţii Angliei şi Americii.

De la Patriarhie am trecut la Camera Deputaţilor, unde la ora 12 a sosit Regele pentru a citi mesajul. Regele a fost îndelung aclamat de către parlament. Examinez sala şi-mi dau seama, după aspectul noilor deputaţi – o adunătură de persoane insignifiante –, ce vor fi în stare să lucreze. De altfel, cred că nici guvernul şi nici Rusia nu doresc ca în parlament să fie personalităţi, ci numai figuranţi.

2 decembrie 1946. Cu ocazia instalării noului ministru de război, am ţinut o cuvântare în faţa reprezentanţilor armatei în care am criticat purtarea fostului ministru Răşcanu – care a distrus armata, precum şi spiritul de dreptate; era prezent şi el şi a căutat să se dezvinovăţească, dar am simţit că toţi au fost de acord cu interpelarea mea vehementă. Natural că această cuvântare a nemulţumit guvernul şi mai ales Partidul Comunist şi chiar hotărâseră să mă dea afară din armată, dar au renunţat spre a nu face vâlvă mare. Primul-ministru m-a chemat spre a afla direct cele ce s-au petrecut, spunându-mi că am băgat panica în politicieni.

Restul lunii decembrie s-a caracterizat prin activitatea parlamentului: neavând oameni de seamă, deputaţii actuali doar votează cum li se dă ordin.

Conferinţa păcii s-a terminat la New York fără incidente şi se constată că ruşii bat în retragere pe toată linia.

Mizerie şi dezordine în ţară.

Ianuarie 1947. Începem acest an sub auspicii foarte triste. Seceta, neprevederea guvernului, prevalările ruşilor în contul armistiţiului şi consumul armatelor ruse de ocupaţie au adus foametea în ţară. În special în Moldova se semnalează zilnic oameni ce mor de foame. Foametea nu s-a mai cunoscut sub această formă în România. Se poate spune că guvernarea actuală se soldează cu un faliment – şi încă unul fraudulos. Şi totuşi, guvernul acesta incapabil, care a ajuns odios, nu vrea să plece, fiind susţinut de ruşi; or, acest guvern nu poate soluţiona problema foamei şi a însămânţărilor de primăvară, fiindcă nu capătă ajutor de la anglo-americani. Opoziţia se agită, însă fără folos câtă vreme vor sta în ţară armatele ruseşti.

Alimentele se găsesc greu şi la preţuri mari. Pâine de-abia mai căpătăm o dată pe săptămână, în celelalte zile doar mălai şi câteodată nimic. A venit şi frig mare. A fost raţionalizat combustibilul, încât în case avem mai mult frig decât cald; zăpada mare căzută a întrerupt şi circulaţia trenurilor şi circulaţia pe şosele. Trece câte o săptămână fără să primim lapte.

Luni, 10 februarie 1947. Azi la ora 16 se semnează tratatul de pace la Paris de către delegaţia română, compusă din Tătărescu – ministru de externe, Pătrăşcanu – ministru de justiţie, Voitec – ministrul educaţiei naţionale şi generalul adj. Dămăceanu – subsecretar de stat la departamentul războiului. De data aceasta delegaţia română n-a mai plecat cu o puzderie de indivizi după ea, cum s-a făcut data trecută când s-a discutat tratatul de pace.

Primesc de la Craiova de la fratele meu o scrisoare alarmantă asupra situaţiei alimentare, iar de la comandantul Corpului 7 teritorial un raport prin care-mi face cunoscut că nu mai are cu ce hrăni oamenii şi animalele; soldaţii au început a dezerta în masă din cauza frigului şi foamei.

15 februarie 1947. Generalul Creţulescu, comandantul Corpului de Grăniceri, a fost în inspecţie în Moldova de nord şi mi-a raportat mizeria din cauza foametei; zilnic mor acolo oameni de foame.

20 februarie 1947. Americanii, din spirit umanitar, au hotărât trimiterea de ajutoare pentru regiunile înfometate, punând condiţia că vor supraveghea distribuţia şi că nu vor permite să se înstrăineze alimentele, adică ruşii nu au voie să se atingă de ele, cum au făcut până acum cu alimentele dirijate către Moldova, pe care ei le-au capturat, dirijându-le spre Rusia.

Multe atacuri în presa rusă la adresa americanilor şi invers; situaţia este destul de încordată; generalul Marshall – ministrul de externe american – este foarte tare în răspunsurile ce le dă ruşilor. S-a întors de la Paris şi delegaţia ce a semnat pacea.

A nins foarte mult, încât nu pot circula tramvaiele şi maşinile.

21 februarie 1947. Moneda s-a depreciat mult, aşa că pensionarii şi funcţionarii fără alte venituri sunt în mizerie. Cu solda mea de general, care este cea mai mare din armată, nu pot cumpăra zilnic decât 1/2 litru de lapte, 1/4 kg de fasole, 1/4 kg cartofi şi 1/4 kg pâine, nemairămânând nimic pentru chirie, încălzit, luminat, îmbrăcat, încălţat etc. Sau, mai bine zis, cu solda mea pe o lună n-aş putea cumpăra decât 65 de ouă, deoarece oul a ajuns la 12.000 lei unul. Din această cauză, fiecare este silit să recurgă la fel de fel de operaţii mai mult sau mai puţin corecte, pentru a-şi asigura existenţa. Ne-am coborât numai la preocupări animalice, adică numai în legătură cu hrana; preocupările de ordin mai înalt au fost excluse.

Funcţionarii statului au ajuns de o incorectitudine cum n-a fost niciodată; o decădere morală, de la cei mai înalţi la cei mai de jos. De altfel, exemplul de incorectitudine îl dau în primul rând miniştrii, mai ales acei ai comuniştilor, care-şi agonisesc averi pentru ca mai târziu să fie la adăpost.

Între miniştrii de externe rus şi american au fost schimbate unele note diplomatice nu tocmai prietenoase.

23 februarie 1947. Ziua Armatei Roşii; prilej pentru ploconeli faţă de ruşi a multor profitori, în cap cu ministrul de război, generalul Lascăr. Am fost invitat de către ruşi la o recepţie, însă am pretextat că sunt bolnav.

S-a înapoiat generalul Susaikov iar în Bucureşti, lucru ce nu miroase a bine, căci asta înseamnă sprijinirea comuniştilor.

În America văd că se lucrează intens la pregătiri de război şi nimeni nu se gândeşte acolo la reducerea efectivelor. Rusia a acceptat în fine să examineze problema conturilor ce are faţă de America, care a împrumutat-o cu două miliarde jumătate de lire sterline sau 11 miliarde dolari. Şi în Anglia se fac pregătiri militare serioase. Rusia, în schimb, anunţă că a demobilizat numeroase contingente; eu văd însă în România un număr foarte mare de unităţi ruse.

Martie 1947. Au început să sosească ajutoarele americane pentru Moldova. Se pare că asistăm la certuri între diferitele grupări ale guvernului. Lucrurile merg prost, şi asta se vede din numeroasele arestări făcute în ultimul timp. Încercările comuniştilor de a scoate pe lucrători să ceară rămânerea ruşilor

în ţară au eşuat şi la Bucureşti, şi la Craiova.
Aşteptăm cu nerăbdare ratificarea tratatului de pace de către ruşi, care intenţionat întârzie. Diferiţi delegaţi ai Conferinţei de la Moscova au luat drumul într-acolo, căci la 10 martie începe conferinţa.

9 martie 1947. Numeroase arestări, mai ales în rândurile Partidului Naţional-Ţărănesc, au fost săvârşite în ultimele nopţi. Deţinuţii politici au fost transportaţi în lanţuri la Aiud.

14 martie 1947. Discursul lui Truman a produs consternare generală. Este cel mai tare discurs ce s-a ţinut contra Rusiei şi comuniştilor. Este interesant faptul că opinia publică americană e câştigată pentru un eventual război contra Rusiei. Este o redresare generală, ce se produce în toate ţările, şi speranţe noi se întrevăd.

20 martie 1947. Conferinţa de la Moscova a început sub auspicii nefavorabile, prin faptul că URSS ar vrea ca Anglia şi America să adopte principiile şi metodele ei.
Actuala criză în afacerile mondiale se datoreşte exclusiv eforturilor sovietice de a domina alte ţări, pentru realizarea scopurilor sale de expansiune a comunismului. Anglia are o atitudine şovăielnică datorită greutăţilor interne, rămâne doar America să se arate fermă. Schimbul de note anglo-american relativ la amestecul Rusiei în afacerile interne ale Ungariei n-a dat rezultate satisfăcătoare.
Discursul lui Truman este la ordinea zilei şi mulţi cred că el a apropiat posibilitatea unui război; de altfel, asta ar fi soluţia cea bună pentru lichidarea comunismului.

28 martie 1947. Conferinţa de la Moscova merge greu, ca să nu zicem că nu merge deloc. Ajutorul Americii dat Turciei şi Greciei se comentează defavorabil de comunişti.
În ţară haosul sporeşte. Dictatura verde a lui Antonescu a fost înlocuită prin dictatura roşie a comuniştilor, care este mai teribilă.
Comuniştii fac pregătiri pentru o lovitură de stat când vor pleca ruşii, procedând la dezorganizarea armatei ce nu este cu ei şi invers, la organizarea unităţilor pe care contează, în special

a Diviziei Tudor Vladimirescu. În Bucureşti nu sunt decât unităţi subordonate comuniştilor, aşa că este uşor de dat lovitura.

Reacţiunea trebuie organizată în afară şi mai ales în Ardeal, unde curentul anticomunist este puternic. Comuniştii au toată iniţiativa; primul-ministru Groza şi Tătărescu sunt numai nişte figuranţi, fără nicio autoritate, care în mod inconştient vor duce ţara la război civil.

Alimentele lipsesc şi rar mai căpătăm pâine; cu ceva cartofi, orez sau macaroane simt veşnic că nu sunt sătul. Se găseşte carne de miel la preţul de 80.000 lei, însă nu pot să cumpăr, deşi solda mi-a fost ridicată de două ori şi jumătate. Statul nu mai posedă devize străine, încât cei din străinătate nu pot fi plătiţi.

Zilnic se descoperă fraude făcute de comunişti, care fură ca-n codru.

29 martie 1947. Anglia este prima ţară care a ratificat tratatul nostru de pace. În Camera Comunelor s-a examinat în detaliu tratatul şi deputatul conservator Savory şi-a exprimat regretul că nu s-a atribuit României şi Basarabia. Un străin vede bine situaţia Basarabiei, pe când comuniştii români sunt de acord a susţine că această provincie se cuvine Rusiei; de-ar fi după ei, apoi cred că ar ceda Rusiei toată ţara românească. Tot cu ocazia ratificării tratatului de pace, ministrul englez MacNeil a declarat că Anglia nu recunoaşte legalitatea constituirii guvernului român, întrucât în România nu se respectă drepturile omului.

2 aprilie 1947. A sosit vestea morţii Regelui George al II-lea al Greciei. Dată fiind situaţia din Grecia, multă lume înclină să creadă că moartea nu este naturală.

În orice caz, nu cred să aibă vreo influenţă asupra politicii generale; fratele defunctului a şi fost proclamat rege – Regele Paul I.

Curtea noastră regală a luat doliu mare, întrucât regele defunct este fratele Reginei-mamă şi deci unchi Regelui nostru.

Timpul în ţară se arată, foarte nenormal, căci de pe acum a început seceta. Recolta de grâu a fost în mare parte compromisă de gerul de astă-iarnă. Ne aşteaptă oare iar un an de secetă şi nenorociri?

3 aprilie 1947. Guvernul a elaborat o decizie prin care stabileşte salarizarea funcţionarilor şi lucrătorilor din instituţiile bancare şi întreprinderile industriale. Tabloul de salarizare cuprinde cifre impresionante. Sunt de remarcat următoarele: guvernul nu se ocupă, cum. ar fi normai, de salarizarea funcţionarilor statului, ci de particulari; apoi, impunerea unor asemenea salarii înseamnă, falimentul instituţiilor bancare şi întreprinderilor industriale, care se vor găsi în imposibilitate de a plăti, salariile, dacă nu urcă până la de patru ori marfa ce-o produc. Aşadar, guvernul este preocupat de a ruina totul.

Le aprilie 1947. Generalul De Gaulle, care a stat până acum în rezervă, a luat o puternică ofensivă politică. Discursul pronunţat la Strasbourg a stârnit mare interes. Se desprinde din discurs o critică severă la adresa conducătorilor de azi ai Franţei, care nu pot rezolva problemele interne; iar pe tărâm extern Franţa ar trebui să-şi păstreze situaţia de mare putere apuseană, pentru a menţine echilibrul între cei doi giganţi, Rusia şi America. Natural că acţiunea lui De Gaulle este criticată de comuniştii şi socialiştii din toată lumea, în schimb are adeziunea celorlalţi. Generalul De Gaulle îşi dă seama că momentan se ciocnesc două concepţii şi el socoteşte, pe drept cuvânt, că cea americană are mai multe asemănări cu tradiţia şi cu structura Franţei. De Gaulle se declară împotriva oricărui sistem totalitar şi vizează direct pe comunişti.

Cu această ocazie s-au pus bazele unui nou partid politic: *Uniunea Poporului Francez*.

23 aprilie 1947. Lilienthal, preşedintele Comisiei pentru energia atomică, a declarat că este necesar să se menţină secretul energiei atomice.

Conferinţa de la Moscova este pe terminate. Rezultatele sunt nesatisfăcătoare. Nici chiar tratatul cu Austria n-a putut fi dus la bun sfârşit, întrucât sunt trei puncte importante, unde nu se poate cădea de acord: 1) revendicările teritoriale ale Iugoslaviei; 2) reparaţiile cerute Austriei; 3) chestiunea bunurilor germane. Se pare că dificultăţile sunt create de ruşi, care au interesul ca tratatul cu Austria să se facă cât mai târziu, pe de-o parte ca să stoarcă această ţară şi pe de alta ca să plece cât mai târziu din centrul Europei, din Ungaria şi România, fiindcă

ruşii au condiţionat rămânerea lor în Ungaria şi România de evacuarea Austriei.

Ultimele alegeri din Germania în zona britanică au indicat o vizibilă majoritate antimarxistă.

În Japonia, alegerile au dat câştig de cauză conservatorilor, un singur comunist a reuşit, aşa că Japonia va fi desigur contra Rusiei într-un eventual conflict.

26 aprilie 1947. Conferinţa de la Moscova a luat sfârşit; rezultatul se poate considera nul. Totuşi, a ieşit în evidenţă diferenţa de concepţii dintre Est şi Vest. Miniştrii de externe au plecat spre ţările lor, unde desigur vor face destăinuiri, aruncând vina insuccesului pe ruşi. Ce va ieşi de aici vom vedea.

1 mai 1947. Ziua muncii. A fost sărbătorită cu mare defilare în Piaţa Victoriei, unde au asistat reprezentanţii Rusiei şi guvernul. Muncitorii au fost scoşi cu forţa la defilare. Lipsă de entuziasm. Peste tot fotografiile lui Engels, Marx, Lenin, Stalin, nicio fotografie de-a Regelui. Mă întreb ce-or căuta fotografiile acestor venetici, care n-au nimic comun cu ţara românească.

Banca Naţională a emis bancnote de 1 milion şi guvernul tot nu crede că suntem în inflaţie. Aghiotantul meu mi-a adus solda pe aprilie, adică şapte bilete de câte 1 milion, ceea ce reprezintă, la preţurile pieţei, costul unei săptămâni de existenţă. Mizeria creşte şi odată cu seceta, ce ne ameninţă a treia oară consecutiv. Timp de zece zile n-am primit nici pâine, nici mălai, rămânând să se descurce fiecare cum poate.

6 mai 1947. Preşedintele Comitetului Afacerilor Străine din Camera Reprezentanţilor, Charles Caton, a susţinut împrumutul dat Turciei şi Greciei pentru a împiedica întinderea comunismului în Orientul mijlociu. Este cert că politica rusă trădează marşul comunismului spre dominaţia lumii, D-l Caton analizează modul în care Rusia a rupt teritorii din Finlanda, Polonia şi România şi caută să-şi întindă influenţa.

Cheia viitorului omenirii va fi ori comunismul, ori democraţia americană.

9 mai 1947. S-a serbat ziua victoriei, fiindcă ruşii au ales

această dată. Noi de fapt ar trebui s-o serbăm la 10 mai, când a încetat focul pe frontul armatelor române, în anul 1945.

La Cercul Militar a avut loc o solemnitate, unde Regele a decorat câţiva ofiţeri ruşi”.

10 Mai 1947. Cea mai mare Sărbătoare a poporului românesc. Având în vedere situaţia nenorocită din ţară, s-a serbat într-un cadru restrâns. Cu acest prilej o delegaţie cehoslovacă a venit să confere un stoc de decoraţii ofiţerilor români şi trupei ce au luptat în Cehoslovacia.

Nu am luat parte la această solemnitate, fiind informat că am fost şters de pe tabelul decoraţiilor, deşi în acel timp am fost şeful Marelui Stat Major, până la terminarea operaţiilor.

11 mai 1947. Cu ocazia Zilei victoriei, la Paris au avut loc manifestaţii de simpatie pentru De Gaulle, populaţia strigând: „De Gaulle la guvern, Thorez la spânzurătoare!” Se redresează francezii...

Dispariţia comuniştilor din guvernul francez este viu discutată. Nu rămâne nicio îndoială că lumea a înţeles că nu e posibilă nicio colaborare, a nici unui partid, cu comuniştii, fără a se înjosi sau a dispărea. Comuniştii au fost demascaţi că primesc ordine din afară şi urmăresc a pune ei singuri mâna pe putere. Acest fapt l-am constatat eu încă din 1944, în a doua mea guvernare, şi am atras atenţia la toţi. Acum se vede clar la noi că partidele din guvernul nostru sunt complet înlăturate şi iniţiativa o au comuniştii. Nu ştiu ce părere au Groza şi Tătărescu, de ale căror partide nici nu se mai pomeneşte.

La Bucureşti a avut loc la Palatul Regal solemnitatea decernării de către preşedintele Truman a medaliei „Legiunea Meritului” Majestăţii Sale Regele Mihai, de faţă fiind generalul Schuyler şi Burton Barry, din comisia americană. Interesant este că apreciază mai just fapta Regelui la 23 august şi acceptă că numai noi, fără ajutor rusesc, am gonit pe germani din ţară, mutând frontul cu 500 km spre vest. Jurnalele noastre, care sunt controlate de cenzura comunistă, n-au dat dezvoltarea necesară acestui fapt important.

31 mai 1947. Ungaria a intrat într-o criză politică. Premierul ungur Ferenc Nagy a fugit în Elveţia, de unde şi-a dat

demisia. Socialiştii şi comuniştii unguri, îndemnaţi de ruşi, caută să pună mâna pe putere înainte ca ruşii să părăsească Ungaria. Partidul Mişcarea Agrariană se ţine însă tare pe poziţie. Presa engleză şi americană se interesează de evenimentele din Ungaria şi atacă pe faţă pe ruşi, socotindu-i provocatori.

Iunie 1947. Această lună se caracterizează printr-o activitate intensă a Partidului Comunist pentru a cuceri locul întâi între partidele ce alcătuiesc guvernul. Au reuşit să aibă toată iniţiativa, iar preşedintele şi vicepreşedintele guvernului sunt acum prizonierii Partidului Comunist.

Tătărescu face mare vâlvă cu un memoriu prin care arată activitatea negativă a guvernului în cei doi ani. de guvernare; acest memoriu este o autocritică foarte dreaptă şi cere revizuirea programului de guvernare. Memoriul a indispus şi pe ruşi şi pe comunişti, care tot timpul au făcut reclamă mincinoasă de ce bine merge în ţară. Ce măsuri se vor lua contra lui Tătărescu? Probabil va fi scos din guvern şi nu m-ar mira să-l văd trecut apoi îţi rândul criminalilor de război.

Pentru că America a câştigat multă popularitate în ţară prin ajutorul de cereale şi materiale trimis în regiunile bântuite de secetă, comuniştii, pentru a ridica prestigiul Rusiei, au anunţat sus şi tare că şi ruşii ne vor da cereale, în condiţii mai favorabile decât americanii. Or, se ştie că în Rusia este mare lipsă şi n-au avut niciun scrupul de-a lua chiar din alimentele ce ne-au fost trimise de americani, iar aşa-zisul ajutor ce ni-l dau este tot grâul nostru – pe care s-au învoit să ni-l lase până la recolta viitoare...

Guvernul, pentru a face economie, a hotărât să scoată din serviciu treizeci la sută din personalul fiecărui minister. Natural că selecţiunea se face de către comunişti, care aruncă pe drumuri pe cei ce nu sunt înscrişi în partidul lor. Şi din armată este vorba să fie scoşi încă 1.200 ofiţeri, din cei ce nu s-au adaptat regimului comunist. Ministrul de război a făcut unele sondaje la Palat, spre a vedea dacă ar întâmpina vreo rezistenţă în cazul când aş fi scos şi eu din armată, deoarece comuniştii ar dori-o. Întrucât scoaterea mea din armată ar face oarecare vâlvă, au renunţat pentru moment.

La Paris s-au adunat Molotov, Bevin şi Bidault spre a discuta propunerile de ajutorare a ţărilor europene, pentru

refacerea lor. Natural că discuţiile merg foarte greu, deoarece Rusia, se vede limpede, este contra acestui plan.

1 iulie 1947. Zi foarte însemnată pentru mine, întrucât azi împlinesc 40 de ani de serviciu efectiv în armată, căci am ieşit sublocotenent la 1 iulie 1907.

Preşedinţia Consiliului de Miniştri ar fi dorit să fiu sărbătorit cu această ocazie, însă, având în vedere mizeria şi foametea din ţară, pe de-o parte, iar pe de altă parte dorinţa unora de-a mă vedea plecat din armată, am cerut să fiu lăsat în pace; şi, pentru a nu mai avea nicio legătură pentru moment cu guvernanţii, am cerut un concediu de 90 de zile spre a-mi căuta sănătatea, fiind suferind în momentul de faţă.

Probabil că în urma aprobării acestui concediu voi fi înlocuit în postul de inspector general de armată cu unul din generalii bine văzuţi de comunişti. Plec fără niciun regret, deoarece armata ce-a rămas este o creaţie pur comunistă şi în realitate nu mai am mult de servit, deoarece în ianuarie viitor urmează să fiu pensionat – împlinind vârsta de pensionare pentru gradul cel mai mare din armată, adică 63 de ani. Îmi convine aşadar să stau până atunci în concediu, iar nu scos din armată chiar în momentul de faţă, cum ar dori comuniştii.

2 iulie 1947. Conferinţa de la Paris cu cei trei miniştri de externe s-a terminat cu un eşec complet, căci Molotov n-a acceptat nicio propunere franceză sau engleză. Molotov a părăsit imediat Parisul, plecând la Moscova. Motivul expus de Molotov este că ajutorarea statelor după propunerea Marshall înseamnă un amestec în treburile interne ale ţărilor mici. Nimic mai ridicol ca acest argument, când Rusia se amestecă în cele mai mici amănunte ale conducerii interne a ţărilor din zona ei de influenţă. În România Rusia a hotărât până şi ce ofiţeri şi subofiţeri să fie scoşi din armată. Numirea în posturile mai importante şi în diplomaţie nu se face decât de Rusia; paşapoartele de plecare din România nu se eliberează decât de Rusia – şi la un preţ foarte mare. Nimic nu se face în interior fără avizul Rusiei.

12 iulie 1947, La Paris s-a întrunit conferinţa propusă de Bevin i Bidault, la care participă şaisprezece state. Cele opt

state de sub influenţa rusă au refuzat să participe, deşi tocmai aceste state ar fi avut nevoie de cel mai mare ajutor, fiind sărăcite de ruşi. Printre acestea din urmă suntem şi noi, răspunzând că nu avem nevoie de ajutor şi că nu vrem ca prin acest ajutor să devenim subjugaţi americanilor; este răspunsul tipic, ce l-a formulat de la început Molotov ca să saboteze Conferinţa de la Paris. Natural că majoritatea românilor sunt indignaţi de acest refuz.

13 iulie 1947. Groza şi Tătărescu au plecat la Sofia, pentru strângerea relaţiilor, după ce mai întâi au trimis Angliei şi Americii o notă de răspuns la protestul că în România nu mai există libertate şi că opoziţia este persecutată şi închisă fără motiv. Răspunsul lui Tătărescu este chiar ridicol, deoarece e în contradicţie cu memoriul lui din luna trecută, în care tocmai că protesta contra arestărilor ilegale şi persecuţiei.

14 iulie 1947. Ministrul de interne, ca să scape de conducerea Partidului Naţional-Ţărănesc, a făcut o înscenare cum că fruntaşii partidului voiau să fugă în străinătate. Pentru aceasta, au ridicat pe aceşti fruntaşi noaptea şi i-au transportat pe un aeroport, unde poliţia, anunţată, a venit să-i surprindă.

Înscenarea este grosolană, fiindcă niciun avion de pasageri nu mai este în aviaţia noastră, toate fiind luate de ruşi; apoi, avionul fotografiat pe câmp, cu care se zice că aceşti fruntaşi, în număr de 12, urmau să fugă, este un avion de două locuri cu un singur motor. Pe acest motiv, al fugii, au fost arestaţi Mihalache, vicepreşedintele partidului şi Penescu, secretar general al partidului, dimpreună cu alte persoane marcante. Iuliu Maniu are domiciliu forţat. Începe acum teroarea pentru a distruge organizaţiile Partidului Naţional-Ţărănesc, cel mai tare şi mai popular partid din ţară şi de care comuniştii au teamă. Nu se poate să nu fie o dreptate divină care să nu răzbune ororile şi nedreptăţile ce se fac acum!

Ministrul de interne probabil că plănuieşte acum să facă o înscenare şi partidului liberal şi socialist independent, pentru a distruge toată opoziţia şi a se ajunge, ca în Rusia, la un singur partid în ţară, adică cel comunist. Partidele lui Groza şi Tătărescu vor fi desfiinţate foarte uşor la urmă.

15 iulie 1947. Au apărut bancnote de 5 milioane de lei şi guvernul susţine că nu suntem în inflaţie. Noroc că a mai plouat în timpul din urmă şi o parte din recoltă s-a îndreptat; dacă nu vom avea grâu suficient, cel puţin poate vom avea noroc să avem porumb, zarzavaturi şi nutreţ pentru vite.

Comprimările funcţionarilor, ordonate de guvern, au fost deja puse în aplicare şi mulţi au rămas pe drumuri – din care cauză sunt numeroase sinucideri. Cel mai trist este că comuniştii completează locurile cu partizani de-ai lor, când era vorba ca aceste locuri să rămână vacante pentru economie.

22 iulie 1947. Toată lumea vorbeşte numai de războiul care trebuie să izbucnească între ruşi şi americani. În definitiv, de ce ar începe acum şi n-a început mai demult, întrucât prilejuri pentru aşa ceva au fost destule…

Sunt dintre cei ce cred că nu va izbucni acest război mult aşteptat, fiindcă America – şi mai ales Anglia – nu au putinţa de-a ajuta decât cu bani, cu aviaţie şi flotă, aşa că trebuie să găsească în Europa o ţară sau mai multe care să poată mobiliza 10 milioane de soldaţi şi aceştia să facă războiul propriu-zis. Or, în Europa situaţia este dezastruoasă: Franţa se află, poate, în preajma unui război civil, Italia e foarte propice pentru comunizare, Grecia nu este în stare să lichideze partizanii, iar Turcia nu poate să se măsoare cu colosul rusesc. Numai Germania ar fi putut face faţă Rusiei, dacă politica anglo-americană n-o aducea la ruină completă. În Extremul Orient situaţia ar fi ceva mai bună, căci japonezii ar lupta contra Rusiei; din nenorocire, nu se poate conta pe China, unde războiul civil nu are sfârşit. Prin urmare, asistăm la un război diplomatic; dar începerea ostilităţilor nu o văd.

Ruşii se găsesc într-o situaţie strategică bună, căci din primul moment pot surprinde Constantinopolul, Triestul şi regiunea industrială din Westfalia. Nu se poate şti ce au lucrat anglo-americanii în zona lor de ocupaţie din Germania şi dacă au pregătit pe germanii de acolo pentru război.

25 iulie 1947. Din cercetările făcute se pare că în adevăr şefii naţional-ţărănişti au avut intenţia de-a fugi în străinătate, încât nu a fost o înscenare fuga lor, ci au căzut într-o cursă. În orice caz, era greşit să fugă, părăsind câmpul de luptă din

interiorul ţării.

Luna august 1947. Această lună e bogată în evenimente interne, căci partidul cel mai tare şi popular – naţional-ţărănesc – a fost dizolvat complet şi şefii săi arestaţi, în frunte cu Maniu. Vor fi traduşi în faţa unui tribunal, pentru judecare. Fuga şefilor în străinătate a dat prilejui să se ia aceste măsuri drastice.

Un alt eveniment a fost stabilizarea făcută de guvern – în condiţii cu totul surprinzătoare. Nu a fost o stabilizare, ci o confiscare de averi, căci s-a dat dreptul de a schimba numai o sumă infim de mică, care abia îţi ajungea să trăieşti câteva zile. Au fost ruinaţi complet negustorii şi ţăranii, care aveau sume mari de bani; însă, neputând să le schimbe, şi-au văzut munca irosită. Schimbul s-a făcut la 1 leu stabilizat pentru 20.000 lei vechi, iar suma cea mai mare admisă la schimb a fost de 5 milioane. Cum eram în inflaţie, fiecare deţinea zeci, sute şi chiar miliarde de lei.

Partidul Comunist Român conduce totul, iar celelalte partide din bloc nu mai există. Cred că în curând şi guvernul va fi făcut numai din comunişti.

23 August 1947. Ziua de 23 august s-a sărbătorit cu destul fast, dar nu s-a pomenit nimic de Rege şi colaboratorii săi în săvârşirea acestui act. Ziarul comunist *Scânteia* chiar relevă că toată acţiunea de la 23 august se datoreşte Partidului Comunist şi că Gheorghiu-Dej, din închisoare, a condus operaţiunile.

Pe plan extern nicio schimbare, decât schimb de note diplomatice, de multe ori cu conţinut foarte puţin diplomatic.

Rusia a dat ordin – şi nouă şi bulgarilor – să ratificăm tratatul de pace în parlament. Propunerea de ratificare a venit din partea Partidului Comunist şi s-a ales ziua de azi pentru săvârşirea acestui act, deşi în mod normal tratatul trebuia ratificat încă din luna martie.

Cu ocazia ratificării, este interesant discursul lui Tătărescu în parlament, căci are curajul de-a scoate în evidenţă acţiunea Regelui şi colaboratorilor săi în actul de la **23 august 1944** şi apoi relevă meritele armatei române după **23 august 1944**, insistând că dacă sunt şi părţi bune în tratatul de pace, apoi aceasta se datoreşte numai Regelui şi armatei. Nu cred să fi

făcut plăcere acest discurs – mai ales comuniştilor, care îşi asumă toată acţiunea de la 23 august.

În orice caz, Tătărescu a dovedit mult curaj, nu ca primul ministru, care în cuvântările sale nu iese din directivele comuniştilor; nu înţeleg pentru ce zice că mai are şi el un partid – Frontul Plugarilor – şi nu trece ferm în tabăra comunistă...

30 august 1947. În fine a ratificat şi Rusia tratatul de pace cu România. Să vedem acum dacă se va executa şi îşi va retrage trupele din România, lăsând numai pe cele prevăzute pentru paza liniilor de comunicaţie cu Austria. Dacă ar începe ruşii să plece din ţară, apoi ar fi o mare uşurare pentru noi, căci întreţinerea lor ne-a secătuit de tot.

ANEXĂ

Raportul generalului Sănătescu din **28 octombrie 1942** către comandantul Armatei a III-a

Confidenţial

Iestaratovski, **28 octombrie 1942**

Personal Comandantul Corpului 4 Armată

către Dl Comandant al Armatei a III-a

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă următoarele:

Deşi am luat comanda acestui sector defensiv – apărat de Divizia 13 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie – numai de la 12 octombrie, totuşi, din cauza deselor inspecţii ce aproape zilnic am făcut pe front, precum şi felului cum trupele Diviziei 13 Infanterie s-au comportat în ziua de 24 octombrie, cu ocazia atacului inamic din regiunea Kleţkaia către cota 154.7, precum şi a contraatacului executat la 26 şi 27 octombrie, pentru recucerirea poziţiei pierdute, mi-am făcut următoarea convingere:

I. Trupele Corpului 4 Armată (Divizia 13 Infanterie şi Divizia 1 Cavalerie) au moralul foarte scăzut – mai ales Divizia 13, datorită faptului:

a) pierderi zilnice în linia de luptă, chiar când nu sunt acţiuni; b) neputinţa de a schimba pe rând trupele din linia I, din lipsă de rezerve, pentru a se putea odihni, spăla, cârpi etc.; c) nepriceperea trupei – pentru ce se luptă la o aşa mare distanţă de ţară; d) iar pentru ofiţeri, se adaugă că sunt conştienţi că apără un front în disproporţie cu mijloacele de care dispun.

II. Comandamentele sunt foarte obosite, fiindcă n-au niciun răgaz pentru odihnă, ofiţerii fiind siliţi a alerga tot timpul pe linia de luptă, pentru a susţine moralul trupei.

III. Infanteria e slab instruită; nu este conştientă de puterea armamentului ei, de care nu face uz, şi aşteaptă ca artileria – prin trageri de oprire – să oprească orice atac, cât de neînsemnat ar fi el. Am ajuns să întrebuinţăm şi artileria grea în trageri de oprire, contrar tuturor regulilor.

Am găsit într-o zi o companie de Brandt-uri grele, care nu trăsese niciun proiectil cu ocazia unui atac inamic, pe motiv că să nu se descopere, iar în atacul inamic de la 24 octombrie toate Brandt-urile (şi erau foarte numeroase) au consumat numai 420 proiectile; în schimb, artileria şi-a făcut datoria pe

deplin.

IV. Artileria e prea numeroasă, pe front neavând nicio protecţie, linia de luptă fiind prea slabă şi lipsită complet de rezerve.

Faţă de aceste constatări propun:

I. A se face o altă regrupare a forţelor, dându-se fronturi de apărat proporţionale cu capacitatea unităţilor luptătoare. În această regrupare, să se păstreze pe cât posibil organică de pace, pentru ca fiecare să răspundă de felul cum şi-a instruit trupa.

II. A se da posibilitatea să se creeze rezerve la toate eşaloanele de comandament, începând de la regiment până la corpul de armată, căci numai aşa se poate păstra poziţia şi totodată se asigură şi releva trupelor din linia I, prin rotaţia cu unităţile din rezervă. Astăzi, niciun eşalon de comandament nu dispune de nicio rezervă.

III. A grupa Brandt-urile grele în baterii comandate de ofiţeri de artilerie, căci cei din infanterie nu ştiu a le întrebuinţa. Am şi dat ordin să se procedeze astfel la Divizia 13, deoarece am experimentat acest lucru anul trecut şi am obţinut bune rezultate.

IV. A se da materialele necesare (sârmă, pari, mine) pentru întărirea poziţiei.

Trebuie neapărat realizate aceste propuneri, precum şi altele ce credeţi de cuviinţă, fiindcă dacă până acum s-a făcut faţă cu mare greutate la incursiuni şi atacuri locale, când va fi vorba de un atac pregătit şi însoţit de care de luptă *tot frontul se va prăbuşi*.

Comandantul Corpului 4 Armată
General de corp armată
Sănătescu

Scrisoarea generalului Sănătescu
către Mihai Borcea

12 ianuarie 1943
Krasnîi Luci (100 km est de Stalino)

Iubite Mihăiţă, îţi scriu prin curier căci poşta de la noi funcţionează greu, deşi am primit scrisorile ce mi-ai trimis, chiar

şi recomandata ultimă. De ne vom mai întâlni, apoi am ce să-ţi povestesc. Voi doar bănuiţi cele ce s-au petrecut pe aici; însă realitatea este mult mai grozavă. Armata noastră e complet distrusă, nu mai există un tun, iar infanteria şi-a pierdut nouăzeci la sută din armamentul său. Am rămas mai mare peste toate rămăşiţele armatei, pe care caut să le adun şi apoi să le aduc în zona Stalino. Ce voi face pe urmă nu ştiu. În orice caz, Armatei a III-a, din 170.000 oameni şi 70.000 cai, dacă i-au mai rămas 40.000 oameni şi 20.000 cai. Înţelegi ce bătaie de cap am fiind numai cu formaţiuni de servicii, coloane, spitale, ambulanţe, depozite, ateliere etc., căci numai acestea au mai rămas. Pune pe deasupra vremea rea şi rece – şi aş fi bucuros dacă măcar jumătate vor mai ajunge în ţară.

Eu nu ştiu cum mai rezistă Verdeş – şeful de stat major al Corpului 4 Armată – şi ceilalţi ofiţeri ai comandamentului, care sunt zi şi noapte pe drumuri. Nu înţeleg pentru ce ne ţin sechestraţi aici şi nu transportă în ţară aceste rămăşiţe, din care nu se mai poate organiza nimic pentru bătălie.

Acum încep a căuta răspunderile şi mulţi îşi vor pierde comanda. Eu stau pe picioare solid, întâi fiindcă pe timpul operaţiunilor Corpul 4 Armată şi-a păstrat calmul şi a făcut tot ce era omeneşte posibil; apoi, fiindcă la 28 octombrie am înaintat un memoriu prin care am arătat că modul cum se concepe apărarea pe Don este tot ce poate fi mai greşit şi că directiva dată de Hitler este falsă şi mergem sigur la prăbuşirea frontului. Memoriul meu a fost citit de eşaloanele superioare, dar nu le-a plăcut, dându-mi a înţelege că eu nu sunt decât un simplu executant şi să-mi văd de treaba mea.

Tot ce am prevăzut s-a întâmplat, ba în proporţii mult mai mari decât eu însumi aş fi crezut.

De altfel, mi-am însemnat zi cu zi tot acest episod nenorocit al armatei noastre şi poate că într-o zi aceste note vor avea valoare. Germanii trebuiau să pătimească, regret însă că am fost şi noi amestecaţi în acest dezastru. Cine vrea să fie tare peste tot este slab peste tot, aşa spune un principiu în strategie, şi germanii l-au nesocotit. A fost una din cele mai grozave surprinderi strategice ce se cunosc, pe care ruşii au realizat-o cu multă dibăcie.

Iată dar, dragă Mihăiţă, ce mi-a rezervat soarta: să fiu actor la cea mai mare tragedie a armatei române, ba mai mult,

să joc prologul acestei tragedii singur, căci acţiunea din 19 noiembrie a început în zona Corpului 4 Armată şi alături, la divizia generalului Stavrescu (care nu era sub ordinele mele în acel moment).

Am plecat cu o mândră oştire şi vom reveni cu nişte resturi. Donul şi Cirul au fost Berezina armatei române.

Aud că vine în apropierea mea şi Armata a IV-a a lui Constantinescu, cam în aceeaşi situaţie tristă de distrugere.

Oare vor răspunde de acest dezastru cei vinovaţi? Cum mi-ar plăcea să fiu procuror în acest proces al Neamului! înţelegi şi tu în ce stare sufletească mă găsesc. Îţi trimit salutările mele şi te rog a adresa tuturor cunoscuţilor cele mai bune şi alese sentimente ce le păstrez.

Cu toată dragostea,

Sănătescu

Sinteza operaţiunilor armatelor române de la 23 august 1944 până la capitularea forţelor germane[33]

1 – În urma capitulării fără condiţii a Germaniei faţă de Naţiunile Unite, operaţiunile militare pe fronturile armatelor române au luat sfârşit:

— La **10 mai 1945**, ora 10,00, pe frontul Armatei I şi

— La **12 mai 1945**, ora 05,00, pe frontul Armatei a IV-a.

În prezent, trupele române sunt regrupate într-o zonă la 100 km sud-est de Praga, în Cehoslovacia.

După o înaintare de peste 1 200 km, după opt luni şi jumătate de eforturi continue, de jertfe sângeroase şi de importante succese militare, realizate de trupele noastre alături de armatele sovietice – pentru cauza comună a Naţiunilor Unite

— Armata Română însumează azi o contribuţie însemnată, al cărei bilanţ se impune – nu numai ca un omagiu adus ostaşilor noştri, dar şi ca o măsură justă a aportului României în războiul contra Germaniei hitleriste şi Ungariei.

2 – La **23 August 1944**, prin înţeleptul act politic al M.S. Regelui Mihai I, urmat de trecerea imediată la acţiune a Armatei Române de partea Naţiunilor Unite, s-a răpit orice posibilitate germanilor de a prelungi rezistenţa lor în această regiune, fie pe linia fortificată F – N – B, fie pe arcul carpatic, fie pe Munţii Apuseni.

Prin această acţiune *imediată şi efectivă* a Armatei Române, sau adus avantaje determinante Naţiunilor Unite, atât la aripa sudică a frontului de est, cât şi în Balcani.

În declaraţiunile făcute de feldmareşalul Rundstedt, el menţionează ca una din cauzele principale ale prăbuşirii forţei militare germane faptul pierderii materiilor prime, în special a acelora din România.

Datorită acestei acţiuni *imediate şi efective* a Armatei Române de partea Naţiunilor Unite, s-au putut realiza:

— Curăţirea întregului teritoriu al României de elementele germano-maghiare, operaţiune efectuată de Armata Română în timp de 8 zile, realizând capturarea a 56 080 prizonieri, între

---

33 Pe coperta broşurii generalului Sănătescu se afla următoarea *Notă*: „Nu este voie a se publica în această formă. Se pot folosi datele pentru articole de revistă sau ziare”. (*N. ed.*)

care 14 generali, producând inamicului şi 5.000 morţi;

— Anihilarea diviziilor germane care se găseau pe frontul român în Moldova şi cărora li s-au răpit astfel posibilităţile de retragere;

— Păstrarea intactă a tuturor comunicaţiilor, stabilimentelor industriale şi petrolifere, precum şi a depozitelor, punând pe germani în imposibilitatea de a le distruge;

3 – în această primă fază, Armata Română a realizat şi acoperirea frontierei de nord şi vest în Transilvania, asigurând teritoriul ţării contra oricărei încercări germanomaghiare de a pătrunde spre Carpaţi şi a închide trecătorile.

La adăpostul acestei acoperiri, armatele sovietice au executat marşul lor strategic prin România – de la ultimele puncte de contact cu inamicul (Slobozia, Păuleşti) – şi au efectuat concentrarea lor, în centrul şi vestul Transilvaniei, în plină siguranţă.

4 – De la **7 septembrie 1944**, forţele române de pe frontul din Transilvania au intrat sub ordinele Frontului II Ucrainean, sub conducerea căruia au trecut la ofensiva care a dus la eliberarea Ardealului de nord, apoi la înfrângerea Ungariei şi eliberarea unei mari părţi din teritoriul Cehoslovaciei.

Acţiunile mai importante înfăptuite de cele două armate române în decursul acestei campanii sunt următoarele:

— S-a asigurat debuşarea forţelor sovietice la vest de Carpaţi, în câmpia Ungariei.

— Ofensiva de eliberare a Ardealului de nord.

— S-a luat parte continuu şi în condiţiuni extrem de grele la toate operaţiunile forţelor sovietice contra germano-maghiarilor, pentru înfrângerea Ungariei şi cucerirea Budapestei, dând o întreagă serie de bătălii, între care cele mai importante sunt bătăliile Debreţinului, Szolnokului, Tisei, Budapestei, munţilor Bükk şi Hemadului.

— S-a participat în aceleaşi extrem de grele condiţiuni la operaţiunile forţelor sovietice pentru înfrângerea definitivă şi capitularea necondiţionată a inamicului, concomitent cu eliberarea unei importante părţi din teritoriul poporului vecin şi prieten cehoslovac, în importante bătălii de la Szina-Toma, Rojniava, Zvolen, Banská-Bystrica şi Kremnica, forţarea râului Gron şi cucerirea munţilor Nitra, Tatra Mică şi Carpaţii Albi, precum şi în bătălia Moraviei.

— Până la **12 mai 1945** au fost:
— Trecute 6 cursuri mari de apă.
— Străbătute 9 masive muntoase.
— Parcurşi peste 1 200 km.
— Eliberate 56 oraşe mari, 196 localităţi importante şi 3 624 centre populate.
— Capturaţi 45 556 prizonieri.

Corpul aerian român, participând la aceste operaţiuni cu un total mediu de 1 300 avioane, a executat 4 286 misiuni cu 8 542 ieşiri, având ca pierderi 339 avioane cu 157 oameni personal navigant.

Acţiunile trupelor române au obţinut înalta preţuire a Mareşalului I.V. Stalin, care le-a citat prin ordine de zi în mai multe rânduri şi anume:
— Armata a IV-a de două ori;
— Armata I o dată;
— Corpul Aerian de două ori;
— Regimentul 2 Care Luptă de trei ori.

5 – Aportul de forţe al României alături de Armata Roşie în războiul dus de către Naţiunile Unite contra Germaniei şi Ungariei reprezintă o valoare substanţială, care a situat România – din punct de vedere al efectivelor angajate – în locul al patrulea printre Naţiunile Unite care au dus războiul în Europa.

Astfel România a acţionat cu 19 divizii în cursul lunii septembrie 1944 şi până la **16 octombrie 1944**, cu 16 divizii până la **1 noiembrie 1944** şi apoi în continuare cu 14 divizii, ulterior 15 divizii.

6 – Efortul militar făcut de către ţara noastră în războiul contra Germaniei şi Ungariei a fost unitar, total şi pe baza exclusivă a propriilor resurse:

— Unitar pentru că, începând de la **24 august 1944** şi până la capitularea Germaniei, nicio unitate românească n-a luptat de partea germanilor; actul de la 23 August al Majestăţii Sale Regele a solidarizat şi dirijat întreaga naţiune, fără excepţie, pe linia destinului ei firesc, alături de Naţiunile Unite.

— Total pentru că Armata Română a pus în joc toate resursele de care dispunea, fără a fi putut beneficia de aprovizionările, atât de preţioase, în material de război din afară.

7 – Jertfele aduse de către Armata Română în acest război reprezintă o valoare importantă, atât ca cifră absolută de pierderi, cât şi ca procente raportate la efectivele angajate.

Astfel, după date încă provizorii, Armata Română a avut, de la **24 august 1944** şi până la **12 mai 1945**, următoarele pierderi în luptele duse contra trupelor germano-maghiare:

— 4 933 ofiţeri.

— 4 789 subofiţeri.

— 158 869 trupă, adică un total general de 168 591 morţi, răniţi şi dispăruţi.

Faţă de efectivele angajate în aceste operaţiuni, şi anume:

— 12 628 ofiţeri.

— 13 570 subofiţeri.

— 311 136 trupă, adică în total 336 334 oameni, pierderile noastre totale reprezintă un procent de 50%.

8 – Astăzi, când victoria cea mai definitivă a încununat sforţările tuturor Naţiunilor Unite în războiul dus contra forţelor naziste şi fasciste, Armata Română, la capătul unor jertfe atât de bogate alături de glorioasa armată sovietică, poate fi nu numai mândră de înfăptuirile ei, dar şi sigură că va găsi la marii ei Aliaţi preţuirea justă a sacrificiilor şi eforturilor făcute.

De aceea ţinem ca prin această sinteză să aducem armatelor noastre din Cehoslovacia un omagiu binemeritat.

INDICE DE PERSOANE menţionate în *Jurnal* şi *Anexă*

Voroşilov, K.E.
Zaharia, Romeo

CUPRINS